

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİMDALI**

19. YÜZYILDA LEFKOŞA MEVLEVİHANESİ

Yüksek Lisans Tezi

İsmail BÜYÜKKARA

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİMDALI**

19. YÜZYILDA LEFKOŞA MEVLEVİHANESİ

Yüksek Lisans Tezi

İsmail BÜYÜKKARA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİMDALI**

“19. YÜZYILDA LEFKOŞA MEVLEVİHANESİ”

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1-) Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

2-) Prof. Dr. Selda KILIÇ

3-) Prof. Dr. Cenk REYHAN

Tez Savunma Tarihi

19.02.2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU danışmanlığında hazırladığım “**19. Yüzyılda Lefkoşa Mevlevihanesi (Ankara, 2025)**” adlı yüksek lisans tezimideki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 27/02/2025

İsmail BÜYÜKKARA

Önsöz

Tarih bilimi geniş bir alanı kapsayan, insan ve toplum hareketlerinin tümüyle ilgilenen bir bilimdir. İlgilendiği konulardan birisi de tasavvuttur. Tasavvuf her ne kadar tasavvuf tarihi ve ilahiyat bilim dalı ile ilişkili olsa da tarih biliminin de bu alanla ilişkisi bulunmaktadır. Tasavvufta kendi içinde İslam ve tarikatlarla ilişkilidir. Mevlevilik tarikatının çeşitli yerlerde açmış olduğu Mevlevihanelerden birisi olan Lefkoşa Mevlevihanesi ise bu yüksek lisans tezi kapsamında incelenmektedir.

Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili şimdiye kadar birçok değerli çalışma yapılarak literatüre kazandırılmıştır. Bu çalışmaların her biri Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tarihiyle ilgili eksik bilgileri sunduğu gibi yine bu Mevlevihane ile ilgili önemli değerlendirme ve çıkarımlarda da bulunmuştur. Fakat Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili yapılan bu çalışmaları da içinde barındıran bütüncül bir çalışma bulunmamaktadır. Yüksek Lisans tezimiz kapsamında hem Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. yüzyıl özelindeki durumu ifade edilirken aynı zamanda bu Mevlevihane ile ilgili yapılmış olan bu çalışmalara yer vererek kapsamlı bir çalışma yapmayı amaçladık. Tez çalışmamıza KKTC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Mart 2022 ile Eylül 2023 süresince on altı ay boyunca da yüksek lisans bursu desteği verilmiştir.

Tezin giriş kısmında Mevleviliğin kısa tarihi, mevlevihanelerin sahip olduğu işlevler ve Mevleviler ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilere değinilerek konuya giriş yapıldı. Birinci bölümünde ise; Mevleviliğin Kıbrıs'a gelişi meselesi, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluşu meselesi gibi sorunlar üzerinde inceleme ve değerlendirmeler yapılarak bu konularda yeni bir bakış açısı ortaya konuldu. Aynı

bölümün devamında ise Kıbrıs'ta Mevleviliğin varlığına ve 19. yüzyıl öncesi Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Şeyhleri hakkında bilgi verildi.

Tezin ikinci bölümünde; 19. Yüzyıl'da Lefkoşa Mevlevihanesi ve şeyhleri ele alınarak incelendi. Bu yüzyılda meydana gelen Tanzimat değişiklikleri ve Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye devredilmesi gibi tarihi dönüm noktası sayılan olaylarda Lefkoşa Mevlevihanesi'nin durumu ele alındı. Diğer alt başlıkta ise 19. yüzyıldan sonra Kıbrıs'ta meydana gelen olayların ve yaşanan değişimlerin, Lefkoşa Mevlevihanesi'ne olan etkileri incelendi. KKTC Milli Arşivi'nde başta Şeriye Sicilleri olmak üzere diğer defterlerde yer alan Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili bilgiler bir araya getirilerek bir bölüm altında toplandı. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ekonomik yönü ve bu yönüne hizmet eden Celaliye Vakıfları için arşiv belgelerinden de faydalanıldı.

Tezin üçüncü bölümünde Lefkoşa Mevlevihanesi'nin mimarisi, Mevleviliğin Kıbrıs'ın; sosyal hayatında, eğitim ve öğretim alanında, kültür ve sanat alanlarındaki etkisi ayrı ayrı başlıklar altında incelendi. Bu bölümde son olarak ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. yüzyıldan sonra süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişimler, Mevlevihane binasının çeşitli kullanımlarına ve günümüze kadar olan yakın geçmişi çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi ve Mevleviliğin Kıbrıs'taki varlığı kapsamında yapılan bunca çalışmaya rağmen halen daha bu konularla ilgili eksiklik ve cevabı bulunamayan sorular bulunmaktadır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada bu eksiklik ve cevabı bulunamayan sorulara bir katkı olmasını temenni ederiz. Tez çalışmasının her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen ve bu konudaki çalışmam da bana her zaman destek olan danışmanım Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU'na teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın her anında bana manevi ve maddi destek sağlayan başta aileme ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
KONU VE KAYNAKLAR	ix
GİRİŞ	1
G.1. Mevlevilik.....	1
G.2. Mevlevihanelerin İşlevleri.....	6
G.3. Osmanlı Devleti ile Mevlevilerin İlişkileri.....	9
G.3.1. Osmanlı İçindeki Tarikatların ve Mevleviliğin Yapısı.....	9
G.3.2. Osmanlı Padişahları ve Mevleviliğin İlişkileri.....	14
G.3.3. Yakınçağ Döneminde Osmanlı-Mevlevilik İlişkileri.....	16
G.3.3.1. III. Selim Zamanı.....	16
G.3.3.2. II. Mahmut Zamanı.....	18
G.3.3.3. Sultan Abdülaziz Zamanı.....	21
G.3.3.4. II. Abdülhamit Zamanı.....	22
G.3.3.5. V. Mehmet Reşat Zamanı.....	24
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.0. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. Yüzyıl Öncesi ve Mevleviliğin Kıbrıs'taki Diğer Faaliyetleri.....	25
1.1. Mevleviliğin Kıbrıs'a Gelişi.....	25
1.2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kuruluşu Meselesi.....	30
1.2.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Statüsü.....	31
1.2.2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kuruluşu.....	32
1.3. 19. Yüzyıl Öncesi Lefkoşa Mevlevihanesi ve Şeyhleri.....	38

1.3.1. Karamanî Hamza Dede.....	39
1.3.2. Saadeddîn ibn Muharrem.....	42
1.3.3. Dânişî Ali Dede.....	44
1.3.4. Siyâhî Mustafa.....	46
1.3.5. Ârif Dede.....	49
1.3.6. Handî Dede.....	50
1.3.7. Sadri Dede.....	51
1.3.8. Mehmed Ârif Dede.....	52
1.3.9. Seyyid Abdullah Dede.....	55
1.4. Kıbrıs'ta Mevlevilik.....	56
1.4.1. Mağusa Mevlevihanesi - Kutup Osman Dergahı.....	57
1.4.2. Hala Sultan Tekkesi.....	62
1.4.3. Zuhûrî (Zuhurat) Baba Dergahı.....	67
1.4.4. Kırklar (Karadonlu Can Baba) Tekkesi.....	68
1.4.5. Güzelyurt-Mevlevi Köyü.....	69

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. 19. Yüzyıl'da Lefkoşa Mevlevihanesi ve Şeyhleri.....	70
2.1.1. Mustafa Dede	71
2.1.2. Feyzullah Dede.....	72
2.1.2.1. Şeriye Sicillerinde Feyzullah Dede İle İlgili Belgeler.....	75
2.1.3. Safvet Dede / Derviş Ali Dede.....	76
2.1.3.1. Şeriye Sicillerinde Safvet Dede İle İlgili Belgeler.....	79
2.1.4. Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi.....	83
2.1.5. Tanzimat Dönemi Lefkoşa Mevlevihanesi.....	89
2.1.6. Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye Devri ve Sonrasında Lefkoşa Mevlevihanesi.....	92

2.2. 19. Yüzyıl Sonrasından Günümüze Kadar Lefkoşa Mevlevihanesi.....	99
2.2.1 Saffet Efendi.....	99
2.2.2. Selim Dede.....	102
2.2.3. Hafız Şefik Efendi.....	112
2.2.4. Balkan Savaşları'nda Lefkoşa Mevlevihanesi.....	113
2.3. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne Ait Ekonomik Kaynaklar ve Evkaf-ı Celaliye.....	117
2.3.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Envanter Kaydı.....	120
2.3.2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Vakıflardan Gelen Gelir Kaynakları.....	121
2.3.3. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kahvehanelerden Gelen Kira Gelirleri.....	128
2.3.4. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Gelir-Gider Karşılaştırmaları.....	129
2.4. Lefkoşa Mevlevihanesi ile Konya Asitanesi Arasındaki Yazışmalar.....	133
2.4.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ve Şeyhin Oturduğu Evin Tamirâtı.....	143
2.5. KKTC Milli Arşivi'nde Yer Alan Belgelerde ve Şeriye Sicillerinde Lefkoşa Mevlevihanesi.....	144
2.5.1. Kıbrıs Şeriye Sicillerinde Mevlevihane Görevlilerinin Maaşları.....	146
2.5.2. Kıbrıs Şeriye Sicillerinde Şuhudü'l-hal olan Şeyhler.....	146
2.5.3. KKTC Milli Arşivi'nde Celaliye Vakfıyla İlgili Kayıtlar.....	149
2.5.4. Şeriye Sicillerinde Celaliye Vakfı İle İlgili Kayıtlar.....	150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.0. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Sahip Olduğu İşlevler ve Günümüze Kadar Lefkoşa Mevlevihanesi.....	153
3.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Mimarisi.....	153
3.1.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Mimari Özellikleri.....	154
3.1.2. Mevlevihane'nin İç Yapısı.....	155
3.1.3. Mevlevihane'deki Hat Yazıları.....	156
3.1.4. Semahane Bölümü.....	157

3.1.5. Türbe Bölümü.....	158
3.1.6. Lefkoşa Mevlevihanesi'ndeki 16 Mezar ve Sergilenen Mezar Taşları....	158
3.2. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Sosyal Hayata Etkisi.....	160
3.3. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Eğitim-Öğretim Alanındaki Etkisi.....	166
3.4. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Kültür ve Sanat Alanına Etkisi.....	170
3.4.1. Mevleviliğin Edebiyat Alanındaki Katkısı.....	173
3.4.2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Şair Şeyhleri.....	176
3.4.2.1. Dânişi Ali Dede.....	176
3.4.2.2. Siyâhî Mustafa Dede.....	176
3.4.2.3. Handî Dede.....	179
3.4.3. Mevleviliğin Musiki Alandaki Etkisi.....	180
3.4.4. Mevleviliğin Zanaat Alanındaki Etkisi.....	181
3.5. 19. Yüzyılın Kıbrıslı Önemli Mevlevi Kişileri.....	182
3.5.1. Hasan Hilmi Efendi (1782-1847).....	182
3.5.2. Kaytazzade Mehmet Nazım Efendi (1857-1924).....	187
3.6. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Geçirmiş Olduğu Değişimler ve Günümüze Kadar Yaşanan Gelişmeler.....	191
3.6.1. Mevlevihane ile ilgili Gazete Yayınları.....	191
3.6.2. 19. Yüzyıldan Sonraki Sema Gösterileri.....	195
3.6.3. Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi (Mevlevi Tekkesi).....	197
3.6.4. Mevlevihane'nin Değişen Yapısı.....	203
SONUÇ.....	207
EKLER.....	211
KAYNAKÇA.....	221
ÖZET.....	237
ABSTRACT.....	238

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

AKM : Atatürk Kültür Merkezi

AÜ : Ankara Üniversitesi

bkz. : bakınız

b. : Baskı

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DAÜ : Doğu Akdeniz Üniversitesi

DAÜ KAM : Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

Der. : Derleyen

D.N. : Defter No

DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Ed. : Editör

E.T. : Erişim Tarihi

H. : Hicri Takvim

H.N. : Hüküm No

Haz. : Hazırlayan

İÜ : İstanbul Üniversitesi

Karş. : Karşılaştırınız

KKTC : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKVKD : Kara Kaplı Vakfiye Kaydı Defteri

KMMA : Konya Mevlâna Müzesi Arşivi

K.Ş.S. : Kıbrıs Şeriye Sicili

KTFD : Kıbrıs Türk Federe Devleti

KVS : Kck Vakfiye Son

M. : Miladi Takvim

No : Numara

R. : Rumi Takvim

s. : Sayfa

S . : Sayı

Sad : Sadeleştiren

S.N. : Sahife No

ss. ; Sayfa aralığı

S : Selçuk Üniversitesi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TTK. : Türk Tarih Kurumu

V. :Varak

YD : Yakın Doğu Üniversitesi

Yay. : Yayınları

Yay. Haz: Yayına Hazırlayan

KONU VE KAYNAKLAR

Tez çalışmasına kaynaklık eden en önemli eser; *Lefkoşa Mevlevihanesi* kitabıyla Harid Fedai ve Mustafa Haşim Altan'ın eseridir. Bu kitap Lefkoşa Mevlevihanesi konusunda yapılan ilk ve kapsamlı çalışma olup Mevlevihane'nin tarihini ana hatlarıyla ele almaktadır. Bu çalışmanın diğer önemli özelliği ise Kıbrıs Milli Arşivi'nde ve Kıbrıs'ta bulunan belgelere yer vermesidir. 1997 yılında yapılan bu çalışmadan sonra Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen bu eser, halen en önemli kaynak olma niteliğini sürdürmektedir.

Fakat bu eserin eksik noktası yazarların da belirttiği gibi; Konya'daki Mevlana Müzesi Arşivi'nde bulunan belgelere yer verilememiş olmasıdır. Bu eser içerisinde ifade edilen; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olarak Saadeddîn ibn Muharrem'in gösterilmesi ise artık doğru kabul edilememektedir. Bu eserden sonra ortaya çıkan belgeler ilk şeyhin Karamanî Hamza Dede olduğunu göstermektedir. Saadeddîn ibn Muharrem ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nde şeyhlik görevinde bulunmamıştır. Bu bilgilerden hareketle görülmektedir ki Karamanî Hamza Dede'den Dânişî Ali Dede'ye kadar Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhlik makamında bir boşluğun olduğu tez çalışmasında ortaya konulmaktadır.

Konya'daki arşiv belgelerine yer veren çalışma ise Hümeýra Yaman Polat'ın *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.Lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri* isimli 2020 yılında yaptığı yüksek lisans tezidir. Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde bulunan 84 nolu zarf grubunda, Konya Asitanesi ile Lefkoşa Mevlevihanesi arasındaki mektupların transkripsiyonu Hümeýra Yaman Polat tarafından yapıldı. Bu belgelerin tarihinin 1912-1913 yıllarına ait olması

Mevlevihane'nin yakın tarihi için kıymetlidir. Bu çalışmada Siyâhî Dede ile ilgili ifade edilen Lefkoşa Mevlevihanesi'ne atanma tarihi, şeyhin kabul edilen vefat tarihinden sonra olup bir bilgi yanlışlığı içermektedir. Yine bu çalışmada Seyyid Abdullah Efendi ile ilgili ifade edilen bilgide bir hata yapılmış olup başka bir kişi olan Es-seyyid Abdurrahman Efendi ile ilgili bir bilgi sunulmuştur. Bu bilgi yanlışlıkları bu tez çalışması içerisinde ifade edilip düzeltilmiştir.

Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde yer alan belgelerin transkripsiyonunu yapan bir diğer çalışma ise; Hasan Hüseyin Adalıoğlu ve Nizamettin Arslan'ın *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan Yeni Belgeler Işığında Kıbrıs/Lefkoşe Mevlevihânesi* isimli çalışmadır. Bu çalışmada Müze arşivinde bulunan 239 No'lu Dosyadaki 1911-1912 yıllarına ait belgelere yer verilmektedir. Bu belgelerde de Konya Asitanesi ile Lefkoşa Mevlevihanesi arasında yapılan mektuplaşmalar bulunmaktadır. Bu mektuplar Şeyh Mehmed Celaleddin tarafından Konya'daki Çelebi'ye Lefkoşa Mevlevihanesi konusunda verilen çeşitli raporları içermektedir.

Lefkoşa Mevlevihanesi konusunda arşiv belgelerine dayanan bir diğer başka çalışma ise Mehmet Cemal Öztürk'ün *Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri* isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tarihiyle ilgili bazı belgeler bulunmaktadır. Bu arşiv belgelerinin transkribe edilerek bu çalışmada yer alması sayesinde yapılan tez çalışmasına kaynaklık ederek katkı da bulundu.

Mehmet Demiryürek'in *Lefkoşa (Kıbrıs) Mevlevihanesinin Kuruluşu Ve İlk Vakıfları* başlıklı makalesinde ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluş tarihi ile ilgili ortaya atılan çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Bununla birlikte Lefkoşa Mevlevihanesi'nin varlığını sürdürmesi için tahsis edilen vakıfları da Mehmet Demiryürek çalışmasında

incelemiştir. Kuruluş tarihi ve vakıf meselesi dışında bu makalede, Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili yanlış bilinen doğrulara da yer verilerek bunların düzeltilmesi sağlanmaya çalışmıştır. Mehmet Demiryürek'in Lefkoşa Mevlevihanesi'nin statüsü ile ilgili ifade ettiği bilgiler bu tez çalışması içerisinde desteklenerek Lefkoşa Mevlevihanesi'nin zaviye olarak nitelenmesine karşı, Kıbrıs içerisinde bir asitane olduğu gösterilmektedir.

Sibel Akgün'ün *Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi Ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Yeri* başlıklı makalesinde; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Yakınçağ Döneminde Kıbrıs'ın siyasi tarihinde yer aldığı rolü incelenmektedir. Kıbrıs Türk toplumu için yaşam şartlarının giderek zorlaştığı 19. yüzyılda Lefkoşa Mevlevihanesi'nin yapmış olduğu siyasi faaliyetler halk için büyük öneme sahip olup bu bilgiler tez çalışmasına kaynaklık etmiştir. Lefkoşa Mevlevihanesi dini bir kurum olmasının yanında aynı zamanda sosyal ve kültürel de bir kurumdu. Bu çalışmada Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kültürel yönüne de değinilmektedir.

Özlem Atalan'ın *Mevlevihanelerinin Yeniden İşlevlendirilmesi; Manisa, Galata ve Lefkoşa Mevlevihaneleri Örnekleri* başlıklı makalesinde üç farklı yerdeki üç farklı Mevlevihane'nin değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmada üç farklı yerdeki Mevlevihane'lerin birbiriyle kıyası yapıldığı gibi, Mevlevihanelerin günümüzde yeniden işlevlendirilerek kullanılması konusuna da farklı bir yaklaşım ile yaklaşılmaktadır. Bu yaklaşım sayesinde Lefkoşa Mevlevihanesi'nin binası ve mimari özellikleri değerlendirilerek ifade edildi. Bu çalışmada ortaya konan bilgilerle Lefkoşa Mevlevihanesi'nin günümüze ulaşan binasının, mimari ve tarihi eser yönünden paha biçilemeyecek değerinin yeniden kullanılarak yaşatılması, yeniden toplumsal hayata dahil edilmesinin ne kadar önemli olduğu gösterilmektedir.

Konu ve kaynaklar kısmında açıklanan bu eserler ve kaynakçada yer alan diğer kaynaklar üzerinde yapılan çalışma ile öncelikle Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. yüzyıldaki durumu ve yaşanan gelişmeler incelenerek değerlendirildi. Bunun yanı sıra Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluşunda bulunan sorunlar, Mevlevihane'nin kuruluşundan günümüze kadar gelen süreç içerisinde yaşadığı değişimler ise; çeşitli başlıklar içerisinde yapılan incelemeler ile birlikte ortaya yeni bakış açıları ve bu bakış açısının oluşmasına kaynaklık eden bilgilerle ifade edildi. Mevlevihane'nin; mimari yapısı, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim boyutları da ayrı ayrı başlıklar halinde değerlendirildi. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin bu nitelikleri kurulduğu günden İngilizlerin keskin müdahalelerine kadar (Selim Dede'nin 1932 yılında şeyh olmasına kadar) olan yüzyıllar içerisinde devam etti. Bu nitelikler 19. yüzyılda da olmakla birlikte bu yüzyılda meydana gelen değişim ve dönüm noktaları olan gelişmeler de bu nitelikleri etkiledi.

Giriş

G.1. Mevlevilik

Mevlevilik bir tarikat olarak adını kurucusu olan Mevlana'dan aldı. “*Mevlâna; halkçı ve insancıl felsefesiyle, ileri ve dinler üstü dünya hoşgörüsüyle, içli ve daima yeni şiirleriyle, örnek hayatıyla her an yeni bir hayatı yaşamada, bir zevk, bir neşe, bir şiir ve bir enerji kaynağı halinde yeniden yeniye taşıp durarak bütün insanlığa ve insanlara mal olmuştur. Bu bakımdan Mevlevilik, tarihe de mal olmuştur.*”¹ Mütefekkir bir kişiliği olan Mevlana, kendisini bir ideoloji adamı olarak gördüğü için şeyhlik, pirlük davası gütmeydi. Fakat kendisinden sonra onun yolunu izleyecek olanlara önce Şems'i sonra Salahaddin'i, ondan sonra da Hüsameddin'i tavsiye etti. Sultan Veled babasının vefatından sonra direkt başa geçmek yerine, babasının kendisinden sonra başa geçmesini işaret ettiği kişileri şeyh olarak tanıdı.

Mevlana'dan sonra başa geçen Hüsameddin'in, daha Mevlana hayatta iken, ona Mesnevi'yi yazdırmış olması yaptığı işlerden birisidir. Böylelikle hem Doğu'nun hem de İslam dünyasının en önemli eserlerinden biri olan Mesnevi, henüz Mevlana'nın sağlığında yazıya geçti. Hüsameddin'in yaptığı en önemli iş ise Mevlana'ya bir türbe yaptırılmasını sağlamaktı. Türbenin yapılmasıyla birlikte Mevlana'nın yolundan gidenler için bir merkez ortaya çıktı. Bu merkez giderek çeşitli inşaat ve kurumsallaşma faaliyetleri neticesinde bir dergaha ve diğer Mevlevihanelerin de bağlı bulunacağı bir asitaneye dönüştü.²

¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 2. b., İstanbul, 1983, s. 273.

² Gölpınarlı, a.g.e., s. 22-24.

Gölpınarlı'nın aktardığına göre Sultan Veled, her konuda babasına bağlı bir kişi olup onun sözünden hiç çıkmamıştı. Babasının tavsiyesiyle daha o hayatta iken önce Şems'e intisap etti. Şems'in şehadetinden sonra ise yine babasının sözüne uyarak Salahaddin'e intisap etti. Salahaddin'in vefatından sonra Hüsameddin'e intisap eden Sultan Veled, Hüsameddin'in vefatından sonra ise babasını temsil etmeye başladı. Sultan Veled karakteri itibarıyla da teşkilatçı ve girişken bir adamdı. Sultan Veled zamanının gereklerini görüp gözetken bir kişi olarak, yeri geldiğinde ideolojisinden bazı ferâgatlarda bulunmak pahasına da olsa bu ideolojiyi bir sistem haline getirebildi. Böylece Mevlana zamanında bir nüve halinde bulunan Mevleviliği, babası adına bir tarikat olarak kurup sonrasında da etrafa gönderdiği halifelerle de Mevleviliği yaymaya başladı.³

Sultan Veled'den sonra başa geçen Ulu Arif Çelebi, dedesinin ve babasının nüfuzundan büyük ölçüde faydalanmasını bildi. Mevlana'nın takipçilerini bir merkeze bağladı ve bu merkeze de varlığını sürdürebilmesi için vakıflar tayin etti. Anadolu'da da Mevlana'ya karşı gönül bağı bulunan kitlelerin yaşadığı yerlere halifeler göndererek Mevleviliğin yayılmasını sağladı. Bu yerlerde açılan yeni Mevlevihanelerle birlikte etkisini pekiştirerek Mevleviliğin geniş bir etki sahasına ulaşmasını sağladı.⁴

Mevlevilerin siyasi oluşumlarla olan ilişkisi ise Mevlana'ya kadar dayanmaktadır. Mevleviler tarih boyunca hem devletlerle hem de beyliklerle iyi ilişkiler içerisinde bulundular ve bu sayede maddi ve manevi destek gördüler. Aldıkları maddi destek ilk olarak Mevlana'nın zamanında başladı. Seçkin Selçuklu yöneticileri ile kurulan iyi ilişkiler sayesinde hem Mevlevi cemaatine hem de Mevlana'nın ailesine vakıf gelirleri

³ Gölpınarlı, a.g.e., s. 30-35.

⁴ Gölpınarlı, a.g.e., s. 92-93.

tayin edildi. Mevlana'dan sonra Çelebi Hüsameddin hem bu gelirlerin aileye dağılımını kontrol etti hem de Mevlana'nın Konya'daki türbesinin inşaatını gerçekleştirdi.⁵

Mevlevilerin merkezi yönetimlerle olan siyasi ilişkileri Mevlana'dan sonra da devam etti. Siyasi otoritelerle kurulan bu ilişkiler sayesinde Mevleviliğin gelişimi için gerekli olan ekonomik kaynak sağlandı. Sultan Veled döneminde de seçkin Selçuklu yöneticileri ile olan iyi ilişkiler sürdürüldü. 1295 yılında Sultan Veled, İlhanlı Devleti ile ilişkiler kurdu. Ulu Arif Çelebi döneminde ise Moğol idaresinin zayıflamaya başlamasıyla ortaya çıkan Batı Anadolu'daki uç beylikleri ile bağlantı kuruldu. Birer mahalli güç olarak ortaya çıkan beylikler, kendilerini halk nazarında meşru bir zemine oturabilmek için Mevlevilerle ilişki kurmayı bir fırsat olarak gördüler. Mevleviler de beyliklerle kurulan bu karşılıklı ilişkiden çokça faydalandılar. Ulu Arif Çelebi yaptığı seyahatler ile Mevleviliği başta bütün Anadolu olmak üzere Irak ve Tebriz'e de götürerek hem etkinlik sahası hem de nüfuz kazandı. Ulu Arif Çelebi'nin Selçuklu ve Moğol bölgesinde ziyaret ettiği bu şehirler birer Mevlevilik merkezine dönüştü.⁶

Ulu Arif Çelebi yaptığı seyahatler ile Mentешеoğulları, Aydınoğulları, Germiyanoğulları ve Eşrefoğulları beylikleri ile ilişkiler kurdu. Bu beyliklerin merkezinde yapılan zikir ve sema gösterileri halk tarafından da büyük bir ilgi gördü. Seyredenlerin üzerinde bıraktığı etki ile birlikte Mevlevilik kısa zamanda kendisine pek çok destekçi topladı. Beylik merkezlerinde açılan bu mevlevihaneler, yine bu beyliklerin oluşturduğu zengin vakıflar ile desteklendi. Mevlevilik, bu büyümeye rağmen henüz büyük bir nüfuz ve güç sahibi bir otorite değildi. Fakat Ulu Arif Çelebi, Batı Anadolu'da

⁵ Walter Feldman, Osmanlı'da Mevleviliğin Kültürel Tarihi – Osmanlı İmparatorluğu'nda Şiir, Müzik ve Tasavvuf, Çev. Orhan Düz, Fol Kitap, 1. b., Ankara, 2022, s. 72.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2., Konya, 1996, s. 19, Feldman, a.g.e., s. 72-73.

büyüyen bu beyliklerin gelişen etkisini Mevleviliğin güç kazanması için önemli bir dönüm noktası olarak gördü. ⁷

Mevleviler, 13. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Anadolu'da geniş bir etki alanına sahip birçok tasavvuf kolunu da bünyesinde barındırdı. Bu yüzyıllarda Mevleviler, Karaman Beyliği'nin idaresi altında varlıklarını sürdürürken bu sıralarda daha yeni ortaya çıkan Osmanlı Devleti'nin siyasi ve kültürel etkisinden uzak kaldılar. Mevlevilik ile Osmanlı Devleti, Mevleviliğin İstanbul'da kalıcı bir yer edindiği padişah II. Bayezid'in zamanında tam anlamıyla bir bütünlük kazandı. ⁸ Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı Devleti ile Mevlevilerin Ulu Arif Çelebi zamanında ilişki kurmamasını iki sebebe bağlamaktadır. Ocak, birinci sebep olarak Osmanlı'nın bu dönemde henüz küçük bir beylik olduğunu ve Bizans'la girdiği gaza mücadeleleriyle adını yeni duyurmaya başladığını söyler. Bu yüzden Osmanlı, Mevlevilerin ve diğer tarikatların dikkatini çekecek bir boyuta ulaşmamıştı. Diğer sebep olarak ise Bizans'la sınırdaş olan bu uç beyliğinin sürekli gaza ve cihat için savaşıyor yarı göçebe aşiretlerden oluşması nedeniyle, Mevlevilik gibi şehir hayatına bağlı bir tarikat için uygun bir yapı da olmamasını gösterir. ⁹

Mevleviliğin yükseliş ve zayıflayış şeklinin Osmanlı Devleti ile benzer bir paralellik göstermesi Sezai Küçük tarafından "*Osmanlı ile bir ortak kaderi*" ¹⁰ paylaştığı şeklinde ifade edilmiştir. Mevlevilik, her ne kadar Osmanlı Devleti'nden önce ortaya çıkıp gelişerek çeşitli şehirlerde açılan Mevlevihaneler aracılığı ile etkinlik sahası kazandıysa da, en büyük atılımını Osmanlı Devleti'nin yükselişiyle yaşadı. Fethettiği her bölgede açılan Mevlevihanelerle birlikte paralel bir gelişmiş gösterdi. Yüzyıllar içinde

⁷ Ocak, a.g.e., s. 19-20.

⁸ Feldman, a.g.e., s. 74.

⁹ Ocak, a.g.e., s. 20.

¹⁰ Sezai Küçük, Ortak Kader: Osmanlı'nın Son Yılları ve Mevlevilik, Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri Haziran 2010, İstanbul, s. 724.

Osmanlı Devleti ile iyice bütünleşen Mevlevilik, Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu gerileme, dağılma ve çöküş döneminden de payını aldı. Osmanlı gibi çağa ayak uyduramayan Mevlevilik de etkinliğini yitirdi, Mevlevihaneler de asıl işlevlerinden uzaklaştı.

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasal, sosyal ve mali sorunlar, devlete bağlı bulunan Mevlevilere de yansdı. Mevlevihanelere ait vakıf gelirlerinin azalması ve alınan devlet yardımlarının da kısıtlanması, Mevlevihanelerde icra edilen faaliyetleri kesintiye uğrattığı gibi birçok Mevlevihanenin de kapanmasına yol açtı. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu sıkıntılı durum Osmanlı halkını da etkilemişti. Halkın da kendi yaşam mücadelesine odaklanmasıyla bağların koptuğu Mevlevilik, yüksek zümreden nüfuzlu ve zengin kişilerin destek verdiği bir oluşum haline dönüştü.¹¹

Mevlevilik azalan gelirle birlikte önce yüksek zümreye yakınlaştı. Mevleviliğin yüksek zümreye yakınlaşması, Mevlevihanelerin köylerden şehirlere taşınmasına sebep oldu. Bazı yerlerde Mevlevihaneler, sahip oldukları işlevlerini yitirerek sadece şeyh ve dervişlerin bulunduğu zaviye niteliğindeki yapılara dönüştü. Öyle ki muhripsizlik ve neyzensizlik yüzünde Mevleviliğin simge ibadet şekli olan sema bile yapılamaz hale geldi. 19. yüzyılda ise bozulma daha da artarak devam etti. Şeyhlik babadan oğula daha çocuk yaştan itibaren geçmekteydi. Kardeşler arasındaki şeyhlik makamı için yaşanan çekişmeler, beraberinde, güç ve nüfuz sahibi olmayı Mevlevi geleneğine sahip olmaktan üstün tutan bir anlayışa dönüştürdü.¹²

¹¹ Küçük, Ortak ..., s. 717.

¹² Küçük, Ortak ..., s. 717.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yaşanan bu sıkıntılar had safhaya ulaştı. Şeyhler arasında yetkinlik problemleri, çekişmeler yaşanırken diğer yandan liyakatsiz kişiler Mevlevihanelere şeyh olmaktaydı. Mevlevihanelerin durumu ise azalan, hatta yok olan vakıf gelirleri yüzünden ihtiyaç duyulan acil tamiratlarını bile yapamamaktaydı. Ortaya çıkan bu durum Mevlevilerin tasavvuf hayatını da etkiledi. ¹³

G.2. Mevlevihanelerin İşlevleri

Mevlevilerin evi anlamına gelen Mevlevihaneler, bu tarikatın icra yerleridir. Mevlevihaneler; bir terbiye, bir eğitim yuvası olup insanı maddi ve manevi olgunluğa erdirtirerek ¹⁴ farklı ırk ve dine mensup olan Osmanlı toplumunun kaynaşmasını ve bir arada yaşamasını amaçlamaktaydı. ¹⁵

Mevlevilik, Osmanlı padişahları da dahil olmak üzere devlet ricali ve Osmanlı aydınlarınca desteklenmiş bir tarikattı. Bu destek sayesinde Mevlevilik hem Osmanlı içerisinde hem de yeni fethedilen bölgelerde yayıldı, gelişti ve yaşadı. Mevlevihaneler, kuruldukları şehirlerde birer sosyal kaynaşma noktası oldular. Mevlevihanelerin sahip olduğu bu niteliği sayesinde Mevleviler; Müslümanlığın, Mevlana'nın öğretilerinin ve Osmanlı'nın kültürel varlığının yaşatılmasını sağladılar.

Kurulan Mevlevihanelerin topluma yarar sağladığı işlevleri şunlardı; sosyal yardım, misafirhane, güzel sanatlar akademisi, miskinler tekkesi (ruh ve beden hastalıklarının tedavisi için yapılan yardımlar), ruh terbiyesi yeri (insanın ruhuna belli bir formasyon

¹³ Küçük, Ortak ..., s. 717-718.

¹⁴ Ahmet Mermer, Osmanlı Kültür ve Edebiyatına Kaynaklık Eden Bir İnanç Merkezi: Mevlevilik, 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 30 Ağustos- 06 Eylül 2014, s. 1249.

¹⁵ Mevlüt Çam, Kıbrıs'da Tasavvufi Hayat (Hala Sultan Tekkesi ve Lefkoşa Mevlevihanesi Örneğinde), Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017, s. 785.

vermesini sağlamak) ¹⁶ gibi temel işlevlere sahipti. Lefkoşa Mevlevihanesi, sosyal yardım, güzel sanatlar akademisi, ruh terbiyesi yeri gibi işlevlere sahip olmasının yanında Mekke'ye gemilerle hacca giden hacılar içinde bir misafirhane işlevine sahipti. ¹⁷

Mevlevihaneler; ticaret, turizm, sanat, can ve mal güvenliği, tıp, sosyal yardımlaşma ve ahlak yönlerden de hizmetleri yerine getirmekteydi. Bazı Mevlevihaneler kendi istedikleri yerlerde kurulurken bazı Mevlevihaneler ise devletin istediği yerde kuruldu. Kendi istediği yerde kurulan Mevlevihaneler, etraflarındaki insanların manevi ihtiyaçlarını temin etmeyi ve bölge insanlarına sahip çıkmayı kendileri için önemli bir görev saydılar. Devletin gösterdiği yerde kurulan Mevlevihaneler ise; yeni fethedilen yerleri şenlendirme amacıyla siyasi ve sosyal hayatı güçlendirme vazifelerini üstlendiler.¹⁸ Lefkoşa Mevlevihanesi de yeni fethedilen yerleri şenlendirme amacıyla kurulan Mevlevihanelerden birisi olup faaliyetini sürdürdüğü süre boyunca Türk toplumuna manevi güç veren kurumlardan birisi oldu. ¹⁹

Mevlevihanelerin halka yarar sağladığı birçok işlevi olduğu gibi, Osmanlı Devleti için de önemli işlevlere sahipti. Birisi de, devletin, halkı kontrol altında tutmasına yardım eden bir araç olmasıdır. Osmanlı yöneticileri, Mevlevilerin, insan psikolojisini yönlendirmedeki yeteneklerini ve bu konuda sahip oldukları metotları gerek duydukları zamanda kullanmaktaydı. Osmanlı yöneticileri ayrıca, Mevlevilerin terbiye edici ve uzlaştırıcı eliyle isyan çıkarma ya da sorun yaratma potansiyeline sahip insanları,

¹⁶ Mustafa Kara, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler, Dergah Yayınları, 1. b., İstanbul, 1997, s. 49-51.

¹⁷ Seden Turambek Özerden, Utilization of Ottoman Tangible Cultural Heritage in Northern Cyprus for Tourism Purposes, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C. 10., S.28, Kasım 2023, s. 544, Ubeydullah Sezikli, Murat Salim Tokaç, Kıbrıs Türk Müziğinde İrfânî Boyut, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları “Kıbrıs” 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 430.

¹⁸ Kara, a.g.e., s. 120-122.

¹⁹ Yusuf Küçükdağ, Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri, Türk Tasavvuf Araştırmaları, Çizgi Kitâbevi, Konya, 2005, s. 394.

Mevlevihanelerde dönüştürerek bu insanlar yüzünden çıkması muhtemel huzursuzluk ve isyanları önlemeyi amaçlamışlardı. Kaba ve sert yapılı insanları toplumun sakin ve efendi bir üyesi haline getirmek de yine bu amaçlardan bazılarıydı.²⁰

Mevlevihaneler; kervansaray, medrese ve imaret gibi kurumlara ek niteliğinde bir yapı olarak da görüldü. Mevlevihaneler, kuruldukları yerden çevresine kadar, etki sahası geniş bir yapı olarak; halkın eğitimi manevi ve günlük ihtiyaçlarını (yemek, içmek, barınmak, ibadet) yerine getirdi. Yine Mevlevihane şeyhleri, halkın dertlerinden biri olan ruh ve sinir hastalıklarının tedavisi için de telkin ve irşat yoluyla hastalarla samimi bir ilişki kurarak hastaların tedavisine yardımcı olmaya çalıştılar.²¹

Mevlevihanelerin sahip olduğu işlevlerden birisi de, İslam inancını ve Osmanlı kültürünü tanıtarak halk arasında bir fikir birliği oluşturmaktır. Günümüzde yayın ve haberleşme araçlarının sağladığı bilgiye ulaşma hizmetini eski zamanlarda tekkeler ve camiler yerine getirirdi. Osmanlı halkı bu yerler sayesinde dini, insan ahlakını, edebiyatı, sanatı ve kültürü öğrenmişti. Bu hizmetleri sağlamada, Mevleviler diğer tarikatlardan daha etkin bir rol üstlendiler.²²

Mevlevihanelerin soyut işlevlerinden birisi de insanların ruhani dünyalarına yön vermektir. İnsanın hayatı anlamasını, sosyal ilişkilerini düzenlemesini, toplum içindeki görgü kurallarını, adabı ve güzel sanatları öğretmek insanın iradesini şekillendirmeyi amaçladılar. Dünyanın gösterişinden ve gürültüsünden uzak kalarak; sanat, ahlak ve din anlayışıyla insanın yine kendisini bulmasını sağladılar. İnsanın kendi ruhu ve

²⁰ Kara, a.g.e., s. 123.

²¹ Kara, a.g.e., s. 124-125.

²² Kara, a.g.e., s. 126

sıkıntılıyla baş başa kalarak ruhunu olgunlaştırması, ibadetini yerine getirmesi ve neşesini bulması Mevlevihaneler aracılığıyla meydana getirilirdi.²³

Mevlevihaneler bünyesinde barındırdıkları sanat faaliyetleri sayesinde şairler yetiştirdiler. Bu şairler aldıkları Mevlevi terbiyesi ve eğitimi sayesinde duyuş, düşünüş ve hayal edişdeki Mevlevi edasıyla, uzun yıllar varlığını sürdürecekt olan Mevlevi edebiyatını meydana getirdiler. Mevlevihanelerin şiir-sohbet geleneği, dersler, şeyhler, şeyh-şairler ve nazirecilik gibi şiiri besleyen ve geliştiren unsurları, genç şairlerin yeteneklerini kullanmasını sağladı ve kendilerini göstermelerine fırsat verdi. Böylelikle çok sayıda şairi bünyesinde barındıran bir zümre edebiyatı da ortaya çıktı. Mevlevi şairleri birer divan şairiydiler. Mevlevi şairleri Divan Edebiyatı'nın mazmunlarına, kavramlarına ve terimlerine sahip oldukları gibi bu edebiyatın içerisine Mevlevilik adabı, erkanı, geleneği, terimleri ve bu terimlerin dayandığı kültürü de katarak eserlerini oluşturdular.²⁴

G.3. Osmanlı Devleti ile Mevlevilerin İlişkileri

G.3.1. Osmanlı İçindeki Tarikatların ve Mevleviliğin Yapısı

Osmanlı Devleti'nin içerisinde İslam dinine dayanan birçok tarikat yer aldı. Bu tarikatlar iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grup; Osmanlı sultanları ve seçkin kişilerin desteklediği vakıf gelirlerine sahip, belli ibadet şekilleri olan, iyi tanımlanan bir örgütü sahip olan tarikatlardı. Bu tip tarikatlar; Nakşibendilik, Mevlevilik, Halvetilik ve bunların kollarıdır. Bu tarikatların kentlerde yer almalarından dolayı genellikle üyeleri seçkin

²³ Kara, a.g.e., s. 126.

²⁴ Ahmet Mermer, a.g.e., s. 1251-1253.

insanlardan oluşmaktaydı. Her tarikatın kendisine ait bir sancağı, kendisini simgeleyen bir başlığı, kendisine ait bir ibadet biçimi bulunmaktadır. Her tarikat, kendine özgü bir mutasavvıfı, veliyi veya sahabeden bir kişiyi, kendisine pir olarak belirler ve tarikatının şeceresini buna göre düzenlerdi.²⁵

Tarikatların ikinci grubu ise, Melami (Melameti) olarak tanımlanan gizli tarikatlardandı. Gezginci dervişlerin yer aldığı Kalenderi, Haydari, Abdalan, Babai ve Hamzaviler de bu tip tarikatlardı. Kendilerini simgeleyecek ve toplumdan ayıracak her türlü özellikten kaçınırlardı. İbadetlerini de gizli olarak gerçekleştirirlerdi. Devlet ve siyasi oluşumlarla ilişki kurmaya karşıydılar. Bu özelliklerinde dolayı siyasi otoriteye karşı kişiler bu tarikatlara destek verdiler. Kimseden bağış kabul etmeyip kendi kendilerine yetmeyi bir âdet edinmişlerdi.²⁶

Osmanlı içindeki bu tarikatlardan Bektaşilik ve Mevlevilik, Osmanlı siyasal ve sosyal hayatını doğrudan etkileri altına aldılar. Bektaşilik daha çok halk nezdinde ve özellikle Yeniçeriler tarafından desteklenirken Mevlevilik; 15. yüzyıldan başlayarak aydınların, sultanların ve devlet adamlarından oluşan seçkin kişiler tarafından desteklenen bir tarikattı.²⁷

Tasavvuf, tarikatlara özgü bir inanç olmayıp Osmanlı'nın aydın seçkinlerinin de düşünce hayatında yer alan ve ilk dönemlerden beri var olan ana öğelerden birisidir. Bu geleneğin Anadolu'daki tarihi Osmanlı'dan önce Selçuklu zamanına kadar gitmektedir. Tasavvufî düşünce aynı zamanda Sünni ulema arasında da yer alan bir gelenektir.

²⁵ Halil İncılık, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600), Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 1. b., İstanbul, 2003, s. 199.

²⁶ İncılık, a.g.e., s. 199.

²⁷ Mermer, a.g.e., s. 1247, İncılık, a.g.e., s.208.

Osmanlı'nın Sünni uleması Gazali'den itibaren tasavvufu, dini hayatın ileri ve daha kapsamlı bir anlayışı olarak tanıdılar.²⁸

Osmanlı Devlet adamları, devletin kuruluş döneminde, fetihlerin kalıcılığı için sadece siyasi ve askeri gücün yeterli olmadığına bunun yanında bilim, fikir ve mefkurenin de gerekli olduğunu gördüler. Bu nedenle fetihlerin kalıcılığını sağlamak, halkın devlete olan bağlılığını güçlendirmeye yönelik, imkanlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda; medrese, tekke ve zaviyeler inşa ederek sosyal hayatın düzenlenmesini amaçladılar.²⁹ Osmanlı Devlet adamları, destek verdiği tarikatların ve dini cemaatlerin oluşturduğu dergahları ve tekkeleri denetleyerek kontrol altında tutmaktaydı. Osmanlı'daki devlet adamları denetimleri zaman zaman yayımlanan fermanlar ile yaptı. Bu fermanlarda Osmanlı sınırları içerisinde bulunan çeşitli dergah ve tekkelerin teftiş edilmesi için memurlar görevlendirildi. Bu teftişler sırasında tarikatlar ve dini cemaatler hakkında bilgiler edinilerek bu bilgiler doğrultusunda düzeltilmesi gereken yanlışlara müdahale edildi.³⁰

Osmanlı Sultanları mutasavvıfları manevi otoritenin temsilcisi olarak sayıp onlarla iyi geçinmeye özen gösterdiler. Hatta bazı Osmanlı Sultanları bazı tarikatların şeyhlerine intisap dahi ettiler. Tarikatlarla kurulan bu ilişki sayesinde Osmanlı'daki devlet adamları; hem devletin dirlik ve düzenini sağlamada hem de isyan hareketleri karşısında da bu tarikatlardan olabildiğince faydalandı. Buna karşılık mutasavvıflar da devletin bekası ve İslamiyet için sultanlar, ilim adamları ve ordu ile beraber uyum içinde çalıştılar. Bu çalışmanın en önemli yansıması ise yeni fethedilen bölgelerde açılan dergahlardı. Bu

²⁸ İnalçık, a.g.e., s. 206-207.

²⁹ İrfan Gündüz, Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984, s. 70.

³⁰ Rifat Özdemir, Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), S. 5., 1994, s. 281-282.

dergahlar sayesinde yeni fethedilen yerdeki halk ile sonradan buralara iskan edilen halk arasındaki birleştirici unsurlardan birisi dervişler oldu.³¹

Mevlevilik: 700 yıl boyunca Osmanlı saraylarından başlayarak Osmanlı Devleti'nin bütün toprakları içerisindeki halk ile ilişki içinde olmaya çalıştı. Verilen din, kültür, dil, edebiyat, sanat ve musiki eğitimiyle, devlet içinde birer kültür merkezi, terbiye mektebi, akademi veya konservatuar niteliğinde olan mevlevihaneler, şair, mesnevihan, mütefekkir, hattat, musikişinas, ressam, nakkas ve zanaatkarları yetiştirdi. Ulemanın keskin görüşüne karşı, fikir adamlarını ve sanatçıları koruyarak, Mevlevihane bünyesinde serbest bir gelişme imkanı sundu. Mevlevilik bir yandan tasavvuf eğitimiyle, yüksek ahlaklı (insan-ı kamil) bireyleri yetiştirirken bir yandan da kütüphane ve sahip olduğu koleksiyonlarıyla birlikte Türk düşünce hayatının gelişmesini sağladı.³²

Mevlevilik bir Osmanlı müessesesi olma niteliğine, padişah II. Bayezid döneminde kazandığı idari ve hukuki haklar ile ulaştı. Osmanlı coğrafyasında devlet ile halk arasındaki aracı kurumlardan birisi oldu. Mevleviliğe bir Osmanlı müessesesi olma niteliği sağlayan şey; siyasi ve sosyo-kültürel bir dinamiğe sahip olmasıdır. Bu dinamik ise; Ulu Arif Çelebi'nin Selçuklu Devleti'nin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan uç beyliklerine yaptığı seyahatler sırasında, kendisini; Mevlana'ya dayanan ve "dini otoriteye" sahip bir hanedanın temsilcisi olarak tanıttığıdır. Mevlevilik, hanedan olgusu ile merkezîyetçi yönetim modeline göre düzenlenen bir hiyerarşik yapıya sahipti. Bu hanedan yapısı kendi asli görevleri içerisinde, siyasi otoriteyi meşrulaştırma işlevini, bir yaptırım gücü olarak kullanmaktaydı.³³

³¹ Kamil Yılmaz, Osmanlı Sultanları ve Mutasavvıflar, Mavera Dergisi, C. 8, S. 92-95 Temmuz-Ekim, İstanbul, 1984, s. 100.

³² Ş. Bârihüdâ Tanrıkorur, Türk Kültür ve Mimarlık Tarihinde "Mevlevihane"nin Yeri ve Önemi, 3. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler 12-14 Aralık 1988, Konya, s. 62.

³³ Ekrem Işın, Modernleşme Çağında Mevlevilik Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme, X. Millî Mevlana Kongresi 2-3 Mayıs 2002, C. 1., Konya, s. 228-229.

Mevlevilik temsil ettiği siyasi otoriteyi iki motif üzerinden meşrulaştırmaktadır. İlk motif; kırsal kimliğini kaybedip hızla şehirleşen kitlelerin değişen hayat tarzına uygun Sünni-İslam anlatımıdır. Diğer motif ise; bu şehir yaşamına siyasi bakış açısı ve devamlılık katan “gaza ideolojisi”dir. Mevleviliğin padişah II. Bayezid’e kadar Osmanlı Devleti ile ilişkisi düzenli bir görünüme sahip değildi.³⁴

II. Bayezid dönemiyle birlikte Osmanlı kamu yönetimi anlayışında değişime gidildi. Bu değişimle artık devlet kendi dışındaki siyasi nüfuz odaklarına, kendisine bağlı olmak şartıyla kısmi faaliyet özgürlüğünü vererek bu kurumlar üzerinden taşradaki denetimi sağlamaya çalışmıştır. Bu kurumlar; tarikatlar, ayanlar, eşraf aileleri ve bunlara bağlı olan aşiret yapılanmasıdır. Bu anlayışın mutlak padişah otoritesiyle yarattığı çelişme sorunu ise, İslam hukukunun tanıdığı tek tüzel kişilik olan vakıf uygulaması ile aşıldı.³⁵

Mevleviliğin II. Bayezid döneminde etkinlik kazanmasının bir sebebi de II. Bayezid’in sufiliğe yakın bir kişiliğinin olması ve Mevlana’ya duyduğu sevgiydi. II. Bayezid’in bu ilgisinin yanında Mevlevilikle kurulan ilişki sayesinde, Osmanlı içinde büyük bir güce sahip olan Bektaşiliğin de dengelenmesi amaçlandı. II. Bayezid dönemiyle birlikte Osmanlı Devlet adamları bu iki tarikatı, verdikleri maddi ve manevi desteklerle dengede tuttular.³⁶

Osmanlı kamu yönetiminde yaşanan değişimle birlikte, Osmanlı Devleti artık Mevleviliği kendi sözcüsü olarak görmeye başladı.³⁷ Mevlevilik Osmanlı’nın yeni fethettiği yerlere ilk önce gidip yerleşen ve burada Osmanlı hakimiyeti ile Türk varlığını pekiştiren kurum oldu. Tarikat, yeni fethedilen bölgenin halkına hem Müslümanlığı hem

³⁴ Işın, a.g.e., s. 229-230.

³⁵ Işın, a.g.e., s. 230.

³⁶ Ocak, a.g.e., s. 21.

³⁷ Işın, a.g.e., s. 231.

de Osmanlı'yı tanıtmaya misyonunu üstlendi. Bu yerlerde İslam görüşünün Türk kültürünün, sanatının ve medeniyetinin yerleşmesini, yayılmasını ve kökleşmesini sağladı. Yeni fethedilen bölgelerdeki ahalinin Osmanlı'ya karşı sahip olduğu olumsuz düşünce ve tavırlar, Mevleviliğin bünyesinde bulunan sevgi, saygı ve insana verdiği büyük kıymet ölçüleri ile aşılmaya çalışıldı.³⁸ Mevleviler bu insanlara Müslümanlığı ve Osmanlı'yı anlatarak insanların olumsuz düşüncelerini değiştirip onların Osmanlı'ya karşı bağlılığını sağlamaya çalıştı.

Osmanlı, Mevleviliğin yapısını devam ettirebilmesi için iktisadi haklar tanıdı. Mevleviliği Osmanlı müessesesi yapan iktisadi haklar ise şunlardı; vergi muafiyeti, devletin sağladığı düzenli yardımlar ve vakıf gelirleridir.³⁹ Bu iktisadi haklar sayesinde yeni Mevlevihanelerin açılması desteklendi. Osmanlı Devleti, Mevlevilere bu olanakları sağlarken Mevlevi şeyhleri de toplumsal düzeninin korunmasına ve merkezi idarenin otoritesini sürdürmesini sağlamaya çalışarak siyasi-dini isyanlardan uzak durdular. Mevlevilerin siyaseten bu duruşunu koruması sayesinde, Osmanlı idaresinin olumsuz müdahalesine maruz kalmadılar.⁴⁰

G.3.2. Osmanlı Padişahları ve Mevleviliğin İlişkileri

Mevleviliğe destek veren ilk padişah II. Murat olup onun döneminde Edirne'de büyük bir Mevlevihane açıldı. Böylece Mevlevilik ile Osmanlı yönetimi arasındaki ilk kalıcı bağ oluştuğu gibi bu noktadan sonra Mevlevilikle Osmanlı Devleti'nin ilişkileri giderek güçlenmeye başladı.⁴¹ Mevlevilik, Osmanlı Devleti içerisinde çeşitli yerlerde

³⁸ Hasan Özönder, Kıbrıs'ta Mevlevilik ve Mevlevihâneler, 6. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler 24-25 Mayıs 1992, Konya, s. 99.

³⁹ Işın, a.g.e., s. 231.

⁴⁰ Franz Babinger, Mehmet Fuat Köprülü, Anadolu'da İslâmiyet, Çev. Ragıp Hulusi, İnsan yayınları, 1. b., İstanbul, 1996, s. 54-55.

⁴¹ İncelik, a.g.e., s. 208.

Mevlevihaneler vasıtası ile yayılmaya başlamışsa da başkent İstanbul'da Mevlevihane açamadığı için Osmanlı yönetimi üzerinde etki sahibi değildi. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nin merkezîyetçi mutlak yönetim anlayışı ise kendisine rakip olabilecek bütün yerel nüfuz odaklarına karşıydı. Bu nedenle Fatih Dönemi'nde Anadolu'da faaliyet gösteren başta Mevlevilik gibi diğer tasavvuf zümreleri de İstanbul'da etkili olamadı.⁴²

Mevleviliğin İstanbul'undaki Kalenderhane Zaviyesi'ndeki çok sınırlı faaliyeti dışında bir etkisi yoktu. Mevleviliğin Fatih Dönemi'nde İstanbul'da Mevlevihane açamamasının diğer sebebi de Osmanlı hanedanını kuşkulandıran Mevleviliğin, Karamanoğulları tarafından himaye edilen bir tarikat olarak değerlendirilmesidir. Fakat Fatih Sultan Mehmet'in vefatından sonra bu politika devam etmedi. Yerine geçen II. Bayezid döneminde Mevlevilere karşı olan bu politika değişti.⁴³

Osmanlı padişahları II. Bayezid'e kadar Mevlevileri, kendilerini destekleyen bir kuvvet olarak görmedi. Fakat 15. ve 16. yüzyıllarda Şah İsmail'in Şii propagandasının Anadolu'da etkinlik kazanması üzerine, Sünnî kolun güçlenmesi için Osmanlı devlet adamları Mevlevileri de desteklemeye başladılar. Böylelikle 17. yüzyıldan itibaren Mevlevilik bir devlet müessesesi olma niteliğini kazandığı gibi, gördüğü maddi ve manevi destekler de arttı. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin en saygın Sufi çevrelerinden birisi haline gelen Mevlevilik, sosyal ve dini hareketlere karşı duruşuyla da Osmanlı devlet adamlarının güvenini kazandı.⁴⁴

⁴² Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik, Haz. Ekrem Işın İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2. b., İstanbul, 2010, s. 23.

⁴³ Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik, s. 23.

⁴⁴ Murat Akgündüz, Mevlevîlik ve Osmanlı Padişahları, II. Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu, 26–28 Ekim 2007, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildiriler II, 26–28 Ekim 2007, s. 347, Gölpınarlı, a.g.e., s. 270-271.

Fatih Sultan Mehmet'ten sonraki padişahlar; II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında Mevlevihanelere maddi yardımlar yapıldı. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman ise ayrıca Doğu seferleri sırasında Konya Asitanesini de ziyaret ettiler. Başta padişah II. Selim olmak üzere onun devlet ricalinin çoğunluğunun da Mevleviliğe olan gönül bağı, Mevleviliğe olan maddi ve manevi desteği de artırdı. II. Selim döneminde Kıbrıs'ın fethinin ardından Mevlevilik Kıbrıs'ta da faaliyete geçtiği gibi, bu dönemde Konya'da Mevlana türbesinin karşısına Mimar Sinan tarafından Selimiye Cami'si inşa edildi. ⁴⁵ Sultan III. Murat döneminde Konya asitanesi daha da büyütüldü. Sultan I. Ahmet ise Mevlana'ya karşı duyduğu saygı ve sevgisini ona yazdığı gazelinde dile getirdi. ⁴⁶

G.3.3. Yakınçağ Döneminde Osmanlı-Mevlevilik İlişkileri

G.3.3.1. III. Selim Zamanı

IV. Murat'tan III. Selim'e kadar Mevleviler siyasi hayatta herhangi bir olumlu ya da olumsuz rolde bulunmadılar. Padişah III. Selim döneminde ise Mevlevilik, en değerli günlerini yaşadı. Mevleviliğe intisap etmiş olan III. Selim, Konya şeyhi Mehmed Emin Çelebi'nin Nizam-ı Cedid'e isyan etmesine rağmen Mevleviliğe karşı bir karar almadı. Üstelik III. Selim döneminde Mevlevihaneler tamir edildi, vakıflar gelirleri arttırıldı. III. Selim'in Mevleviliğe mensup olması üzerine birçok kişi, padişahın desteğini kazanabilmek için Mevleviliğe intisap etti. III. Selim'in Mevleviliğe intisap etmesi, Yeniçerilerin bağlı olduğu Bektaşiliğe karşı ruhani düzeyde bir tepki olduğu da ileri sürülmüştür. ⁴⁷

⁴⁵ Akgündüz, a.g.e., s. 347, Yılmaz, a.g.e., s. 97.

⁴⁶ Gölpınarlı, a.g.e., s. 155-157.

⁴⁷ Akgündüz, a.g.e., s. 349.

III. Selim sadece Mevlevihaneleri tamir etmekle kalmayıp dervişlere armağanlarda da bulundu. Gölpınarlı, H. 1215/ M. 1800 yılında Mevlevi şeyh ve dervişlerine verilen bu armağanları listeledi. Değişik vergi kaynaklarından Asitaneye yılda 3.280,5 kuruş ödendi. H. 5 Safer 1214/ M. 9 Temmuz 1799 tarihli bir belgede yer alan bilgiye göre; taamiye denilen bu ödemeye, savaş nedeniyle Asitanedeki derviş sayısı artmasına bağlı olarak 500 kuruşluk bir zam yapıldı Önceki dönemlerde olduğu gibi Asitaneye taamiye yanında başka ödemeler de yapıldı. Bu ödemelerden birisi de, senelik 240 kuruşluk şem' -i rügan ve tıraş bahaları adıyla anılan bir tür tahsisattı. ⁴⁸

III. Selim dönemiyle birlikte düzenli ıslahatlar ve planlı modernleşme dönemi başladı. Kamu yönetimi yeniden yapılandırılarak güçlü devlet imajı oluşturulmaya çalışıldı. Modernleşme ile birlikte katı bir kamu yönetimine geçilen bu dönemde, süregelen geleneksel dönemin yerel güç odaklarına tanıdığı yetki ve muafiyetler kısıtlandı. Yerel güç odaklarından birisi olan Mevlevilik ise kendisini, bu kesimlerin temsilcisi olarak gördü ve Nizam-ı Cedid'e karşı tepki gösterdi. 1804'de Mevleviliğin makam postunda bulunan el-Hac Mehmed Çelebi, reform düşüncesine açık bir kişi olsa da bulunduğu makamın "kazanılmış haklarını" korumak için Nizam-ı Cedid uygulamalarına karşı konumda yer aldı. ⁴⁹

Mevlevilik modernleşme hareketine, hem karşı hem de destekçi bir taraf olarak iki farklı noktada yer aldı. Mevleviliğin bu durumu 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Çelebiler ile İstanbul'daki şeyh aileleri arasındaki güç mücadelesine dayanır. Gizli olarak süren bu mücadele modernleşme hareketi ile III. Selim döneminde ortaya çıkarken II. Mahmut döneminde ise daha da belirginleşti. Bu padişahlar döneminde Çelebiler

⁴⁸ Sezai Küçük, Mevleviliğin Son Yüzyılı, Simurg Yayınları, 1. b., 2003, İstanbul, s. 337.

⁴⁹ Işın, a.g.e., s. 232-233.

modernleşme hareketinin karşısında yer alırken; İstanbul'daki şeyh aileleri ise modernleşmeye destek vererek devletin yanında yer aldı. Modernleşmeye karşı Çelebiler mücadeleyi seçerken İstanbul'daki Mevleviler ise uzlaşmayı kabul etti.⁵⁰

Mevlevi Çelebisi'nin tepki hareketine karşı kendisi de Mevleviliğe intisap eden III. Selim, Mevlevilik içindeki bazı şeyh ailelerini Çelebilik makamına karşı destekleyip güçlendirdi. Bu destekle birlikte tarikat doğrudan modernleşme siyasetinin odağına yerleştiği gibi, kendi faaliyetlerine de yeni bir ideolojik kapsam ekledi. Özellikle Tanzimat sonrası Mevlevilik doğrudan Osmanlı Anayasacı akımların siyasi çizgisi içinde yer aldı. İttihat ve Terakki ile kurulan ilişki sonucunda, Türkçülük ve Batıcılık ideolojileri Mevlevilik içerisinde destekçi buldu. Bu ideolojik dönüşüm, Mevleviliğin üst kısmında yer alan insanlar içerisinde Cumhuriyet düşüncesini benimseyen bir elit kesiminin de ortaya çıkarmasını sağladı.⁵¹

G.3.3.2. II. Mahmut Zamanı

II. Mahmut da babası gibi Mevlevi idi. Osman Salahaddin Dede'nin şeyhliği zamanında bir gün II. Mahmut Yenikapı tekkesine yanında şehzade Abdülmecit'le Abdülaziz'i de alarak götürdü. Karlı, tipili bir havada kendisini kapıda karşılayan şeyhe, şehzadeleri göstererek “bu havada bizi sizin gönlünüz çekti. Bunlar olsaydı gelmezlerdi.” dedi. Bu sözü unutmayan Abdülmecit padişahlığı sırasında yine babasının zamanında olduğu gibi bir kötü havada Yenikapı Mevlevihane'sine giderek şeyhe “*nasıl şeyh efendi demişti, hani ya peder, bunlar olsaydı gelemezlerdi demişti; gelebildik mi?*” demişti.⁵²

⁵⁰ Küçük, Mevleviliğin..., s. 338.

⁵¹ Işın, a.g.e., s. 233.

⁵² Gölpınarlı, a.g.e., s. 271.

III. Selim gibi Mevleviliğe intisap eden II. Mahmut döneminde de Mevlevilik sahip olduğu niteliğini korudu. Padişahın en yakınındaki kişilerden olan Nişancı Halet Efendi'nin de Mevleviliğe intisap etmesi, bu tarıkata olan desteği artırdı. Mevleviliğe büyük yardımlarda bulunan II. Mahmut, yine aynı dönemde Halet Efendi'nin de katkısıyla Yenikapı ve Galata Mevlevihaneleri ile Konya'daki Mevlana türbesinin yeşil kubbesini de tamir ettirdi.⁵³

19. yüzyıl içinde Mevleviliğin Osmanlı yüksek zümresindeki etkisi, Yenikapı şeyhi Abdülbaki Nasır Dede'nin Defter-i Dervişan I ve II'de görülmektedir. Defterdeki kayıtlara göre Mevlevi olanlar ve yeni katılanlar içerisinde; kadılar, resmi memurlar, divan katipleri, valiler, üst sınıfa mensup beyler ve beyzadelerdi. Mevleviliğe verilen bu destek sayesinde Mevlevihaneler tamir edilip iaşeleri sağlandığı gibi diğer pek çok konuda da yardımlar edildi.⁵⁴

Padişahların yeniçerilere ve yeniçerilerin tarikatı olan Bektaşiliğe karşı tepkisi III. Selim zamanında başladı. II. Mahmut zamanında ise 1826 yılında Vaka-yı Hayriye diye adlandırılan olayla birlikte Yeniçeri ordusu kaldırıldı. Bektaşiliğe dayanan Yeniçeri Ordusunun kaldırılması, Osmanlı Devleti ile tarikatlar arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesine yol açtı.

Eylül 1826'da alınan karar neticesinde Bektaşilere ait tarikatların faaliyetlerine son verilip kapatıldı. Yeniçeri ordusunun kaldırılmasına destek veren kesimlerden biri de Mevlevilikti. Galata Mevlevihanesi Şeyhi Kudretullah Dede ve Kasımpaşa Şeyhi Ali Efendi bu olaya fiilen destek verdiler. Bu nedenle Osmanlı devlet adamları artık

⁵³ Akgündüz, a.g.e., s. 349-350.

⁵⁴ Küçük, Ortak ..., s. 721-722.

Mevlevilik ile Nakşibendiliğin faaliyetlerine daha çok destek verip ilgi gösterdiler. Bektaşilere ait tekke ve zaviyeler İstanbul ve bütün Anadolu'da kapatılırken, tarikatın ordu üzerindeki etkisi de ortadan kaldırıldı. Böylelikle ordu üzerinde etkinlik Bektaşilerden Mevlevilere geçti. Ordu içerisinde Mevlevi tarikatına mensup olanlar ise mareşallik rütbesine yükseltildi.⁵⁵ Mevleviliğe mensup Mehmed Said Halet Efendi Mevleviliğin devlet nezdindeki yerini sağlamlaştıran devlet adamlarından birisi oldu.⁵⁶

II. Mahmut döneminde tarikatlarla ilgili düzenlemeler de yapıldı. 1811'de yapılan ilk düzenleme ile; her tarikatın bir merkezinin bulunması gerektiği ve bu merkezde de bir pirin bulunması gerektiğini kararlaştırdı. Böylelikle tarikata ait diğer merkezlerin buradan yönetilmesi sağlandı. Tarikatların kendi tekkelerine yapacakları atamalarda ise; şeyhülislamın görüşünün alınması, yapılacak atamanın tarikatın merkezinden yapılması ve atanacak kişinin hem liyakat sahibi hem de yapacağı işe uygun düzgün karakterde biri olması kararlaştırıldı. Ayrıca tarikatlara ait vakıflarında tek bir merkeze Evkaf-ı Hümayun Nezaretine bağlanması kararlaştırıldı.⁵⁷

1811 yılında çıkarılan fermanla tarikatları düzenleme düşüncesi hakim iken 1836 yılında çıkarılan başka bir fermanla tarikat mensuplarının disiplin altına alınması hakim düşünceydi. Bu doğrultuda 1829 senesinde bir nizamname çıkarılarak her tarikat mensubunun giyeceği kıyafet, birbirine karışmaması için ayrı ayrı olması kararlaştırıldı. Üstelik bu kıyafetlerin giyilmesi de zorunlu tutuldu.⁵⁸ Osmanlı Devleti yaptığı bu düzenlemelerle tarikatları ve tarikat mensuplarını belirlenen kurallar dahilinde bir düzene yerleştirmeyi ve kendi denetiminin altında tutmayı amaçladı.

⁵⁵ Abdulnasır Yiner, II. Mahmud Dönemi ve Mevlevilik, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyumu Bildiriler II, 26-28 Ekim 2007, s. 354-355.

⁵⁶ Küçük, Ortak ..., s. 722.

⁵⁷ Yiner, a.g.e., s. 355.

⁵⁸ Yiner, a.g.e., s. 355.

II. Mahmut döneminin önemli düzenlemelerinden birisi de Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulmasıydı. 1826'da kurulan nezaretle Müslümanlara ait vakıflar tek bir merkeze bağlanarak yönetildi. Kurulan bu nezaretle birlikte tekke ve zaviyeler tahsis edilen vakıfların yine kendileri tarafından yönetme hakkı ve imtiyazı ellerinden alındı. Nezaret eliyle toplanan vakıf gelirleri yine bu nezaretin yaptığı ödemelerle birlikte tarikatlara aktarılarak devlet düzenin kurulması sağlandı. Böylelikle tekke ve zaviyelerin en önemli gelir kaynakları kontrol altına alındı. ⁵⁹

II. Mahmut getirdiği bu düzenleme ile diğer vakıflara ait gelirleri, muhassıl ve idarecilerin elinden alıp merkezileştirmek istedi. Evkaf Nezareti'nde toplanan gelirlerle; dini yapıların bakımı ve onarımı, bu yerlerde hizmette bulunan görevlilerin aylıklarını ve diğer dini hizmetler yerine getirilecekti. Ancak bu yeni uygulama beklenen yararın tersine daha büyük zararlara yol açtı. II. Mahmut bu düzenleme ile ulemanın gücünü büyük ölçüde kırarken, kendisinden sonra gelen padişahlar bu vakıflara ait gelirleri devletin farklı amaçlarını yerine getirmek için kullandılar. Bir düzen haline gelen bu uygulama ile birçok dini kurum için gerekli olan bakım ve onarımda kullanılacak ödenek dahi bulunamaz hale geldi. ⁶⁰

G.3.3.3. Sultan Abdülaziz Zamanı

Sultan Abdülaziz hattat ve musikişinas bir kişi olarak saza aşına olsa da Mevleviliğe olan muhabbeti sebebiyle ney üflemeye meraklıydı. ⁶¹ 1867 senesinde Konya Çelebisi Asitane'nin tamiri için Sultan Abdülaziz'e başvurdu. Mevleviliğe çeşitli

⁵⁹ Yiner, a.g.e., s. 356.

⁶⁰ Yiner, a.g.e., s. 356.

⁶¹ Küçük, Mevleviliğin..., s. 361.

desteklerde bulunan padişah bu başvuruyu kabul ederek tamir için gereken desteği de sağladı. ⁶²

1866 yılında kurulan ve amacı tarikatları denetlemek olan Meclis-i Meşayih'in reisliğine, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi olan Osman Salahaddin Dede tayin edildi. ⁶³ Osman Salahaddin Dede İstanbul'un güçlü şeyh ailelerinden olan Ebubekir Dede ailesine mensuptu. Osman Salahaddin Dede'nin görevi üstlenmesi ile birlikte ailenin sahip olduğu reformcu yapısına siyasi bir boyut da eklendi. Salahaddin Dede, az bir zamanda çevresine Tanzimat'ın güçlü devlet adamlarını toplamayı başardı. Keçecizade Fuat ve Ali Paşalar, Mısırlı Kamil Paşa ve Şeyhülislam Sahib Molla gibi Osmanlı Devleti'nin üst düzey bürokratları bu çevrenin içindeydi. Osman Salahaddin Dede'nin Sadrazam Mithat Paşa'yla da ilişkisi yakındı. Osman Salahaddin Dede'nin oluşturduğu bu ilişkilerden dolayı Mevlevilik Osmanlı siyasetinin içinde yer aldı. Bunun sonucunda nüfuzu iyice artan Ebubekir Dede ailesinin, Çelebilik makamına ait idari kararlara da etki etmesi sağlandı. ⁶⁴

G.3.3.4. II. Abdülhamit Zamanı

Mevlevilik, Tanzimat ve Islahat düzenlemelerine karşı olumsuz bir tutum içinde olmamıştı. V. Murat'ın yerine II. Abdülhamit'in padişah olmasında da Mevleviliğin etkisi oldu. Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede'ye bağlı olduğu ifade edilen Mithat Paşa'nın, veliaht Abdülhamit'le olan görüşmesine şeyh de katıldı. Bu buluşmada II. Abdülhamit Kanun-i Esasi'nin ilan edeceğine dair Mithat Paşa'ya bir teminat kağıdı

⁶² Akgündüz, a.g.e., s. 351.

⁶³ Akgündüz, a.g.e., s. 350.

⁶⁴ Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevilik, s.37.

verdi. II. Abdülhamit'in tahta geçiş törenine de katılan Şeyh Osman Salahaddin Dede padişahın derin minnetini de kazandı. ⁶⁵

Mithat Paşa ile II. Abdülhamit arasında yaşanan olayların sonucunda padişah, başta Yenikapı Mevlevihanesi olmak üzere bütün Mevlevilere karşı bakış açısını değiştirmişti. Üstelik II. Abdülhamit'ten sonraki veliaht Reşat Efendi'de Yenikapı Mevlevihanesi'ne mensuptu. Bu nedenlerle Yenikapı Mevlevihanesi istibdat yönetimince sürekli takip edildi ve faaliyetleri sıkı sıkı denetlendi. Diğer yandan Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi olan Celaleddin Efendi'nin Paris'teki Jön Türklerle de iletişimi bulunmaktaydı. ⁶⁶

II. Abdülhamit Mevleviliğe destek verse de Mevlevi şeyhlerinin siyasetten uzak durmasını isterdi. Buna karşılık mevlevihanelere gereken desteği de gösterdi. Oluşturulan Meclis-i Meşayih kurumuna Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede'yi reis olarak seçti. Afyon Mevlevihanesi II. Abdülhamit döneminde yandığı gibi yine aynı dönemde tamir edildi. Konya Asitanesi II. Abdülhamit zamanında 1889'da tamir edildiği gibi bu tamir sırasında semahanesi de genişletildi. Ayrıca günümüzde Mevlana ile Sultan Veled'in mezarlarının üstünü örtmekte olan örtü de II. Abdülhamit'in hediyesidir. Sultan II. Abdülhamit Dönemi'nde İstanbul'daki Mevlevihanelere de gereken destek verildi. 1892-1895 yıllarında Kasımpaşa Mevlevihanesi tamir edildi. ⁶⁷

⁶⁵ Gölpınarlı, a.g.e., s. 271.

⁶⁶ Gölpınarlı, a.g.e., s. 272-273.

⁶⁷ Nimetullah Akay, Osmanlı Devletinin Son Döneminde Mevlevilik, T.C. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 34., Şanlıurfa, 2015, s. 139-140.

G.3.3.5. V. Mehmet Reşat Zamanı

II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra V. Mehmet Reşat, Eyüp'teki Hazret-i Eyyüb el Ensari Türbesinde yapılan törenle Mevlana dergahı postnişini Abdülhalim Çelebi tarafından kılıçla kuşatıldı. Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre, başka hiçbir Osmanlı padişahı Mevleviler tarafından kılıçla kuşatılmadı. Mehmet Reşat'ın veliahtlık yıllarında sürekli okuduğu Mesnevi onun Mevleviliğe intisap etmesine etki etti. Sultan Mehmet Reşat veliahtlığından itibaren Şeyh Osman Selahaddin Dede'ye hürmet göstererek bağlı bulundu. II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ve Mehmet Reşat'ın tahta geçişi, Mevleviler için olumlu gelişmeler olarak kabul edildi. Sultan Reşat döneminde uzun zamandır yanmış bulunan Yenikapı Mevlevihanesi ile Bahariye Mevlevihanesi'nin de ihtiyaç duyulan tamiratları yapıldı. Mehmet Reşat Konya ve Afyon'daki Mevlevihanelerle de ilgilendi. ⁶⁸

I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla da "Cihad-ı Mukaddes" vesilesiyle gönüllü Mevlevilerden oluşan Mücahidin-i Mevleviyye alayı ortaya çıktı. I. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde de I. Büyük Millet Meclisi'nde Mevlevi Şeyhi Abdülhalim Çelebi önce Konya mebusu olurken yıllarca da Yozgat ve Kastamonu mebuslukları görevini yerine getirdi. ⁶⁹

⁶⁸ Akay, a.g.e., s. 141-142.

⁶⁹ Gölpınarlı, a.g.e., s. 273.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.0. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. Yüzyıl Öncesi ve Mevleviliğin Kıbrıs'taki Diğer Faaliyetleri

1.1. Mevleviliğin Kıbrıs'a Gelişi

Kıbrıs'ın Osmanlı idaresine girmesiyle Mevlevi, Halveti, Bektaşî, Nakşibendi, Rufai, Kadiri, Kızılbaş, Melami ve Celveti gibi Sufi tarikatları, Osmanlı'nın diğer yeni fethedilen topraklarında olduğu gibi Kıbrıs'ta da etkinlik göstermeye başladı. Fetihe katılan tarikat mensupları ile bunlara öncülük yapan dervişler, fetihden sonra boş kalan yerlere yerleşerek buralarda tarikatlarına ait tekke ve zaviyelerini kurdular.⁷⁰

Kıbrıs'ta etkinlik göstermeye başlayan bu tarikatların birçoğu, insanların İslamiyet'e geçişini sağladığı gibi İslam'ın daha iyi anlaşılmasına da katkı sağladı. Bu tarikatlar, Kıbrıs'ta İslam'ın ulaşamadığı kırsal yerlerdeki halka Müslümanlığı götürmeleri bakımından da önemli bir hizmette bulundular. Köyleri dolaşan dervişler, camisiz ve hocasız köylerde İslam'a ulaşmanın tek kaynağıydılar. Şehirlerde kurulan tekkeler, öksüz ve fakirler için bir sığınma ve karnını doyurma yeri oldu. Bu tarikatların bir kısmı Osmanlı idaresince aktif olarak destek görürken, bir kısmı da kendi oluşturdukları vakıflar ile faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardı.⁷¹

⁷⁰ Tuncer Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ve İslamlaştırılan Eserler, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Lefkoşa, 2019, s. 47.

⁷¹ Tuncer Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 47.

Mevlevilerin ilk kez Kıbrıs'a gelişi Osmanlı Devleti'nin Ada'yı fethetmesiyle birlikte oldu. ⁷² Türklerin Kıbrıs Adası'yla ilişkileri ise aslında Türklerin Akdeniz havzasına girdikleri eski zamanlardan itibaren başlamaktadır. İslam akınlarının olduğu dönemde Kıbrıs Adası'na Türklerinde geldiği iddiası zayıf bir ihtimal olsa da 1191 yılında Bizans Ordusunda savaşan Türklerin Kıbrıs'a geldikleri dönemin birinci el kaynaklarında bahsedilmektedir. Kıbrıs Adası'nın Lüzinyan idaresine girmesiyle Ada'daki Türk nüfusunun hem sayısı arttı hem de Türklerin ilişkide buldukları alanların sayısı arttı. ⁷³

Selçuklu ve Anadolu Beylikleri döneminde ise Kıbrıs ile Türklerin arasından kurulan ilişkiler bazen savaş için bazen de ticari faaliyetler için oldu. Kıbrıs Adası'ndaki Türk varlığının kesin olarak sağlandığı dönem ise Osmanlı Devleti'nin idaresinde oldu. Osmanlı Devleti Kıbrıs Adası'nı fethettikten sonra Ada'nın kalkınması için iskan politikasını uyguladı. 1572'de II. Selim tarafından çıkarılan fermanla Alaiye, Teke, Karaman ve İç-il sancaklarından sürgün kurallarına uygun olacak şekilde Kıbrıs'a iskan yapılması kararlaştırıldı. Böylelikle Ada'nın "şenlendirilmesi" ve kalkınması için büyük bir nüfus Ada'ya yerleştirilecekti. ⁷⁴

Ada'ya iskan edilecek kişilerde ise belirli şartlar arandı. Bu kişilerin; bir meslek sahibi olması ve mesleğiyle ilgili alet edevatının bulunması, kendi rızasıyla gitmeye karar vermesi ile ahlaki bakımdan güvenilir ve temiz kişiler olmalarına dikkat edildi. İskan faaliyetleriyle birlikte Osmanlı yöneticileri, Kıbrıs'ta Osmanlı kanunlarına aşına bir nüfus oluşturduğu gibi, bu nüfusun boş arazilere yerleştirmesiyle de hem ticareti hem de ziraatı yeniden canlandırmayı amaçladı. Bu amaç doğrultusunda çiftçilere 3 yıllık zirai vergi

⁷² Gökâlî Kamil, *Dünyada Mevlâna İzleri Bakışında Kıbrıs'ta Mevlevîlik Geçmiş ve Şimdi*, Dünyada Mevlana İzleri Uluslararası Sempozyum 13-15 Aralık 2007, Süsam Yayınları, Konya, 2010, s.209.

⁷³ Gökçe Yükselen Peler, *Türklerin Kıbrıs'a Yerleşme Aşamaları*, Kıbrıs'ın Asyalı Geçmiş, Hiperyayın, Ed. Gökçe Yükselen Peler, Zeki Akçam, 1. b., İstanbul, 2023, s. 385.

⁷⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 1994, s.100-103.

muafiyeti gibi birçok ayrıcalık sağlandığı gibi üstelik yöneticilerin de desteğiyle bedava ev ve tohum da dağıtıldı. Böylelikle iskan edilen göçmenlerin ekonomik yönden iyice güçlenmeleri sağlanarak bir düzenin oluşturulması amaçlandı. ⁷⁵

Kıbrıs Adası'na yapılan bu iskanlar içerisinde dini niteliğe sahip kişilerin olduğu gibi Mevlevilerin varlığı da pek çok araştırmacı ⁷⁶ tarafından birçok eserde dile getirildi. Fakat bu Mevlevilerin kimler olduğu ise belirtilmedi. Bu araştırmacılardan birisi de Hasan Özönder olup kendisi Mevlevilerin Ada'ya gelişini şu şekilde ifade etmektedir; *“Karaman'da Mevlana'nın annesi ile kardeşi ve yakınlarının medfun bulunduğu 'Mader-i Mevlana Mevlevihane'sinin çevresinde teşekkül etmiş bulunan Mevlevilik, bu yörelerden Kıbrıs'a yerleştirilen ahali ile birlikte Ada'ya intikal etmiştir. Kısa bir süre sonra Kıbrıs'ta da etkinliklerini göstermeye başlayan Mevleviler, yapılaşmalarını da gerçekleştirmişlerdir”* şeklinde açıklamaktadır. ⁷⁷

Bazı araştırmacılar eserlerinde ⁷⁸; Kıbrıs'ın fethi sırasında Osmanlı ordusunda savaşıyan dervişlerin olduğunu ifade etmektedir. Bu ifadeye daha sonra başka araştırmacılar tarafından Mevlevilerin de olduğu eklenmiştir. Fakat Mevleviler bu savaş sırasında orduda yer almadılar. Savaşa katılan diğer tarikatlardan kişiler ise şunlardı; *“Şam Halvetî hankahı Şeyhi Noktacı Ali Dede'nin bir dervişi, Bektaşî Kutub Baba,*

⁷⁵ Süleyman Özmen, Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, C. II., S. 3., Mayıs 2018, s.25-27, Gazioğlu, a.g.e., s.101-103.

⁷⁶ Halil Fikret Alasya, Lefkoşa Mevlevi Tekkesi, 1. Milletlerarası Mevlana Kongresi 3-5 Mayıs 1987, SÜ Basımevi, Konya, 1988, s. 99, Fedai, Altan, Lefkoşe Mevlevihanesi, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1. b., Ankara, 1997, s. 1, İbrahim Numan, Lefkoşe Mevlevihânesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 27., Ankara, 2003, s. 126, Nazım Beratlı, Kıbrıslı Türkler'in Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik, Kalkedon Yayınları, 1. b., İstanbul, 2008, s. 73-74, Küçük, Mevlevîliğin ..., s. 297, Hür Mahmut Yücer, Kıbrıs'ta Bir Halidî-Ziyaî: Hala Sultan Türbedarı Ünyeli Musa Kâzım Efendi, Osmanlı Döneminde Kıbrıs, T.C. Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s.354, İkbâl Öksüzoğlu, Ghadir Gokarman, 19. Yüzyıl Divan Şairi Hilmî Kıbrısî Efendi'nin Şiirlerinde Tasavvuf İzleri, SÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), Kış-Aralık, S. 44., Konya, 2020, s. 72.

⁷⁷ Özönder, a.g.e., s. 100.

⁷⁸ Bkz. Küçükdağ, a.g.e., s. 381.

*ulemadan Abdülaziz Efendi gibi zatlar iştirak etmiş, şehid olanlara bilahare önce türbe yapılmış daha sonra bu mekanlara mescid ve tekkeler eklenmiştir.”*⁷⁹

Mevlevilerin Kıbrıs’a gelişini bir başka şekilde açıklayan araştırmacılar da Harid Fedai ve Mustafa Haşim Altan’dır. Lefkoşe Mevlevihanesi kitabında Fedai ve Altan, Mevlevilerin Kıbrıs’a gelişini; Alanya Mevlevihanesi’ne bağlamaktadır. Alanya’daki beylerin gömüt taşlarında bulunan “El-Mevlevî” ifadesi Kıbrıs’ta da görülmektedir. Bu durumda Kıbrıs’a yapılan ilk göçler içerisinde Mevlevilerin de bulunduğu Fedai ve Altan tarafından ifade edilmektedir.⁸⁰ Mevleviliğin Alanya’dan Kıbrıs’a geçtiği görüşüne Mustafa Oral’da şu eklemeyi yapmaktadır; “*Kıbrıs’ın fethinden (1571) sonra ise Anadolu vilâyetine bağlı bulunan Alanya, Tarsus ve İçel livasıyla birlikte Kıbrıs eyaletine bağlanmıştır. Bu idarî yapılanma kültürel kalıtıma temel olmuştur.*” Alanya, Mevleviliğin Konya’dan Kıbrıs’a geçişinde kültürel-dinsel kalıtımın bir noktası oldu.⁸¹

Mevlevilerin Kıbrıs’a gelişi konusunda Turan Gökçe’nin yaptığı “*1572-73 Yıllarında Kıbrıs’ta İskan Edilmek Üzere Karaman Ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler*” başlıklı çalışmasında zikredilen isimler içinde Mevlevi olabilecek kişilerin de adı geçmektedir. Turan Gökçe bu çalışması için, kadılar tarafından Ada’ya iskan edilecek kişilerin kaydedildiği yoklama defterlerinden çeşitli kazalara ait 11 defteri inceledi.

⁷⁹ Mehmet Cemal Öztürk, Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017, s. 625., Ahmed Ögke, Kıbrıs’ta Tasavvuf ve Lefkoşa Mevlevihânesi, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları “Kıbrıs” 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 113.

⁸⁰ Altan, Fedai, a.g.e., s. 5.

⁸¹ Mustafa Oral, Antalya’nın Kıbrıs’la İlişkileri, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 1., 1. b., İstanbul, 2017, s.242.

Defterlere kaydedilen ve Mevlevi olabilecek niteliğe sahip kişiler ise şunlardır;

Aksaray Kazasından; Mürüvvet Veled-i Bulduk Fakih, Pir Ahmed Veled-i Seyyid Ahmed, Ümmet veled-i Seyyid Ahmed, Şeydi Ali Veled-i Pir Eyne, Mir veled-i Seyyid Ahmed, Hüseyin Bin Pir Ahmed, Şeyh Ali Bin Şevli Ali.

Anduğ Kazasından; Mahmud Bin Osman Sufi, İsmail Bin Musa Fakih, Pir Dede bin Yakub.

Develü Karahisar Kazası; Şeyh Minnet Bin Sökmen, Şuayb Halife Bin Yakub, Pir Kulu Bin Ali Kadı Gazi, Pir Budak Bin eş-şehr Çakal İlyas, Mehmed Bin Hasan Derviş.

Koçhisar Kazası; Pir Bende Veled-i Süleyman, Pir Dede Veled-i Yahşi.

Niğde Kazası; Pir Ahmed Bin Pir Veli Dede.

Şehr Nahiyesi; Hüseyin Bin Piri, Piri Bin Ali, Şeyh Ali Bin İlyas.

Şamardı Nahiyesi; Hoca Ahmed Bin Ali Fakih.

Bereketli Cemaatinden Seyyid İbrahim Bin Hüdavirdi ve Celallü Cemaatinden Pir Ahmet-i Bin Hüseyin.

Budak Nahiyesi; Şeyh Murad Bin Dede.

An-Kazâ-i Bor Nam-ı Diğer Yeni-Şehir Kazası; Pir Ahmed Bin Yusuf.

Sahra Tabı'-i Bor Nahiyesi; Pir Ahmed Bin Mustafa, Pir Ömer Bin İsa, Pir Ahmed Bin Hüssam, Pir Gayib Bin Külek İsmail, Ebulkasım Bin Pir Ahmed.

Ilgun Kazası; Dede Bin Musa, Pir Ahmed Bin Budak.

İshaklu Kazası; Pir Gâyib Bin veled-i 'Ali, Pir Veli Veled-i Sevindik.

Akşehir Kazası; Türk Hoca Bin 'Abdullah, Pir Ahmed Bin Hüseyin, Pir Gâyib Bin Sinan.

Akdağ Kazası; Pir Ahmed Bin Çalabvirdi.

Bozok Kazası; Pir Veli Bin Natır, Pir Minnet Bin Murad, Pir Aluned Bin İdris.⁸²

⁸² Turan Gökçe, 1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskan Edilmek Üzere Karaman Ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C. 3., S. 2., İzmir, 1999, s. 19-70.

Ada'ya yapılması planlanan iskan faaliyetleri ilk başta istenilen şekilde gerçekleşemedi. 1581 tarihli bir belgeye göre Ada'ya 12.000 hanenin nakledilmesi planlanmasına rağmen 1572'den itibaren devam eden iskanlarla birlikte ancak 8.000 hanenin gelebildiği kaydedildi. 1590'lara kadar süren iskan faaliyetiyle Lefkoşa, Mağusa, Girne ve Baf'ın Türkleşmesi sağlandı. İskan faaliyetlerinin başarısız olmasının sebeplerinden birisi de Ada'ya iskan edilen bazı insanların uyum sağlayamayıp geri dönmeleridir. Bundan dolayı Ada'nın şenlenip âbat olması 18. yüzyılı bulurken, bu yüzyılla birlikte Kıbrıs tam bir tarım, sanayi ve ticaret şehri haline geldi.⁸³

1.2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kuruluşu Meselesi

*“Feth ettiği her toprak parçasına kendi kültür unsurlarını taşıyan tüm devletler gibi Osmanlı Devleti de Müslüman halk kimliğini korumaya özen göstererek dilin ve bu dille beslenen gelenek görenek adet ve yaşantıların yerleşmesini sağlamıştır.”*⁸⁴ Türkler arasında tasavvuf; Orta Asya'da Ahmet Yesevi ile başlayıp, Anadolu ve Balkanlar'a kadar yayılarak Türk kültürünün yerleşmesi ve şekillenmesinde önemli bir araç oldu. Bu yolla Osmanlı halkı İslamiyet'e ısındırılarak yeni fethedilen toprakların geniş çapta Türkleştirilip İslamlaştırılması sağlandı. 1571'de Kıbrıs'ın fethedilmesi ile aynı süreç Kıbrıs'ta da ortaya çıktı. Tasavvufi yapılanma yoluyla Ada'nın Türk-İslam diyarı olması için çaba gösterildi.⁸⁵

Anadolu'dan Kıbrıs'a taşınan kültürel unsurlardan birisi de Mevlevilik idi. Mevleviliğin Kıbrıs'taki varlığı; Ada'ya Anadolu'dan yapılan göçler içinde gelen

⁸³ Mustafa Öztürk - I. Ahmed Döneminde Kıbrıs, Gaye Kitabevi, 1. b., Bursa, 2023, s. 91-94, Gazioğlu, a.g.e., s. 108.

⁸⁴ Havva Tekin, Geçmişten Günümüze Kıbrıs Kültür Yaşamı İçinde Lefkoşa Şehrinin Yeri ve Önemi, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017, s. 1250.

⁸⁵ Küçükdağ, a.g.e., s. 381.

Mevlevilerin bulunması kadar Osmanlı devlet adamlarının da Mevleviliğe bağlı olması sayesinde oldu. ⁸⁶ Kıbrıs Adası'ndaki Mevlevihane'nin temelleşmesi ve yaygınlaşması, Mevlana'nın ve Mesnevi'nin de halk tarafından benimsenerek anılması ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nin açılması ile oldu. ⁸⁷

1.2.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Statüsü

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin statüsü hakkında ise iki görüş vardır. Mevlevihaneler genel olarak 'Asitane' ve 'Zaviye' olarak iki ana grupta yer alır. Tekye kelimesi Tekke'nin galat-ı meşhuru olup "*dayanma, dayanacak yer, tarikat mensuplarının oturup kalktıkları, ayin icra ettikleri yer demektir.*" Zaviye, hankah, dergah ve asitane de benzer anlama gelmekte olup genel kullanımda birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar. Zaviye ise; "*hücre, küçük oda, Tekyelerin biraz küçüğü olup şehirlerin kenarlarında yapılan, tarikat mensuplarının oturup kalktığı, ayin yaptıkları yer manasında kullanılmaktadır.*" ⁸⁸

Lefkoşa Mevlevihanesi'ni asitane olarak kabul eden görüşe göre; "*Mevlevilikte 'âsitâne / âstâne', '1001 günlük çile çıkarılan, zâviyelere göre daha geniş bir alanda kurulan ve dervişlerin ihtiyaçlarına göre mimari özellikler taşıyan dergâhlardır. Bir Mevlevi âsitânesi umumiyetle geniş bir bahçe içerisinde bulunur ve semâhâne, türbe, çilehâne, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak ve kiler ve meşkhânedan müteşekkil kısımlardan' oluşurdu.*" ⁸⁹

⁸⁶ 1573-1593 yılları arasında Lefkoşa Mevlevihanesine bağış yapanlar arasında; paşalar, beyler, kadılar, ağalar ve bu kişilerin eşleri ve kızları da bulunmaktaydı. Bu kişiler arasında başlıca; Lala Mustafa Paşa, Ahmet Paşa, Cafer Paşa, Sinan Paşa, Dilaver Ağa, Hoca Sadeddin, Mevlana Muslihiddin, Mehmet Bey, Haydar Bey, Emine Hatun gibi pek çok kişi katkıda bulundu. Bkz. Kamil, a.g.e., s. 212.

⁸⁷ Yurdal Cihangir, Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi Mevlevilik ve Mevlâna, 2. Mevlana Eserlerinde Tasavvuf Uluslararası Kongresi, 2018.

⁸⁸ Özdemir, a.g.e., s.265.

⁸⁹ Mehmet Demiryürek, Lefkoşa (Kıbrıs) Mevlevihanesinin Kuruluşu ve İlk Vakıfları, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C. 10., S. 28., Kasım 2023, s. 606-607.

Lefkoşa Mevlevihanesi’ni zaviye olarak kabul eden görüş ise; “*Gölpınarlı*’ya göre ‘bir dergâhta o yolu kuran yahut öyle kabul edilen pîr yatıyorsa, yahut da yolda, yüceliğe pîre yakın birinin türbesi varsa, o dergâha ... en büyük dergâh manasını ifade eden ‘âstân’ veya ‘âstâne’ denir.’ Bu sınıflamayı yapan ve ayrıntılar veren *Gölpınarlı*, Kıbrıs Mevlevihanesini Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ‘âsitâne’lerden saymaz ve Kıbrıs Mevlevihanesine ‘zâviye’ler arasında yer verir.”⁹⁰

Mehmet Demiryürek göre ise; Lefkoşa Mevlevihanesini gerek ‘mimari’ ve gerekse de ‘idari’ yapısıyla asitaneler arasında sayılmaktadır. Çünkü kendisine bağlı başka zaviyelerin de bulunduğu Mevlevihaneler, asitane niteliğinde olurdu. Ayrıca Lefkoşa Mevlevihanesi’nin sahip olduğu mimari yapısı da zaviye yapısının ötesinde bir niteliğin göstergesidir.⁹¹ Mağusa Mevlevihanesi Lefkoşa’ya bağlı olduğu gibi Kutup Osman Dergahı ve Hala Sultan Tekkesi de bir dönem Lefkoşa Mevlevihanesi’ne bağlı idi. Ayrıca Kıbrıs’taki Mevlevilik faaliyetleri; Limasol şehrinde Piri Dede Dergahı, Baf şehrinde Mehmed Bey Ebu Bekr Cami’nde ve Aşağı Baf şehrinde de Hacı Mehmed Baba Tekkesi’nde yapılmıştı. Bütün bu yerlerin Kıbrıs içerisinde Lefkoşa Mevlevihanesi’ne bağlı olması onu zaviye statüsünden çıkarıp asitane statüsüne taşımaktadır.

1.2.2. Lefkoşa Mevlevihanesi’nin Kuruluşu

Lefkoşa Mevlevihanesi’nin açılma süreci ise Kıbrıs Adası’ndaki karışık düzenden dolayı uzadı. Kıbrıs’taki Osmanlı idari düzeninin tam anlamıyla oturması II. Selim zamanından I. Ahmet’e kadar sürdü. Kötü bir Venedik idaresinden sonra Ada’nın fetih süreci de dahil, geçen zaman içinde Ada’daki ticaretin sekteye uğramasından dolayı Ada

⁹⁰ Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 607.

⁹¹ Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 607.

ekonomisi kötü bir vaziyette bulunmaktaydı. II. Selim zamanında Ada ekonomisi düzeltilmeye çalışılmışsa da I. Ahmet döneminde bile Kıbrıs iktisadi bakımdan henüz gelişmemişti. Halkın büyük çoğunluğu kırsalda yaşarken, şehirli nüfusu az olup şehir yerleşimleri mahalleler boyutundaydı. Yeterli nüfusun Ada'ya yerleşmemesinden dolayıyla tarımsal üretim aksarken, vergiler düzenli bir şekilde toplanamadı.⁹²

Kıbrıs Adası'nın yaşadığı bu düzensizlik vakıfları da etkiledi. Vakıflar, Osmanlı idaresinin sosyal hizmetler aracıydı. Vakıflar aracılığıyla halkın eğitim, sağlık, dini ve kültürel ihtiyaçları giderilirdi. Kıbrıs'ta idari düzenin oturması ve vakıfların oluşumu ise I. Ahmet dönemine kaldı. Bu gelişme Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluşunu ve gelişimini de etkiledi. Lefkoşa Mevlevihanesi üzerine çalışma yapan birçok araştırmacı Mevlevihane'nin kuruluşuyla ilgili farklı tarihler üzerinde durmaktadır.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin varlığından en erken bahseden kaynak ise H.1003/ M. 1594 tarihli 1 numaralı Şer'iyeye Mahkeme Sicilinde sayfa 92'de yer alan belgedir. Bu belgeye göre; Hacı Abdullah'ın oluşturmuş olduğu vakıf ile sağlanan gelir Mevlevihane için tahsis edildi. Bu gelirden Mevlevihane'deki mesnevihan, imam, müezzin, duacı ve neyzenden oluşan görevlilere günlük olarak maaş verilmesi kararlaştırıldı. Bu görevlilerin varlığı Mevlevihane'nin tam olarak işler bir halde olduğu göstermektedir. Yine oluşturulan bu gelirden Mevlevihane'de bulunan yoksullara 920 akçe ve her aşure ayının 15'inde yine yoksullara dağıtılmak üzere 920 akçe ayrıldı.⁹³ Böylelikle tam olarak sahip olması gereken işlevlerini yerine getiren bir Mevlevihane'den, Kıbrıs'ın fethinin 23. yılında bahsedilebilir. Mevlevihanenin kesin olarak en erken kuruluşu için, 1594 yılını belirtirse de muhtemelen Mevlevihane'nin kuruluşu daha eski tarihlere dayanmaktadır.

⁹² Mustafa Öztürk, a.g.e., s. 93-94.

⁹³ Fedai, Altan, a.g.e., s.8, Kıbrıs Türk Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Şer'i Mahkeme Sicili No:1 H. 1003 (M. 1594).

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluş tarihinin daha eski bir tarihe dayanması hakkında Hasan Samani'ye göre; Kıbrıs'ın Osmanlı tarafından fethedildiği yıllarda Lefkoşa Mevlevihanesi kurulmuş olması muhtemeldir. Samani bu görüşünü; Arap Ahmet Paşa'nın Kıbrıs'ın fethine katılmasına ve 1576'da Kıbrıs Beylerbeyi olmasına dayandırmaktadır. 1573 yılında Mağusa'da bir Mevlevihane'nin açılması emri verildiğine göre, bu tarihlerde de benzer bir kararın Osmanlı'nın Kıbrıs'taki idari merkezi olan Lefkoşa'da da bir Mevlevihane'nin açılması için verilmiş olması muhtemeldir.⁹⁴

Mevlevihane'nin kuruluşuyla ilgili diğer bir görüşe göre, kuruluş tarihi 1607'dir.⁹⁵ Mehmed Celaleddin Efendi'nin Konya'ya yazdığı 2 Ocak 1912 tarihli mektup, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tarihi hakkında önemli bilgiler içermektedir. Dedesi Feyzullah Efendi'den kalan atık defterinde yazan bilgilere göre; Lefkoşa'daki Mevlevihane'nin bidayet tarihi H. 1015 ve banisi Ahmed Paşa ve Şeyhi de Karamanî Hamza Dede ve diğer şeyhi H. 1055 Danişi Ali Dede iken diğer şeyhi Siyâhî Mustafa Dede H. 1123 tarihlerinde şeyh oldu.⁹⁶ Bu bilgiler kaynağı açısından önem taşımaktadır. Çünkü bizzat Lefkoşa Mevlevihanesi'nin içinde bulunan kişiler tarafından kaydedilen bilgilerin yer aldığı belgeler, yine Lefkoşa Mevlevihanesi'nin bağlı olduğu Konya Asitanesine gönderildi.

⁹⁴ Hasan Samani, Social, Cultural and Religious Aspects of Ottoman Cyprus The Nicosia Mevlevi Tekke, The Northern Face of Cyprus, Ed. Lâife Summerer and Hazar Kaba, Ege Yayınları, İstanbul, 2016, s. 419.

⁹⁵ Mehmet Demiryürek'te Lefkoşa Mevlevihanesinin kuruluş tarihiyle ilgili bu görüşte olan araştırmacılarıdır. Bkz. Demiryürek, Kıbrıs..., s. 608-609.

⁹⁶ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Nizamettin Arslan, Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan Yeni Belgeler Işığında Kıbrıs/Lefkoşa Mevlevihânesi, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017, s. 686, KMMA, Dosya 239-029. Belgede Seyyid Ahmet Paşa diye bahsetmesi yine bir bilgi çelişmesine yol açmaktadır. Arap Ahmet Paşa ile Seyit Ahmet Paşa farklı kişilerdir. Mehmet Demiryürek'in ifade ettiği gibi "*Seyit Ahmet Paşa 18 Haziran 1595 (10 Şevval 1003) tarihinde Kıbrıs beylerbeyliğine tayin edildi. Yaklaşık 14 ay hizmet ettikten sonra 27 Ağustos 1596 (3 Muharrem 1596) tarihinde yerine Cafer Paşa atanınca beylerbeylik görevi sona erdi. Ferhat Paşa ise yaklaşık 9 yıl sonra, 7 Kasım 1604 (14 Cemaziyelahir 1013) tarihinde bu göreve atandı ve 1 Mayıs 1605 (12 Zilhicce 1013) tarihine kadar yaklaşık 6 ay görev yaptı. Ferhat Paşa 19 Haziran 1606 (12 Safer 1015) tarihinde şark seferine serdar olarak tayin edildi ve Serdar Ferhat Paşa bu sefer sırasında 6 Şubat 1607 (8 Şevval 1015) tarihinde Konya'da öldü. Bu bilgilerden hareketle Mevlevihanenin Seyit Ahmet Paşa'nın beylerbeyliği zamanında yapılmadığı söylenebilir.*" Bkz. Demiryürek, Kıbrıs..., s. 609.

Atık defterinde yazan bilgilere göre Mevlevihane'nin kuruluş tarihi olarak H. 1015/ M. 1606-1607 senesinin ifade edilmesi kuruluş tarihiyle ilgili ikinci görüşte olan kaynakları doğrulamaktadır. Kurucusu olarak Arap Ahmet Paşa'yı ifade etmesi, Mevlevihane'nin Ferhat Paşa Mevlevihanesi olarak nitelenmesine karşı bir bilgidir. İlk şeyhi olarak Karamanî Hamza Dede'yi ifade etmesi ise ilk şeyhin kim olduğu sorusuna karşı cevap sağlayan bilgidir. Karamanî Hamza Dede'den sonraki şeyh olarak H. 1055/ M. 1645-1646 Dânişi Ali Dede'ye geçmesi şeyhler arasında zaman boşluğu yarattığı gibi Mevlevihane'de görev yapmış olan Saadeddîn ibn Muharrem'in ise şeyh olarak sayılmadığını gösterir. Karamanî Dede üç yıl şeyh olarak görev yaptıktan sonra Kıbrıs'tan ayrıldı ve yerine atanan kişinin adı mevcut kaynaklarda ifade edilmedi. Bu durumda, 1609 yılından 1645 yılına kadar Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhlik makamı boş kalmaktadır.

Mehmed Celaleddin Efendi'nin şeyhler hakkında verdiği bilgiler Siyâhî Dede'den sonra eksiktir. Siyâhî'den sonra şeyh olan Ârif Dede, Hızır-Handî Dede ve Sadri Dede'den bahsedilmemektedir. Şeyh olarak Mehmed Ârif Dede, Mustafa Dede, Feyzullah Dede, Safvet Dede, Derviş Ali Dede ve kendisini saymaktadır. 1765 yılında Mustafa Dede zamanında Ada müftüsü olan Gâsıb Seyyid Abdullah Efendi'nin ise Konya'daki Çelebi es-Seyyid Hac Ebubekir Efendi'ye başvurarak Cira ve İstiraka Çiftliklerini aldığını ifade etti.⁹⁷

İngiliz sömürge yönetiminin Tapu ve Kadastro Müdür Yardımcısı A. Papapetro'nun hazırladığı "*Memorandum on the Mevlevikhane in Cyprus*" adlı raporunda da Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluşuna değinildi. İngilizlerin araştırmasına göre Kıbrıs'ta Mevlevihane'nin tam olarak ne zaman kurulduğuyla ilgili bilgilere ulaşılamadığı ifade edildi. 28 Nisan 1857 yılındaki atama beratına dayanan Papapetro'ya

⁹⁷ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 686, KMMA, Dosya 239-029.

göre; Lefkoşa Mevlevihanesi bu zamanda ortaya çıktı. Şeyhlik makamının ortaya çıkışı ise 27 Ekim 1765 olarak tespit edildi. 27 Ekim 1765'in belirlenmesini sağlayan olay ise Şeyh Mehmed Arif Dede'nin vefat ettiği gün olmasıydı. A. Papapetro'nun hazırladığı raporda 8 şeyhe yer verilirken, son Mevlevi Şeyhi ise Mehmed Celaleddin Efendi'dir.⁹⁸

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kurucusu ve kuruluşu ise genel olarak şu şekilde açıklanmaktadır;⁹⁹ Şeriye Sicili ve Evkaf Defteri kayıtlarında Mevlevihane'nin banisi olarak Arap Ahmet Paşa'nın¹⁰⁰ adı geçmektedir. Kıbrıs fatihlerinden olan Arap Ahmet Paşanın arsasının üzerine Mevlevihane'nin inşaatına başlandı. Arap Ahmet Paşanın şehit olmasından sonra Mevlevihane inşaatı için gereken maddi destek Kıbrıs Beylerbeyi olan Seyyid Ahmet Paşa tarafından karşılandı ve fetihten yaklaşık yirmi yıl sonra Mevlevihane hizmete girdi. Mevlevihane'nin işlemesi için zengin vakıf gelirleri tayin edildi. Mevlevihane arazisi, Emine Hatun¹⁰¹ adında bir hanımın da bağışladığı arsayla

⁹⁸ Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

⁹⁹ Bu görüşte olan araştırmacılar; Alasya, a.g.e., s. 100, Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı - Türk Eserleri, Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını, Lefkoşa, 2005, s.21, Bayram Ali Kaya, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, C. 1., S. 1., 2017, s. 16-17, Fedai ve Altan, a.g.e, s. 6-9, Gazioğlu, a.g.e., s. 408, Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 683, Mehmet Cemal Öztürk, Arşiv Belgelerine Göre Kıbrıs Tekkeleri ve Hala Sultan Tekkesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınları, 1. b., İstanbul, 2017, s. 626, Mehmet Önder, Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevihanesi ve Müze Olarak Ziyarete Açılması, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-28 Kasım 1998, DAÜ KAM Yayınları, C. II., KKTC, s. 280, Numan, a.g.e., s. 126, Özlem Atalan, Mevlevihanelerinin Yeniden İşlevlendirilmesi; Manisa, Galata ve Lefkoşa Mevlevihaneleri Örnekleri, Turkish Studies (elektronik), C. 15., S. 3., 2020, s.1640, Özönder, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁰ Ahmet Paşa'nın kimliğine dair kaynaklarda bir karışıklık söz konusudur. "*Arap Ahmet Paşa 1750-1751 yıllarında Kıbrıs fethedilirken Rodos sancakbeyi olarak fetihle yer almıştır.1756-1758 yılları arasında yaklaşık bir buçuk yıl Kıbrıs Beylerbeyliği yapan Arap Ahmet Paşa Kıbrıs'taki Yeniçerilerin isyanı sonunda 1758 yılı başlarında öldürülmüştür.*" Lefkoşa Mevlevihanesine arazisini bağışlayan Ahmet paşa bu kişidir. Daha sonra 1595-1596 yıllarında Kıbrıs Beylerbeyliği yapan Seyyid Ahmet Paşa ise Mevlevihanenin inşaatı için maddi destekte bulundu. İsim benzerliğinden dolayı bu iki kişi aynı kişi olarak kaynaklarda ve araştırma eserlerinde ifade edildi. Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 608.

¹⁰¹ Emine Hatun'un kim olduğuna dair çeşitli görüşler de vardır. "*Emine Hatun'un babası ile vakfiyesi hakkında iki değişik kayıt günümüze gelmiştir. Evkaf arşiv belgeleri ile Seager raporunda, bir zamanlar tamamı Rum olan Cira (Kyra) köyünde 'Cira Çiftliği' ile 'Mevlevi Çiftliği' adlarıyla da bilinen İsteraka Çiftliği'nin, Haydar Paşa'nın (Cezayir Beyler Beyi Haydar Bey'in) kızı Emine Hatun Vakfına ait olduğu ve çiftliğin gelir fazlasının Mevlevihane dervişlerinin elbise ve iaşelerine tahsis edildiği kayıttır. İkinci bir arşiv belgesinde ise Mevlevi Tekkesindeki merhum Ahmet Paşa'nın rahmetli kızı olarak gösterilen Emine Hanımın istirahat-i ruhu için Mevlevi Tekkesinde kıraat ettirilen (okutulan) ve ücreti £4 olan mevlit masrafının 18.4.1938 tarihi itibarıyla Evkaf Murahhaslığı tarafından Mevlevi Tekkesine ödendiği kayıttır.*" Bkz. Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 55-56. Mehmet Demiryürek'e göre ise; "*Emine Hanım Mehmet Bey'in kızı değil, kız kardeşidir ve her ikisi de Haydar Paşa'nın çocuklarıdır. Haydar Paşa'nın Kıbrıs'ta bir miktar mülkü vardı. Emine Hanım babası Haydar Paşa'nın ölümünden sonra kendisine intikal eden İsteraka adlı mülk çiftliği Mevlevihane Vakfı'na dâhil ettirmiştir. Bu çiftlik üç yılda*

birlikte büyütüldü ve bu arsanın üzerine de türbe, derviş odaları, mutfak ve idare mekanları inşa edildi. Seyyid Ahmet Paşa'dan sonra ihmale uğrayan ve harabe olmaya yaklaşan Mevlevihane 17. Yüzyıl'da Ferhat Paşa tarafından yeniden inşa edildi. Bundan dolayı bazı sicillerde Arap Ahmet Paşa Mevlevihanesi Ferhat Paşa Mevlevihanesi olarak anılmaktadır.¹⁰²

Serdar Ferhat Paşa'nın Lefkoşa Mevlevihanesi'ndeki etkisini Mehmet Demiryürek çalışmasında şu şekilde ifade etmektedir; Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili en açık bilgilerin yer aldığı kayıt, Kıbrıs Şeriye Sicilinde bulunan tarihsiz bir mektuptu. Bu mektup Çelebi Ebubekir Efendi tarafından yazıldı. Mektupta geçen yazıya göre; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kıbrıs'ın eski Beylerbeyi olan şehit Seyit Ahmet Paşa'nın malına, daha sonra serdar tayin edilen Ferhat Paşa'nın emriyle yaptırıldığı ve buraya şeyh tayin edildiği ifade edilmekteydi.¹⁰³

Yukarıdaki bilgilere göre Mevlevihane inşaatı Arap Ahmet Paşa'nın arazisinin üzerinde, Seyyid Ahmet Paşa'nın katkılarıyla başlandı. Arap Ahmet Paşa'nın ardından gelen Ferhat Paşa bu inşaatı devam ettirerek Mevlevihane'nin hizmete girmesini sağladı. Ferhat Paşa dönemindeki inşaatın sonra Mevlevihane'ye Kıbrıslı yöneticilerin ve halkın gösterdiği rağbet artarak devam etti. Bu rağbetin neticesinde Mevlevihaneye adanan vakıfların sayısının artması da Mevlevihane'nin gelişip düzenlenmesine vesile oldu.¹⁰⁴

bir açık arttırma ile iltizam olunuyor ve elde edilen gelir Mevlevihaneye veriliyordu.” Bkz. Demiryürek, Kıbrıs..., s. 616.

¹⁰² Fedai, Altan, a.g.e., s. 6-10, Özönder, a.g.e., s. 101-104.

¹⁰³ K.Ş.S. D.N.:2 S.N.:62 H. N.:116, Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 608.

¹⁰⁴ Fedai, Altan, a.g.e., s. 13.

1.3. 19. Yüzyıl Öncesi Lefkoşa Mevlevihanesi ve Şeyhleri

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluş tarihi olarak, şeriye sicilinde bahsedilen 1594 yılı bazı kaynakların kabul ettiği ilk kuruluş tarihidir. 1594'den 1607 yıllana kadar Mevlevihane'yi İbrahim Hatip Efendi ile Hafız Mustafa Efendi idare etti. İbrahim Hatip Efendi hem Arap Ahmet Paşa evkafının mütevellisi hem cam-i şerif imamı hem de mesnevihanı idi.¹⁰⁵ 1607 yılında Mevlevihane'nin geçirmiş olduğu tamiratla büyütülmesinden dolayı Ferhat Paşa Konya Çelebisinden bir mesnevihan daha istedi. Bunun üzerine Ada'ya gelen dede, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olarak kaynaklarda kabul edilmiştir.

Mevlevihane'nin ilk şeyhinin kim olduğuna dair de ortaya iki görüş atılmıştır. Bu iki görüşe göre; Karamanî Hamza Dede ve Saadeddîn İbn Muharrem Lefkoşa Mevlevihane'nin ilk şeyhi olarak bahsedilmektedir. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin bu ve buna benzer karmaşık durumlarından dolayı Mevlevihane'nin ilk zamanları için “*karanlık dönem*” denilmektedir. Bu karanlık dönemin yaşanmasındaki en önemli etken ise Kıbrıs'taki iktisadi ve idari düzendeki karmaşadır. Bu durumdan ötürü Mevlevihane'nin kuruluşunu ve tesisleşme süreci net olmayan farklı bilgilerle doludur. Mevlevilerin Ada'ya gelişi Kıbrıs'ın fethiyle birlikte olmasına rağmen, Lefkoşa Mevlevihane'nin kuruluş tarihi Mevlevilerin Ada'ya gelişinden 1607 yılına kadar dayandırılmaktadır.

¹⁰⁵ Cihangir, a.g.e. Fedai, Altan, a.g.e., s. 6.

1.3.1. Karamanî Hamza Dede

Karamanî Hamza Dede ve Saadeddîn ibn Muharrem Efendi çeşitli kaynak ve çalışmalarda Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olarak bahsedilmiştir. Bu kaynaklardan biri olan Sahîh Ahmed Dede'nin Mevlevilerin Tarihi adlı eserine göre; H. 1015/M. 1606-1607 yılında Seyyid Ahmed Paşa Kıbrıs Adası'nda bir Mevlevihane inşa etti ve Konya'dan şeyh talebinde bulundu. Bunun üzerine Çelebi Bostan Efendi kardeşi Çelebi Ebu Bekir'in de görüşüyle birlikte Larendeli Karamanî Dervîş Hamza Dede'yi Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh tayin etmesiyle ¹⁰⁶ Karamanî Hamza Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olma süreci bu şekilde tamamlandı.

Karamanî Hamza Dede'nin şeyhliği ise fazla uzun sürmedi. Lala Mustafa Paşa Şam'da bir Mevlevihane açtıktan sonra Konya'dan şeyh talebinde bulundu. Bu talebin üzerine Larendeli Karamanî Kartal Dervîş Muhammed Dede tayin edildi. 1609 (mart/nisan) da Kartal Muhammed Dede rahmetli oldu. Vasiyeti üzerine Bağdadi Alemi Dede onun yerine geçerek şeyh oldu. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde şeyh olan Larendeli Karamanî Dervîş Hamza Dede ise Çelebi Ebu Bekr Efendi tarafından azl edilerek yerine başka bir şeyh atandı. Dervîş Hamza Dede'nin Konya'ya gelmesiyle, Şam Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atandığını belirten icazetnamesini aldı. Dervîş Hamza Dede denizden yolculuk yaparken Firengistan'da esir düştü ve onun yerine Şam Mevlevihanesi'nde Alemi Dede şeyhlik görevini sürdürmeye devam etti. ¹⁰⁷

¹⁰⁶ Sahîh Ahmed Dede, Mevlevilerin Tarihi, Haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, 1. b., İstanbul, 2003, s. 286. Bkz. "Seyyid Ahmed Pâşâ cenâbi Kıbrıs cezîresinde dâhil-i sûrda müceddeden Mevlevihâne bünyâd edip, Konya'dan şeyh taleb olundukta, Çelebi Bostân Efendi cenâbi birâderi Çelebi Ebû Bekr cenâbının re'yi ile Larendeli Karamanî Dervîş Hamza Dede'ye meşihatnâme inâyet olunup, Kıbrıs Mevlevihânesi'ne şeyh oldu." Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 686, KMMA, Dosya 239-29 nolu belgeye göre de Karamanî Hamza Dede'nin atama tarihi H. 1015 / M. 1606-1607'dir.

¹⁰⁷ Sahîh Ahmed Dede, a.g.e., s. 287- 289. Bkz. "Ve bu esnâda, Kıbrıs Mevlevihânesi'nde şeyh olan Larendeli Karamanî Dervîş Hamza Dede cenâbını Çelebi Ebu Bekr Efendi cenâbı azl edip, yerine âhar zâtı meşihatnâme ile irsâl edip, şeyh eyledi. Ve Dervîş Hamza Dede Konya'ya geldikte, Şâm-ı Şerîf'de olan mevlevihanenin meşihatın Kartal Dervîş Muhammed Dede merhûmun mahlûlünden tevcîh ve yedine icâzet-

Bu kaynağın aktardığına göre Karamanî Hamza Dede Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhliğinden azledildikten sonra Konya'daki çelebi onun yerine başka bir kişiyi şeyh olarak tayin etti. Fakat tayin edilen bu kişinin adı kaynakta bahsedilmedi. Hamza Dede'nin esir düşmesiyle başlayan hayatı konusunda da ifade edilen bilgiler tam olarak net değildir. Esir düştükten sonra öldüğünü söyleyen bazı kaynaklar olduğu gibi Karamanî Hamza Dede hakkında kaynakların genel olarak ifade ettiğine göre; Hamza Dede, esir düştükten sonra H. 1040 / M. 1630 yılında Şam Mevlevihanesi'ne tekrar şeyh olarak atandı. Hamza Dede'nin hayatıyla ilgili olarak; kaç yıl esaret altında kaldığı ve ne zaman rahmetli olduğu gibi sorular cevapsız kalmaktadır.

Karamanî Hamza Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyhliği konusunda tezkirelerde farklı bir görüş daha vardır. Uşşakizade, Ayvansarayı, Şeyhi Mehmed Efendi ve Esrar Dede'ye göre; Sabuhi Ahmed Dede Şam'da Şeyh olan Hamza Dede'ye intisap ederek ona hizmet ettiğini ve Hamza Dede'nin vefat etmesinde sonra da Sabuhi'nin Şam Mevlevihanesi'ne şeyh tayin edildiği ve bu görevinden de daha sonra azledildiğini belirtirler.¹⁰⁸ Kaynakların bahsettiği bu bilgiler diğer tarihi bilgiler ve kronoloji ile uyuşmayıp çatışmaktadır. Şam Mevlevihanesi, Lala Mustafa Paşa tarafından açıldıktan sonra tayin edilen ilk şeyhi Kartal Dervîş Muhammed Dede idi. Onun vefatının ardından Karamanî Hamza Dede tayin edildiyse de Şam'a giderken esir düşmesi üzerine onun yerine Şam'da şeyhlik yapan Alemî (İlmî) Dede görevine devam etti. Müzekkir Kızılkaya'nın da çalışmasına göre; Şam Mevlevihanesi'nde önce İlmî Dede'nin şeyh olduğunu daha sonra da Sabuhi'nin görev yaptığını ifade etmektedir.¹⁰⁹

name ihsân olundu. Dervîş Hamza Dede deryâdan giderken Firengistân'a esîr oldu. Ve Şâm Mevlevîhânesi'nde Alemî Dede cenâbı şeyhlikte kaldı."

¹⁰⁸ Müzekkir Kızılkaya, Sabûhî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhliği Dönemine Dair Bir Değerlendirme, T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. 7., S. 2., Tokat, 2019, s. 133-134.

¹⁰⁹ Kızılkaya, a.g.e., s.135.

Yukarıda verilen bu sıralamaya bakıldığında Karamanî Hamza Dede'nin Şam'da şeyhlik görevinde bulması ve burada vefat edip ardından Sabuhi Ahmed Dede'nin şeyh olması mümkün değildir. Yine Müzekkir Kızılkaya'nın çalışmasına göre; diğer kaynaklardan farklı bir anlatıma sahip olan Sahih Ahmed Dede'nin, Sabuhi hakkındaki bilgileri doğruladığını ifade etmektedir. Esrar Dede'de, Şeyhi Mehmed Efendi'de ve Uşşakzade'de geçen bu bilgiler, Sabuhi'nin kendi hayatıyla ilgili ifade ettiği bilgiler ile zıtlık oluşturmaktadır.¹¹⁰ Burada da ifade edildiği üzere bahsedilen kişiyle ilgili bilgiler, kişinin kendisi hakkında verdiği bilgilerle bile uyuşmazken bu kaynakların (Ayvansarayı, Uşşakzade, Esrar Dede ve Şeyhi Mehmed Efendi'nin) bu olay üzerine aktardıkları bilgilerin doğru kabul edilerek kullanılması uygun düşmemektedir.

Hümeyra Yaman Polat'ın, Karamanî Hamza Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ndeki şeyhlik süreciyle ilgili ifade ettiği bilgi¹¹¹ hem kronolojik olarak hem de bilgilerin doğruluğu açısından yanlışlıklar içermektedir. Karamanî Hamza Dede ile Sabuhî Ahmed Dede'nin yan yana zaman geçirdikleri dönemleri ise belirlidir.¹¹²

¹¹⁰ Kızılkaya, a.g.e., s.135.

¹¹¹ “Sabûhî Dede, Zeyl-i Şakâ'ik ve Tezkire-i Şuara Mevleviyye eserlerinde yer alan bilgiye göre; Şam ve Yenikapı Mevlevihânesi gibi iki önemli yerde şeyhlik vazifesinde bulunmuştur. Sabûhî Dede'nin Şam Mevlevihânesine gönderildiği dönemde postta bulunan kişinin adı Hamza Dede olarak geçmektedir. Sabûhî Ahmed Dede, Hamza Dede'nin hizmetinde bulunmuş ve ondan birçok konuda eğitim görerek feyizlenmiştir. Sakıb Dede ve Sahih Ahmed Dede'den nakille Karamanî Hamza Dede, Şam Mevlevihânesi'nde şeyhlik görevini icrâ ederken Kıbrıs Mevlevihânesinin inşa edilmesi üzerine oraya şeyh olarak atanmıştır. Üç yıl sonra yeniden Şam Mevlevihânesine tayin edilmiş fakat Şam'a dönüş yolculuğunda esir düştüğü rivayet edilmiştir.” Hümeyra Yaman Polat, Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.Lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevihânesi İle Lefkoşa Mevlevihânesinin İlişkileri, T.C. SÜ Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020, s. 14.

¹¹² Sakıp Dede'nin Sefîne-i Nefise adlı eserine ve Sahih Ahmed Dede'nin aktardığına göre Sabûhî ile Hamza Dede'nin beraber zaman geçirdikleri dönem Sabuhî'nin 1604'de Konya'ya gelmesiyle başladı. “Sabûhî, Konya'ya gelip Bostan Çelebi'ye bağlandıktan sonra Hamza Dede'nin sohbetine devam etti ... Konya'da kaldığı süre zarfın da Hamza Dede ve Baba Ahizade Derviş Muhammed Dede'den de ilim tahsil etmeye çalışır. Bundan dolayı Sabûhî'nin yetişmesinde Ahizade Derviş Muhammed Dede ve Hamza Dede'nin çok büyük emeği olduğu kanaatindeyiz. Verilen bilgidен hareketle Hamza Dede'nin Sabûhî'ye Şam'da değil Konya'da şeyhlik yapmış olduğu anlaşılmaktadır.” (Kızılkaya, a.g.e., s.136.) “Sahih Ahmed Dede ise Sabûhî'nin azledildikten sonra bir müddet Şam'da kalıp İhtiyârât'ı 1040/1630 yılından sonra tamamladığını, cezbeye düştüğünü, bu halde Şam'da yaşamaya devam ettiğini, Hamza Dede'ye hem-dem, hem-sohbet olduğunu, 1045/1635 tarihinde düştüğü cezbe halinden kurtulduğunu nakleder.” Sahih Ahmed Dede, a.g.e., s. 300. Bu bilgiler doğrultusunda; Karamanî Hamza Dede ile Sabuhî Ahmed Dede ilk olarak Sabuhî'nin 1604 yılında Konya'ya gelişi ile beraber zaman geçirmeye başladılar. Hamza Dede'nin H. 1015 (M. 1606-1607) Lefkoşa Mevlevihanesine Şeyh olarak atanmasıyla Sabuhî Dede ile ayrıldılar. Muhtemelen Hamza Dede ile Sabuhî Dede tekrar Hamza Dede'nin Şam şeyhliğine atanma belgesini almak için

1.3.2. Saadeddîn ibn Muharrem

Harid Fedai ve Mustafa Haşim Altan'ın Kıbrıs'taki Şeriye Sicillerine ve Evkaf kayıtlarına dayanarak yazdıkları esere göre; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olarak Saadeddîn ibn Muharrem Efendi'yi göstermektedirler. Fakat Saadeddîn Efendi şeyhlik görevinde bulunmayıp mesnevihan olarak görev yaptı. Saadeddîn Efendi, 1607'de Ferhat Paşa'nın Konya'dan Lefkoşa Mevlevihanesi'ne mesnevihan istemesi üzerine Konya Çelebisi Şeyh Ebubekir tarafından atandı. ¹¹³ Aynı yıla ait bir başka belgede ¹¹⁴ de Saadeddîn Efendi 'Müfti-i Cezire-i Kıbrıs' olarak tanımlanması Kıbrıs Müftülüğünü de üstlendiğini göstermektedir. Saadeddîn Efendi aynı zamanda Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait vakıflara da tevliyet etmektedir. ¹¹⁵ Şeriye sicilinde yer alan H. 19 Safer 1016/ M. 15 Haziran 1607 tarihli belgeye göre Saadeddîn Efendi şuhudü'l-hal olarak da görevde bulundu. ¹¹⁶

Karamanî Hamza Dede ise atandığı H. 1015 (M. 1606-1607) yılından görevini bıraktığı 1609 yılına kadar Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhiydi. Karamanî Hamza Dede'nin gidişinde sonra Saadeddîn ibn Muharrem onun yerine Lefkoşa Mevlevihanesi'ni idare etse de muhtemelen şeyhlik görevinde bulunmamıştı.

Konya'ya gelmesiyle tekraren görüştüler. Çünkü Sabuhî Dede 1604 yılından 1617 yılına kadar Konya'da kalıp Mevlevilik eğitimine devam etti. Hamza Dede ile Sabuhî'nin üçüncü ve son kez bir araya gelişi ise şu şekilde oldu; "Hamza Dede, Sabuhî'nin 1040/1630 yılında Şam'daki görevinden azlinden sonra Şam Mevlevihânesi'ne şeyh olarak atanmıştır." Sahîh Ahmed Dede, a.g.e., s. 300. Böylelikle Hamza Dede Şam'da şeyhlik görevini yaptığı sırada Sabuhî'de 13 senedir yazmakta olduğu eserini tamamlamak için çalışırken tekrar bir araya geldiler.

¹¹³ K.Ş.S. D.N.:2 S.N.:62 H. N.:116 H. 29 Safer 1016 / M. 25 Haziran 1607. Bkz. "bundan akdem şehîd olan merhûm Seyyid Ahmed Paşa'nın mâhıyla hâlâ sâhib-i devlet serdâr-ı âlî-mikdâr Ferhad Paşa yessera'llâhu mâ-yeşâ emriyle binâ olan mevlevihâneye bir mesnevî-hân irsâl olunmak için mektûb-ı şerîfleri vârid olmağın fukarâmızdan olup mesnevî-hân ve zümre-i dervîşândan olan hâmil-i du'âyân Dervîş Sa'deddin zîde takvâhu irsâl olunmuştur."

¹¹⁴ K.Ş.S. D.N.:2 S.N.:55 H. N.:98.

¹¹⁵ K.Ş.S. D.N.:2 S.N.:62 H. N.:116, Fedai, Altan, a.g.e., s. 10-13., Numan, a.g.e., s.126.

¹¹⁶ K.Ş.S. D.N.:2 H. N.:122.

Saadeddîn ibn Muharrem Efendi, Hacı Keyvan bin Abdülmennan Efendi'nin vakfının da mütevellisi idi. Saadeddîn ibn Muharrem Efendi bu vakfın mütevelliliğini şer'î olarak kabul etti ve böylece vakfın hükmü geçerli oldu. Saadeddîn Efendi teslim aldığı vakfı yönetmeyi bizzat Şer'i Mahkeme'de bulunarak kabul ettiğini beyan etti. Fakat daha sonra bu vakıfa "vakıf lazım değildir" diyerek bütün vakıfla ilgili sözünden geri dönerek sadece vakıfa ait emlak ile ilgili sözünü üstlendi. ¹¹⁷

Mehmet Demiryürek'in çalışmasında ilk şeyh ile ilgili ifade ettiğine göre; belgelerde Saadeddîn ibn Muharrem'den önce atanmış bir Mevlevi şeyhine atf yapılmamasının, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin var olmadığını gösterebildiği gibi diğer yandan Konya'dan şeyh tayin edilmeden varlığını sürdüren bir kurum da olabileceği yönünde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. ¹¹⁸

Mehmet Demiryürek'e göre ise Mevlevihane'ye tayin edilen Saadeddîn Efendi farklı bir kişiydi. Fedai ve Altan'ın Lefkoşe Mevlevihanesi eserindeki Şeyh Saadeddîn Efendi ile aynı zamanda Kıbrıs'ta Müftülük yapan Saadeddîn Efendi aynı kişi olarak ifade edildi. Demiryürek'e göre bu iki farklı görevde bulunan kişilerin aynı insan olarak ifade edilmesi yanlış olup Mevlevihane Şeyhi Saadeddîn bin Muharrem ile Müftülük görevinde bulunan Saadeddîn Efendi farklı kişilerdi. ¹¹⁹

Saadeddîn Efendi ile ilgili farklı bir görüşte Gökâl Kamil'e aittir. Fedai ve Altan'ın bahsettiği Hoca Saadeddîn Efendi ile ilgili bir hata yapıldığını söyleyen Kamil'e göre; Hoca Saadeddîn'in Kıbrıs'a görevlendirilmesi mevleviyet dönemi olan 1572-1575

¹¹⁷ K.Ş.S. D.N.:2 S.N.:65 H. N.:123. Bkz. "Şeyh Sa'adeddîn Efendi ibn-i Muharrem muvâcehesinde ikrâr-ı şer'î ve i'tirâf-ı mer'î kılup"

¹¹⁸ Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 608.

¹¹⁹ Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 608.

yılları içinde olması gerekmektedir. Ferhat Paşa'da 6 Şubat 1575'de vefat ederken Hoca Sadeddin'in müftü olarak vefat ettiği tarih ise 30 Eylül 1599'dur. ¹²⁰

Kamil'e göre; Ronald C. Jennings eserinde, Hoca Sadeddin Efendi'nin Mevlevihaneye ait vakıfların mütevellisi olduğu gibi Hoca Mehmet Çelebi bin Hoca ve Mevlana Ahmed bin Sadeddin Efendi'nin de babaları tarafından miras bırakılan bir çiftliği vakfettiği bahsetti. Kamil'e göre; Jennings ile birlikte Altan ve Fedai'de eserlerinde Hoca Mehmed Çelebi'nin Hoca Sadeddin Efendi'nin oğlu olduğunu bahsetmedikleri ifade etti. Hoca Mehmed Çelebi'nin ismini baba ismi ile beraber Mehmet Sadeddin olarak yazdığını söyleyen Kamil'e göre bu ailenin Kıbrıs ve Mevlevihane ile ilgili birçok ilişkisi vardı. Bu aileden 6 şeyhülislam çıkmıştı. ¹²¹

1.3.3. Dânişî Ali Dede

Saadeddîn Efendi'den sonra Dânişî Ali Dede (İlmi Dede) şeyh oldu. Dânişî Dede ise; Sultan IV. Murat dönemin ulemasından olan Ataullah Efendi'nin (v. 1617) torunu, Abdullah Efendi'nin de oğludur. ¹²² Hakkında az bilgiye sahip olunan Dânişî Ali Dede medrese eğitimini sürdürürken H. 1058 / M. 1648-1649 yılında Galata Mevlevihanesi şeyhi olan Adem Dede'ye bağlanarak Mevleviliğe intisap etti. ¹²³ Adem Dede'nin ardından şeyh olan Arzi Dede'ye bağlanan Dânişî Ali Dede, 10 seneye yakın hizmette bulundu. ¹²⁴

¹²⁰ Kamil, a.g.e., s. 214.

¹²¹ Kamil, a.g.e., s. 214-215.

¹²² Ayşegül Mete, XVIII. Asır İstanbul Mevlevîliği, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya, 2019, s. 325.

¹²³ İlhan Genç, Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihane'sinde Yetişmiş Mevlevi-Divan Şairleri, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998, DAÜ KAM Yayınları, C. 3., 1999, Gazimağusa/KKTC.(https://dosyalar.semazen.net/e_kitap/kibris-lefkose-mevlevihanesinde-yetismis-mevlevi-divan-sairleri.pdf), Sahih Ahmed Dede, a.g.e. 309, Mete, a.g.e., s. 327.

¹²⁴ Muhammed İkbâl Güler, Dânişî Ali Dede'nin Bilinmeyen Bir Şiiri Ve Hz. Mevlânâ Medhiyyesine Dair, Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Kongresi 04-06 Mart 2022, Erzurum, s. 240.

Dânişî Dede Galata Mevlevihanesi'ndeyken şair; Meyyal Dede, Arzi Dede, Gavsi Dede, Derviş Tabi gibi önemli kişilerle zaman geçirerek şiir alanında çok hızlı ve başarılı ilerlemeler kat ederek yeteneklerini geliştirdi. ¹²⁵ 1658 yılının Ağustos/Eylül ayında Dânişî Ali Dede Konya'ya gelerek Mevlana'nın Türbesini ziyaret edip burada inzivaya çekildi. ¹²⁶ Daha sonra Konya Çelebisi tarafından H. 1077/ M. 1666/1667 yılında Dânişî Ali Dede Lefkoşa Mevlevihanesine şeyh olarak gönderildi. ¹²⁷

Dânişî Ali Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'nde şeyh iken azlini istemesi üzerine Konya Çelebisi tarafından H. 1087 / M. 1676/1677 yılında Kudüs Mevlevihanesi'ne şeyh tayin edildi ve ömrünün sonuna kadar burada kaldı. ¹²⁸ Onun Lefkoşa'daki şeyhliği oldukça verimli olup burada şiir ve edebiyat sanatlarını içeren bir hareketinin doğmasını sağlamıştır. Kudüs'te H. 1095/ M. 1683 yılında 90 yaşının üzerindeyken vefat etti. ¹²⁹

Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân'a göre Dânişî Dede Kıbrıs'tan Kudüs'e şu şekilde gitti; Dânişî Dede Kıbrıs'ta uzun yıllar mutlu bir yaşam sürse de Kıbrıs Adası'nın suyu ve havasının mizacına uygun olmamasından dolayı Kudüs Mevlevihanesi'ne nakledilmek istedi ve bu isteği kabul edilerek kalan zamanını Kudüs'te geçirdi. ¹³⁰ Sakıb Dede'de nakil olarak geçen bu görev yeri değişikliği diğer eserlerde azil vakası olarak geçmektedir. ¹³¹

¹²⁵ Genç, a.g.e., Ali Enver Bey, Semâ-hâne-i Edeb, Haz. Sadık Erdem, TTK Yayınları, İstanbul, 2013, s. 78-79, Mete, a.g.e., s. 327.

¹²⁶ Sahîh Ahmed Dede, a.g.e. 311, Mete, a.g.e., s. 327.

¹²⁷ Sahîh Ahmed Dede, a.g.e. 314, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 79, Mete, a.g.e., s. 328, Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 686, KMMA, 239-29 no'lu belgede ifade edilene göre; Dânişî Ali Dede'nin atama tarihi H. 1055 / M. 1645-1646 olarak geçmektedir.

¹²⁸ Sahîh Ahmed Dede, a.g.e. 315, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 79.

¹²⁹ Genç, a.g.e. Dânişî Ali Dede'nin edebi faaliyetleri için tezin bkz. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Kültür ve Sanat Alanına Etkisi bölümü.

¹³⁰ Fatih Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân (İnceleme-Metin), T.C. İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2020, s. 1928. Bkz. "*sinîn-i 'adîde ol cilve-gâh-ı 'âşıkânda kâmrân-ı 'ayş-ı hoş olup lâkin âb u hevâ-yı cezîre mizâc-ı letâfet-siriştlerine mülâyim olmamağla Kudüs-i Mübârek Hânkâhî'na nakl buyurulmağ niyâzına müsâ'ade buyurulmağla ol harem-i muhteremde bakıyye-güzâr-ı evkât olmuşdur.*", Ali Enver Bey, a.g.e., s. 79.

¹³¹ Mete, a.g.e., s. 151.

Sefine-i Nefise-i Mevleviyan'a göre; Dânişî Dede bilgili, çalışkan ve faziletli bir kişi olarak nitelenir. Edebi kişiliğiyle dost canlısı ve hoş dilli bir şairdi. Bu niteliklerinden dolayı yüksek makam sahibi kişilerin özellikle valilerin sevgisini kazandı. Seçkin alimler topluluğunun bir parçası olarak bu kişilerden saygı ve değer gördü. Makam sahibi kişilerin yüksek meclislerine sürekli davet edilerek maddi ve manevi olarak da onurlandırıldı. Şeyhlik görevinde bulunduğu Kudüs Mevlevihanesi'ni de kötü durumundan kurtarıp gelişmesine katkı sağladı.¹³²

Mehmed Mukim Dede Efendi, Dânişî Ali Dede'nin oğlu olup Abdülehad Dede ise torunuydu. Kökleri 16. yüzyıla kadar dayanan Nevalizadeler isimli bu ulema ailesinin etkisini; Lefkoşa, Tokat, Afyon Karahisar, Kudüs, Ankara ve Beşiktaş Mevlevihane'lerinde hizmette bulunarak göstermektedir. Tokat Mevlevihanesi'nde görev yapan Abdülehad Dede Tokat'ta karıştığı işlerden dolayı önce Kıbrıs'a sürgün edilirken, sonradan meselelere müdahale etmemesi şartıyla serbest bırakıldı. 1114/1703 tarihli bir belgeye göre, Dânişî Ali Dede'nin diğer oğlu da Tokat Mevlevihanesi'nde şeyhlik yapan Müderris Şeyh Mehmed Efendi idi.¹³³

1.3.4. Siyâhî Mustafa

Adı tezkirelerde; Siyâhî Mustafa Dede (Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye, Esrar Dede), Siyâhî-i Mevlevî (Mecma-ı Şuara, Mehmed Siraceddin ve Tezkire-i Üdeba), Siyâhî-i Diğer (Salim Efendi, Tezkiretü'ş-Şuara) ve Hazret-i Siyâhî Mustafa Dede (Mustafa Sakıb Dede, Sefine-i Nefise-i Mevleviyan) olarak geçer. Siyâhî Dede

¹³² Odunkıran, a.g.e., s. 1928-1929.

¹³³ Mete, a.g.e., s. 109-332.

hakkındaki bilgiler genellikle Mevlevî tezkirelerinden elde edilmesine rağmen hayatı hakkında çok fazla detay bulunmamaktadır.¹³⁴

Dânişî Ali Dede'nin vefatından sonra Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olan Siyâhî Mustafa Dede'nin; ne zaman şeyh olduğu ve ne zaman Mevlevihane'den ayrıldığı Mevlevihane'nin karanlık dönemi nedeniyle bilinmemektedir. Konya Mevlâna Müzesi Arşivi, KMMA, 239-29 no'lu belgede Siyâhî Mustafa Dede'nin şeyhliğe atanma tarihi H. 1123 / M.1711-1712 olarak gösterilmesi Siyâhî hakkındaki bilgilerle uyuşmamaktadır. Çünkü H. 1122 / M. 1710-1711 yılı, genel kabule göre Siyâhî Mustafa Dede'nin vefat tarihidir. Hiçbir tezkirede doğum tarihi hakkında bir bilgi bulunmayan Siyâhî Dede'nin ölüm tarihi konusunda genel bir uzlaşma vardır. Sâlim Efendi dışında Siyâhî'den bahseden bütün tezkireciler, şairin H. 1122/ M. 1710/1711 yılında vefat ettiğini kabul eder.¹³⁵

Kıbrıs doğumlu olan Siyâhî Mustafa Dede'nin annesi aslen Habeş asıllı bir siyahi olmasından dolayı mahlası Siyâhî idi. Siyahî, Dânişî Ali Dede'nin Mevlevihane'ye şeyh olmasından sonra ona intisap etti. Dânişî'ye hizmet edip, ondan Mesnevi dersi alarak Mevlevî oldu. Dânişî'den kendisine dünyevî ve uhrevî ilimleri öğretmesini talep ettikten sonra onun öğrencisi oldu. Döneminin önemli bir şeyhi olan Siyâhî Dede'nin şöhreti geniş çevrelere yayıldığı gibi şeyhü'l-meşayih unvanını da aldı.¹³⁶

Mehmed Sirâceddîn'in tezkiresine göre Siyâhî; Konya'ya giderek bir süre burada hizmette bulundu. Daha sonra Afyon'a giderek burada Sultan Divanı Asitanesi'nde

¹³⁴ Gülşah Cangöz, Sîyâhî Dede Dîvânı (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin), T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2010, s. XVII.

¹³⁵ Selman Ataman, Kıbrıs'ta Bir Divan Şairi: Siyâhî Mustafa Dede, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 1., 1. b., İstanbul, 2017, s. 598. Yalnız Sâlim Efendi Tezkiretü's-şu'arâ adlı eserinde şairin ölüm tarihinin H. 1123 olduğunu belirtir.

¹³⁶ Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâyı Mevleviyye, Haz. İlhan Genç, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2018, s.140, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 94.

Kemalzade Şeyh Ebubekir Efendi'ye uzun yıllar hizmet edip onun sırlarının bilgisine hakim oldu. ¹³⁷ Dânişî'nin manevi sırların varisi konumuna geldikten sonra Siyâhî, Dânişî Ali'nin de Kudüs meşihatine tayin olması üzerine hem Mevlevihane'ye şeyh oldu hem de Dânişî'nin sohbetlerini sürdürmeye devam etti. ¹³⁸

Siyâhî Mustafa Dede bir müddet şeyhlik görevini sürdürdükten sonra Gelibolu Mevlevihanesi'ne görevlendirildi. Mısır Mevlevihanesi'ndeki vakıf meselelerinden dolayı ortaya çıkan sorunların düzeltilmesi için Konya Çelebisi tarafından Mısır'a şeyh olarak gönderildi ve görevini başarıyla yaptı. Mehmed Sirâceddîn'in tezkiresine göre; Siyâhî H. 1098/ M. 1686 senesinde Mısır'a giderken Mısır'dan H. 1116 / M. 1704 yılında ayrıldı. Mısır'dan sonra tekrar Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olarak geri döndü ve vefat edene kadar bu görevini sürdürdü. H. 1122 / M. 1710-1711 yılında vefat eden Siyâhî Mustafa Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edildi. Vefatının ardından ona bağlı olan dervişi ve Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi olan Seyyid Nesib Yusuf Dede bir mersiye yazdı. ¹³⁹

Bu mersiyede yer alan şu beyiti;

“*Nesîb, rihleti târîhini dedi züvvâr:*

¹³⁷ Mehmed Sirâceddîn, Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ, , Haz. Mehmet Arslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2018, s. 93. Bkz. “*Ba'dehû ihtiyâr-ı seyâhatle Konya'ya azîmet ve bir müddet âsitân-ı Hazret-i Mevlânâ'da hizmet eyledi. Andan Karahisâr-ı Sâhib'e gelerek Sultân Dîvânî âsitânesinde Kemâl-zâde Şeyh Ebûbekir Efendi'ye nice rûz u leyâl mülâzemet etmekle haber-dâr-ı âlem-i esrâr bir ârif-i âgâh oldu.*”

¹³⁸ Esrar Dede, a.g.e., s.140.

¹³⁹ Siyâhî Mısır'da iken Müneccim Ahmed Dede ile aralarında şu olay yaşandı; “*Şakıb'în rivâyetine nazaran Mısr'da Müneccim Ahmed Dede ile Siyâhî'niñ araları şeker-reng olması üzerine taraf-ı Siyahî'de bulunan Vehbî Dede'yi Müneccim Ahmed Dede kendi tarafına almak istedikde Vehbî Dede muhâlefet*” etti. Mehmed Sirâceddîn, a.g.e., s. 93, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 94-95, Esrar Dede, a.g.e., s.140-141, Mete, a.g.e., s. 348. Siyâhî Mustafa Dede'nin edebi faaliyetleri için tezin bkz. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Kültür ve Sanat Alanına Etkisi bölümü.

Ede Siyâhî Dede bârî kabrini pür-nûr” ebced hesabına göre Siyâhî Mustafa Dede’nin vefat tarihidir. ¹⁴⁰

Siyâhî Dede Kıbrıs’tan uzak kaldığı dönemlerde duyduğu vatan özlemine yazdığı kasidelerinde de ifade etti. “Niçe müddet durur ehl ü ‘ıyālümünden cüdâ düşdüm

Ki kıldı sūziş-i hâsret dil ü cān vatanum efnā” ¹⁴¹

Mehmed Sirâceddîn’in tezkiresine göre Siyâhî: ney çalmada oldukça yetenekli olup çoşkulu bir kişiliğe sahipti. Saygı ve itibar gören bir kişi olması sayesinde uzun yıllar görev yaptı. Onun idaresi altındaki dervişler ondan faydalanarak kendilerini yetiştirdikleri gibi ayrıca birçoğu başka dergahlarda şeyh oldular. ¹⁴²

1.3.5. Ârif Dede

Siyâhî Mustafa Dede’den sonra ise yerine Siyahizade olarak tanınan oğlu Ârif Mehmed Dede geçti. ¹⁴³ Babası, vefatına yakın Ârif Efendi’yi Mısır Mevlevihanesi’nde kendi yerine şeyh bıraktı. Ârif Efendi bir süre daha Mısır’da kalıp burada düzeni sağladıktan sonra istifa edip Kıbrıs’a döndü. Lefkoşa Mevlevihanesi’nde şeyhlik görevine devam eden Ârif Dede H. 1138 / M. 1725 yılında vefat etti. Tezkire-i Şu‘arâyı Mevleviyye’de Ârif Efendi’nin çok güçlü bir şair olduğu, babası kadar iyi bir şair olan Ârif Efendi’nin babasının şiirlerini tahmis ettiği ifade edilir. ¹⁴⁴

¹⁴⁰ Harid Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, İkinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevihâneler Sempozyumu 18-20 Aralık 2002, Haz. Ünal Şener, Manisa, 2010, s. 94.

¹⁴¹ Cangöz, a.g.e., s. XVIII.

¹⁴² Mehmed Sirâceddîn, a.g.e., s. 93. Bkz. “Şeyh-i müşârün-ileyh ney-nüvâzide sâhib-i mahâret, pür-vecd ü hâlet, mazhar ı ihtirâm u izzet, sâye-sâz-ı istihkâk oldukları bıkâ’-ı müteberrikede nizâm-ı hâl ve hüsn-i sülûk ile güzâriş-pîrâ-yı meşihat idi. Sikke-dâr-ı irâdetleri olan dervîşân, müstefîd-i berekât-ı firâvân ve ekseri ihrâz-ı makâm-ı meşihatla ber-hurdâr u kâmrân olmuşlardır.”

¹⁴³ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 18.

¹⁴⁴ Ali Enver Bey, a.g.e., s. 146, Esrar Dede, a.g.e., s. 209.

Kıbrıs Adası'na defin edildiği söylenen Ârif Efendi'nin mezarının nerede olduğu tam olarak ifade edilmedi. Mevleviliğe verdiği büyük hizmetler ve babasının da Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edilmesinden dolayı muhtemelen Ârif Efendi'de Mevlevihane'ye defin edildi. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde ise 16 mezar olup bunlardan 6 tanesinin kimliği belirlenebilmişti. Belirlenemeyen mezarlardan bir tanesinin de Ârif Efendi'ye ait olması kuvvetle ihtimaldir.

1.3.6. Handî Dede

Ârif Efendi'den sonra ise Handî Dede şeyh oldu. Handî Dede'nin hayatıyla ilgili bazı bilgilere Harid Fedai tarafından yazılan *Kıbrıs'tan Divan Sahibi Bir Şair: Handî* isimli eserindeki yer alan şiirlerinden ulaşılmaktadır. Buna göre; Handî Dede Bulgaristan'ın Eski Zağra bölgesinde doğdu. Handî Dede, Mehmed Emin Rauf isimli oğlunu genç yaşta kaybetti ve onun ardından ona üç mersiye kaleme aldı. Hac için gittiği kutsal topraklarda hürmet gören bir kişi olması onun sahip olduğu niteliğini göstermektedir.¹⁴⁵

Handî Dede, Siyâhî Mustafa Dede'ye intisap etti. Siyâhî Dede'nin Mısır'a gidişi sırasında onunla giderken daha sonra bazı düğün işlerinin düzenlenmesi içinde Mısır'dan İstanbul'a gitti. İstanbul ziyaretinde bir süre Galata Mevlevihanesi'nde ikamet etti. Handî Dede; Nesib Dede, Münecimbaşı Ahmed Dede, Lebib Dede ve Hasib Dede ile birlikte Siyâhî Dede'nin özel miraç gecesi sohbetine katıldığı gibi bu maiyetle birlikte Siyâhî'nin hizmetinde de yer aldı.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Harid Fedai, *Kıbrıs'tan Divan Sahibi Bir Şair: Handî*, Uluslararası Üçüncü Türk Kongresi 25-29 Eylül 1993, C. 2., Ankara, 1999, s.724.

¹⁴⁶ Esrar Dede, a.g.e., s. 103, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 73.

Handî Dede daha sonra Nesib Dede, Müneccimbaşı Ahmed Dede, Lebib Dede ve Hasib Dede'lerle Mekke'ye gitmişse de burada anlaşamamaları üzerine birbirlerinden ayrıldılar. Handî Dede, Vehbi Dede ve Sakıb Dede Siyâhî'nin yanında onun hizmetinde bulunurken, diğer dedeler ise Ahmed Dede'ye hizmet ettiler. Birkaç yıl sonra ise Kıbrıs'a gelen Handî Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh oldu. ¹⁴⁷ Kaynaklarda adı Hızır ya da Handî Dede şeklinde geçen '*Levkoşeli Hızır Dede*' lakabıyla meşhur olan Handî Dede H. 1140 / M. 1727 yılında vefat etti ve Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edildi. ¹⁴⁸

1.3.7. Sadri Dede

Handi Dede'den sonra Sadri Dede 1719 yılında Lefkoşa Mevlevihanesi'ne, Şeyhülislam Mevlana Abdullah Efendi'nin tavsiyesi üzerine Konya'dan atanarak şeyh oldu. Sadri Dede şeyhlik görevi ile birlikte şuhudü'l-hal olarak da Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde görev aldı. 1722-1726 yılları arasında 10 davaya katıldı. ¹⁴⁹ Vefat tarihi bilinmeyen Sadri Dede için, kaynaklarda geçen en son tarih olan 1726 yılı, vefat tarihi olarak kabul edilebilir. Sadri Dede Lefkoşa Mevlevihanesi içindeki sahibi belirlenemeyen 10 mezardan birine defin edildi. ¹⁵⁰

H. 27 Rebiyülahir 1134 / M. 14 Şubat 1722 tarihli padişah fermanına göre; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhi ve görevlilerine taamiye için tahsis edilen günlük 30 akçelik ödeme Şeyh Sadri Dede'ye verilmekteydi. Bu ödeme Kıbrıs Muhasıllığı'nın malından yapılırken 1722'de padişah III. Ahmet'in buyruğu üzerine bu ödeme Kıbrıs

¹⁴⁷ Genç, a.g.e. , Ali Enver Bey, a.g.e., s. 73.

¹⁴⁸ Fedai, Altan, a.g.e., s. 21, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 73. Handî Dede'nin edebi faaliyetleri için tezin bkz. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Kültür ve Sanat Alanına Etkisi bölümü.

¹⁴⁹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 24. Sadri Dede'nin şuhudü'l-hal olarak bulunduğu davalar için Bkz. tezin 2.3. bölümü.

¹⁵⁰ Yurdal, a.g.e.

Muhasıllığı tarafından Lefkoşa'daki ipek böcekçiliğinden elde edilen gelirin vergisinden karşılanılmasına karar verildi. ¹⁵¹

Sadri Dede'nin asıl adı Muhammed olup İstanbulludur. Ailesi ulema kökenliydi. Bir müddet tahsil gören Sadri Dede devamlı eğitim alarak öğrenim faaliyetlerine devam etti. Yüksek ilimler tahsilini devam ettirirken Konya'da Kassam-ı Askeri Kütüba reisliğine atandı. Konya'ya gidince kendi nefsinden vazgeçip Fenâfillaha çekildi. Asitane'de Mevleviliğe intisap edip Mevlevi eğitiminden geçti. Mevlevi dervişi olarak yetiştikten sonra önce Mısır'a tayin edildi. Mısır'dan sonra ise Kıbrıs'a gönderilmesiyle Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi oldu. Sadri Dede mesnevihan olduğu gibi şiirler ve yazılar da kaleme aldı. ¹⁵²

1.3.8. Mehmed Ârif Dede

Aslen Konyalı olan Mehmed Ârif Dede Mevleviliğe intisap etti ve muhib olarak başlayıp Konya dergahında şeyhliğe kadar yükseldi. Konya'daki fitne ve karışıklığı kesin olarak ortadan kaldıran Mehmed Ârif Dede, Sadri Dede'nin vefatının ardından Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh oldu. Mevlevihane'de zikir halindeyken kalp krizi sonucunda vefat edip Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edildi. ¹⁵³

KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 133/1932. B1. 33 numaralı arşiv belgesinde yer alan bilgiye göre; Mehmed Ârif Dede'nin şeyhlik görevine atanmasıyla ilgili bir berata ulaşılamamıştı. Buna rağmen yine de Konya'dan görevine atandığı kabul edildi. KMMA 239-29 nolu belgeye göre ise; Mehmed Ârif Dede'nin tayin tarihinin

¹⁵¹ K.Ş.S. D.N. 14 S.N.: 87 H.N.:397 H. 27 Rebiyülahir 1134 / M. 14 Şubat 1722.

¹⁵² Esrar Dede, a.g.e., s. 173-174, Ali Enver Bey, a.g.e., s. 120.

¹⁵³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 24.

kayıtlı olmadığı ifade edildi. Fakat İstiraka Çiftliği'ne himmet etmesi için H. 1176 Muharrem / M. Temmuz 1762 yılından verilen beratın tarihi, şeyhlik tarihi olarak kabul edilse de bu tarih doğru değildir. ¹⁵⁴

Mehmed Ârif Dede 1715 yılından 1745 yılına kadar şuhudü'l-hal olarak Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde görev yaptı. Şuhudü'l-hal olarak görev yaptığı tarihten şeyhlik makamına geliş tarihiyle ilgili bir çıkarımda bulunabiliriz. Ârif Dede'nin 1715 yılında şuhudü'l-hal olması şeyhlik tarihi olamaz. Çünkü 1719 yılında Sadri Dede Lefkoşa'ya şeyh olarak atandı. Bu durumda Ârif Dede ile Sadri Dede aynı dönemde Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulundular. Sadri Dede'nin de ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kıbrıs Şeriye Sicilleri üzerinde yaptığım incelemeye göre de Sadri Dede 1722 ile 1726 yıllarında şuhudü'l-hal olarak görev yaptı. Sadri Dede ile ilgili elimizde bilinen en geç tarih 1726 yılı olduğuna göre vefat tarihi 1726 olmalıdır. Bu durumda 1726 yılında da Ârif Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh oldu ve 1765 yılında vefat edene kadar bu görevini sürdürdü. ¹⁵⁵ Şeriye sicillerinde yer alan H. 12 Recep 1144 / M. 10 Ocak 1732 tarihli başka bir belgeye göre de Mehmed Ârif Dede kölesi Abdullah'ı mahkemede şahitlerin huzurunda azat etti. ¹⁵⁶

Mehmed Ârif Dede sahibi belirlenemeyen 10 mezardan birine Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edildi. ¹⁵⁷ Harid Fedai'nin, Ârif Dede'nin Kıbrıs Tarihçesi için hazırladığı kitabın sunuş kısmında ifade ettiğine göre; Mehmed Ârif Dede'nin evi H.

¹⁵⁴ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 686, KMMA, Dosya 239-29, Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

¹⁵⁵ Mehmed Ârif Dede ile Sadri Dede'nin şuhudü'l hal olarak görev yaptığı davalar için Bkz. tezin 2.3. bölümü.

¹⁵⁶ K.Ş.S. D.N.: 14 S.N.: 32 H.N.: 141 H. 12 Recep 1144 / M. 10 Ocak 1732.

¹⁵⁷ Yurdal, a.g.e.

1173/M. 1760 yılında yandı. Bunun üzerine ilgili makamlara dilekçe yazan Mehmed Ârif Dede ek ödenek talebinde bulundu. ¹⁵⁸

Ârif Dede, şeyhlik görevini yaparken Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1689-1758) isteği doğrultusunda Kıbrıs Tarihçesi eserini hazırladı. Sadrazam Ali Paşa, 3. sadrazamlığından azlolunarak Kıbrıs'a sürülmüştü. Mağusa ziyareti sırasında Kıbrıs Adası'nın Osmanlı tarafından nasıl fethedildiğini anlatan Pîrî Efendi'nin "*tarih*" kitabını okudu. Kitabın "*nasihî*"nden dolayı oluşan hataların giderilmesi ve tarih kitabının anlaşılır bir dille yazılması için Mevlevî Şeyhi Ârif Dede'ye buyruk verdi. ¹⁵⁹

Ârif Dede 'tarih'de yabancı sözcüklerden oluşan zincirleme tamlamalı cümlelerin, konu dışı öykülerin, sözü uzatmaların konuyu anlaşılmaz hale getirmesinden dolayı bu cümleleri özetleyerek kendi sözcükleriyle yeniden yazıp Hekimoğlu Ali Paşa'ya sundu. Bu hizmetine karşılık tek isteği ise; okuyucusundan kendisini hayır dua ile anmasıydı. Ali Paşa aynı yıl bağışlanıp Mısır Valiliğine atandı ve böylelikle Kıbrıs'a sürgün olayı, Arif Dede'nin emeğiyle birlikte 'Kıbrıs Tarihçesi'nin kazanılmasına vesile oldu. ¹⁶⁰

Tuncer Bağışkan'a göre ise; Mehmed Ârif Dede'nin görev süresi bitmeden önce onun yerine kısa bir süre, Seyyid Abdullah geçmişse de aynı yıl yerine tekrar Şeyh Mehmed Ârif Dede görevine getirildi. Fakat Ârif Dede aynı yıl vefat etti. Vefatı üzerine Lefkoşa müftüsü olan Lefkoşalı Şeyh Seyyid Abdullah kendi kendini Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhi ilan etti. Ancak kendi kendini Mevlevihane'ye şeyh olarak ilan

¹⁵⁸ Ârif Dede, Kıbrıs Tarihçesi, Haz. Harid Fedai, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. b., Ankara, 1991, s. XIV. Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müelliflerinde III. Ciltte, Kıbrıs Tarihçesi: Meşâyah-i Mevleviye'den Ârif Dede efendi yazma diye bu eserden bahsedilmektedir.

¹⁵⁹ Ârif Dede, a.g.e., Haz. Harid Fedai, s. XIII.

¹⁶⁰ Ârif Dede, a.g.e., Haz. Harid Fedai, s. XIII.

etmesi, makamını kötüye kullanması ve fakirlere bakmaması nedenleriyle padişah III. Mustafa tarafından bu görevden alındı. ¹⁶¹

1.3.9. Seyyid Abdullah Dede

Mehmed Ârif Dede'nin vefatından sonra kısa sürede içerisinde Seyyid Abdullah Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh oldu. Fedai ve Altan'ın eserine göre; Mehmed Ârif Dede'nin ölümünden kısa bir süre sonra H. 1179 / M. 1765 yılında Seyyid Mustafa Konya Çelebisi'nin tavsiyesi üzerine şeyh olurken Papetro'nun Memorandum on the Mevlevikhane in Cyprus adlı raporuna göre ise şeyh olarak araya girdiği ifade edildi. ¹⁶²

Kıbrıs doğumlu olan Seyyid Abdullah Dede şeyhlik makamından önce Lefkoşa müftüsüydü. Seyyid Abdullah Dede'nin görevden alınmasını iki kaynak farklı şekilde ifade etmektedir. Fedai ve Altan'ın eserine göre; Abdullah Dede'nin şeyhlik görevine yeterince ilgi göstermediği, Mevlevihane işlerini (dervişlerin ve fukaraların iâşe ve barınmasını, Mevlevihane vakıflarının tevleviyet ve gözetimini) yürütemediği yolunda ortaya çıkan şikayetler sonucunda aynı yıl görevinden alındı. Papetro'nun Memorandum on the Mevlevikhane in Cyprus adlı raporuna göre ise; Seyyid Abdullah Dede'nin nasıl şeyh olduğu belli olmaksızın kendini şeyh olarak belirledi. Bunun üzerine Mustafa Dede padişah III. Mustafa'ya başvurdu. Yapılan incelemenin ardından Mustafa Dede yeni şeyh olarak atandı. ¹⁶³

¹⁶¹ Tuncer Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 22.

¹⁶² Fedai, Altan, a.g.e., s. 24, Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

¹⁶³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 25, Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

Seyyid Abdullah Dede'nin ne zaman vefat ettiği ise bilinmemekte olup Hümeysra Yaman Polat tarafından verilen bu bilgi; “9 Aralık 1760 yılında Kıbrıs müftülüğüne atanmıştır. Seyyid Abdurrahman Efendi 14 Aralık 1779 tarihinde bu dünyadan göçmüştür.”¹⁶⁴ ise Abdullah Efendi ile ilgili olmayıp başka bir kişi olan Es-seyyid Abdurrahman Efendi ile ilgilidir. Es-Seyyid Abdullah Efendi 1784 yılından 1790 yılına kadar çeşitli zamanlarda Kıbrıs'ta müftülük görevine atandığı gibi bu görevinden de alındı.¹⁶⁵

1.4. Kıbrıs'ta Mevlevilik

Lefkoşa'da kurulan Mevlevihane, Kıbrıs'ta Mevleviliğin merkezi idi. Lefkoşa'nın dışında Mağusa'da Kutup Osman Dergahı ile Tuzla'daki Hala Sultan Tekkesi de Mevlevi şeyhlerinin kontrolü altındaydı. Hala Sultan Tekkesi 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın başlarında kısa bir süre Mevlevi şeyhlerinin kontrolü altında kalırken Kutup Osman Dergahı da Lefkoşa Mevlevihanesi'ne bağlı kalıp bu dergahın vakfına ait mütevellilik ve nazırlık görevlilerini de Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi atamıştı.¹⁶⁶ Limasol şehrindeki Piri Dede Dergahı¹⁶⁷; Baf şehrindeki Mehmed Bey Ebu Bekr Cami¹⁶⁸; Aşağı Baf şehrindeki Hacı Mehmed Baba Tekkesi¹⁶⁹ Mevlevi faaliyetlerinin yapıldığı diğer yerlerdi.

Burada bahsedilen yerlere dair Kıbrıs Şeriye Sicillerinde ve arşiv belgelerinde çeşitli kayıtlar bulunmaktadır.¹⁷⁰ Bu tekkelerde görev yapanlar, Lefkoşa Mevlevihanesi

¹⁶⁴ Polat, a.g.e., s. 18.

¹⁶⁵ Ali Efdal Özkul, Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler Ve Faaliyetleri (1571-1878), Turkish Studies (Elektronik) Dergisi, C. 8., S. 7., 2013, s. 468.

¹⁶⁶ Küçükdağ, a.g.e., s. 382-387.

¹⁶⁷ Piri Dede Dergahı hakkında detaylı bilgi için Bkz. Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 95-98.

¹⁶⁸ Mehmed Bey Ebu Bekr Cami hakkında detaylı bilgi için Bkz. Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 379- 383.

¹⁶⁹ Hacı Mehmed Baba Tekkesi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 98-101.

¹⁷⁰ Özönder, a.g.e., s. 110.

şeyhine bağlı oldular. ¹⁷¹ Celaliye Vakıfları'nın idaresi başta Konya Çelebisi'ne aitken onun izni ve müsaadesiyle Kıbrıs'taki kontrolü Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhine aitti. Bundan dolayı Kıbrıs'taki Mevlevihaneler, topladıkları geliri ve ürünleri Lefkoşa Mevlevihanesi'ne gönderildi. Bu düzen 1933 yılına kadar devam ederken 1933 yılında İngilizler tarafından çıkarılan yasalarla bu uygulama sona erdirildi. Şeyhe ait olan bu idari görev ise Evkaf İdaresi'nin sorumluluğuna devredildi. ¹⁷²

1.4.1. Mağusa Mevlevihanesi - Kutup Osman Dergahı

II. Selim 1573'te Kıbrıs'ın fethinin ardından Kıbrıs Beylerbeyi olan Cafer Paşa'ya bir emirname göndererek bu emirnamedeki emirlerin yerine getirilmesini istedi. Bu emirnameye göre; Mağusa Kalesi'nin kuşatmasında Lala Mustafa Paşa'nın çadırını kurduğu yerdeki binaların ve kilisenin, sahiplerinden satın alınarak, kilisenin bir mescide dönüştürülmesini ve orada bir Mevlevihanenin kurulmasını istediği ifade edildi. Bu istekler doğrultusunda harekete geçen Cafer Paşa; Filibii'den bu yerleri satın aldı. Kilise'yi camiye çevirdi ve Mağusa'da bir Mevlevihane'nin açılmasını sağladı. ¹⁷³ Fakat bu Mevlevihane'nin akıbeti ilerleyen yıllarda karışıklık içine girdi. Bu nedenle bazı araştırmacılar Mağusa'da bir Mevlevihane'nin varlığından bahsederken bazı araştırmacılar da Mağusa'da Mevleviliğin merkezi olarak Kutup Osman Dergahı'nı göstermektedirler.

Mağusa'da ayrı bir Mevlevihane'nin olduğu yönünde görüşe sahibi olan araştırmacılardan Yusuf Küçükdağ'a göre ise; Kıbrıs'ta Lefkoşa dışında Mağusa'da da bir Mevlevihane vardı. Belgelerde bazen Mağusa Mevlevihanesi, bazen de Mevlevi

¹⁷¹ Cihangir, a.g.e.

¹⁷² Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 20.

¹⁷³ Kamil, a.g.e., s. 212.

Tekkesi olarak geçen bu yapının inşa tarihi ve mimari durumu bilinmemektedir. 17. yüzyılın başlarında Mağusa Mevlevihanesi'nin hizmet verdiği bilindiğine göre, bu Mevlevihane 17. yüzyılda önce yapılmış olması gerekir. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne bağlı olarak faaliyette bulunması onun Lefkoşa Mevlevihanesi'nden daha küçük bir yapı olduğunu gösterebilir. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne bağlı bir tekke olduğundan vakfının mütevellilik ve nazırlığına Lefkoşa'daki Mevlevi şeyhi tarafından gerekli atamalar yapılmıştı.¹⁷⁴

Mağusa Mevlevihanesi ile ilgili bir vakıf kaydı, 9 Numaralı Kıbrıs Şeriye Sicilinde bulunmaktadır. H. 1 Zilhicce 1125 / M. 19 Aralık 1713 tarihi bu belgede; Mağusa'daki Mevlevihane'ye, bu Mevlevihane'nin vakfına, bu vakfında mütevellileri ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Belgede yer alan olay ise vakfa ait 2 dut bahçesini kiralayan Hüseyin Ağa ibni Hasan ve oğlu Hacı Mehmed'in, bu mülkle ilgili yeni kira anlaşmasını yapmalarıdır.¹⁷⁵ Bu belgenin varlığı Mağusa'da ayrı bir Mevlevihane'nin kurulduğunu bize kanıtlamaktadır. Mağusa Mevlevihanesi'ne sağlanan vakıflarla birlikte de varlığını devam ettirmesi için maddi kaynak oluşturuldu.

Belge üzerindeki 1713 tarihine bakıldığı zaman ise şu değerlendirme yapılabilir; Mağusa Mevlevihanesi en erken Kıbrıs'ın fethinin ardından 1573'te kurulduğu iddia edilirken en geç kuruluş tarihi olarak ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 1594'teki kuruluşundan sonra açıldığı iddia edilmektedir. Bu durumda Mağusa Mevlevihanesi'nin 1713 yılına kadar 120-140 yıllık bir sürede varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. 1713 yılından sonraki akıbeti ise belirsizdir.

¹⁷⁴ Küçükdağ, a.g.e., s. 387.

¹⁷⁵ K.Ş.S. D.N.: 9 S.N.: 20 H.N.: 158. Bkz. "Cezîre-i Kıbrıs'da kasaba-i Magosa'da sâkin olup kendi tarafından asıl vasîsi kebîr oğlu el-Hâc Mehmed Ağa tarafından husûs-ı âti'l-beyânda vekîl-i şer'îsi olan umdetü'l-eşbâh ve'l-a'yân Hüseyin Ağa ibn-i Hasan meclis-i şer'-i kavîm-i lâzîmü't-tekrîmde kasaba-i mezbûrda vâki' Mevlevîhâne evkâfına bi'l-fi'l mütevellî olan işbu bâ'isü'l-kitâb Dervîş Musa bin Ali..."

Mağusa Mevlevihanesi görüşündeki diğer araştırmacılar, Mehmet Cemal Öztürk ve Ahmet Ögke'ye göre; 1593'te açılan Lefkoşa Mevlevihanesi ve sonradan açılan Mağusa Mevlevihane'leri ile Mevlevilik Ada'da yer aldı. Hala Sultan ve Kutup Osman Dergah'ları da bazı yıllar Mevlevi şeyhleri tarafından idare edildi. ¹⁷⁶

Mustafa Eyyamoğlu ve Nuran Kara Pilehvarian çalışmalarında; Kutup Osman Dergahı olarak ya da türbe ve tekkeler topluluğu olarak anılan yerde 1826 yılından önce de bir tekkenin var olduğunu ortaya koysalar da bu tekkenin öncesi hakkında bir bilginin olmadığını ifade ettiler. ¹⁷⁷ Bu bilgidен hareketle Mağusa'daki Mevlevilik faaliyetiyle ilgili şu çıkarım yapılabilir; Mağusa'da Lala Mustafa Paşa tarafından açılan Mevlevihane 17. yüzyıldan önce inşa edildiğine göre bu dönemde hizmette bulundu. Muhtemelen ilerleyen dönemlerdeki ilgisizlik yüzünden Mevlevihane harap duruma düştü. Bu Mevlevihane'nin arazisinin üzerine de Kutup Osman Dergahı inşa edildi ve böylelikle Kutup Osman Dergahı Mağusa'daki Mevlevilik merkezi olarak ifade edildi.

Mağusa Mevlevihanesi ile ilgili diğer bir görüşe göre ise; Kıbrıs'ta Mevlevilerin Lefkoşa Mevlevihanesi'nden başka ayin ve sema yaptıkları yerlerden birisi de Kutup Osman Dede dergahıdır. ¹⁷⁸ “*Kutup; kendini Tanrıya adayan insanların yeryüzündeki şeflerine verilen bir unvandır.*” ¹⁷⁹ Mevleviler Kutup Osman Dergahını idare ettikleri zaman da burada kendilerinin dışında Halvetilerde bulunmaktaydı. Türbe günümüzdeki şeklini 1824 yılında aldı. Türbeye ait kitabe ise Lefkoşa Mevlevi şeyhlerinden Seyyid

¹⁷⁶ Öztürk, a.g.e., s. 101, Ögke, a.g.e., s.113.

¹⁷⁷ Eyyamoğlu, Mustafa, Pilehvarian, Nuran Kara, Kıbrıs Celvetiliğinde Unutulmuş Bir Mirasın Yeniden Hatırlanışı: Magosa Kutup Osman Efendi Türbe ve Dergâhının İnşa ve İhyası, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, C. 53., S. 53., 2018, s. 335.

¹⁷⁸ Bu görüşte olan araştırmacılar; Kamil, a.g.e., s. 212, Samani, Social, Cultural..., s. 418.

¹⁷⁹ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 31. Kutup Osman hakkında kaynaklarda geçen bilgiler için Bkz. Bağışkan, a.g.e, 31-32.

Feyzullah Dede tarafından 1835 yılında ahşap üzerine oyularak yazılmış olup, günümüzde Kıbrıs'ta Canbulat Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. ¹⁸⁰

Kutup Osman'ın Kıbrıs'a gelişi ise şu şekilde oldu; ikinci sürgün emri M. 27 Temmuz 1690 tarihinde verilen Osman Fazlı Efendi ailesi ve sevenleri ile vedalaştıktan sonra sürgün yeri olan Mağusa'ya gitti. Osman Fazlı Efendi ve eşlikçileri Lefkoşa'ya ulaştıklarında dönemin beylerbeyi Ahmed Paşa, Mevlevihane'ye mensup olan kadı ve şehir eşrafi tarafından karşılandı. Lefkoşa'da Ahmed Paşa'nın evinde misafir olan Osman Fazlı Efendi daha sonra Mağusa'ya gitti ve burada şeyhin ikamet etmesi için tayin edilen Lefkoşavi Mahmud Ağa'nın evinde kaldı. Mağusa'da bir yıl civarında kalan Kutup Osman geçirdiği hastalık sonucunda vefat etti. ¹⁸¹

Türbeye ait kitabeye göre; Padişah IV. Mehmet döneminde Osmanlı sarayında vaiz ve imam olarak görev yapan Kutup Osman, kendisini kıskanan bazı devlet adamlarının iftiralardan dolayı 1690 yılında haksız yere Mağusa'ya sürüldü ve H.1102 / M. 17 Aralık 1691 tarihinde Mağusa'da vefat etti. Zamanla izi kaybolmaya başlayan mezarı, H. 1240 / M. 1824 yılında Kıbrıs muhassılı ve kapıcıbaşılardan, Halvetiye tarikatına mensup Seyit Mehmet Ağa tarafından bulunarak yeniden yapıldı. Bu arada türbenin yanına da bir mescit ve muhtelif odalar da eklendi. ¹⁸² 1878 yılında türbeye şeyh olarak atanan Behaeddin Efendi dönemde tekke, ziyaretçiler tarafından konaklama yeri olarak kullanıldı ve konaklayan kişi sayısının bir yılda 100 kişi olduğu kayıtlarda yer almaktadır. ¹⁸³

¹⁸⁰ Özönder, a.g.e., s. 108-110, Gazioğlu, a.g.e., s. 407.

¹⁸¹ Eyyamoğlu, Pilehvarian, a.g.e., s. 323-324.

¹⁸² K.T.F.D. Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını, Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Lefkoşa, 1982. s. 21, Gazioğlu, a.g.e., s. 407, İsmet Konur, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk Eserleri, Seyhan Basımevi, Adana, 1946, s. 78.

¹⁸³ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 34.

Kutup Osman Tekkesi Mağusa Kalesi'nin Akkule Kapı'sının karşısında bulunan Eski Türk Mezarlığı içerisinde yer alır. Kesme taştan inşa edilen yapı, bir avlunun üç tarafında yer alan çeşitli mekanlardan meydana geldi. L şeklindeki biri tonoz diğer ikisi ise kubbe ile örtülü üç odadan ve bunlara bitişik kubbeli bir türbeden oluşmaktadır. Tekkeye giriş, doğu yönünde bulunan merkezi bir kapıdan yapıldı. Kemerli girişin sağ tarafında odalar yer alırken bu kanadın karşısında ise avluya açılan revaklar bulunmaktadır.¹⁸⁴

Yakın zamana kadar önemli bir ziyaret ve adak yeri olan Kutup Osman türbesinde mum yakmak, mezarın üzerindeki ahşap sandukaya çok büyük yeşil örtüler örtmek bir adetti. 1940'lı yıllara kadar açık kalan tekkeye ilkokul çocukları götürülerek zerde pilavı verilirdi. 1947 yılında ise Ziyaretçi bölümü tamir edilip okula dönüştürüldü.¹⁸⁵

Tekkenin kayıtlı en son resmi türbedarı ise Zaliha Hanım'dı. Zaliha Hanım tekkenin yanında bulunan küçük bir lojmanda kira ödemedi oturmuş ve Evkaf Dairesi'nden aldığı £ 2-3 karşılığında bu hizmeti yıllarca yürütmüştü. Hatta kendisine verilen paranın kesilmesi, lojmanın da elinden alınmış olmasına rağmen yapmış olduğu hizmeti, gönüllü olarak vefat edene kadar sürdürmeye devam etti. Kutup Osman Tekkesi'ne inşa edilen dersliklerle birlikte tekke son haline ulaştı. Ekim 2003 tarihinden itibaren ise Gazimağusa Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ K.T.F.D. Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını, a.g.e., s. 21.

¹⁸⁵ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 35.

¹⁸⁶ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 35.

1.4.2. Hala Sultan Tekkesi

Hala Sultan Tekkesi, Larnaka şehrinin güney kısmında bulunan Tuz Gölü'ne yakın bir koruluğun içerisinde yer alır. Kesme taştan inşa edilen Tekke'nin Türbe, cami, şadırvan, mezarlık ve diğer binalardan oluşan bir mimari yapısı vardı. ¹⁸⁷ Osmanlı'nın Kıbrıs'ı 1571'de fethetmesiyle Ümmü Haram'ın mezarı da onarıldı. 1760 yılında ise Şeyh Hasan tarafından bugünkü şeklini alacak olduğu türbesi yaptırıldı. 1797 yılında ise türbenin olduğu yere önce bir tekke yapılırken sonradan Kıbrıs muhassılı Silahtar Kaptanbaşı Mustafa Ağa tarafından da bir şadırvan yapıldı. 1816 yılında ise muhassıl Seyid Mehmet Emin Efendi tarafından bir cami inşa edildi. ¹⁸⁸

Hala Sultan Tekkesi adını Hz. Muhammed'in halası ve süt annesi olan Ümmü Haram'dan aldı. Araplarda teyzeye 'hala' denildiği için yaygın olarak Hala Sultan Tekkesi olarak anılır. ¹⁸⁹ Ümmü Haram, Müslümanların 7. yüzyılda Kıbrıs'a düzenledikleri I. Kıbrıs seferinde binek hayvanından düşmesi sonucu şehit oldu. Şehit olduğu noktada ise bir türbe yapılarak adı buraya verildi. Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesiyle birlikte türbe de ihya edildi. 16. ve 17. yüzyılda türbe ile ilgili bilgiler tam anlamıyla mevcut değildir. Bunun sebebi ise; ya türbenin bu süre zarfından boş bırakılarak ilgilenilmemiş olmasıdır ya da döneme ait ilgili kayıtların henüz daha bulunamamış olmasıdır.

Tekke'nin bahçesine dikdörtgen taş bir çerçevesi olan kemerli bir kapıdan girilmektedir. Kapı kemerinin iki yanında birer tuğra ile üstünde bir yazıt bulunmaktadır. Tekke'nin avlusunda bir mezarlık bulunurken, sütunlar üzerine oturan sekizgen planlı kiremit örtülü bir de şadırvan vardır. Hala Sultan Cami'nin kible duvarına bitişik olan

¹⁸⁷ K.T.F.D. Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını, a.g.e., s. 21.

¹⁸⁸ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 41.

¹⁸⁹ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 36.

türbe; kare planlı ve kubbeli bir yapı olup revaklarla çevrilidir. Türbe'nin ortasında ise dört sütun ile çevrelenmiş olan Hala Sultan'a ait mezar bulunmaktadır. Mezar yaklaşık dokuz ayak genişliğinde ve on altı ayak yüksekliğinde olup mezarın üstü ise iki büyük dikili taş üzerine oturtulan on beş ton ağırlığındaki bir taştan oluşmaktadır. Bu mezarın zamanında üzeri Osmanlı sultanları ile diğer ziyaretçilerin hediye ettiği örtüler ile örtülmüştü.¹⁹⁰

Hala Sultan Türbesi yapılmadan önce, Kıbrıslı Rumlar burasının Ay. Marina'ya ait olduğuna inanmışlar ve burada ibadet etmişler. Türklerin buraya sahip çıkması üzerine Rumlar burada ibadet etmekten vazgeçtiler. Burasıyla ilgili bir anlatıya göre, burası herkesten uzak bir hayat yaşayan dervişler tarafından yönetilmiştir. Osmanlı İdaresi döneminden I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıla kadar Larnaka'nın yanından geçen Osmanlı bayraklı gemiler kutsal kabul edilen bu yer için bayraklarını indirip top atışlarıyla Hala Sultan'ı selamladılar. Tekke'nin sahip olduğu önemi nedeniyle de Ada'ya gelen ziyaretçiler mutlaka burayı ziyaret ederlerdi.¹⁹¹

Hala Sultan Tekkesi'nin bilinen ilk zaviyedarı ise Nuh Dede olup 1666 yılında görev yaptı. Arşiv belgelerine göre Nuh Dede Mevlevi olup, Konya Asitanesi tarafından tayin edildi.¹⁹² Tekke'ye ait diğer kayıt ise 1695 tarihine aitti. Bu yıla kadar tekkede üç yıllık şeyhlik/türbedarlık yapmış bulunan Şeyh İbrahim, Tuzla Kadısı olan Mevlana Mehmet'in görevinden alınarak (Yek-çeşm) Mevlevi Derviş Hasan'ı onun yerine tayin etti. Şeyh İbrahim'in neden görevinden alındığı açıklanmazken Mevlevi Derviş Hasan,

¹⁹⁰ Gazioğlu, a.g.e., s. 413, K.T.F.D. Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını, a.g.e., s. 21.

¹⁹¹ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 38, Gazioğlu, a.g.e., s. 413, Konur, a.g.e., s. 77.

¹⁹² Mehmet Öztürk, Arşiv..., s. 105. Bkz. AE.SMMD.IV. 42 – 4815. “*Tekke-nişîn Tekke-i Ümmü'l-harâm der cezîre-i Kıbrıs Defter oldur ki Esâmi-i Nuh gelüb zikr olunan tekke-nişînlik mahlûl olmağla kendüye verilmek bâbında inâyet recâ etmeğın fazîletlü Şeyhillislâm işâretiyle tevcih olunuh şerh verildi. Fi Evasil Safer 1077.*”

iki buçuk yıla yakın görev süresinin ardından azledildi. Azledilme sebebi olarak da halk arasında çıkan söylentilere göre; eşkıyalık yapıp, dervişlikle alakasının bulunmayıp kılıktan kılığa girip yiyecek topladığıdır.¹⁹³

Derviş Hasan, hakkındaki iddialar sonucunda görevinden azledildi ve yerine 27 Haziran 1698’de Seyyid Derviş Mustafa görevlendirildi. Fakat Seyyid Derviş Mustafa görevini yerine getirmede. Bunun üzerine Mevlevi Şeyh El-hac Bostan tarafından imzalı tarihsiz bir arzuhal İstanbul’a gönderildi. Bu şikayete göre; bu işi hakkıyla yapacak niteliğe sahip olmayan Alay Çavuşluğundan emekli Ahmet isimli bir yabancı Ümmü Haram Tekkesi’nde türbedarlık yapıyordu. Bundan dolayı türbeye gelip giden fakirler ile ziyaretçiler sıkıntı yaşamaktaydılar. Bu mağduriyetin giderilmesi için Şeyh Bostan, zaviyedarlık görevi için uygun bulduğu ve hakkı bulan kişi olarak nitelediği Mevlevi Derviş Hasan’ın görevlendirilmesini talep etti.¹⁹⁴

Şeyh Bostan’ın başvurusunun ardından konu üzerine yapılan soruşturmada; kayıtlarda yer alan kişinin şeyh Seyyid Mustafa’nın olduğunu, Anadolu Muhasebesinde ise Ahmet adlı bir kişinin kaydının olmadığı ortaya çıktı. H. 9 Şevval 1112 / M. 19 Mart 1701 tarihli belgeyle Şeyh Bostan’ın başvurusu kabul edilerek Mevlevi Derviş Hasan’ın ataması yapıldı.¹⁹⁵

¹⁹³ Mehmet Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Şeyhleri Üzerine Bir Araştırma (1570-1878), Belleten, C. 82. , S. 294., Ankara, Ağustos 2018, s. 490-491. Bkz. Mehmet Öztürk, Arşiv..., s. 108-109, İE.EV. 28 – 3226. “Cezîre-i Kıbrıs’ta Tuzla nâm kasaba kurbünde vaki, Ümmü’l-Haram zâviyesinde zâviyedâr olan Yekçeşm Derviş Hasan nâm şakînin dervişlikte alâkası olmayıp, tebdîli’ş-şekl li-ecli’l-ecl mu’tadları olan tâife-i mezmûmeden olduğu meşhûr ve mütevâtir olmağla ref’ olunub, zâviye-i mezbûre işbu nâkil-i arz-ı bendegî Es-seyyid Derviş Mustafa bendeleri zîver-i salâh ve takvâ ile âreste ve halli sadakât ve istikâmetle pîraste olup, zâviye-i mezkûreye müstehak olmağla sıdk u ihsân buyurulup, dâiyân-ı devlet-i aliyeye zümresine ilhak buyurulmak recâsına evvelki vaki’ haldir. Der-i devlet-i medâra arz olundu. Harrarahu evâil-i zi’l-ka’de-i şerîfeli-sene semanin ve mie ve elf.”

¹⁹⁴ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan..., s. 491.

¹⁹⁵ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan..., s. 491.

Hala Sultan Tekkesi'nin 5. şeyhi olan Mevlevi Derviş Hasan'ın görevi ise 1 yıl sürmüş olup tekkenin ilk şeyhi İbrahim Efendi tekrar ortaya çıkarak tekke şeyhliğinin kendisine tekrar verilmesini talep etti. İbrahim Efendi dilekçesinde; tekkenin beratlı şeyhi olduğunu ve şeyhliği sırasında kötü niyetli bir kişi tarafından kendisinin öldüğü yönündeki iftiraların ardından görevine başkasının geçtiğini ifade etti. Şeyh İbrahim hakkının yendiğini ve bundan dolayı haksız yere şeyh olan kişinin bu görevden alınarak yerine kendisinin görevlendirilmesini istedi. Yapılan incelemenin ardından; Şeyh İbrahim'in azledilerek yerine Derviş Hasan'ın H. 23 Ramazan 1106 /M. 7 Mayıs 1695 tarihinde görevlendirildiğini, H. 18 Zilhicce 1109 / M. 27 Haziran 1698 tarihinde de Derviş Hasan'ın azledilerek Seyyid Derviş Mustafa'nın atandığını ve Seyyid Mustafa'nın da H. 9 Şevval 1112 / M. 19 Mart 1701 tarihinde azledilerek Mevlevi Derviş Hasan'ın görevlendirildiği tespit edildi. İncelemenin sonucunda El-hac İbrahim H. 25 Şevval 1113 / M. 25 Mart 1702 tarihinde yeniden şeyhlik görevine atandı. ¹⁹⁶

1692-1702 yıllarını kapsayan dönemde 6 şeyh Hala Sultan Tekkesi'nde görev yaptı. Bu 6 şeyh incelendiği zaman ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır. 6 şeyhin 3'ü "derviş" olarak bahsedilirken, birisi ise "Mevlevi" idi. Yine 1666'da zaviyedar olarak görev yapan Nuh Dede'nin de taşıdığı "dede" unvanı Mevlevi olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, Hala Sultan Tekkesi üzerinde Lefkoşa Mevlevihanesi'nin etkin olduğunu göstermektedir. ¹⁹⁷

1720 yılında Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olan Sadri Dede İstanbul'a bir başvuru da bulundu. Talebinde; Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olmasından dolayı Hala Sultan Tekkesi'ne vakfedilen paranın idaresi ile Mağusa'da bulunan Mevlevihane'nin de

¹⁹⁶ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan..., s. 491-492.

¹⁹⁷ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan..., s. 492.

tevlîyetini yönetmesi gerektiği ifade etti. Bu uygulamanın eskiden beri var olduğunu ve Lefkoşa Mevlevihanesi'ne tayin edilen şeyhler tarafından idare edildiğini bildirdi. Eskiden beri süregelen bu düzene bazı kişilerin müdahale etmesi sonucunda dervişlerin gelirlerinin azalmasıyla ortaya bir mağduriyetin çıktığını belirtmektedir. Şeyh Sadri Dede'nin başvurusunun ardında Osmanlı'nın kayıtlarında yapılan soruşturma, aynı zamanda Konya Asitanesi tarafından da yapılan incelemeyle teyit edildi. Böylelikle Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhinin hem Ümmü Haram Tekkesi hem de Mağusa Mevlevihanesi üzerinde hak sahibi olduğu ispatlandı.¹⁹⁸

H. 6 Rebiyülahir 1142 / M. 29 Ekim 1729 tarihli padişah III. Ahmet'in beratına göre; türbedarların ilgisizliği yüzünden Ümmü Haram Tekkesi harap duruma geldi. Yapılan incelemeye göre önceki türbedarların türbe gelirini kendi işlerine harcamalarından dolayı geceleri türbede yakmak için kandil bile alınmadığı belirtildi. Kıbrıs ileri gelenlerinden önemli bir kişi olan İsmail zide tarafından Hala Sultan Tekkesi'nin bakımı 7-8 senedir yapılarak tekke yeniden ihya edildi. Tekke'nin ileride yine harap duruma düşmemesi için İsmail zide tekke türbedarlığı görevinin kendisine verilmesini talep etti. Kayıtlara göre Hala Sultan Tekkesi'nin mütevelliliği Şeyh Sadri Dede'den alınarak Derviş Hasan'a verildi. Fakat Anadolu Defterliği kaydında Derviş Hasan'a ait bir kayıt olmaması nedeniyle İsmail zide padişah III. Ahmet'in beratıyla birlikte Hala Sultan Tekkesi türbedarı oldu.¹⁹⁹

Hala Sultan Tekkesi'ne atanan şeyhlerin tarihi 1601 yılına kadar geriye götürülebilmektedir. Fakat 17. Yüzyıla ait şeyhlerden sadece bir tanesinin adı belgelerde geçmektedir. 1692 yılından itibaren atanan şeyhler ise belgelerden tespit edilebilmektedir.

¹⁹⁸ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan ..., s. 492-494.

¹⁹⁹ K.Ş.S. D.N. 13 S.N.:220 H.N.: 701 H. 6 Rebiyülahir 1142 / M. 29 Ekim 1729.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin, Tekke üzerinde uzun yıllar etkisi oldu ve Mevlevi Şeyh Mehmet Sadri Dede'den sonra Nakşibendi şeyhleri tekkenin şeyhliğine ve tekkeye ait vakfın mütevellisi oldular. Fakat Tekke hiçbir tarikata bağlı olarak kalmayıp bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmüştü.²⁰⁰

1760'dan 1767 yılına kadar Kıbrıs'ı gezen İtalyan Papaz Giovanni Mariti'nin seyahatnamesinde; Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi hakkında o yıllardaki durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Giovanni Mariti önemli bilgiler verdiği kadar bu bilgilerin içerisinde de çeşitli hakaretlerde de bulunur. Hakaretlerinin yanı sıra yine de verdiği bilgiler önemlidir. Mariti; Tekke'deki dervişlerin dış görünüşünden bahsettikten sonra onların zarif ve temiz görünüşlerini takdir eder. Hala Sultan Tekkesi'nde haftada iki gün vaaz verildiğini ve ayin yapıldığı bahsetti. Bu merasime başka hiçbir yerde olmayan bir şekilde kadın ve erkeklerin beraber katıldığını bahsetmektedir.²⁰¹

1.4.3. Zuhûrî (Zuhurat) Baba Dergahı

Zuhuri Baba Dergahı; Larnaka'da Cami-i Kebir'in kuzeybatısında yer almaktadır. Bu dergahın cami, türbe, medrese, sıbyan mektebi ve tekke odalarından oluşan bir yapısı bulunmaktadır. Düzgün kesme taşlarla görkemli bir görünüşe sahip olan bu yapı, geleneksel Osmanlı Tekke mimarisinden ayrılarak Kıbrıs'taki kilise binalarına benzemektedir.²⁰²

Cami ile camiye bitişik olarak yapılan türbeyle ilgili bir rivayet günümüze kadar gelmektedir. Rivayete göre; Osmanlı Dönemi'nde caminin yapılması için kazılan temel

²⁰⁰ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan..., s.504.

²⁰¹ Rıza Duru, Mevlevîname, s. 451.

²⁰² Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 91.

sırasında o zamana kadar gelen ve hiç bozulmamış durumda bulunan kefene sarılı bir cesete rastlanıldı. Bu kişinin bir veliye veya şehite ait olup olmadığı hakkında İstanbul'da soruşturma yapılmışsa da hakkında herhangi bir kayıt bulunamadı. Bu gelişme üzerine bu kişiye; 'Yerden çıkma' anlamından türetilen 'Zuhuri Dede (Baba)' adı verildi. Bu nedenle cami inşaatının bitişiğine onun için bir de türbe yapıldı. O günden sonra da burası Zuhuri Tekkesi olarak anılmaktadır.²⁰³

Tekke, Yeniçeri ve Bektaşiliğin kaldırılması sırasında kısmen zarar gördü. Çift kubbeli mimarisiyle özgün bir örnektir. Padişah Abdülaziz Dönemi'nde yeniden restore edilirken tek şerefeli ve çifte kemerli bir cami minaresi de bu yapıya eklenerek tekkenin yapısı değiştirildi. Tekke bu tamirattan sonra Nakşibendi tarikatına devredilirken 1869 yılında Hafız Hüseyin Efendi atandı. Bu tekke ilerleyen yıllarda Mevlevihane olarak da kullanıldı. Evliya Çelebi'nin eserinde tekke; Osmanlı temaşa oyunları ve oyunların sanatkarlarını da içeren esnaf gruplarından Zuhuri grubunun önemli bir şubesi olarak bahsedildi. Bugün tekkeden geriye türbe ve minaresi kalsa da yapı atıl bir durumdadır.²⁰⁴

1.4.4. Kırklar (Karadonlu Can Baba) Tekkesi

Kırklar Tekkesi, Kıbrıs'ın Mesarya Ovasının Timbu köyüne yakın bir yerde bulunmaktadır. H. 20 Ramazan 1155 / M. 18. Kasım 1742 tarihli belgeye göre tekke eş-Şeyh el-Hac Abdülğafur Efendi tarafından yeniden inşa edildiği gibi tekkenin idamesi içinde bir vakıf oluşturuldu. Bu vakfın ilk mütevellisi Abdülğafur Efendi iken onun ardından vakfın mütevellisi olarak Lefkoşa Mevlevihanesi şeylerini tayin etti. Abdülğafur Efendi'nin Kırklar Tekkesi için oluşturduğu vakfiyesi Lefkoşa Naibi Mevlana Yunus

²⁰³ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 92. Zuhûrî Baba Dergahı hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. s. 91-95.

²⁰⁴ Beratlı, a.g.e., s. 184.

zidenin ricasıyla padişah I. Mahmut'un onayının ardından kesinlik kazandı ve Abdülgafur Efendi'ye Kırklar Tekkesi için berat verildi.²⁰⁵

Tekke'nin inşaatından çok önceleri burada bir türbenin bulunduğu, zamanla türbenin çevresine yapılan mescit ve yardımcı odalarla tekkenin son şeklini aldığı tahmin edilmektedir. Burası hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumların kutsal sayıp adak amacıyla ziyaret ettikleri bir yerdi. Türkler 'Kırklar' Rumlar ise 'Aya Saranda' (Kırk Aziz) ile 'Ayia Sarandari' adlarıyla isimlendirmektedirler.²⁰⁶ Kırklar Tekkesi 1813 yılında Kıbrıs Valisi Mehmed Emin Efendi tarafından tamir edildi ve tamirata ilişkin bir kitabe Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhi Feyzullah Dede tarafından yazıldı.²⁰⁷ Lefkoşa'da bulunan bu dergaha halk tarafından 'Kara Donlu Can Baba' Tekkesi denilmektedir. Dergah içerisinde kırk adet Bektaşî azizine ait olan mezarlar nedeniyle Kırklar Tekkesi olarak isimlendirildi. Dergahın 1908 yılında bilinen son postnişini Hacı Feyzullah Baba'dır. Feyzullah Baba'nın Melami-Mevleviliğe mensup olduğu bilinmektedir. 1816 yılında tekke'ye mescit inşa edildi. Kırklar Tekkesi 1960'larda yıkıldı.²⁰⁸

1.4.5. Güzelyurt-Mevlevi Köyü

Eski adı Kyra/Cira olan Mevlevi Köyü, Kıbrıs'ın 6 ilçesinden biri olan Güzelyurt'a bağlı bir köydür. Bu köye Mevlevi denilmesinin sebebi de Lefkoşa Mevlevihanesi'ne bağışta bulunan Emine Hanım'ın bu köyden bin dönüm araziyi bağışlamasıdır. Cira Çiftliği olarakta anılan bu bağıştan dolayı, bağışlanan arazi Mevlevi diye anıldı ve günümüzde ise köyün ismi Mevlevi köyü oldu.²⁰⁹

²⁰⁵ K.Ş.S. D.N.: 15 S.N.: 179 H.N.: 613 20 Ramazan 1155 / M. 18. Kasım 1742.

²⁰⁶ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 50. Kırklar Tekkesi hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. s. 49-54.

²⁰⁷ Erdoğan, Kıbrıs Notları, Er Yayıncılık, 1. b., İstanbul, 2017, s. 141.

²⁰⁸ Berathlı, a.g.e., s.184-185, Gazioğlu, a.g.e., s. 406.

²⁰⁹ Erdoğan, Kıbrıs Notları, s. 225.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. 19. Yüzyıl'da Lefkoşa Mevlevihanesi ve Şeyhleri

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılını incelemeyen önce bu yüzyıla gelene kadar, ortaya çıkan gelişmelerin başlangıcı için 17. yüzyıla gitmek gerekiyor. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu günden 17. yüzyıla gelene kadar göstermiş olduğu güç, yenilmezlik ve başarı 17. yüzyıla gelinmesiyle birlikte yerini duraklama dönemine bıraktı. 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi temelleri sarsılırken, askeri-idari yapıdaki bozulmalar diğer alanlara da yansdı. Bu durumun sonucunda ise bilimsel, toplumsal, iktisadi ve hukuki sistemler düzenli işleyişini kaybederek bir sorunlar yumağına dönüştü. Devletin sistemli işleyen kurumları arasındaki uyum ve iletişim de bozuldu. Osmanlı Devleti'nin mutlak yenilmezlik gücünü diğer devletler üzerinde yitirmesi ise beraberinde iç ve dış müdahaleleri getirdi.²¹⁰

Devletin; saltanat, ordu, medrese ve tekke ekseninde kurduğu düzen de bozuldu. Yüzyıllardır toplumsal düzeni sağlayan gelenekler, itibardan düştüğü gibi düzensiz ve adaletsiz bir hal de aldı. Benzer bozulmaların eğitim sisteminde de ortaya çıkması tekkelerdeki düzeni de bozdu. Yol'dan değil bel'den gelen mürşitlerin yönetimi altına giren tekkelerin zaafa uğraması sonucu, yıllardır sahip oldukları halk eğitimi niteliğini yitirdiler. İslahat hareketleriyle birlikte Osmanlı hayatına giren yeni kavramların, mevcut geleneksel düşünce ile çatışması sonucunda oluşan ikilem tekkeleri de etkiledi.²¹¹

²¹⁰ Gündüz, a.g.e., s. 117.

²¹¹ Gündüz, a.g.e., s. 118-119.

Tekkelerin bozulma sebepleri ise şu şekilde sıralanabilir; 1) Osmanlı Devleti'nin diğer kurumları gibi tekkeler de ilmi ve manevi değer kaybına uğrarken, güçlü şeyh ve müritlerden mahrum kaldı. 2) İlmiye ve sufiyye sınıfları arasında başlayan çatışmalar medrese-tekke alanına da girdi. Bu sınıflar kendi meseleleri ile uğraşır kendi eksikliklerini giderecekleri yerde, birbirlerinin hatalarını bularak yaymakla uğraştılar. Bütün vakitlerini bu yanlış işlere harcamalarından dolayı asıl yapmaları gereken görevlerini ihmal ettiler; devleti, ordu ve milleti denetleme ve onlara yön verme görevlerini aksattıkları gibi toplumsal hayata yansıyan tartışmaları, toplumu hızlı bir gerilemenin içine itti. 3) Tarikatların birbiriyle rekabet edip anlaşamaması ve çekişmeleri tekkelerin de seviyesini düşürdü. 4) Tarikatların geniş halk kitleleri üzerinde sahip olduğu nüfuzdan faydalanmak isteyen bazı devlet adamlarının, gerçekten şeyh olmayan kişilerden bile istifade etmek istemeleri bozulmanın bir diğer sebebi oldu. 5) Osmanlı'da devlet adamlarını, paşaları ve bazen de padişahı bile etkileyebilecek üstün itibara sahip bulunan Meşihatın, liyakatsiz kişilere veraset yoluyla geçmesi de tekkelerin bozulmasındaki sebeplerden birisi oldu. ²¹²

2.1.1. Mustafa Dede

1765 yılında yapılan incelemenin ardından Seyyid Abdullah Dede görevinden alındı. İstanbul'daki Mevlevî şeyhinin tavsiyesi üzerine padişah III. Mustafa, Mustafa Dede'yi yeni şeyh olarak atadı. Mustafa Dede'nin atama beratıyla birlikte alınan karara göre; artık Mevlevî şeyhleri Osmanlı padişahı tarafından atanacaktı ve şeyhin idaresine herhangi bir müdahale olursa da Osmanlı yönetimine bildirecekti. Şeyhlik makamına Osmanlı sultanı dışında hiç kimsenin müdahale edemeyeceği belirtildi. ²¹³ Aslen

²¹² Gündüz, a.g.e., s. 165-169.

²¹³ Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

Lefkoşalı olan Mustafa Dede uzun yıllar şeyhlik yaptıktan sonra 1813 yılında vefat etti ve Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edildi. ²¹⁴

2.1.2. Feyzullah Dede

Mustafa Dede'nin vefatından sonra onun yerini Feyzullah Efendi aldı. Feyzullah Efendi Sivas'tan gelen 'Sarıbeyzade' ailesine mensup olup babası 1878 yılında Kıbrıs müftüsü olan Raci Efendi'dir. Kirlizade Hacı Niyazi Efendi'nin yazıcılığını (müsebbit) yaparken bu sırada taşların üzerine rika, silüs, talik gibi yazıları yazdı. ²¹⁵

Feyzullah Dede'nin Konya Çelebisi Mehmed tarafından H. 15 Cemaziyülevvel 1228 / M. 16 Mayıs 1813 tarihinde Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atanması uygun bulundu. ²¹⁶ Feyzullah Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne günlük 40 akçe taamiye ile padişah II. Mahmut tarafından şeyh olarak atandığı tarih ise H. 8 Recep 1228 / M. 7 Temmuz 1813'tür. ²¹⁷ Feyzullah Dede'nin padişah II. Mahmut zamanında verilen beratı daha sonra yaşanan padişah değişikliği ile birlikte Abdülmecit zamanında H. 20 Şaban 1262 / M. 13 Ağustos 1846 tarihinde yenilendi. ²¹⁸ Feyzullah Dede'nin döneminde Lefkoşa Mevlevihanesi'ne meşihat ve mesnevihanlık görevlerini yapması için Konya Çelebisi el-hac Mehmed tarafından Mevlana soyundan gelen Ahmed Dede H. 10 Recep 1203 / M. 6 Nisan 1789 tarihinde atandı. ²¹⁹

²¹⁴ Fedai, Altan, a.g.e., s. 25.

²¹⁵ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı ..., s.22

²¹⁶ K.Ş.S. D.N.:28 S.N.:80 H.N.:182 H. 15 Cemaziyülevvel 1228 / M. 16 Mayıs 1813. Bkz. "es-Seyyid Feyzullah Dede zîde salâhuhu ve takvâhu tuhafû't-tahiyât ithâfiyla inhâ olunur ki Cezîre-i Kıbrıs'da vâki' medîne-i Lefkoşa'da kâ'in mevlevihânenin meşihat ve mesnevî-hânlığı tarafımızdan sana tefvîz olunmuşdur."

²¹⁷ K.Ş.S. D.N.:29 S.N.:46 H.N.:82 H. 8 Recep 1228 / M. 7 Temmuz 1813.Bkz. "Lefkoşa'da vâki' Mevlevihâne Meşihati eş-Şeyh Mustafa Dede mahlûlünden işbu râfi'-i tevkî'-i refi'uş-şân-ı hâkânî kîdvetü's-sulehâ'i's-sâlikîn es-Seyyid eş-Şeyh Feyzullah Dede ibn-i Yakub zîde salâhahûya bâ-icâzetnâme ihâle ve tefvîz olunup mevlevihâne-i mezbûrun fukarâsına ta'âmiye olarak cizye-i gebrân-ı Kıbrıs mâlından almak üzre para üçere yevmî kırk akçe..."

²¹⁸ K.Ş.S. D.N.:41 S.N.:1 H.N.:1 H. 20 Şaban 1262 / M. 13 Ağustos 1846.

²¹⁹ K.Ş.S. D.N.:21 S.N.:115 H.N.:291 H. 10 Recep 1203 / M. 6 Nisan 1789.

Feyzullah Dede'nin bugüne kadar saptanan eserleri arasında; Girne Kapısı üzerindeki H.1236 / M.1820/21 tarihli kitabe²²⁰, II. Sultan Mahmut Kütüphanesinin; giriş kapısı üzerindeki 1829 tarihli mermer kitabe ile kütüphanenin yapılmasıyla ilgili biri ahşap ve diğeri mermer iki ayrı kitabe ve kütüphanesinin iç duvarını süsleyen Hasan Hilmi Efendi'nin kasidesiyle Kutup Osman Efendi'nin hayat hikayesini içeren H. 1251/ M. 1835/36 tarihli iki ahşap levha yer alırdı. Kırklar Tekkesi Mescidinin giriş kapısı üzerindeki H. 5 Zilhicce 1228/ M. 29 Kasım 1813 tarihli kitabe, Larnaka Karantina binasının H. 1263 / M. 1847 tarihli kitabesi, Limasol Polis Binası giriş kapısı üzerindeki H. 1263 / 1847) tarihli kitabe, Lefkoşa'daki; Kuruçeşme, Küçük Medrese, Laleli Cami ve Büyük Medrese çeşmelerinin H. 1244 /M. 1828/29 tarihli kitabeleri, Laleli Cami giriş kapısı üzerindeki H. 1242 / M. 1826/27 tarihli kitabeyi yaptı. Girne'de yaptırılan Es-Seyyid Mehmet Emin Efendi çeşmesi kitabesi²²¹ Lefkoşa'da; Dükkanlarönü Camisi'nin H. 1231 / M.1815/16 tarihli kitabesi, Kıbrıs Muhassılı Muhammed Emin Efendi Çeşmesi, Lefkoşa Seyyid Hacı Muhammed Mescidi yer almaktadır.²²²

Feyzullah Efendi, Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhliği ve hattatlıktan başka bir de şuhudü'l-hal olarak Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde bulunup davalara katıldı. Şeriye Sicilleri üzerinde yaptığım araştırma sonucunda belgelerde yer alan bilgilere göre Feyzullah Efendi, 1794 yılından 1830 yılına kadar 7 davada şuhudü'l-hal olarak görev yaptı.²²³

Feyzullah Efendi 1850 yılında Hac için gittiği yolda eşkıyalar tarafından öldürüldü. Ardından kalan kanlı gömleği ile yazmakta olduğu yarım kalan kuran

²²⁰ Kitabe hakkında detaylı bilgi için Bkz. Mehmet Akif Erdoğan, Kıbrıs Notları, s.40.

²²¹ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 45.

²²² Abdülhamit Tüfekçioğlu, Kıbrıs Mîmârisinde Sanatkâr İmzâları, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları "Kıbrıs" 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 42.

²²³ Davalar için Bkz. tezin 2.3. bölümü.

arkadaşları tarafından ailesine getirildi. Şeyh Feyzullah Dede'nin cenazesi ise Kıbrıs'a getirilerek Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defin edildi. Bir rivayete göre; Şeyh Feyzullah Dede mezarına eşiyile birlikte defin edilmişti. ²²⁴

1850 yılında vefat eden Feyzullah Dede'nin 37 yıllık şeyhliği döneminde ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nin bakım ve onarımı yönünden büyük katkıları olduğu gibi Mevlevihane'nin geliştirilmesine de katkı sağladı. Fakat bu hizmetlerine karşılık Feyzullah Dede, görev süresinin sonlarına doğru zimmetine para geçirmek ve bazı mali-idari suistimallerde bulunmakla suçlandı. ²²⁵

Feyzullah Dede'ye karşı yapılan bu suçlamalar nedeniyle, ailesi onun ölümünden sonra geçim sıkıntısına düşmüştü. Mühimme Kayıtları KBG 6/2 nolu 1850 tarihli belgeye göre; ailenin içine düştüğü bu durum karşısında Meclis-i Vala “şayan-ı merhamet” için padişah Abdülmecit'ten talepte bulundu. Fedai ve Altan'a göre ailenin içine düştüğü bu durum Feyzullah Dede'ye yöneltilen iddiaların ne derece haksız olduğunu göstermesi açısından bir kanıt niteliğindedir. ²²⁶ Mühimme Kayıtları KBG 6/2 nolu 1850 tarihli belgenin devamında padişahın yardım talebini kabul ettiği yazılıdır. Böylelikle ailenin geçinmesi için Feyzullah Dede'nin 100 kuruşluk maaşından oğlu Mustafa Safvet Efendi'ye 50 kuruş ödenek ayrılmasına karar verildi. ²²⁷ Mustafa Safvet Efendi de babasının ölümünün ardından Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh oldu.

²²⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı ..., s. 22-25.

²²⁵ Fedai, Altan, a.g.e., s. 25-26.

²²⁶ Fedai, Altan, a.g.e., s. 26.

²²⁷ Fedai, Altan, a.g.e., s. 27-28. Mühimme Kayıtları KBG 6/2 Bkz. “Atıfettü Efendim Hazretleri, Meclis-i Valânın evrâk-ı melfûsesiyle berâber manzûr-ı âli buyurulmak için arz ve takdim kılınan mazbata-i memhûresi me'âlinde müstebân olduğu vechile Kıbrıs'da Nakibü'l-eşraf Ka'imakâmı esbâk Zühdî Efendi ve mevlevihâne şeyhi Feyzullah Efendi ile Ali Efendi-zâde Nuri Begin vefâtları cihetiyle münhâl olan yedi yüz kuruşdan melfûf pusulada gösterildiği üzere dört yüz kuruş şâyân-ı merhamet oldukları cihetle müteveffa-yı müma-ileyhimin müteallikatına, ve üç yüz kuruş dahi ba'zı şahsiyete tevzi ve tahsis, ve işbu ma'aşların şehr-i kânun-i sani ibtidasından itibaren te'diyesi zımnında Maliye Nezaret-i Celilesine havalesi tezekkür olunmuş ise de; ol babda her ne vechile emr ü ferman-ı Hazret-i padişâhı müta'allik buyuruyor ise ona göre hareket ve mübaderet olunacağı beyanıyla, tezkire-i sanaveri terkîm kılını, Efendim. H. 1267 / M. 1850.” Aynı olay Mehmet Öztürk, Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs

2.1.2.1. Şeriye Sicillerinde Feyzullah Dede İle İlgili Belgeler

H. 1 Zilkade 1230 / M. 5 Ekim 1815 tarihli belgeye göre; Hacegan-ı Divan-ı Hümayun’unda sabık Hassa Kasapbaşısı Hasan Efendi bin Abdullah öldürüldü. Bunun üzerine bu kişinin malı, mülkü, mirasçıları ve borçları belirlendi. Kıbrıs Muhassılı es-Seyyid Mehmed Emin Efendi durumu padişah II. Mahmut’a bildirdi. Padişahın fermanına göre mal ve mülkten mirasçılarına pay gönderilirken, kalan borçları içinse, şeriata uygun nitelikte bir kişinin önderliğinde kalan eşyalar satılarak bu borçlar ödendi. Borçlar da ödendikten sonra kalan mal-mülk, Şeyh Feyzullah Dede’nin talebiyle kalabalık bir yerde satıldı. Hasan Efendi’nin borçları içerisinde Feyzullah Efendi’ye de 27 kuruş borcu bulunmaktaydı.²²⁸

Şeriye Sicillerinde bulunan 8 Mart 1820 tarihli belgeye göre; Feyzullah Efendi Mevlevihane’nin misafirleri ve barınan kimsesizleri için geçiminin yanı sıra Kıbrıs Ada’sında seyahat eden dervişlerin de yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için Kıbrıs Muhassıllığı’na başvurdu. Bu talebinin üzerine günlük olarak Muhassıllık tarafından ; beş

Tekkeleri, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017, s. 634-635 A.}TŞF. 9 – 37 no’lu belgede de geçmektedir. Bkz. “Kıbrıs’da nakibü’l-eşraf kaim-makam esbak Zühdi, Mevlevihâne şeyhî Feyzullâh Efendi’lerle Ali Efendizâde Nûrî Bey’in vefatlar cihetiyle münhal olan yediyüz guruş maaşından takdîm olunan bir kıt’a buyuruldu mucbinece dört yüz guruşunun müteveffâ-yı mûmâ-ileyhimânın müteallikatına ve üç yüz guruşunun dahi bazı müstehakkına tevzii ve tahsisi ve işbu maaşların altmış altı senesi mâh-ı Kanûn-i Sânisî ibtidâsından itibaren tahsisi ve tesviyesi husûsu meclis-i vâlâda tezkir ve isti’zân olarak irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne dahi müteallık ve şeref-südürlü buyurulmuş olmayla ol vechile icrâ-yı iktizâsı husûsu beyaz üzerine sâdir olan fermân-ı âli mucbinece keyfiyyet ve iktizâsı mesârifât muhasebesinden lede’s-suâl maâş-ı münhal mezburdan pusula-i mezkûrda gösterildiği üzere bu üç yüz elli guruşu müteveffâ-yı mûmâ-ileyhden Zühdi ve Feyzullâh Efendilerin tarih-i merkumdan itibaren iyâl ve evlâdlarına cezîre-i merkume emvâlinden ve üç yüz guruş dahi müteveffâ Nûrî Bey’in zevcesiyle ulemâdan Hâfiz Mehmed Efendi’ye ve emekdârından Hurşid Ağa’ya Mâliye Hazînesi’nden kaydı hayat şartıyla tahsîsî olduğu mübeyyin isimlerine tasrihân berevât-ı şerîfe tasdirîcün tezkiresi ve küsûru elli guruş dahi kezâlik tarih-i merkumun itibarla Bâb-ı Ali duâcısı Hayri Efendi’nin bekçiyân ve odacıyân maaşlar dâhilinde mahsus olan iki yüz elli guruş maaş-ı kadîmi üzerine zam olunarak maaşları üç yüz guruşa iblağ olunduğunu bekçiyân-ı merkume maaşlarıyla beraber ibka olunacağı mübeyyin teşrifât-ı hümayûn defterlerine ve keyfiyyet malûm olunmak için Sergi muhâsebesine başka başka ilm u haberleri tahrîrî iktizâ eylediği der-kenar olunarak tezkeresi ve ilm u haberleri yazılmak fermân-ı şerîf buyurulmağın mucbinece tezkeresi ve diğer ilm u haberi verilmekle ber-minvâl-i muharrer teşrifât-ı hümayûn defterlerine dahi işbu ilm u haber verildi. H 5 Mayıs 1267 / M. 8 Mart 1851”

²²⁸ K.Ş.S. D.N.:29 S.N.:18 H.N.:31 H. 1 Zilkade 1230 / M. 5 Ekim 1815.

çift ekmek, 400 okkalık et ve 400 okkalık pirinçten oluşan erzak verilmesini kararlaştırdı. Aynı belgenin altına eklenen H. 9 Muharrem 1236 / M. 17 Ekim 1820 tarihli not ile şu eklemeler de yapıldı; 18 Kuruş ve 4000 okka zeytinyağı erzağa ek olarak katıldı.²²⁹

2.1.3. Safvet Dede / Derviş Ali Dede

Feyzullah Dede'nin ölümünün ardından Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhliğine oğlu Safvet Dede geçti. Safvet Dede'nin şeyh olması, kendisini Mevlevihane'ye adanmış bir kişi olduğu için normal bir durumdu. Safvet Dede ise 1850 tarihinde İstanbul'da Sultan katında bulunan El-hac Tahsin Bey'e bir dilekçe yazıp durumunu ifade etti. Dilekçesinde; babasının uzun yıllar bu görevi yaptığını ve sıranın kendisine geçmesi gerektiğini belirtip durumunu ifade etti. Hatta bu göreve geçmesi için Kıbrıs halkını Konya'daki Çelebi'ye mektuplar yazarak talepte de bulunduğunu mektubunda ifade etti. Konya'daki Çelebi de Safvet Dede'ye karşı olumlu bir yaklaşım içindeydi. Henüz daha babası Feyzullah Dede'nin sağlığında Konya Çelebisi Safvet Dede'ye bir Mevlevi sikkesi hediye ederek ona güzel sözlerde bulundu. Safvet Dede, bu göreve atanmasını ve babasından kalan Mevlevihane'nin Şeyhlik maaşının kendisine bağlanmasını talep etti.²³⁰

Safvet Dede şeyhlik talebinde bulunmasına karşı, yaşı henüz küçüktü. Bu nedenle şeyhlik görevini idare edebileceği yaşa gelene kadar onu idare edip hem iyi yetişmesini sağlamak için hem de Mevlevihane'yi yönetmesinde Safvet Dede'ye yardımcı olması için, Derviş Ali Dede İstanbul'un da onayını alınarak Konya Çelebisi tarafından Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atandı.²³¹

²²⁹ K.Ş.S. D.N.:30 S.N.:127 H.N.:367 H. 23 Cemaziyülevvel 1235 / M. 8 Mart 1820.

²³⁰ Fedai, Altan, a.g.e., s. 30-34.

²³¹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 31.

H. 2 Zilkade 1273 / M. 24 Haziran 1857 tarihli Devlet Arşivleri'nde yer alan belgeye göre; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tevleviyeti Şeyh Ali Dede'ye tahsis edildiğinden dolayı başka bir kişi tarafından müdahale edilmemesi Evkaf-ı Hümayun Nazırı tarafından ifade edildi. Şeyh Ali Dede'ye işini yapabilmesi ve yönetiminin de iyi olmasında, ona yardım edilerek gerekli kolaylıkların sağlanması ve özen gösterilmesi istenildi.²³²

Şeyh Ali Dede hakkında alınan bu karar karşısında Safvet Dede kendisinden beklenilmeyen davranışlar sergilemeye başladı. Derviş Ali Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olması üzerine Safvet Dede onun şeyhliğini kabul etmediği gibi, Damat Ali Efendi ile birlikte Mevlevihane'nin işleyişine çeşitli müdahaleler de bulunup Mevlevihane'nin iç huzurunu bozdular. Bunun üzerine Konya Çelebisi 1859 tarihli mektubunda Safvet Dede'ye bir uyarı yazısı yazarak; Safvet Dede'nin bu davranışlarına devam etmesi halinde şeyhlik makamına atanmayacağını belirttiikten sonra Damat Ali Efendi'nin Mevlevihane işlerine karıştırılmamasını istedi.²³³

Çelebi'nin bu uyarısı karşısında Mustafa Safvet Dede ilk başta davranışlarını düzelterek Mevlevihane'deki işleri diğer dervişlerle birlikte yapmaktaydı. Fakat Damat Ali Efendi müdahaleler de bulunarak Safvet Dede'yi yolundan çıkardı. Yıllardır süregelen uygulamaya göre; tevliyeti Mevlevihane'ye ait olan Cira Çiftliği için 'pederimin mülküdür' diye hak iddia etti.²³⁴

²³² Mehmet Öztürk, Başbakanlık..., s. 633 A.) MKT.UM.. 286 – 28 Bkz. “Kıbrıs Mutasarrıfına Kıbrıs ceziresinde kain Mevlevihane taamiyesine mahsus tevliyetin şeyh bulunan Ali Dede Efendi uhdesine tevcih olduğu cihetle ahar taraftan müdahale vukua götürülmemesi Evkaf-ı Hümayun Nazırı devletlü paşa hazretleri tarafından işar olunmuş olmakla icabının icrasını ve tevliyet umurunun hüsn-i idaresi için efendi-i mumaileyhin hakkında muavenet ve teshilat-ı mukteziyyenin kamilen ibkası mahsus-ı himme eylemek siyakında şukka”

²³³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 31. Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

²³⁴ Fedai, Altan, a.g.e., s. 32.

Safvet Dede'nin gündeme taşıdığı, Cira ve Omorfo çiftliklerinin tevliyeti konusunda harekete geçen Osmanlı Devleti, bu olay sayesinde oluşan ihmalin de önüne geçti. Öncelikle bu göreve Safvet Dede'nin olgunluğa erişmesi ve terbiye vermesi için geçici olarak görevlendirilen Derviş Ali Dede'ye bu çiftliklerin tevliyet beratı verildi. Bu berat verilmeden önce ise; gerekli incelemelerin yapılması için Konya Çelebisi ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasında yazışmalar yapıldı. Yapılan incelemeyle; Cira ve Omorfo çiftliklerinin idare hakkının şeyhlere görevleri sırasında ait olduğunun, Feyzullah Dede'den sonra çiftliklerin boş kaldığını ve kimsenin malı olmadığı ortaya konuldu. Böylelikle ortaya atılan iddialar düştü. Tekrar böyle bir durumun yaşanmaması için de şeyhlere verilen beratın Evkaf Muhasebesince kayıt altına alınması, vakıfların gelirinin ise Evkaf Varidat Defterleri'nde tutulması zorunlu hale getirildi.²³⁵

Derviş Ali Dede, 1860 yılına değin Kıbrıs'ta kaldıktan sonra Konya Çelebisi'nin tavsiyesi üzerine Bab-ı Meşihat'ten gelen 10 Aralık 1860 tarihli beratla yerini tekrar Safvet Dede'ye bıraktı. Konya Çelebisi de 7 Eylül 1862 tarihli kaleme aldığı yazısıyla Safvet Dede'ye 'sizi tekrar şeyh olarak atıyoruz' diyerek Safvet Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olmasını kararlaştırdı.²³⁶ Safvet Dede görevini 1862 yılından 1894 yılına kadar devam ettirdi ve 1894'de gittiği hac görevi sırasında kutsal topraklarda babasına benzeyen kaderiyle vefat etti. Safvet Dede hakkındaki bu bilgiler ise Kıbrıslı Şair Kaytazade Nazım Efendi'nin ona yazdığı mersiyeden ortaya çıkmaktadır.²³⁷

²³⁵ Fedai, Altan, a.g.e., s. 36-37.

²³⁶ Fedai, Altan, a.g.e., s. 31, Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

²³⁷ Fedai, Altan, a.g.e., s. 32-37.

2.1.3.1. Şerîye Sicillerinde Safvet Dede İle İlgili Belgeler

H. 20 Muharrem 1280 / M. 7 Temmuz 1863'te Safvet Dede ve diğer Mevlevî dervişlerinin yaptığı şahitlikle bir idam olayı gerçekleşti. Aslen Dimetokalı olup bir aydır Kıbrıs'ta bulunan, giyiminden Bektaşî tarikatına mensup olduğu anlaşılan Mustafa Matlûbî bin Mehmed, Lefkoşa'ya gelerek Asmaaltı'nda, başındaki tacı ayağının altına alıp çiğnedi. Bu olayı gören Enis Dede, Mustafa Matlûbî'nin elinden tacı almak istediysede Mustafa'nın zorluk çıkarması üzerine Enis Dede onu Şer'î makamlara şikayet edeceğini söyledi. Bunun üzerine Mustafa Matlûbî; Hz. Muhammed'e, onun eşlerine, Dört Halife'ye çeşitli kişilere ve şeriata karşı küfürlerde bulundu. Bu olaya Şeyh Safvet Dede ve diğer kişiler bizzat görüp şahitlik yaptılar. Yapılan yargılama sonucunda ise Mustafa Matlûbî'nin idam edilmesine karar verildi.²³⁸

11 Temmuz 1865 tarihli başka bir belgede ise; Lefkoşa'nın Ebu Kavuk Paşa mahallesinden vefat eden Hasan Efendi bin Kapucuoğlu Hacı Hüseyin Ağa bin Mehmed'in vefatının ardından yapılan borç ödemeleri ve miras paylaşımları yer almaktadır. Hasan Efendi'ye borçlu olan kişilerden biri de Şeyh Safvet Dede olup ödemesi gereken borç 518 Kuruş 10 para idi.²³⁹ Şeyh Safvet Efendi'ye ait bir borç kaydı da H. 29 Safer 1297 / M. 11 Şubat 1880 tarihli belgede yer almaktadır. Lefkoşa İbrahim Paşa Mahallesi'nden vefat eden Bakkal Hacı Yusuf bin Ahmet'e Safvet Dede'nin 14 Kuruş 10 para borcu vardı.²⁴⁰

Şerîye Sicillerine göre Safvet Dede H. 23 Recep 1285 / M. 9 Kasım 1868 tarihinde bir vasilik görevinde bulundu. Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa mahallesindeki Göncü Ali

²³⁸ K.Ş.S. D.N.: 46 S.N.: 123 H.N.: 159 H. 20 Muharrem 1280 / M. 7 Temmuz 1863.

²³⁹ K.Ş.S. D.N.: 47 S.N.: 98 H.N.: 162 H. 16 Safer 1282 / M. 11 Temmuz 1865.

²⁴⁰ K.Ş.S. D.N.: 53 S.N.: 40 H.N.: 78 H. 29 Safer 1297 / M. 11 Şubat 1880.

Efendi ibn-i Abdullah'ın vârisleri olan Feyzi, Mehmed ve Emine Hanım'a ait mirasını gözetmek için Şeyh Safvet Dede vasi olarak tayin edildi.²⁴¹ Böylelikle Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhlerinin, şeyhlik görevinin yanı sıra yaptıkları görevlerden birisi de vasilikti. Buradaki belge ile aynı tarihli diğer belgeye göre de: Göncü Ali Efendi'nin akıl sağlığı yerinde olmayan oğlu Mehmed'in ihtiyaçları için vasisi Şeyh Safvet Dede'nin talebi üzerine Mehmed'e babasının mirasından her ay 100 Kuruş, elbise parası ve çeşitli zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması için şeyh Safvet Dede tarafından mirastan pay verilmesine izin verildi.²⁴²

Göncü Ali Efendi'nin mirasıyla ilgili diğer bir dava da H. 15 Recep 1287 / M. 11 Ekim 1870 tarihlidir. Dağ Nahiyesinde Enkomi Çiftliği diye bilinen bir mülk 20 bin Kuruşa Sofranyos'a satıldı. Bu mülkün hissedarlarından Ayşe ve Emine Hanım'ın vekili Şeyh Safvet Dede'ydı. Safvet Dede aynı zamanda Ayşe Hanım'ın da kardeşiydi. Bu mülkün satışının taraflar arasında onaylanması için Lefkoşa'da bir toplantı düzenlendi. Toplantıya Şeyh Safvet Dede ve diğer mirasçılar olan Feyzi Efendi ve Mehmed'de katıldı. Toplantıya katılan herkes bu mülkün satışının şeriata uygun olduğunu ve bir hile yapılmadığını beyan ederek satışı kabul ettiler. Satış işlemi, Şeyh Safvet Dede, mirasçılar ve tanıkların huzurunda düzenlenen bir belge ile tescil edildi.²⁴³

H. 17 Cemaziyelahir 1289 / M. 22 Ağustos 1872 tarihli belgeye göre ise Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde oturan Ahmed Hulusi Efendi vasisi olan annesini, babasından kalan mirası kötü idare ettiği iddiasıyla şikayette bulundu. Bu olayın doğruluğu, Lefkoşa'nın güvenilir Müslümanları ve Şeyh Safvet Dede tarafından da mahkemede verilen ifadelerle doğrulandı. Bu ifadeler doğrultusunda vasi Akile Hanım

²⁴¹ K.Ş.S. D.N.: 49 S.N.: 80 H.N.: 200 H. 23 Recep 1285 / M. 9 Kasım 1868.

²⁴² K.Ş.S. D.N.: 49 S.N.: 80 H.N.: 201 H. 23 Recep 1285 / M. 9 Kasım 1868.

²⁴³ K.Ş.S. D.N.: 50 S.N.: 18 H.N.: 39 H. 15 Recep 1287 / M. 11 Ekim 1870.

vasilik görevinden alınarak yerine güvenilir ve doğruluğuyla bilinen Hacı Ahmed Rıfat Efendi tayin edildi. Hacı Ahmed Rıfat Efendi ise bu vasilik görevini Ahmed Hulusi Efendi'nin reşit olup kendi işlerini yürütebilecek olgunluk ve akla ulaşmasına kadar idare etmişti.²⁴⁴

H. 1 Zilhicce 1296 / M. 16 Kasım 1879 tarihli belgeye göre ise Lefkoşa'nın Haydar Paşa Mahallesi'nde oturan kişiler arasında miras paylaşımında anlaşmazlık çıktı. Mehmed Kamil Efendi ibn-i Mehmed Ağa bin Abdurrahman'ın vefatının ardından kalan borçlarının çokluğu bıraktığı mirasından fazlaydı. Mirasçılar, mirastan aldıkları payın azlığı karşısında mirasın kalan kısmını almak ve borçları ödemek için bir vekil tayin edilmesini talep ettiler. Tayin edilen bu vekil de Mehmed Kamil Efendi'nin bir dönüm arazisi içinde bulunan evini satılığa çıkardı. Satılık ilanının üzerinden üç ay geçmesine rağmen yüksek bir teklif gelmemesi üzerine ev 8600 kuruşa Rumeysa Hanım'a satıldı. Bu satışın adil olduğuna dair, mahallenin saygın kişileri ve Şeyh Safvet Dede'de şahitlik yaparak bunu doğruladılar.²⁴⁵

H. 6 Rebiyülevvel 1300 / M. 15 Ocak 1883 tarihli belgeye göre ise Lefkoşa'nın Mahmud Paşa Mahallesi'nde oturan Nalbant Halil Efendi bin Emir Hüseyin'in vefatının ardından mirasının, mirasçılar arasında dağıtılması ve borçlarının ödenmesi için oluşturulan Komisyonda Şeyh Safvet Dede'de yer aldı.²⁴⁶

H. 22 Ramazan 1302 / M. 5 Temmuz 1885 tarihli belgeye göre ise Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nde oturan kişiler arasında miras paylaşımında anlaşmazlık çıktı. İddiaya göre vefat eden Nimet Molla ölmeden bir yıl önce aklı başındayken; kendi

²⁴⁴ K.Ş.S. D.N.: 51 S.N.: 11 H.N.: 22 H. 17 Cemaziyelahir 1289 / M. 22 Ağustos 1872.

²⁴⁵ K.Ş.S. D.N.: 53 S.N.: 8 H.N.: 12 H. 22 Ramazan 1302 / M. 5 Temmuz 1885.

²⁴⁶ K.Ş.S. D.N.: 52 S.N.: 152 H.N.: 232 H. 6 Rebiyülevvel 1300 / M. 15 Ocak 1883.

evindeki eşyaların İbrahim'in kızı Raife Hanım'a ait olduğunu söyledi. Raife Hanım'ın da vefat etmesi üzerine Nimet Molla'nın mirasçıları bu eşyalar üzerinde hak iddia etti. Onların bu iddiasına karşılık da Nazlı Ahmed Ağa ve mal muhasebecisi Mehmed Sadık Efendi itirazda bulundular. Bunun üzerine mahkeme, davacılarından iddialarını kanıtlamak için delil istedi. Delil talebi üzerine; Hacı Mehmed Efendi oğlu Ali Rıfkı Efendi, Nazife ve hacı Ahmed Efendi'nin kızı Hadice Hanım tanık olarak dinlendiler. Bu kişiler eşyaların Nimet Molla'nın da söylediği gibi Raife Hanım'a ait olduğu konusunda şahitlik yaptılar. Bu şahitlerin ifadeleri ise oluşturulan mahalle komisyonu tarafından onaylandı. Mahalle komisyonunun içinde ise Şeyh Safvet Dede ve mahalleden diğer kişiler bulundu. Mahkeme ise şahitlerin ifadeleri doğrultusunda davacıları haklı buldu. ²⁴⁷

H. 8 Cemaziyelahir 1303 / M. 14 Mart 1886 tarihli belgeye göre ise Şeyh Safvet Dede mahkemede Rauf Bey için şahitlik yaptı. Lefkoşa'nın Abdi Çavuş Mahallesi'nde ikamet eden rahmetli Hacı Ahmed Raif Efendi bin Hacı Hüseyin Efendi bin Abdullah'ın varislerinden oğlu Rauf Bey'e yaşı küçük olduğu için annesi Naile Hanım vasi tayin edildi. 21 yaşına gelen Rauf Bey, işleri kendi başına yürütebileceğini iddia ederek babasının mirasının da kendisine verilmesini talep etti. Rauf Bey'in talebi üzerine vekili olan Hacı Mustafa Lütfi Efendi mahkemeye başvurdu. Mahkemede Musa İrfan Efendi ve Şeyh Safvet Dede Rauf Bey'in işleri yürütebilecek olgunluk, akıl ve yaşta olduğuna dair şahitlik yaptılar. Şahitlerin görüşleri doğrultusunda mahkeme Rauf Bey'e hakkını teslim etti. ²⁴⁸

Şeriye Sicillerinde yer alan olaylara bakıldığı zaman Safvet Dede'nin bir idam davasında, iki borç davasında, vasilik ve genel olarak da miras davalarında bulunduğu

²⁴⁷ K.Ş.S. D.N.: 54 S.N.: 65 H.N.: 134 H. 22 Ramazan 1302 / M. 5 Temmuz 1885.

²⁴⁸ K.Ş.S. D.N.: 54 S.N.: 60 H.N.: 121 H. 8 Cemaziyelahir 1303 / M. 14 Mart 1886.

görülmektedir. Şeriye Sicillerinde yer alan bu davalara göre Safvet Dede, bir Mevlevi şeyhi olarak Lefkoşa halkı tarafından güven duyulan, sözüne itibar edilen bir kişi olarak görülmektedir. Bundan dolayı Safvet Dede'nin mahkemede davaların kesin bir sonuca ulaşması ve adaletin yerini bulması için söyledikleri de herkes tarafından kabul edilmişti.

2.1.4. Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi

Mehmed Celaleddin'in babası Safvet Dede'nin olup doğum tarihi kendi yazdığı belgeye göre H. 18 Cemaziyülevvel 1281 / M. 18 Kasım 1864'tür.²⁴⁹ 1894 yılında Konya Çelebisi tarafından yapılan ataması, İstanbul'dan çıkarılan beratla geçerlilik kazandı. Ardından Mehmed Celaleddin Efendi bu atama kararının, Kıbrıs'ta da yürürlüğe girebilmesi için İngiltere'nin Kıbrıs Valisi'ne sundu. Vali'nin onayıyla birlikte Mehmed Celaleddin Efendi Lefkoşa Mevlevihanesi'nin yeni şeyhi oldu.²⁵⁰

Bu atama sürecinin ortaya çıkma sebebi ise; Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adası'nı, 1878 tarihli Antlaşma ile İngiltere'ye devretmiş olmasıdır. Bu devir işlemiyle birlikte Kıbrıs Adası'nın yönetimi İngiliz idaresine geçmişse de Ada'nın toprak mülkiyeti ve Ada'daki Müslümanların haklarını koruma görevi Osmanlı Devleti'ne aitti. Osmanlı Devleti'nin Müslüman halkının ihtiyaçları için Kıbrıs'a yaptığı görevlendirme kararları ise, İngiliz yönetimi tarafından kendi iç işlerine bir müdahale olarak sayıldığından dolayı bu tip kararlar İngilizlerin onayından geçtikten sonra Kıbrıs'ta işlerlik kazanmaktaydı.

18 Mayıs 1895 tarihli Babıali'den çıkan atama kararında; Mehmed Celaleddin Efendi'ye babası Safvet Dede'nin 138 kuruşluk maaşının bağlanması kararlaştırıldı. Bu

²⁴⁹ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 694, KMMA, 239-37. Bkz. “*Tarih-i tevellüd-i acizanem sene 1281 Cemaziyelahirenin on sekizinci günü olduğu*”

²⁵⁰ Fedai, Altan, a.g.e., s. 37-39.

maaşın ödemesi, Osmanlı Devleti'nce yapılacak olup ödemenin yapılması için Maliye ve Hariciye Nezareti'ne gerekli talimatlar gönderildi. ²⁵¹

Mehmed Celaleddin Efendi'nin maaşının ödenmesi sırasında ise bir yanlışlık yaşandı. Eski naip Mustafa Fevzi Efendi, yaptığı bir hata sonucunda parayı mahkeme katibine tahsis etti. 300 kuruşluk bu paranın mahkeme katibinden alınıp hak sahibine verilmesi için Müslüman Kıbrıs halkı tarafından Osmanlı Hükümeti'ne talepte bulunuldu. Yapılan incelemede maaşın katib yerine şeyhe verilmesi gerektiği ortaya konulmuşsa da padişah tarafından hüküm henüz onaylanmamıştı. Bu gelişme üzerine padişaha arz da bulunulmuşsa da yaşanan yoğunluk nedeniyle kararın alınmasında bir gecikme yaşandı. Sürecin uzaması nedeniyle hem Mehmed Celaleddin Efendi hem de ailesi maddi zorluk içine düştü. Bu mağduriyetin bir an önce giderilmesi için H. 6 Şaban 1313 / M. 22 Ocak 1896'da padişaha tekrar talepte bulunuldu. Bu dilekçeye imza atan kişiler ise; Maarif ve Encümen Azası Mehmed Asım, Maliye Murahhası İbn-i Hüseyin Hüsni Mehmet Fâik, Evkaf Murahhas ve muhasebecisi İffet Mehmet Sadık, Adliye Hakimi Ahmet İzzet, Lefkoşa Kazası Naibi es-Seyyid Hüseyin Hüsni ve Ada müftüsü Ali Rıfkı idi. ²⁵²

²⁵¹ Fedai, Altan, a.g.e., s.119-128, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No. 133/1932. B1. 33.

²⁵² Mehmet Öztürk, Başbakanlık..., s. 633-634, A.) MTZ.KB.. 2 – 23. Bkz. “*Kıbrıs cezîresi Mevlevî dergâh-ı şerîfesi şeyhine mahsûs ve mahsûs iken şeyhinin vefâtıyla cezîremiz nâib-i sâbıkı merhûm Mustafa Fevzi Efendi tarafından yanlışlıkla olunan inhâ üzerine mahkeme kâtibine tahsîs olunan üç yüz gurus maâşın kâtib-i mûmâ-ileyh uhdesinden ref' ile mağdûr ve müstehak olan şeyh-i lâyıknın uhdesine tevcîh ve ihsânın bundan evvel ahâli-i İslâmîyye nâmına olarak istidâa ve ol bâbda edilen haksızlıkla hükümet meclisinden müstavfâ maâş olmakta olan kâtib-i mûmâileyhin tercüme-i hâlini ve böyle bir maâşa şâyeste ve lâyıkn olmadığı izâhân arz ve inbâ eylemiştik. Hakikat-i hâl ba'de't-tedkik tebeyyün etmekle maâş-ı mezkûrun kâtib uhdesinden ref' ile müstehâk olan şeyh-i lâyıkn uhdesine tevcîh ve tahsisi için irâde-i mekârim-i mu'tade-i hazret-i hilâfetpenâhî şeref müteallik buyurulmak emrinde atabe-i şevket mertebe-i hazret-i tâcidârî arz olunmuş ise de şübhesiz mesâil ve meşâgil-i mühimme-i câriyeden edilegelmiş olmalıdır ki, maâş-ı mezkûrun ref' ve tahsisi maddesi te'hîr buyurulmuştur. Halbuki buraca ma-bihi'l-iftihâr-i İslâmîyât ve yegâne merci-i dervîşân olan tekke-i şerîfe şeyhi Mehmed Celâleddîn Efendi dâi-i kemîneleri günden güne bir kat daha müşkilât ve zucrete dâçar olmakta ve dervîşândan mâada esaslı ve büyük bir âilenin emr-i infâk ve iksâsından dahi âciz ve nâcâre kalmakta olduğundan lütfen ve âtîfeten zâten ma'lûm-ı âli-i hazret-i hilâfetpenâhî evvelâ işbu istidâa ve tazurruâtımızın kuvveden fiile ihrâcî emrinde iktizâ-i hâlin icrasına bezl-i inâyet buyurmalarını ahâli-i İslâmîyye nâmına olarak istîrhâm eyleriz. Ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.”*

Mehmed Celaleddin Efendi kişilik olarak ise kültürlü, soylu davranışlara sahip, yalnız yaşamayı seven ve güzel yemek pişiren bir kişiydi. Yalnız yaşamayı sevdiği için eşinden ayrı Mevlevihane’de yaşadı. 1895 yılından ,vefat ettiği 1931 yılına kadar Lefkoşa Mevlevihanesi’nde iyi bir idare sergiledi. Görevindeki başarısından dolayı yerel valiler tarafında saygıyla takdir edildi. Fakat postuna olan titizliğinden dolayı Lefkoşa Kaymakamı olan İngiliz Komiserlerini sema yerine almadığı gibi Lefkoşa Mevlevihanesi’nin kapılarını da kaymakamın yüzüne kapattı.²⁵³

Fedai ve Altan eserlerinde bu bilgiyi verirken bir tarih belirtmemişlerdir. Paragrafta geçen bilgilere bakıldığı zaman Mehmed Celaleddin Efendi’nin İngilizlere karşı değişen bu tutumunun 1914 yılından sonra yaşandığı söylenebilir. İngiltere’nin Kıbrıs’ı tek taraflı bir kararla kendisine bağlaması sonucunda Kıbrıs Türk halkında büyük bir tepki oluştu. Mehmed Celaleddin Efendi’de bu tepkisini İngilizlere bu şekilde yansıtarak göstermişti.

Mehmed Celaleddin Efendi şeyhlik görevine getirildiği sırada Kıbrıs, İngiliz idaresine bağlı bir Osmanlı toprağı durumundayken vefat ettiğinde Kıbrıs, İngiltere’nin bir parçası ve tamamen onun idaresi altındaydı. Mehmed Celaleddin Efendi’nin şeyhliği sırasında ise Kıbrıs, her geçen yıl Osmanlı’dan koparak ayrılmaktaydı. Osmanlı Devleti ise bu sırada yaşadığı bunalımlar ve bunların ortaya çıkan neticeleri ile uğraşmaktaydı. 1908 yılında II. Meşrutiyet ardından 1911-1912 Balkan Savaşları ve devamında 1914’de I. Dünya Savaşı’nın çıkması Osmanlı’nın Kıbrıs’taki hakimiyetini yitirmesine yol açtı. I. Dünya Savaşı’nda İngiltere’ye savaş ilan eden Osmanlı Devleti karşı ittifakta yer aldı. Bu gelişme karşısında ise İngiltere, Osmanlı Devleti ile yaptığı 1878 Antlaşmasını fesh edip Kıbrıs’ı tek taraflı ilhak etti.

²⁵³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 38-39.

Mehmed Celaleddin Efendi'nin görevi sırasında Kıbrıs; 1914'de İngiltere tarafından tek taraflı ilhak edilirken 1920 yılında Osmanlı Meclisi'nde alınan Misak-ı Milli kararıyla ülke sınırlarının dışında bırakıldı. 1923'te ise Osmanlı Devleti son bularak yerine Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. 1924'te yapılan Lozan Antlaşması'nda Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğu kabul etmek durumunda kaldı. Türkiye'de, cumhuriyetin ilanından sonra yapılan inkılaplar doğrultusunda 1925 yılında ilan edilen kararla Tekke ve Zaviyelerin kapatılması nedeniyle Mevleviliğin merkezi Şeyh Bakır Dede tarafından Konya'dan Halep'e taşındı. Böylelikle Kıbrıs artık Türkiye'nin bir parçası olmadığı gibi, Mevleviliğin merkezinin de Halep'e taşınmasıyla Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Türkiye ile olan bağı da iki noktadan birden koptu.

İngiliz sömürge yönetimi ise 20 Kasım 1928 tarihinde Evkaf İdaresi Fermanı'nı ilan ederek Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait gelirlere müdahalede bulundu. İngiliz sömürge yönetimi daha önce de yaptığı müdahalelerle, taşınmaz mal-mülkler için 1885, 1890 ve 1907 tarihli kabul ettiği yasalarla Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait Celaliye Vakıfları'nın büyük bir bölümünü icareteyn vakıf kapsamında değerlendirdi. Bu mülklerin bir kısmı ise daha sonra İngiliz idaresindeki Evkaf Dairesi tarafından satılarak amacı dışında kullanıldı.²⁵⁴

1928 yılında ilan edilen Kıral Fermanı (The King's Order-in Council) ile birlikte Evkaf delegelerinin tayini İngiltere'nin Kıbrıs Valisi'ne verildi. Vakıflar ise düzenleme kapsamında Evkaf Dairesi'ne bağlandı. Bu karara göre vakıflara ait bütçenin, vakıfları idare edecek mütevellilerin görevlendirilmesi ve görevden alınmaları, vakfiyelerin onaylanması, vakıflara ait mülklerin niteliğinin değiştirilmesi ve diğer görevlilerin

²⁵⁴ Mustafa Haşim Altan, Kıbrıs'ta Türk Malları, Yeni Avrasya Yayınları, C. 3., 2. b., KKTC, 2003, s. 884. Satılan mülklerin detayı için Bkz. s. 885.

atanması için valinin onayı şart koşuldu.²⁵⁵ İngiliz yönetiminin aldığı bu kararlar Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait olan vakıfları da kapsadı. Fakat İngiliz yönetimi Şeyh Mehmed Celeleddin'in Mevlevihane'ye ait vakıfları elinde bulundurmasına göz yumdu. Tapu Dairesi memurlarından ve aynı zamanda Mevlevihane mensubu olan Rıza Efendi, haftada bir kez Mevlevihane'ye gelmesine rağmen bu vakıfların işleyişine müdahalede bulunmadı.²⁵⁶

Mehmed Celeleddin Efendi 22 Eylül 1931 tarihinde rahmetli oldu ve Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defnedildi. Mehmed Celeleddin Efendi'nin vefatından sonra, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin vakıflar yönünden bağlı bulunduğu Evkaf İdaresi, olay gününe ilişkin yaşananları bir rapor halinde kaydederek belgeledi. O belgeye göre; Lefkoşa Mevlevihanesi ve Mehmed Celeleddin Efendi'ye ait olan mülklerin, Lefkoşa ve Girne Şeriye Mahkemesi ile Evkaf İdaresi'nin ortak çalışması sonucunda Mevlevihane'ye ait bazı yerleri mühürlediler. Mühürlenmiş yerlerin içindeki eşyaların korunması için de bir bekçi talep edildi.²⁵⁷

Mehmed Celeleddin Efendi vefat ettiğinde Lefkoşa Mevlevihanesi'nde; İbrahim Vehbi, Derviş Yusuf (İbrahim), Mehmet Zihni Osman, Dülger Mustafa Kazım, Derviş Mehmet, İbrahim Mulla Hüseyin Dede, Ahmet Şakir İbrahim, Mehmed Halluma, Salâhi Mustafa, Avgatzade Mehmet Rifat, Mehmed Arif Hafız Mehmed, İbrahim Ethem, Mehmed Hüseyin, Şevki Hacı Mustafa ve Ali Mevlid görev yapmaktaydı. Ayrıca 26

²⁵⁵ Taner Derviş, Kıbrıs'ta Vakıf İdaresi'nin Statüsü ve Stratejik Konumu, 2011 Yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti "Fırsatlar ve Tehditler" Çalışmayı Bildirileri, Ed. Soyalp Tamçelik, EkoAvrasya Yayınları, Ankara, 2012, s. 175.

²⁵⁶ Fedai, Altan, a.g.e., s. 41.

²⁵⁷ Fedai, Altan, a.g.e., s. 51-53, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No;1931/124 (3).

Şubat 1936 tarihinde vefat eden Arap Mehmet Efendi de Mevlevihane de 35 yıl süreyle ayinhan, neyzen ve semazen olarak hizmet verdi. ²⁵⁸

Mehmed Celeleddin Efendi ile ilgili önemli bilgiler içeren bir eserde Harry Charles Luke'un yaptığı seyahatler sırasında kaleme aldığı 'Dans Eden Dervişler' isimli seyahatnamesidir. Bu seyahatnamede Luke; Mevlevilikle ilgili genel bilgileri verdikten sonra Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yapılan sema gösterisinden bahsetmektedir. Mehmed Celeleddin Efendi döneminde yapılan bu gösterilerde flüt ve davulun kullanıldığını bahsetmiştir. Mevlevilerle ilgili de şu bilgiyi vermektedir; Mevlevi dervişlerinin insanlara ve hayata karşı engin bir hoşgörü ile yaklaştıklarını bizzat görüp şahit olarak eserinde dile getirmektedir. ²⁵⁹

Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili bilgiler veren Luke, Mevlevihane'nin yapısından ve mimari özelliklerinden bahsetti. Luke'a göre Mevlevihane'ye zincirlerle korunan alçak tavanlı bir girişten girilirdi. Bu kapının her iki yanında Mevlevihane de yaşayan dervişlerin odaları vardı. Dervişlerin küçük odaları tabloları andıran kurşun bir çatıyla örtülmüştü. Bu çatılar zarif ve altıgen bacalarla birbirinden ayrıldı. Mevlevihane'nin avlusunda bir su kuyusu bulunurken kuyunun yanında Mevlevihane'ye defnedilen şeyhlerin mezarları vardı. Sağ tarafta bulunan oda da ise yemekhane vardı. Avlunun ilerisinde ise ucu, geniş ve süslü binalardan oluşan bina öbeğinde Mevlevihane'nin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan pek çok eşya bulunurdu. ²⁶⁰

Luke, tarihini belirtmediği bir zamanda Konya Valisi'nden, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Şeyhi Mehmed Celeleddin Efendi'den ve bazı önemli ileri gelen

²⁵⁸ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 57.

²⁵⁹ Harry Charles Luke, Dans Eden Dervişler, Gri Yayınevi, 1. b., 2006, İstanbul, s.19.

²⁶⁰ Luke, a.g.e., s. 20.

Türklerden Konya'daki Çelebi Efendi'ye mektup getirdiğini ifade etmektedir.²⁶¹ Luke'ın bahsettiği bu mektubun hangi mektup olduğu ise bilinmemektedir. Fakat Luke gibi yabancı bir İngiliz'in hem Mevleviler tarafından hem de diğer Türkler tarafından güven duyulan bir kişi olduğu, ona teslim edilen mektuplardan görülmektedir.

2.1.5. Tanzimat Dönemi Lefkoşa Mevlevihanesi

Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839'da ilan edildi. Ferman, Takvim-i Vekayi Gazetesi'nde de yayınlandığı gibi ayrıca her eyalete ve sancaklara da ayrı ayrı bildirildi. Kıbrıs'a gönderilen Tanzimat Fermanı, 8 Kasım 1839 tarihli nüsha olup 16 Aralık 1839'de Kıbrıs'a ulaştıktan sonra Lefkoşa Şeriye Siciline kayıt edildi. Tanzimat Fermanı ile Kıbrıs'a ulaşan nüsha arasında fark bulunmaktadır. Bu fark da; esas fermanın son kısmında yer alan, fermanın İstanbul'da bulunan yabancı sefaretlere bildirilmesi emredilirken, Kıbrıs'a ulaşan nüshasında bütün Osmanlı ülkesindeki sefaretlere bildirilmesi emredilmişti.²⁶² Böylelikle fermanın kapsamı genişletilerek herkesin buna tabi olması amaçlandı.

Kıbrıs'a ulaşan fermanın nüshası, Kıbrıs Muhassılı Hasan Paşa tarafından okundu. Fermanın okunması sırasında Lefkoşa kasabasında bulunan bütün ulema, şehrin ileri gelenleri, diğer efrad-ı ahaliye ve şeyhler de bu törene katıldı. Lefkoşa'da yapılan bu törene Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olan Feyzullah Dede'nin de katılmış olması kuvvetle ihtimaldir. Ferman, Lefkoşa'da okunduktan sonra Kıbrıs'ın diğer kazalarındaki halka da okunarak herkese ilan edildi. Hasan Paşa'ya Tanzimat'ın getirdiği yeni kuralları ve uygulamaları da yürürlüğe koyma görevi verildi. Kıbrıs'a gönderilen ferman nüshasının

²⁶¹ Luke, a.g.e., s. 20.

²⁶² Mehmet Demiryürek, Nizam-ı Cedid'den II. Meşrutiyet'e Osmanlı Reform Sürecinde Kıbrıs, Akademik Kitaplar, 1. b., İstanbul, 2010, s. 93-94.

son kısmında ise Kıbrıs'taki kadılar, naibler ve diğer yetkililere hitap edilerek; fermanın haberdar olunur olunmaz fermana göre hareket edilmesini, padişahın bu ihsanlarını bilip gece gündüz padişahın başarısına ve devletin uzun ömürlü olmasına hayır dua edilmesi emredildi. ²⁶³

Tanzimatın Osmanlı'ya getirdiği modernleşme hareketini ve bu hareketin yarattığı yeni etkiyi inceleyen araştırmalar genel olarak; İstanbul ve büyük şehirlerde ortaya çıkan kültürel değişimi ifade etmektedir. Bu değişim etkisi ve hızı, Osmanlı ülkesinin her yerine eşit oranda yansımadağı gibi Kıbrıs'a da aynı oran ve etkide yansımada. ²⁶⁴ Tanzimatın getirdiği yeni yeniliklerin Kıbrıs'ta kabullenilmesi ve uygulanması zaman alarak geriden gelerek uygulandı.

Tanzimat Fermanı, II. Mahmut'un birçok reformunu benimseyen Kıbrıs Türkleri tarafından da olumlu karşılandı. Önce idari sistemde başlayan reformlar, Kıbrıs'ta adım adım eğitim, sosyal ve kültür alanında yapılan reformlarla Tanzimatın getirdiği yenilikler uygulandı. Osmanlı'da olduğu gibi Kıbrıs'ta da var olan eski kurumların yanı sıra yeni kurumlar kuruldu. Modern ilkokullar ve onların ardından açılan rüştiyeler Kıbrıs Türk halkı tarafından büyük ilgi gördü. Osmanlı'daki okullarda uygulanan eğitim programını takip eden Kıbrıs'taki okullarda, Türk çocukları bu Türk kültürü ile yetiştiler. ²⁶⁵

Tanzimat Fermanı edebiyat alanında da Tanzimat Dönemi diye adlandırılan yeni bir dönem ortaya çıkardı. Halka hitap eden bu yeni edebiyat akımı etkisini Kıbrıs'ta da gösterdi. Kıbrıs Türkleri de bu yeni edebiyat sayesinde batılı kavramlarından etkilenerek

²⁶³ Mehmet Demiryürek, Nizam-ı Cedid'den..., s. 98-99.

²⁶⁴ Hasan Samani, Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878), T. C. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 79.

²⁶⁵ Beria Remzi Özorun, Kıbrıs'ta Türk Kültürü, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 162.

gözlerini doğudan batıya çevirdiler. Kıbrıs'taki genç yetenekler, yeni bir tutku içinde İstanbul'da yayınlanan bu yeni edebiyatın ürünlerini okuyup, bu eserlere benzer eserler üretmeye çalıştılar. Tanzimat Dönemi'nin iki büyük şairinin Ziya Paşa ve Namık Kemal'in Kıbrıs'ta bulunmaları ise bu edebiyatın etkisini daha da arttırdı.²⁶⁶

Ziya Paşa 1862'de Mutasarrıf olarak Kıbrıs'a tayin edildi. Ziya Paşa idari görevinin yanı sıra Kıbrıs Türklerine edebiyat konularında konferanslar vererek bu edebiyatın Kıbrıs'ta gelişmesine katkı da bulundu. Diğer kişi ise yazar, gazeteci, devlet adamı ve Vatan Şairi olarak adlandırılan Namık Kemal ise 1873'te Kıbrıs'a sürgün olarak geldi. Suçlu olarak Mağusa'da tutulmasına rağmen eserlerini yazmaya devam eden Namık Kemal diğer yandan yöneticilerin hoşgörüsü sayesinde Kıbrıs Türkleri ile temas kurdu. Yetenekli gençlere; yardım edip dersler veren, onlara kitaplar getiren, yazdıkları şiir ve yazıları düzelten Namık Kemal, gençlere birçok yönden katkılarda bulundu. Ayrıca Namık Kemal eserleriyle de gençleri yazmaya teşvik etti.²⁶⁷

Tanzimat'ın getirdiği düzenlemelerden birisi de muhassılın oturacağı kaza dışında bulunan diğer kazalarda kaza meclisi (Küçük Meclis) oluşturulmasıydı. Muhassılın oturacağı kazada ise Büyük Meclis oluşturulacaktı. Tanzimat'ın ilanından sonra Muhassıl Osman Bey Lefkoşa'da büyük Meclis'in kurulmasına rağmen, bu meclisin usulüne uygun kurulmadığının İstanbul'a şikayet edilmesi üzerine görevinden alındı. Osman Bey'in yerine Mehmet Talat Efendi yeni muhassıl oldu. Yeni kurulan Büyük Meclis'in üyeleri ise; muhassıl, naib, müftü, emlak katibi, emval katibi, nakip ve başpiskopos ile birlikte iki Müslüman üyeden ibaretti. Bu meclise üye olan müftü ise Mevlevi Hasan Hilmi Efendi'ydi. Hasan Hilmi Efendi meclis üyeliğinden dolayı aylık 1.000 kuruş maaş aldı.

²⁶⁶ Özorun, a.g.e., s. 162-163.

²⁶⁷ Özorun, a.g.e., s. 163.

R. 1 Mart 1257-30 Eylül 1257 / M. 13 Mart 1841-12 Ekim 1841 ile R. 1 Teşrin-i Evvel 1257-28 Şubat 1257/ M. 13 Ekim 1841-12 Mart 1842 dönemlerinde mecliste görev yapıp maaşını aldı.²⁶⁸

Tanzimat Fermanı genel olarak Osmanlı'da özel olarak Kıbrıs'ta önemli değişimlere yol açtı. Kıbrıs Türk halkı tarafından da benimsenen Tanzimat düzenlemeleri Kıbrıs'ta da uygulandı. Tanzimatın getirdiği yeniliklerden Lefkoşa Mevlevihanesi de etkilendi. Tanzimat Fermanı'nın Kıbrıs'ta ilan edilmesine, Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Feyzullah Efendi'nin katılmış olması önemli bir gelişmedir. Çünkü iletişimin ve bilgiye ulaşmanın kısıtlı olduğu o dönemde Şeyhler, Lefkoşa Mevlevihanesi aracılığıyla bu bilgilerini halka aktarmaktaydılar. Halk hem gelişmelerden haberdar olurken hem de bu gelişmelerin yol açacağı değişimlere ait değerlendirmeleri Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhinden dinlemekteydi. Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhleri eğitilmiş ve kendilerini yetiştiren insanlar olarak da halkın gelişmesine önderlik ederek katkıda bulundular.

2.1.6. Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye Devri ve Sonrasında Lefkoşa Mevlevihanesi

İngiltere'nin Kıbrıs'a hakim olma düşüncesi Kıbrıs'ın İngiltere'ye devrinden çok daha öncesine dayanmaktaydı. İngiltere 17. yüzyıldan itibaren Akdeniz ile önce ticari ilişkiler kurdu. Veraset Savaşları sonucunda ise 1713 yılında İngiltere, Akdeniz'in çıkış noktası olan Cebelitarık Boğazı'na yerleşti. Artık Akdeniz'de kesin olarak bulunmaya çalışan İngiltere, 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde sahip olduğu yerler ile bir sömürge

²⁶⁸ Mehmet Demiryürek, Nizam-ı Cedid'den ..., s.126-134.

imparatorluğu oldu. İngiltere en önemli sömürgesi olan Hindistan'a giden yolları, kendi güvenliği altında tutmak istiyordu.²⁶⁹

İngiltere'den Hindistan'a giden Akdeniz ticaret yolu, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda İngiltere açısından güvenli olarak görülüyordu. 18. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı'nın sahip olduğu gücü yitirmeye başlaması, Napolyon'un Mısır seferiyle birlikte Akdeniz'de yaşanan İngiltere-Fransa güç mücadelesi ve bu mücadeleye Rusya'nın katılması İngiltere için Akdeniz ticaret yolunu güvensizleştirdi.²⁷⁰

Kıbrıs'ın İngiltere için önemi, Kaptan J. M. Kinneir tarafından da ifade edildi. Doğu Hint Kumpanyası memurlarından olan Kinneir 1814 yılında Kıbrıs'ı ziyaret etti.²⁷¹ Yine Kıbrıs'ın İngiltere için ne kadar önemli olduğunun bilincinde olan İngiliz devlet adamlarından Lord Beaconsfield 1847 yılında yazdığı 'Tancret' adlı eseriyle İngiltere'nin Kıbrıs'ı ele geçirmesi gerektiğini ifade eden kişilerden birisiydi. Bu düşüncüyü de hayata geçirmek isteyen İngilizler ortaya iki görüş attılar. Kıbrıs'ı ya işgal ederek zorla ele geçirme düşüncesi ya da politika ve barış yoluyla ele geçirme düşüncesi tartışmaların odağında yer aldı.²⁷²

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı uyguladığı politikalar değişti. Hindistan'a giden ticaret yolunun hız kazanması İngiltere'nin Akdeniz yoluna daha da önem vermesine yol açtı. Hindistan'a giden ticaret yolunun korunması için stratejik üsler elde etmek İngiltere'nin yeni amaçlardan birisiydi. Bu amaç doğrultusunda Kıbrıs Adası en uygun üs bölgelerinden birisi olarak

²⁶⁹ Rifat Uçarol, 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri), İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 31.

²⁷⁰ Cemil Çelik, İdari ve Sosyal Dinamikleriyle İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1914), Ed. Fatih Demir, Libra Yayıncılık, 1. b., İstanbul, 2021, s. 45-46.

²⁷¹ Uçarol, a.g.e., s. 37.

²⁷² Hasan Şanlı, Kıbrıs 1878-1924 Siyasal-Toplumsal Değişimler, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1967, s.5-6.

görülmekteydi. İngiltere için Kıbrıs'a sahip olmak; stratejik avantaj açısından, ticari ilişkiler boyutundan, askeri güç, siyasi üstünlük ve denizcilik faaliyetleri açılarından birçok öneme sahipti. Kıbrıs'a sahip olma durumu İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de bulunan kaynaklarının geliştirmesine de katkı sağlayacaktı. Kıbrıs'ın bulunduğu konum itibariyle sahip olduğu stratejik avantajları sayesinde İngiltere; Doğu Akdeniz'i, Mısır ve Suriye'yi de kontrol edip buralara etki edebilecekti.²⁷³

İngiltere'de Kıbrıs'ı ele geçirmek için iki görüş tartışılırken 1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşı çıktı. Osmanlı Devleti büyük mücadeleler vermiş olmasına rağmen savaşı Ruslara kaybetti ve ardından 3 Mart 1878'de ağır şartlar içeren Ayastefanos Antlaşması yapıldı. Yapılan antlaşmaya Avusturya ve İngiltere devletleri karşı çıktı ve İngiltere'nin araya girmesiyle 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin'de yapılan görüşmelerden sonra Berlin Antlaşması yapıldı. Berlin Antlaşması'ndan önce ise İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında birtakım görüşmeler yapıldı. İngiltere 10 Mart 1878'de İstanbul'daki elçisi Layard aracılığıyla Sait Paşa'ya Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor durumu ifade ederek bu konuda İngiltere'nin yapabileceği yardımlardan bahsetti. Fakat bu yardımlar karşılığında ise İngiltere'nin Osmanlı'dan talebi askeri ve strateji açıdan kullanılmak üzere Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi oldu. Rusların Doğu Anadolu'da işgal ettiği vilayetlerden çekilmesi halinde ise İngiltere'de Kıbrıs'tan çekilecekti. Osmanlı Devleti'nin bu teklifi kabul etmesi halinde İngiltere toplanacak olan Berlin Konferansı'nda Osmanlı'yı destekleyecekti.²⁷⁴

24 Mayıs gecesi İngiltere'den son talimatları alan Layard, 25 Mayıs sabahı padişah II. Abdülhamit'le görüşerek İngiltere'nin teklifini sundu. İngiltere bu teklifin

²⁷³ Çelik, a.g.e., s. 49-57.

²⁷⁴ Şanlı, a.g.e., s. 12-14.

gizli tutulmasını istediği için sadece birkaç Osmanlı bakanı bu teklifi bilmekteydi. İngiltere'nin teklifini öğrenen Hariciye Nazırı Saffet Paşa ilk başta bu teklife karşı çıktı. Fakat Osmanlı'nın bu tekliften başka çaresinin olmaması ve İngiltere'nin teklif kabul edilmezse zorla Kıbrıs'ı ele geçireceğini belirtmesi üzerine Saffet Paşa, padişahın da onayını alarak anlaşma şartlarına rıza gösterdi. Prensip Antlaşması 26 Mayıs gece saat 8'de imzalanırsa da anlaşma metni üzerinde yaşanan tartışmalar neticesinde İngiltere ve Osmanlı arasında 4 Haziran 1878'de 2 maddelik Savunma Antlaşması imzalandı. Antlaşmayı Osmanlı adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa imzalarken İngiltere adına Osmanlı Elçisi Layard imzaladı.²⁷⁵

Osmanlı Devleti, 4 Haziran 1878 tarihinde yapılan antlaşma ile Kıbrıs'ta sahip olduğu hakimiyet haklarını kayıtsız şartsız bırakmamış sadece vekaleten İngiltere'ye devretmiş ve Kıbrıs, Osmanlı toprağı olarak sayılmaya devam etmiştir. 1 Temmuz 1878'de yapılan ek muahede ile birlikte 4 Haziran'daki antlaşmanın detayları belirlendi. Buna göre;

- 1- Adada bir Şeriye mahkemesi bulunacak ve İslam ahalisinin işlerine bakacaktı.
- 2- Camilere, mezarlıklara, okullara ve çeşitli dini tesislere ait emlak ve araziye idare etmesi için Evkaf Nezareti'ne biri İngiltere biri de Osmanlı tarafından olmak üzere iki görevli seçilecekti.
- 3- İngiltere idari masrafların dışında Kıbrıs'tan kalan geliri Osmanlı'ya gönderecekti.
- 4- Osmanlı yönetimi Ada'daki miri toprakları ve Evkafı serbestçe idare edebilecekti.
- 5- İngiltere Ada'daki ihtiyaç duyduğu ya da ekilmemiş arazileri memurları aracılığıyla alabilecekti.

²⁷⁵ Şanlı, a.g.e., 14-15.

6- Eğer Rusya tarafından işgal edilen Doğu vilayetleri Osmanlı'ya iade edilirse yapılmış olan 4 Haziran 1878 Antlaşması geçersiz olacaktır.²⁷⁶

Osmanlı Devleti İngiltere'ye kabul ettirdiği bu şartlar ile; Kıbrıs üzerindeki ekonomik çıkar ve bağlantılarını korumayı, Müslüman halkının da hukukunu sürdürmek istediğini gösterdi. 6. madde ile, Rusya'nın Doğu vilayetlerinde işgal ettiği toprakları Osmanlı'ya iade etmesi durumunda, 4 Haziran 1878 antlaşması geçersiz sayılarak İngiltere'nin Kıbrıs'ı Osmanlı'ya geri vermesi garanti altına alındı. Bu madde, 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma'nın ve İngiltere'nin Kıbrıs hakimiyetinin, sürekli olmadığını resmi olarak göstermektedir.²⁷⁷

4 Haziran 1878 Antlaşması ve 1 Temmuz eki, yapılan bütün işlemlerin ardından 15 Temmuz 1878'de yürürlüğe girdi ve Kıbrıs İngiltere'ye devredildi. 12 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs'a ayak basan İngilizler Ada'nın yönetimini üstlendiler. İngiltere'nin Kıbrıs'a atadığı ilk yöneticisi olan Sir Garnet Wolseley 22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'a geldi. Kraliçenin emirini okuduktan sonra yemin ederek görevine başladı. Fakat İngiltere yönetimi, yapılan Antlaşmaların dışına çıkarak Ada'nın idaresini tam anlamıyla ele geçirmeyi amaçlıyordu. Osmanlı Devleti ile imzalanan Antlaşmaların İngilizlere bu yetkiyi tam olarak vermemesi nedeniyle İstanbul'daki İngiliz elçisi Layard aldığı talimatlar doğrultusunda girişimlerde bulundu. 14 Ağustos 1878'de imzalanan ek antlaşma ile İngiltere, imzalanmış olan diğer antlaşmalardaki maddeleri zayıflatmamak şartıyla Ada'da kanun yapma yetkisini de elde etti.²⁷⁸

²⁷⁶ Şanlı, a.g.e., s. 17-18.

²⁷⁷ Uçarol, a.g.e., s. 71.

²⁷⁸ Çelik, a.g.e., s. 90-91.

İngiltere ile yapılan antlaşmalarda Kıbrıs, Osmanlı toprağı olarak sayılsa da İngiltere'nin Ada'da kanun yapma yetkisini kazanması, Kıbrıs'ta yapacağı bütün faaliyetleri için kendisine hukuki bir zemin sağladı.²⁷⁹ İngiltere'nin bu yetkiye sahip olması Ada'nın yönetimi sırasında Osmanlı ile İngiltere arasında sorunların yaşanmasına yol açtı. İngilizler, Osmanlı ile yapılan antlaşmalara aykırı adımlar attılar. İngilizlerin Kıbrıs'ta aldığı yanlış kararlar karşısında ise Osmanlı Devleti, yapılan antlaşmaları hatırlatarak İngilizlerin antlaşma maddelerine uygun bir yönetim sergilemesi konusunda uyarılar da bulunduğu gibi onlara baskı da yaptı.

Kıbrıs'taki İngiliz idaresi döneminde Lefkoşa'da bir yasama konseyi vardı. Bu Yasama Konseyinin yıllık açılışına pek çok önemli kişi katılmaktaydı. Bu konseyin 18 üyesi vardı. 6 doğal üye İngilizler tarafından atanıyordu. 3 üye Ada'daki Müslüman-Türkler tarafından seçilirken 9 üye Rumlar tarafından seçiliyordu. Bu açılışa İngilizlerin, Rumların ve Türklerin ileri gelenlerinden olan kişilerde katılmaktaydı. Türk izleyicilerin arasında Mevlevi dervişleri de kendi dini giysilerini giyerek katılmaktaydılar.²⁸⁰ Böylelikle Mevlevi dervişleri ve şeyhleri sadece Mevlevihane içerisinde bulunan insanlar olmayıp Kıbrıs'ı ve Müslüman Türk halkını da ilgilendiren önemli meselelerin içerisinde yer alarak bu konulardan haberdar olmuşlardı. Mevlevi dervişleri, halk tarafından saygın ve sözlerine itibar edilen güvenilir kişiler olarak görmüşlerdi. Bu niteliklerinden dolayı Mevlevi dervişleri halkı yönlendirme ve bilgilendirme konularında da hizmette bulunmuşlardı.

Kıbrıs'taki Evkaf İdaresi'nin müdürlüğüne İngiltere tarafından Evkaf muhasebecisi atandı. İngilizler tarafından kendi memuru olarak görülen muhasebecisi,

²⁷⁹ Çelik, a.g.e., s. 92.

²⁸⁰ Luke, a.g.e., s. 94-97.

Evkaf'a ait bütün hesapların kayıtlarını inceledi. Evkaf üzerinde hakimiyet kuran muhasebeci, vakıfların bütün kayıtlarını tutarken ve aynı zamanda Evkaf'ın diğer kurumlarla olan iletişimini de sağlamaktaydı. Yapılan antlaşmada yer alan; Evkaf yönetiminin Osmanlı ve İngiliz idaresinin atayacakları delegeler ile yönetilmesi maddesi ise uygulanmadı. İngilizler, Osmanlı yönetimine kabul ettirdikleri zorlamalarla Ada'daki Müslüman Türk halkı için önemli kurumlardan biri olan vakıfların yönetimi üzerinde söz sahibi oldular.²⁸¹

İngiliz yönetimi vakıfların idaresini ele geçirmesiyle birlikte Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait Celaliye Vakıfları'na da müdahale ettiler. Vakıfların sahip olduğu emlaklarına ve gelirlerine İngiliz yönetimi el koydu. Ayrıca Mevlevihane'nin bağlı bulunduğu merkezi olan Konya Asitanesi ile de bağı koptu.²⁸²

Osmanlı'nın Kıbrıs Adası'nı 1878'de İngiltere'ye devretmesinden sonra Ada'daki Müslümanlar içinde zor zamanlar başladı. Ada'daki Müslüman nüfus, bu tarihten itibaren Osmanlı'nın giderek güç kaybetmesine de bağlı olarak eğitim ve din faaliyetlerinde eksiklikler yaşamaya başladı. Öyle ki Ada'daki imam ve öğretmen sayısı her geçen yıl azalmaktaydı. Bu nedenle Müslüman Türkler kendi kültürel değerlerini yitirmeye başladı. Çünkü kendi kültürel değerlerini besleyecek görevlilerden mahrum kaldılar.

Osmanlı egemenliğinin Kıbrıs'ta etkisini yitirmesine bağlı olarak artan İngiliz hakimiyeti karşısında Türk nüfusu azınlık durumuna düştü. Buna karşı Rumların hem nüfus hem de dil olarak çoğunluk konumda bulunması Müslüman Türk nüfusunun kendi değerlerini yitirmesine yol açıyordu. Bu kültürel yozlaşmanın artmasına da bağlı olarak

²⁸¹ Çelik, a.g.e., s. 273.

²⁸² Özönder, a.g.e., s.114.

hem Müslümanlıktan hem de Türklükten kopmalar başladı. İngiliz idaresi döneminde ekonomik durumları da giderek kötüleşen Türkler, 19. yüzyılın sonundan itibaren mal ve mülklerini de kaybetmeye başladılar.

Müslüman Türklerdeki bu yozlaşmadan Lefkoşa Mevlevihanesi de nasibini aldı ve Ada'nın İngiltere'ye devrinden itibaren Müslüman Türk halkı üzerindeki etkinliğini yitirmeye başladı. Ada'daki imamların da sayısının yetersizliğinden dolayı dinlerinden kopmaya başlayan Türkler aynı zamanda Mevlevilikten de uzaklaşmaya başladılar.

2.2. 19. Yüzyıl Sonrasından Günümüze Kadar Lefkoşa Mevlevihanesi

2.2.1 Saffet Efendi

Saffet Efendi Lefkoşa Mevlevihanesi'nde şeyhlik görevinde bulunmamış olmasına rağmen bu makama geçebilmek için İngiliz sömürge yönetimine karşı bir hak mücadelesinde bulundu. Mustafa Saffet (Celaleddin Tanul) Efendi 1931 yılında babası Mustafa Celaleddin Efendi vefat ettiği zaman tek evladıydı. Saffet Efendi İstanbul'dan dış hekimisi olarak mezun olup annesi Rana Hanım'la birlikte yaşamak için Konya'ya yerleşti. ²⁸³ Babası Mehmed Celaleddin Efendi'den kalan terekesi ise Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde tutulmaktaydı. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde kalan eşyalar içinse Evkaf Dairesi'nce bir bekçi tayin edildi. ²⁸⁴ Saffet Efendi, babasının ölüm haberini aldıktan sonra derhal toplanıp Kıbrıs'a gitti. Fakat Mehmet Celaleddin Efendi ölene kadar Lefkoşa Mevlevihanesi'ne müdahale etmeyen İngiliz sömürge yönetimi, Mehmet Celaleddin Efendi'nin ölümünü fırsat bildi. ²⁸⁵

²⁸³ Cihangir, a.g.e.

²⁸⁴ Fedai, Altan, a.g.e., s. 54-56, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D.L.R.S.; 28/1907-4.

²⁸⁵ Fedai, Altan, a.g.e., s. 40-41.

20 Kasım 1928 yılında ise Ada'daki İngiliz sömürge yönetimi, Kıral Fermanı'nı (The King's Order-in Council) ilan etti. Bu fermanın Evkaf İdaresi ile ilgili 26. Maddesine göre Mevlevihane'ye ait vakfın mülkleri ve gelirleri Evkaf İdaresi'nin yönetimi altına girmekteydi. Böylece Ada'daki bütün vakıfların idaresi tek bir çatı altında mazbut vakıf statüsünde toplanmaktaydı.²⁸⁶ Mehmed Celaleddin Efendi döneminde uygulanmayan kanunların, onun ölümünün ardından hemen uygulanılması istenildi. Mevlevihane'de ortaya çıkan belirsizlikten ve Saffet Efendi'nin şeyhlik iddiasındaki yetersiz kanıtından dolayı İngiliz İdaresi'nin direktifleriyle Evkaf Dairesi, Lefkoşa Mevlevihanesi ve Mevlevihane'ye ait vakıfları kendi bünyesine dahil etti.

Saffet Efendi'nin şeyhlik talebi de idareciler tarafından; Mevlevihane'nin mülklerini ve gelirini kendisine kazanç sağlamak için kullanacağı yönünde değerlendirildi. Kendisinin dış hekimi olması da şeyhlik görevini yerine getirme konusunda şüphe uyandırdı.²⁸⁷ Saffet Efendi bu durumuna rağmen Mevlevihane'ye ait vakıflar konusunda da hak iddiasında bulundu. Saffet Efendi'nin "*post*"a oturmaması ve Mevlevilik kisvesinden uzak olması da hak talebini geçersiz kılmaktaydı.²⁸⁸ Mevlevihane'ye ait vakıfların yönetimini Evkaf Dairesine aktarmak isteyen İngiliz sömürge yönetimi için bu durum; eskiden beri devam ederek gelen düzenin yerine kendi düzenlerini kurmaları için bir fırsat oldu.

Evkaf İdaresi de Mevlevihane'ye ait vakıfların kendi idaresinde olmasını ve şeyhlerce yapılan tapu işlemlerinin kendi bünyesinde yapılmasını talep etti. Evkaf İdaresi'ne göre başa geçen kişiler Mevlevihane'ye ait gelirleri ve mülkleri sorumsuzca kullanmaktaydı. Bu nedenle gelirlerin Evkaf İdaresi'nde toplanıp daha sonra

²⁸⁶ Fedai, Altan, a.g.e., s. 54-56, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D.L.R.S.; 28/1907-4.

²⁸⁷ Fedai, Altan, a.g.e., s. 54-56, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D.L.R.S.; 28/1907-4.

²⁸⁸ Fedai, Altan, a.g.e., s. 41.

Mevlevihane'nin ihtiyaçları için harcanması talep edildi. Evkaf'ın Mevlevihane ile ilgili yine bir diğer talebi de İngiliz sömürge yönetimince Mevlevihane'ye ödenen bağış ve ödeneklerin 22 Eylül 1931 itibariyle Evkaf'a ödenmesidir.²⁸⁹

Harid Fedai ve Mustafa Haşim Altan'ın bizzat kendilerinin, Saffet Efendi'nin ailesi ile yaptıkları görüşmeden aktardıkları olaylara göre; Saffet Bey, Evkaf görevlisi Mehmed Münir'e (Sir Münir) Mevlevihane vakıflarının tevleviyetiyle ilgili bir belge ibraz etti. Bu belgeye çok sinirlenen Sir Münir belgeyi yere atıp ayaklarının altında çiğnemişti. Münir Bey'in bu tutumu aynı zamanda İngiliz sömürge yönetiminin de olaya karşı tutumunu göstermesi açısından bir örnektir. Bu davranış karşısında Saffet Bey, dönemin ünlü avukatlarından biri ile anlaşarak hakkını aramak için mahkemeye gideceğini ve Evkaf görevlilerine ihbarname göndereceğini avukatı aracılığıyla bildirdi. Fakat ilerleyen süreçte bütün bu çabalarının karşılıksız kalması karşısında, içinde bulunduğu durumun hiçbir yarar sağlamayacağını fark eden Saffet Bey davadan geri çekilerek kaderine razı geldi.²⁹⁰

Saffet Bey'in bütün bu yaşadıklarına karşılık Mevlevihane mensupları ve yakın arkadaşları onu ikna etmeye çalıştılar. Yine Harid Fedai ve Mustafa Haşim Altan'ın bizzat kendilerinin Mevlevihane mutriplerinde Rıza Efendi'nin oğlu Nail Berksu ile yaptıkları görüşmede, Nail Berksu babasından nakille yaşananları şöyle anlattı; Saffet Bey, Mevlevi kıyafetini giymeyi ısrarla reddetmişti. Onun bu özelliğini bilen arkadaşları da en azından mukabele süresince ondan bu kıyafeti giymesini istemişlerdi. Bu isteklerinde ısrar etmiş olsalar da bütün bu çabalar sonuçsuz kaldı. Saffet Bey'in bu tutumunda; aldığı eğitim ve içinde yetiştiği yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin inkılapçı ve aydınlıkçı düşünce

²⁸⁹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 54-56, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D.L.R.S.; 28/1907-4.

²⁹⁰ Fedai, Altan, a.g.e., s. 42.

ortamının da etkisi oldu.²⁹¹ Ailesi her ne kadar Mevleviliğin içinde olsa da Saffet Bey yetiştiği koşulların etkisinde kalmıştı.

2.2.2. Selim Dede

1925 yılında Türkiye’de çıkartılan kanun doğrultusunda Konya’daki merkezini Halep’e taşıyan Mevleviler, Lefkoşa Mevlevihanesi üzerinde sahip oldukları hakkı sürdürmeye kararlıydılar. Mevleviliğin merkezi taşındıktan sonra Kıbrıs’taki Evkaf Dairesi’ne elden gönderilen bir yazı ile Mehmed Celaleddin Efendi’den sonra kimin ardlı olacağını kararı Halep’teki Çelebi’nin vereceği belirtildi.²⁹² Mehmed Celaleddin Efendi’nin vefat etmesi üzerine de Halep’teki Çelebi, Selim Dede’yi Lefkoşa Mevlevihanesi’nin yeni şeyhi olarak atadı.

Mevleviliğin merkezini Konya’dan Halep’e taşınması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin aldığı kararla tekke ve zaviyeleri kapatıp bu yerlerin mülklerine el koyması, Ada’daki İngiliz yönetimi ve Evkaf İdaresi’nce de Mevleviliğin sonu olarak görüldü. Bu nedenle Halep’teki Çelebi’nin gönderdiği mektupları Evkaf İdaresi dikkate almadı.²⁹³ Hatta Evkaf delegelerine ait resmi bir belgede, yaşanan gelişmelere karşı sahip oldukları bakış açısı şu cümlede yer almaktadır: “*Kıbrıs’taki Tekkenin mülkü ile birikmiş meblağında gözleri olduğu aşikardır.*” Halep Mevlevihanesi’ndeki yeni yapının Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili attığı adımlar, Kıbrıs’taki yetkililer tarafından, yabancıların Kıbrıs’ın iç işlerine müdahalesi olarak görüldü ve nitelendi.²⁹⁴

²⁹¹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 42.

²⁹² Fedai, Altan, a.g.e., s. 43.

²⁹³ Evkaf Nezareti’ne gönderilen Selim Dede’nin atama kararı; Fedai, Altan, a.g.e., s. 76, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; F 28/1907 57.

²⁹⁴ Fedai, Altan, a.g.e., s. 54-56, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D.L.R.S.; 28/1907-4. Harid Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 96.

15 Mart 1932 tarihinde Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosluğu'ndan Kıbrıs'taki İngiliz valisi, başkomutanına bir belge gönderildi. 18 Mart 1932'de Kıbrıs'a ulaşan bu belgede; Halep'te bulunan Mevlevi Çelebisi'nin Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosluğuna yazdığı mektupta ²⁹⁵, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin vefat eden şeyhinin yerine yeni şeyh olarak Selim Dede'nin atandığını bildirdi. Selim Dede bu mektubu Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosluğuna, Şam Mevlevihanesi Çelebisi Muhammed Şemseddin ile birlikte getirip elden teslim etti. Atama mektubunun üzerindeki imza, Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosluğu tarafından da geçerli olarak kabul edildi. Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosu H. E. Satow'un görüşüne göre; Selim Dede ve Muhammed Şemseddin bu olayın yaşandığı tarihten kısa bir süre sonra İskenderun'dan Kıbrıs'a doğru yola çıkmışlardı. ²⁹⁶ Böylelikle Selim Dede şeyhlik kararını, İngiliz yönetimine tasdik ettirerek Kıbrıs'a geldi.

Selim Dede Kıbrıs'a geldiği zaman ise karşısında büyük sorunlar buldu. Ada'daki İngiliz sömürge yönetimi etkisini, Türkler üzerinde baskı yaparak sürekli hissettirmekteydi. 1931 yılında yaşanan isyan sonucunda bir sıkıyönetim idaresi kuruldu. Bu idareye karşı tepki göstermek, hak aramak ise Türkler için oldukça zordu. Ada'daki Türklerin büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti'ne gönülden bağlı olup, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yapılan inkılapları ve yenilikleri yakından takip etmekteydiler. Bu yeniliklerden biri olan Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kararı da halkın nezdinde itibar buldu. Bu nedenle Kıbrıs Türk halkı, İngiliz sömürge yönetiminin Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili aldığı kararlar karşısında tepkisiz kaldı. Mevlevihane ile ilgili yaşanan olumsuz

²⁹⁵ Halep'teki Mevlevilik merkezi, Suriye'yi kontrol eden Fransa hükümeti tarafından da tanınmış bir kurumdu. Fransız Yüksek Komisyonu müfettişi Monsiur Gennardi, Halep Mevlevihanesinin Çelebisi olarak Mehmed Bakır Efendi'ye çelebilik yetkilerini vermişti. Kendisine tanınan yetki çerçevesinde Mevlevihanelere şeyh atama hakkına sahip olan Mehmed Bakır Çelebi Lefkoşa Mevlevihanesi'ne Selim Dede'yi atayıp bu atamayı kendi mühürüyle onaylamıştı.

²⁹⁶ Fedai, Altan, a.g.e., s. 67-68, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No:46.

gelişmeler karşısında mücadele edenler ise; Mevleviler, Mevlevilere gönülden bağlı bulunan bazı insanlar ve İngilizlerin haksız kararlarına karşı çıkan birtakım insanlardı.

Selim Dede Kıbrıs'ta oluşan bu ortam içinde Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olmak için geldi. Selim Dede Kıbrıs'a gelmeden önce de Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosluğu'na başvurarak Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhliğine atanma belgesinin geçerli olduğunu tasdik ettirdi. 16 Nisan 1932 tarihli belgede ise Kıbrıs'taki Sömürge Vali Vekili H. Henniker-Heaton, 15 Mart 1932 tarihli belgenin kendisine ulaştığını bildirdi ve Selim Dede'nin vefat eden şeyhin yerine atandığını öğrendi.²⁹⁷ Fakat Selim Dede'nin yaptığı başvuru ise, İngiliz makamlarınca oyalanıp işleme alınmadı. Hatta onun Mevlevihane kapısından içeriye girmesine bile müsaade etmediler.²⁹⁸ Bu tutum yüzünden zor durumda kalan Selim Dede, Mevlevihane görevlisi İbrahim Efendi'nin evine misafir olmak zorunda kaldı.²⁹⁹

Selim Dede'nin yaptığı başvuru sonrası Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, Lefkoşa Mevlevihanesi hakkında bir memorandum hazırladı. 29 Mart 1932 tarihli bu bildiri; Mevlevihane'ye şeyh atanmasından Celaliye Vakıfları'nın yönetimine kadar, vakıfların mülklerinden elde edilen gelirin devredilmesinden, yine vakıfların arazi işlemine kadar birçok konu hakkındaki sorunlara ilişkin bilgiler Koloni Sekreterine sunuldu.³⁰⁰

²⁹⁷ Fedai, Altan, a.g.e., s. 69, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No:47.

²⁹⁸ Fedai, Altan, a.g.e., s. 44. 21 Nisan 1932 tarihli belgede Kıbrıs Evkaf murahhası Münir Bey'in Lefkoşa Evkaf Vekaletine yazmış olduğu dilekçede bu durum aynen ifade edilmişti. "Mehmed Selim Efendi isminde birisinin Çelebi tarafından Mevlevihane'ye Şeyh tayin edildiği vaki ise, geleceği anlaşılmalı olmakla, işbu şahsın tekkeye duhulunun men'i ile tedabir-i lâzime ihzar olunması hususu ayrıca kemal-i ehemmiyetle işler kılınır." Fedai, Altan, a.g.e., s. 60-61, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 1931/133 (1).

²⁹⁹ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No: 67.

³⁰⁰ Fedai, Altan, a.g.e., s. 70-74, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No:48 MP1175/31.

Bu memorandum aynı zamanda bu döneme ilişkin şeyhlik konusu dışında Kıbrıs'taki Mevleviliğe dair de bazı bilgileri de sunmaktadır. Bu bildiriye göre;

a) Mevleviliğin Ada'da 30 üyesi bulunmaktaydı.³⁰¹

b) Bu 30 üyeden de 4 veya 5 tanesinin Mevleviliğe uygun niteliğe sahip olduğu ifade edilmektedir.

c) Şeyh atama yetkisinin Osmanlı sultanından Ada'daki İngiliz valisine geçtiğini

d) Şeyhlerin maaşının Türkiye tarafından ödendiğini

e) Yeni bir Mevlevi şeyhinin atanmasına gerekli olmadığı

f) 8 Ağustos 1875 tarihli Osmanlı Kanununun 1. maddesine göre şeyhin kendi arazi sicil dairesini tutmasını gerektiğini ifade etmektedir.³⁰²

Selim Dede hakkı olan şeyhliğin mücadelesini verirken Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili bir diğer sorun da Mevlevihane'ye ait vakıflar meselesiydi. Evkaf İdaresi 1928'de çıkarılan Kıral Fermanı'na (The King's Order-in Council) dayanarak müstesna Celaliye Vakıfları'nın kendi idaresine devredilmesi için uğraşmaktaydı. İngiliz sömürge yönetiminin bakış açısına göre ise; Lefkoşa Mevlevihanesi kullanılmayan, eskimiş bir kurumdu. Bu kuruma ait gelirler ve mülkler de amacı dışında kullanılmaktaydı. Hatta bu vakıfların tekrardan, özgün amacı ve işlevinde kullanılması imkansız olarak değerlendiriliyordu.

Tapu ve Kadastro Müdürlüğünün Lefkoşa Mevlevihanesi hakkında hazırladığı memorandumda bu konular ele alındı. Fakat yapılan inceleme de Tapu ve Kadastro

³⁰¹ A. Papapetro'nun hazırladığı raporundaki derviş sayısı Lefkoşa Mevlevihanesi için tutarlıdır. İtalyan asıllı seyyah Arşidük Louis Salvator, Levkosia adlı eserinde de Lefkoşa Mevlevihanesinin derviş sayısını 36 kişi olarak ifade etti. Arşidük Louis Salvator'un 1872'nin aralık ve 1873'ün ocak ayında Lefkoşa'da bulunarak o tarihin derviş sayısını belirtti. Arşidük Louis Salvator'un ifade ettiği 36 derviş sayısının İngiliz idaresinin hemen öncesindeki zamanda olması ile de ayrıca önemlidir. Bkz. Arşidük Louis Salvator, Levkosia, Çev. Vur Yektaoğlu, Galeri Kültür Yayınları, 1. b., Lefkoşa, 2012, s. 45.

³⁰² Fedai, Altan, a.g.e., s. 70-74, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No:48 MP1175/31.

Müdürlüğü kesin bir sonuca varamadı. Hatta vakıf ve mülklerin daha detaylı incelenmesi için bir müfettişin tayin edilmesini de talep etmekteydi. Bu soruşturma sırasında da müstesna Celaliye Vakıfları'nın mal ve fonlarının Evkaf İdaresi'ne devredilmesi, bu kaynakların gelirinin ve giderinin ayrı bir hesapta tutulması talep edildi. Tapu ve Kadastro Dairesi tarafından arazi işlerine ait gerçekleştirilen işlemlerin; kayıt, devir, ipotek, miras ve mahlulat gibi bütün işlemlerin ücretinin “*Genel Gelirler*” bölümüne ödenmesi talep edilmekteydi. Tapu ve Kadastro Dairesi'nde ise bu işlemler için ayrı bir hesap oluşturulmalıydı.³⁰³

Tapu ve Kadastro Müdürlüğünün Lefkoşa Mevlevihanesi hakkında hazırladığı memorandumda 27 ve 29 numaralı tutanaklara ilişkin Evkaf İdaresi 26 Nisan 1932 tarihli raporunu Koloni Sekreterine gönderdi. Evkaf delegeleri olan A. E. Gallagher ve M. Münir Mevlevihane'nin gelirleri ve vakıflarıyla ilgili soruşturmada; müstesna Celaliye Vakıfları'nın var oluş amacını yitirdiğini, 1928 yılında çıkarılan Kırıl Fermanı'nın (The King's Order-in Council) uygulanması gerektiğini ve Tapu ve Kadastro Müdürlüğünün vakıflar konusundaki soruşturmasını ilerletmesini talep etti. İngiliz sömürge yönetimine; hükümet tarafından Mevlevihane ödeneklerinin ödenmesi, tapu harcı sorunları ve merhum şeyhin oğluna ödenek verilmesi (verilmemesi halinde Müslümanlar arasında sorun yaratabileceği) meselesinde son kararını vermesi tavsiye edildi.³⁰⁴

Tapu ve Kadastro Müdürlüğünün Lefkoşa Mevlevihanesi hakkında hazırladığı bildiri metni Koloni Sekreteri B.J.O'Brien ve Başsavcı H. Paschalis tarafından da incelendi. İki görevlinin arasında geçen yazışma belgelerinde; bir şeyhin atanmasına

³⁰³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 70-74, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No:48 MP1175/31.

³⁰⁴ Fedai, Altan, a.g.e., s. 96, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 128/1907 No:48.

gerek olmadığı, hükümetin bu atamayı kabul etmeyeceğini ve Selim Dede'nin Mevlevihane'ye girişinin Evkaf İdaresi tarafından engellenmesi talep edilmekteydi.³⁰⁵

Selim Dede İngiliz sömürge yönetiminin almış olduğu kararlar karşısında, hakkını aramak için 30 kişiye yakın Mevlevihane görevlisini harekete geçirdi. Diğer yandan da Selim Dede, İngiliz sömürge yönetimine derdini anlatabilmek için Avukat Con Rifat'a³⁰⁶ başvurdu.

Avukat Con Rifat, hazırladığı dilekçeye, Mevlevihane'ye mensup 15 kişinin de imzalarını eklettikten sonra İngiltere'nin Kıbrıs valisine başvurdu. Bu dilekçede; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kapatılıp mühürlenmesinden büyük üzüntü duyulduğunu bu nedenle Mevlevihane'nin bir an önce yeniden açılması talep edildi. İngiliz sömürge yönetiminin aldığı kararların yeni şeyh atanıncaya kadar geçerli olduğu belirtildi. Mevlevihane şeyhliğinin bahşedilen özel bir makam olduğunu, Mevlevihane'ye şeyh olarak atanacak kişinin birçok niteliğe sahip olması gerektiğini ifade etti. Bu kişinin; yetenekli bir insan olup Mevlevilik eğitimden geçmesi, Mevlevi ülküsünü benimsemesi ve şeyhlik makamının babadan oğla miras olarak geçmemiş olması aranan özelliklerdi. Bu şeyhleri atama ve görevden alma yetkisinin de Mevlevi Çelebisi'ne ait olduğu ifade edildi.³⁰⁷

Avukat Con Rifat ve Mevleviler haklarını aramak için hukuki mücadelenin yanında, bir araya gelerek toplu mücadeleye de giriştiler. Bu mücadelenin eyleme geçme ihtimali Evkaf ve İngiliz güçlerini endişelendirdi. 23 Nisan 1932 tarihli belgeye yansıyan

³⁰⁵ Fedai, Altan, a.g.e., s. 70-74, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No:48 MP1175/31.

³⁰⁶ Avukat Con Rifat; İngiliz sömürge yönetimi ve onun destekçileri tarafından haksızlığa uğrayan Kıbrıs Türk halkının sorunlarını kendi gazetesi olan 'Masum Millet' gazetesinde çıkardığı çeşitli yazılarla dile getirmişti. Con Rifat'ın kendisi normalde çağdaş yapıda bir insan olsa da geleneksel yapılı bir dini kurumun uğradığı haksızlığa karşı kayıtsız kalmamış ve kendi gazetesinde dile getirmişti. Fedai, Altan, a.g.e., s. 44. Con Rifat için bkz. Ahmet An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler (1782-1899), Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 249-251.

³⁰⁷ Fedai, Altan, a.g.e., s. 77-78, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No; 65.

gelişmeler o günleri anlatmaktadır. Evkaf Delegatesi Katibi Osman Talat o gün yaşananları Lefkoşa Evkaf İdaresi'ne şöyle ifade etti. *“Bugün Mevlevi Tekyesi'nin civarından geçerken birçok halkın gayr-i tabii olarak orada içtima yaptıklarını müşahade eyledim. Orada Avukat Rifat Efendi, Dülger Ahmet Efendi, Çavus Akif vesaire bulunmakta idi. Ben daireye gitmek üzere hareket edince otomobil içerisinde üç Çelebi vesairleri bulunmakta idi. Ve bunlar kuvve-i cebriye isti'mal ederek tekyeye girecekleri anlaşıldığından berâ-yı malumat arz eylerim efendim.”*³⁰⁸

Evkaf İdaresi'ne ulaşan bu belgeden sonra Evkaf Delegatesi hemen harekete geçerek İngiliz Koloni Sekreterine *“acil”* başlıklı bir yazı gönderdi. Bu yazıda; Ada'ya gelen üç Mevlevi Dervişinden, Avukat Rifat Efendi ve toplanan kalabalıktan bahsedildi. Koloni Sekreterine kalabalığın toplanma sebebi olarak ise; bu kişilerin Mevlevihane'ye sızma niyetinde olan ajitatörler olduğu sunuldu. Bu kişilerin eyleme geçmelerini önlemek içinde polis gücünden yardım istendi.³⁰⁹

14 Eylül 1932 tarihinde (?) Selim Dede Evkaf'a bir dilekçe yazarak; kendisinin Çelebi Mehmed Bakır Efendi tarafından tayin edildiğini, şeyhlik tayinnamesinin açıkça belirli olduğunu ve tayinname de yer alan şeyhlik görevinin bir an önce onaylanmasını İngiliz sömürge yönetiminden talep etmekteydi.³¹⁰ Aynı gün Evkaf İdaresi delegesinin, Koloni Sekreteri Troodos'a yazdığı dilekçede Selim Dede'nin yaptığı başvurunun alındığını fakat talep ettiği isteğin ise kabul edilemeyeceğini bildirdi.³¹¹

26 Eylül 1932'de Koloni Sekreteri Ofisinin Evkaf delegelerine hitaben yazdıkları belgede Selim Dede'nin başvurusu hakkında bilgi verdi. Selim Dede'nin başvurusunun

³⁰⁸ KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 165/1932 (22).

³⁰⁹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 66, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; F 28/1907 No; 55.

³¹⁰ Fedai, Altan, a.g.e., s. 79-80, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No; 67.

³¹¹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 97, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No; 68.

değerlendirme altında olduğunu, yasal statüsünün belli olmadığını ve zamanı gelince kendisiyle daha fazla iletişime geçileceğini açıkladı.³¹² 27 Eylül’de ise Evkaf delegesi Münir Bey, Selim Dede’ye yaptığı başvurusu hakkında geri dönüş yaparak Koloni Sekreterliğinin yukarıda verdiği bilgileri ilettiler.³¹³

Selim Dede’nin uzun zamandan beridir verdiği hak mücadelesi nihayet sonuçlandı ve 6 Aralık 1932’de şeyh olarak Lefkoşa Mevlevihanesi’nde görevine başladı. İbrahim Numan’a göre Selim Dede’nin şeyhlik makamına geçişi; “*konunun Masum Millet gazetesinde milli mesele haline dönüştürülmeye çalışılması üzerine Selim Dede’nin dergâhtaki görevi maaş karşılığı üstlenmesine izin verildi*” şeklinde değerlendirildi.³¹⁴

Selim Dede şeyhlik hakkını kazanmasına rağmen aldığı yıllık maaşı 48 lira idi. Bu maaşın ödemesi ise Evkaf bünyesinde bulunan Celaliye Vakfı tarafından yapılacaktı. Mevlevihane’de yerine getireceği imamlık görevi içinde yıllık 12 lira ayrı bir ödenek verilmesi kararlaştırıldı. Bu ödenek de yine Evkaf bünyesindeki Celaliye Vakfı’ndan karşılanacaktı.³¹⁵ Tuncer Bağışkan’a göre; Selim Dede’nin Mevlevihane’ye ait vakıfları yönetememe sebebi olarak “*Türkçe ile Osmanlı Türkçesi bilmemesi nedeniyle Celâli’ye Vakfı’nın idaresi Evkaf Murahhaslığı tarafından devralınmıştır.*”³¹⁶ Yine Tuncer Bağışkan’a göre; Selim Dede “*Türkçe ile Osmanlıca bilmediğinden görevini bir tercüman tutarak yapmaktaydı.*”³¹⁷

³¹² Fedai, Altan, a.g.e., s. 98, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No; 69.

³¹³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 99, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 28/1907 No; 70.

³¹⁴ Numan, a.g.e., s. 126.

³¹⁵ Fedai, Altan, a.g.e., s. 83-85, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 165/1933.

³¹⁶ Bağışkan, Kıbrıs’ta Osmanlı, İslam ..., s. 54.

³¹⁷ Bağışkan, Kıbrıs’ta Osmanlı, İslam ..., s. 57.

1931 yılında Mevlevihane'ye ait olan vakıf gelirleri Evkaf İdaresi'ne aktarıldığı için, Lefkoşa Mevlevihanesi sahip olduğu işlevlerini yerine getiremez oldu. Celaliye Vakıfları ile ilgili İngilizler 2 Aralık 1933 tarihli bir kanun çıkararak bu vakıfla ilgili esasları belirlediler. Bu kanuna göre Celaliye Vakfı 1928 yılında ilan edilen Kıral Fermanına göre idare edilecekti. Vakfa ait taşınır-taşınmaz bütün mülklerin yönetimi Evkaf İdaresi tarafından yapılacaktı. İngiliz Valisi'nin onayını almak şartıyla Evkaf delegesi; Celaliye Vakfı'nın mülklerini herhangi bir başka bir mülkle değiştirebilecek ve bir mülke ait kira süresini iki katına çıkarabilecekti.³¹⁸ Evkaf İdaresi'ne verilen bu yetkiler ilerleyen yıllarda İngilizler tarafından suistimal edilip Celaliye Vakfına ait taşınmaz mülkleri haksız bir şekilde kullanmalarına ve devretmelerine yol açtı.

Evkaf İdaresi sadece şeyhin maaşını ödediği için Mevlevihane'nin kuruluşundan beri; fakir-fukura için yapılan yiyecek ve giyecek yardımları yapılamadı. Yine Mevlevihane bünyesinde yapılan sanat, kültür ve zanaat faaliyetleri maddi ödeneksizlikten yerine getirilemedi. Bu nedenle Mevlevihane sahip olduğu niteliklerini yitirerek sadece ibadet edilen bir yer haline geldi. Sıkıyönetim nedeniyle de getirilen kısıtlamalar sonucunda, haftada bir ya da iki kez o da izin alınmak şartıyla sema gösterisinin yapılmasına izin verilmekteydi.³¹⁹ Mevlevihane'nin önünde bulunan Söğüt'ün Kahvesi'nde toplanan halk, seyirlik olarak bu sema gösterisini izlemekteydi.³²⁰

11 Şubat 1936 tarihinde, 15 Mevlevihane mensubu Evkaf İdaresi'ne bir dilekçe yazdılar. Bu dilekçede Selim Dede'nin Suriye'den gelirken beraberinde getirdiği Hasan Efendi'yi şikayet ettiler. Hademe olarak Mevlevihane bünyesinde bulunan Hasan

³¹⁸ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, The Statute Laws Of Cyprus No. 44 of 1933. Bkz. Ekler 1.

³¹⁹ "Lefkoşa Evkaf Vekâleti Kaymakamlığına; Efendim, 1937 senesi Kânûn-ı Evvelinin 12inci Pazar günü ba'da'z-zevâl saat üç buçuk da Mevlevi Âyini icra edileceği bugün Şeyh Selim Dede Efendi tarafından ihbar edilmiştir. Ale'l usûl polise tahriren bildirilmesi mütemennâdır." Fedai, Altan, a.g.e., 86-87, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 165/1937.

³²⁰ Fedai, Altan, a.g.e., s. 45.

Efendi'nin gerekli niteliklerine sahip olmadığı ve Mevlevilikle alakasının bulunmadığı ifade edildi. Bu durum Mevlevilik usul adetlerine de aykırıydı. Hasan Efendi'nin de Mevlevihane'ye uyum sağlayamaması Şeyh Selim Dede ile aralarında sık sık tartışmaların yaşanmasına yol açtı. Dilekçe yazılmadan önceki günlerde Hasan Efendi'nin yaptığı olay ise bardağı taşıran son damla oldu ve bunun gibi bir olayın bir daha ne Mevlevihane içerisinde ne de dışarısında yaşanmaması için Hasan Efendi'nin tekrar Suriye'ye gönderilmesi talep edildi.³²¹

Hasan Efendi'nin gönderilmesiyle birlikte Mevlevihane ödeneğinde açılacak olan boşluk için Mevlevihane'ye bir neyzen tayin edilmesi talep edildi. Kıbrıs'ta bu vazifeyi yapacak az sayıda kişi olması nedeniyle geçici olarak neyzen bulunamıyordu. Bu nedenle devamlı olarak Mevlevihane bünyesinde bulunacak bir kişiye ihtiyaç vardı. Hasan Efendi'nin gitmesiyle ondan açılacak olan bir liralık ödenekle de Abdülazim Bey'in tayin edilmesi talep edildi. Abdülazim Bey neyzenlik görevinden arta kalan zamanda da Mevlevihane mensuplarına musiki ve müzik aletlerini öğreterek Mevlevihane'nin ihtiyaç duyduğu mutrip takımını oluşturabilirdi.³²²

Ocak 1953 tarihinde hayatını kaybeden Selim Dede bu tarihe kadar görevini yapmaya devam etti. Selim Dede vefatından sonra Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olarak defnedilen son kişi oldu. Selim Dede'nin ardından Halep'teki Mevlevi Çelebisi Cemaleddin Efendi'yi yeni Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olarak tayin etti. Cemaleddin Efendi hemen Kıbrıs'a gitti ve Evkaf görevlileri ile görüştüktan sonra Suriye'ye geri döndü. Cemaleddin Efendi'nin şeyhlik görevini yapacak yetkinliğe sahip olduğu

³²¹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 94-95, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 168/8.

³²² Fedai, Altan, a.g.e., s. 94-95, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 168/8.

belirtilerek kendisine Suriye Devleti tarafından onaylanan tayin belgesi verildi.³²³ Fakat Cemaleddin Efendi Suriye'ye döndüğü sırada Hafız Şefik Efendi harekete geçerek Evkaf İdaresi'ne şeyh olmak için başvurdu. Mevlevihane'deki derviş ve müzisyenlerden de aldığı destek sayesinde Evkaf İdaresi tarafından Hafız Şefik Efendi yeni Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olarak tayin edildi.

2.2.3. Hafız Şefik Efendi

Selim Dede'nin ardından ise Hafız Şefik Efendi Mevlevihane'ye şeyh olmak için Evkaf İdaresi'ne başvurdu. Şefik Efendi'nin başvurusu ilk başta şeyhlerin Suriye'den görevlendirildiği gerekçesiyle ret edilse de sonradan boş kalan şeyhlik makamı için talep ettiği başvurusu kabul edildi.³²⁴

Hafız Şefik Efendi'nin ayinhan olması bu göreve getirilmesinde önemli bir etken oldu. Çünkü Mevlevihane de şeyhten sonra gelen kişi ise ayinhandır. Hızır Tekkesi'nin şeyhi olan ve aynı zamanda 42 yıldır Mevlevi Dervişi olup Mevlevihane'de ayinhanlık yapan Hafız Şefik Efendi'nin dilekçesinin 12 Ocak 1953 tarihinde kabul edilmesiyle şeyh oldu. Hafız Şefik Efendi'nin dilekçesine Mevlevihane'nin 13 Mevlevi Dervişi ve 4 Mevlevi müzisyeni de imza atıp destek oldular.³²⁵ Hafız Şefik Efendi, Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atanan son kişi oldu ve 11 Kasım 1974'de vefat etti.³²⁶

Hafız Şefik Efendi'den sonra Mevlevihane'de görevlendirilenlerin bir kısmı memur, işçi, ya da özel işlerde çalışıyor olmaları nedeniyle dervişlik mesleğini sürdürmeleri için uygun değildi. Evkaf İdaresi'nin Kıbrıs Türk toplumuna devredildiği İ5

³²³ Fedai, Altan, a.g.e., s.91-93, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 127/1933 (61).

³²⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 57.

³²⁵ Fedai, Altan, a.g.e., s. 89-90, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 1953/39.

³²⁶ Fedai, Altan, a.g.e., s. 47.

Nisan 1956 tarihinden sonra, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ve Kıbrıs'taki Mevlevilik faaliyetlerinin de artık işlevini yitirmesinden dolayı Kıbrıs Türk idarecilerinin görüşleri doğrultusunda faaliyetlerine son verildi.³²⁷ Kıbrıs'taki Mevlevihaneler bir yandan kaderine terk edilirken diğer yandan bu Mevlevihanelerin mensupları ve Mevlevilere gönülden bağlı bulunan sevenleri, İngiliz yönetiminin de maddi ve manevi baskıları sonucunda çeşitli yerlere dağılmasından dolayı Kıbrıs'taki Mevlevilik de tarihe karıştı.³²⁸

2.2.4. Balkan Savaşları'nda Lefkoşa Mevlevihanesi

1912'de Balkan Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla birlikte Mevleviler de Osmanlı Devleti'ne yardım etmek için harekete geçtiler. Mevlevilerin savaş zamanı harekete geçmeleri sadece Balkan Savaşı'na özgü bir durum değildi. Mevleviler Osmanlı'nın kuruluş ve yükselme dönemlerinde de '*Alperen*', '*Abdalân-ı Rûm*', '*Horasan Erleri*', '*Kolonizatör Türk Dervişleri*' olarak isimlendirilen derviş topluluklarını oluşturarak aktif görevler üstlendiler. Aradan geçen uzun yıllara ve Mevlevilerin kendi içinde de yaşanan bozulmalara rağmen Balkan Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla Mevleviler sahip oldukları bu niteliklerini tekrar kullandılar.³²⁹

Balkan Savaşı zamanında Mevlevihaneler mevcut görevlerinin dışında hastane, yardım toplama ve dağıtım merkezi gibi görevleri üstlendiler. Mevlevihane dervişleri de bu görevlerin yerine getirilmesi için çalıştılar. Mevlevihaneleri harekete geçiren karar ise Konya Asitanesi'nden Mevlevihanelere gönderilen genelge ile oldu. Genelgede 6 maddelik kararların yanı sıra Mevlevihanelerin; istişare yaparak hükümetle birlikte uyumlu çalışmaları, Hilal-i Ahmer ile yazışmaları ve verilen emirler doğrultusunda

³²⁷ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 57.

³²⁸ Özönder, a.g.e., s.115.

³²⁹ Nuri Köstüklü, Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevihâneler, XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994, TTK Basımevi, C. 3., Ankara, 1999, s. 1133.

hareket etmeleri istenildi. Mevlevihaneler ise organize olarak üzerlerine düşen görevi yerine getiren bir sosyal kurum oldular.³³⁰

Nuri Köstüklü'ye göre Balkan Savaşları sırasından Lefkoşa Mevlevihanesi diğer Mevlevihanelere göre daha aktif ve çok yönlü hareket etti. Bunun bir sebebi de; Girit'te olduğu gibi Kıbrıs'ta da bulunan Yunan tehlikesidir.³³¹ Konya Asitanesi'nin kararları doğrultusunda harekete geçen ilk Mevlevihane Urfa olurken Urfa'nın ardından Girit ve Lefkoşa Mevlevihanesi harekete geçti.

Mehmed Celaleddin Efendi 25 Kasım 1912 tarihli arzını Asitane'ye gönderdi. Bu arzında Çelebi'nin R. 11 Teşrinievvel 1328 / M. 24 Ekim 1912 tarihli emirnamesini okuyup uygulamaya koyduğunu bildirdi. Ardından şeyh; Balkan Savaşı'nı ise; müttefik devletlerin İslam dinine ve Osmanlı Devleti'ne karşı açtıkları bir isyan ve taşkınlık hareketi olarak niteledi. Bu savaş nedeniyle Kıbrıs'taki Müslümanların kederli ve üzüntülü bir halde olduğunu, camilerde ve tekkelerde bütün gün boyunca din ve devletin hayırlı sonuçlara ulaşması için Buhari-i Şerife'nin okunduğunu, Müslümanların ibadet ve hayır dualar etmekte olduğunu bildirdi. Müslümanların Allah'ın yardımıyla galip gelerek zafer kazanacağını ve düşmanlarını yenip bozguna uğratacağını ifade eden Şeyh ayrıca gördüğü rüyalarında da zaferin yakın olduğunu bildirdi. Bundan sonra ise maddi ve manevi yardım ile destekten de geri durulmadığını belirtti.³³²

³³⁰ Caner Arabacı, Balkan Harpleri Sırasında Mevlevihâneler, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2., 1996, s. 251-255.

³³¹ Köstüklü, Balkan ve I. Dünya..., s. 1136.

³³² Polat, a.g.e., s. 70, KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 5. Bkz. "11 Teşrinievvel 1328 tarihiyle müzeyyen irsaline inayet buyurulan emirname-i müteaddide-i samiyelerini kemal-i ihtiram ile idraka mütalaa müfadd-ı lazım'ül-inkıyadını tevfik hareket eyledim. Şu aralık düvel-i müttefika-i erbainin din ve devletimize karşı bilaperva açmış oldukları rayet-i isyan ve tuğyan-ı cihetiyle bil-cümle kulub-u ehl-i iman müteessir ve dilhun olub cevami-i şerife ile tekaya ve zaviyelerde leyl-ü nehar selmet-i din ve devlet için Buhari-i Şerif tilavetiyle ezkar ve ediye-i hayriyeye muvazebet idilmekte umumen ahaliye-i İslamiye berdevamdır. Bi inayetullah-i teali kariben ehl-i İslam mansur ve muzaffer ve küffar hakisar hezimet-i fahişe ile makhur ve müdemmer olacağında iştibah yokdur. Zira mana-ı acizanede görmüş olduğum ruyalar nusret-i ilahiyenin ankarib cilve riz-i zuhur olacağına delalet ider. Binaenaleyh buraca dahi manen ve maddeten müzaheret ve muavenetden geri durulmuyor."

Aynı mektupta Şeyh, yaşanan kötü bir olayı da Çelebi'ye şikayet etti. Buna göre; Mevlevi sikke-i şeriflerinin orta oyuncularından tarafından kullanılmasını ve bunların Konya'dan temin edilmiş olmasının yarattığı üzüntüyü Çelebi'ye ifade etti. Kıbrıs'ta meydana gelen sahte Mevlevi derviş olayını da Konya'ya bildirerek olaya devlet tarafından müdahale edilememesini de Konya'ya şikayet etti.³³³

Lefkoşa Mevlevihanesi'nden gelen ikinci arz ise H. 1 Kanunuevvel 1912 tarihlidir. Mehmet Celaleddin Efendi kendisine ulaşan R. 30 Teşrinievvel 1328 / M. 12 Kasım 1912 tarihli emirnameyi ekleriyle birlikte aldığını bildirdi. Şeyh hem Kıbrıs Adası'nın içinde bulunduğu kötü durumu hem de Osmanlı topraklarına yapılan saldırılara karşı verilen mücadeleden bahsettikten sonra bu mücadele için bir aydan beri yardım toplandığını ifade etti. Bu doğrultuda da bu mektuptan önce Lefkoşa'dan İstanbul'a 600 liralık bir yardım gönderildi. Diğer kazalardan da art arda yardımların toplanmakta olduğunu ve yakında oluşturulacak olan komisyona şeyhin kendisinin de bizzat katılacağını, toplanan yardımların ise merkeze gönderileceğini ifade etti.³³⁴

³³³ Polat, a.g.e., s. 70, KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 5. Bkz. “Şu kadar var ki geçende orta oyuncularından olub Adana'dan buraya gelmiş bir takım kesianın ellerinde yeni bir sikke-i şerife olduğu ve oyunlarda iktisa eyledikleri istihbar edilmesi üzerine heman burada bir vasıta ile esmanî virilerek sikke-i şerife aldırılmış ve tahkikatı acizaneme nazaran sikke-i şerif-i mezkurun Konya'dan ele geçirdikleri maatteessüf anlaşılmuştur. Bundan başka beş altı ay mukaddem Konya çilekeşlerinden Ali namındaki bir dervişin Mağusa'ya çıktığı ve başında bulunan fahri, denize atıldığını ve andan doğruca bir manastıra giderek tenassur eylediği işidilmiştir. Bu ise an-asl Kıbrıslı olub sabavetinde Anadolu'ya gitti ve Mağusa'ya geldiğinde zaten Hristiyan olan validesini bulduğunu mesmuat-ı acizanem cümlesindedir. Ne çare ki idare-i hazıra bu misüllu denaet-i habiselere layıkıyla mücazat idilemiyor.”

³³⁴ Polat, a.g.e., s. 73, KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 8. Bkz. “30 Teşrinievvel 1328 tarihli mefufuyla beraber irsal buyurulan emirname-i ali-i cenab-ı mürrid-i azamileri kemal-i tazim ile alınıb mütalaa gūzar-ı daiyanem olmuştur. Adayı bedhahın din ve devletimiz hakkında meşhud olan niyyat-ı faside ile vatan-ı mukaddesimize vukubulan tecavūzat ve taarruzat-ı bağıyanelerine karşı evlad-ı vatan tarafından dahi müdafā olduğu ve guzat-ı müslimin ile mecruhine lazım gelen muavenetde ve müzaheretle ez her cihet ifası rütbe-i vücubda bulunduğu ecilden bir mahdanberi faziletli hakim efendi hazretlerinin riyasetleri tahtında olarak cem-i ianat idilmekde ve geçen de dersaadet Lefkoşa'ya mahsus altı yüz lira kadar bir meblağın dersaadete gönderildiği gibi sair kazalardan dahi peyderpey cem-i ianat idilmekde olub kariben buraca teşekkül iden komisyon daileri dahi dahil olarak kazalara çıkılacağı ve toplanacak ianatın merci-i mahsusuna gönderileceği maruzdur, ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.”

Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhi R. 18 Kanunuevvel 1912 tarihli üçüncü mektubunda ise, Balkan Savaşları'nın yanı sıra Kıbrıs'ta da Türklerin aleyhine değişen durumdan bahsetti. Rumların Girit'teki gibi Kıbrıs'ta da boş durmayıp Ada'yı Yunanistan'a bağlamak istediklerini, bu doğrultu da Kıbrıs'tan Atina ve Londra'ya temsilciler gönderildiğini bildirdi. Diğer yandan Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için Yunan Başbakanı Venizelos ise Londra ile temaslar halindeydi. Ada'nın İngiliz Valisi ise bu mektubun yazılmasından birkaç gün önce İngilizlerin elinde bulunan Mısır'a gitmişti. Ayrıca İstanbul'dan gelen karar doğrultusunda Kıbrıs'taki Osmanlı Bankası'nın ödeme yapmamaktaydı. Yaşanan bu gelişmeler Ada'daki Müslüman Türk nüfusunu galeyana getirirken Ada'daki durum, Ada kadısı tarafından Osmanlı Devleti'ne ve Londra'daki Seyit Ali Emir Efendi'ye bildirildi. Yunanistan'a bağlanma söylemi, Ada'daki Türk nüfusunu endişelendirmekte olup oluşan karamsar durum ise Türk halkını büyük bir üzüntüye boğmaktaydı.³³⁵

Kıbrıs Türk halkı Enosis için harekete geçen Rumlara karşı mücadele ederken Lefkoşa Mevlevihanesi de siyasi gelişmelere yön verebilmek için istihbari adımları atarak haberler topladı. Bu faaliyetlerinin yanı sıra lojistik faaliyetleri ile de önce Kıbrıs Türk halkının ardından da Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı. Bu tutumuyla Lefkoşa

³³⁵ Polat, a.g.e., s. 69, KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 4. Bkz. “*Malum-u ali-i cenab-ı mürşid-i azamileri buyrulduğu üzere biraz zamandan beri devam eden Balkan Muharebeleri'nin netayicinden olarak Kıbrıs Rumlari'nin dahi Yunanistan'a iltihak arzuları kesb-i şiddet ederek buradan gerek Londra'ya ve gerek Atina'ya mebus gönderilmiş cezirenin Yunanistan'a ilhak idilmesi hususuna nihayet derecelerde say ve gayret olunmakta bulunmuşdur. Binaenaleyh ahali-i İslamiyede husule gelen galeyan-ı efkâr cihetine cezire Kadısı Efendi Hazretleri tarafında Babıali'ye keyfiyet-i arz ve eşar ve ahali-i müslime vekilleri canibinden dahi tanzim olunan arz-ı mahzar Londra'ya tesyar olunduğu gibi hususî mezkur ba-telgraf Londra'da Seyyid Emir Ali Efendi Hazretlerine dahi işar olunmuşdur. Rivayet-i vakiya nazaran Yunanistan Başvekili Venizelos, cezirenin Yunanistan'a terk olunması için Londra'da münakid meclise konulacağını beyan itmiş ve birkaç gün evvel cezire valisi dahi Mısır'a azimet eylemişdir. Bundan maada burada bulunan Osmanlı Bankası'na tediyat eylemesi için İstanbul'dan emir verildiği şuyuş bulduğu ve burada altmış bini müteceviz ahali-i İslamiye'nin atisi zülâm-ı mechuliyet içinde kalarak maazallah teala böyle bir şey vukubulur ise nasıl barınacakları ve ne tarafa hicrete mecbur olacakları kemal-i teestîfle düşünölmektedir.”*

Mevlevihanesi aracılığıyla Mevleviler, Kıbrıs'ta Türklerin yaşadığı sıkıntılı ve yıpratıcı durum karşısında ilgisiz kalmadığı gibi devletinin ve toplumunun da yanında yer aldı. ³³⁶

Balkan Savaşı bittikten sonra daha savaşın etkisi geçmeden I. Dünya Savaşı başladı. Osmanlı Devleti, bu savaş için maddi tedbirler aldığı gibi, ordunun maneviyatını da güçlü tutmak için Mücahidin-i Mevleviye Alayı'nı kurdu. Mevleviliğe mensup olan padişah Sultan Reşat'ın girişimi ve isteği doğrultusunda oluşturulan Mücahidin-i Mevleviye Alayı'na Mevlevilerin dışında diğer tarikatlardan veya sıradan kişilerden de katılanlar oldu. Alaya katılan herkes Mevlevi olarak kabul edildi ve onlara bir Mevlevi sikkesi giydirildi. ³³⁷

Mücahidin-i Mevleviye Alayı, bazı zamanlarda askeri yürüyüşler ve silah eğitimlerinde yer almalarına rağmen savaşa direkt katılmadılar. Mevlevi Alayının orduya pek çok yardımı dokunurken, bu yardımları ise daha çok geri hizmetlerde ve ordunun maneviyatının yükseltilmesinde görüldü. Mücahidin-i Mevleviye Alayına Kıbrıs gibi ulaşımı zor olan ya da düşman işgalinde bulunan yerlerin dışında pek çok kişi katıldı. ³³⁸

2.3. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne Ait Ekonomik Kaynaklar ve Evkaf-ı Celaliye

Vakıf kelimesinin anlamı “*sermayeyi, Allah için insanların yararına yöneltme ve bu yolda harcamak*” demektir. Türk-İslam medeniyetinin kuruluşlarından biri olan vakıflar aracılığıyla, halkın çok çeşitli ihtiyaçları bu kurumlar sayesinde giderildi. Bu kurumlar, şahsi girişimlerle oluşturuldu ve bu sayede devlete yük olmadan halkın ihtiyaçları karşılandı. Vakıflar aracılığıyla; külliyeler, imaretler, çeşmeler, köprüler,

³³⁶ Sibel Akgün, Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi Ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Yeri, Belleten, C. 74., S. 271., Ankara, 2010, s. 782.

³³⁷ Nuri Köstüklü, Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücahidin-i Mevleviye Alayı, s. 644.

³³⁸ Nuri Köstüklü, Vatan Savunmasında Gönül..., s. 656.

medreseler, camiler, mescitler, zaviyeler, hanlar, kervansaraylar ve tekkeler gibi halkın ihtiyaçlarına yönelik çeşitli yapılar inşa edildi. Vakıflar; sadece bu yapıları inşa etmekle kalmayıp aynı zamanda bu yapıların devamlılığını da sağladı. Hayır kurumlarının devamlılığını sağlamak için bu kurumların bakım ve onarımlarının da yapılması gerekirdi. Bu tamirat işleri için gerekli ekonomik kaynaklar da tahsis edilerek, bu yapıların topluma yararı için devamlılığı sağlandı.³³⁹

Mevlevilere ait vakıflara, Mevlana Celaleddin Rumi'nin adına izafeten Celaliye Vakıfları denilirdi. Evkaf-ı Celaliye'nin pek çok menkul ve gayrimenkul varlıkları mevcuttu. Kıbrıs'taki Mevlevilik kültürünün ve geleneklerinin devam ettirilmesi için Lefkoşa Mevlevihanesi'ne tahsis edilen vakıflar, Mevlevi şeyhleri tarafından yönetilmekteydi. Celaliye Vakıfları'nın vakfiyelerine müteveli tayin edilirken nazır tayin edilmemesinden dolayı Müstesna Vakıf sayılan bu vakıflara, Evkaf İdaresi'nin müdahale etme hakkı bulunmuyordu.³⁴⁰

Mevlevihane'nin yapım tarihi olan 1594 yılı aynı zamanda Celaliye Vakıfları'nın da başlangıç tarihi olarak kabul edildi. Lefkoşa Mevlevihanesi ile Celaliye Vakfı'nın kurulması, Kıbrıs ile Konya arasındaki bağlantıyı da oluşturdu. Vakfin ilk mütevellisi olarak gösterilen Hacı Abdullah, H. 1002 – 1016 / M. 1593-1607 yılları arasında 14 yıl süreyle görev yaptı. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Hacı Abdullah Efendi'nin yanı sıra İmam İbrahim Hatip Efendi ile Hafız Mustafa Efendi de bulundu.³⁴¹ Bu dönem de Mevlevihane'ye vakıflar bağışlayan bir diğer kişi de Cezayir Beylerbeyi olan Haydar Bey'di. Haydar Bey'in Kıbrıs'taki oğlu Haydarpaşazade Mehmet Bey'e Lapta'da mülklere

³³⁹ Kara, a.g.e., s. 92-93.

³⁴⁰ Altan, Kıbrıs'ta Türk ..., s. 875.

³⁴¹ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 21.

bıraktı. Kızı Emine Bint-i Haydar'a da Omorfo'da bırakılan mülklerden oluşturulan vakıflar, Kıbrıs Vakıf kayıtlarında Mevlevihane Vakfı olarak geçmektedir.³⁴²

II. Mahmut döneminde 1826 yılında kurulan Evkaf Nezareti tarikatları doğrudan etkiledi. Tarikatlara bağlı olan ve gelir getiren vakıflar artık merkezileştirilerek İstanbul'a bağlandı. Bu uygulamayla vakıflar, sağlamakla yükümlü oldukları gelirleri tekkeler için kullanamaz hale geldiler. Ayrıca eskiden bağışlanan tüm gelirler, tekkenin şeyhinin veya ailesinin denetimi altındayken, yapılan düzenlemeyle birlikte bu kişiler sahip oldukları gelirleri kaybederek ekonomik sıkıntıların da içine düştüler. Bu gelirler aracılığıyla sağlanan mevlevihanelerin bakımı, dervişlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yapılan sosyal yardımlar gibi işlevler de yerine getirilemedi.³⁴³

İngilizler 1878 yılında Kıbrıs'ı idare etmeye başladığında birçok dini kurum ve bu kurumların görevlileri maddi kaynaksızlıktan dolayı kötü bir durumdaydı. İdareye olan yakınlığı sayesinde Mevleviler diğer tarikatlardan farklı olarak bu duruma düşmedi. 1860 yılında padişah Abdülmecit'in verdiği beratla Mevleviler kendi vakıflarının idaresini kendileri yapmaktaydı. Bu uygulamayla Mevleviler güçlerini korudukları gibi, maddi olanakları kısıtlı diğer tarikatlara ait bazı tekkeleri de idare etmeye başladılar.³⁴⁴

Celaliye Vakfı'na ve Mevlevihanelere müdahale edilmemesi hakkında Kıbrıs Milli Arşivi Atik Emirname Kaydı Defterinde 2 kayıt bulunmaktadır. 23 Ekim 1860 tarihli belge Kıbrıs Evkaf Müdürü Râşid Efendi'ye hitaben yazıldı. Belgede; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Celaliye Vakıfları'nın idaresi ile muhasebesine müdahale edilmesi durumunun Şeyh Feyzullah Dede tarafından dilekçe ile Evkaf Nezareti'ne şikayet

³⁴² Kamil, a.g.e., s. 214.

³⁴³ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 47.

³⁴⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 47.

edildiğini ve Celaliye Vakıfları'nın müstesna vakıfları grubunda olup bu vakıflar ile Mevlevihanelere müdahale edilmemesi Râşid Efendi'ye emir buyuruldu. ³⁴⁵ 20 Eylül 1869 tarihli belgede ise yukarıdaki belgeyle aynı nitelikte olup Celaliye Vakfı ve Mevlevihaneler ile ilgili detaylı açıklamalar yapılarak bu kurumlara Kıbrıs Evkaf İdaresi müdürlerinin müdahale hakkının bulunmadığı ifade edildi. ³⁴⁶

2.3.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Envanter Kaydı

Mevlevihane'nin vakıfları ve gelir getiren kaynakları dışında, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin içinde bulunan ve demirbaş olarak nitelenen eşya sayısı ise zaman zaman değişiklik göstermektedir. Elimizde bu konuda karşılaştırma yapacak kadar bilgi ve belge bulunmamakla birlikte bu konuda örnek oluşturabilecek iki belge bulunmaktadır. Birinci belge; H. 16 Şevval 1177 / M. 18 Nisan 1764 tarihli belgeye göre; Mehmed Ârif Dede'nin vefatının ardından Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyh olan Mustafa Dede Mevlevihane'deki eşyaların bir kaydını oluşturdu. Buna göre; 10 adet Mesnevi-i Şerif, 1 adet Şevahid-i Nübüvvet, 12 adet yastık, 2 adet minder, 2 adet alçak minder, 1 adet şilte, 2 adet büyük hasır, 1 adet seccade, 1 adet küçük tahta dolap, 3 adet sîm zarf, 1 adet kırmızı post, 1 adet tennure, 2 adet kudüm, 3 adet şamdan ve çeşitli mutfak gereçleri bulunmaktaydı. ³⁴⁷

Diğer belge ise; 2 Ocak 1912 tarihinde Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'nin Konya'ya gönderdiği bir mektupta, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin sahip olduğu demirbaş eşyaları olarak şunlar sayıldı; 15 tennure, destegül ve hırka, iki adet ve bir çift kudüm, bir adet def, 5-10 adet sikke-i şerif vardı. Derviş hücrelerinde ise birkaç minder, yastık ve

³⁴⁵ Atik_Emirname_Kaydı S.N.: 2 H.N.:5 H. 7 Rebiyülahir 1277 / M. 23 Ekim 1860.

³⁴⁶ Atik_Emirname_Kaydı S.N.: 67 H.N.:102 H. 13 Cemaziyelahir 1286 / M. 20 Eylül 1869.

³⁴⁷ K.Ş.S. D.N.: 18 S.N.:61 H.N.: 131 H. 16 Şevval 1177 / M. 18 Nisan 1764.

şilte vardı. Mevlevihane kütüphanesinde ise 6 adet Mesnevi-i Şerif, bir Minhac ve Menakab-ı şerif vardı. ³⁴⁸ Bu bilgiler; o dönemki Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulunan kişi sayısını ve dervişlerin kullanabileceği eşya sayısını göstermesi açısından önemlidir.

İki farklı zamandaki belgelerde yer alan bilgilere bakıldığı zaman eşyaların sayısı zaman içinde değişiklik göstermekle birlikte eşyaların cinsi değişmedi. Mevlevihane'nin içerisinde; kitaplar, barınma için kullanılan eşyalar, Mevlevi ayinlerinde kullanılan müzik aletleri ve yeme-içme için kullanılan mutfak malzemeleri bulunmaktadır.

2.3.2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Vakıflardan Gelen Gelir Kaynakları

Müstesna vakıflardan biri olarak nitelenen Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait ilk Celaliye Vakfı ise Arap Ahmet Paşa tarafından oluşturuldu. Paşa, Mevlevihane'nin inşaatını üstlendiği gibi her türlü masrafının karşılanması için bazı vakıflar tesis etti. Celaliye Vakıfları arasında; Cafer Paşa Vakfı, Abdülmennanoğlu Hacı Kivan Vakfı, Nebethane Mahalleli Derviş Mehmed Vakfı ve Perviz Beyoğlu Yusuf Ağa Vakfı bulunmaktadır. ³⁴⁹ 1886 yılında Lefkoşa ile Konya'daki Mevlevi tekkeleri için Kaptan Cafer Paşa Vakfı da oluşturuldu. ³⁵⁰

Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait gelir getiren mülkler ise şunlardı;

- 1) Lefkoşa'da ve Girne Kapısı'nda yer alan bir dükkan ve arsa. İbrahim Mehmed'in zamanında aylık bir liradan kiralandı.
- 2) Mevlevihane Bahçesi, Lefkoşalı Hasan Dayı tarafından aylık iki buçuk liraya kiralandı. Kira antlaşması Defter-i Hakaniye kaydedildi.

³⁴⁸ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 687, KMMA, Dosya 239-030.

³⁴⁹ Özönder, a.g.e., s. 111- 114.

³⁵⁰ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 20.

- 3) Mevlevihane'ye ait bulunan meyve bahçesi ise kiraya verilmedi.
- 4) Cira çiftliği ve su hakkı, seneliği 70 liradan kiralanmış olup kira antlaşması Defter-i Hakaniye kaydedildi.
- 5) Cira'da çiftliğin dışında yer alan yaklaşık yüz kadar zeytin ağacı. Kiralandı.
- 6) Cira'daki Meyve bahçesi.
- 7) İpsemadizmeno'da (İskele kazası) yaklaşık 30 kadar zeytin ağacı.
- 8) Temroz'da (Girne kazası) yer alan 13 kadar zeytin ağacı. Bu ağaçlar Girne Evkaf Vekili Fehim Bey'in sayesinde kiralandı.
- 9) Hükümet tarafından nisan ayında verilen yıllık 35 lira 5 şilinlik ödenek.
- 10) Hükümet tarafından nisan ayında verilen yıllık 8 lira tuz parası.
- 11) Tahkikat olarak Komiserlikten aylık alınan 1 lira 4 silin 7 kuruşluk ödenek.³⁵¹

Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait Kuyudat-ı Vakfiyeler ise şunlardı;

- 1) Kıbrıs Beylerbeyi (Frenk) Cafer Paşa bin Abdülmennan vakfına (4 Ocak 1602) ait Tuzla'nın Anaya köyündeki çiftliğinde sınırları belirli olan bir tarla, 680 zeytin ağacı ve 9 harnup ağacından³⁵² toplanacak gelire; Mevlevihane Şeyhine Mesnevi-i şerif okuması karşılığında hırka bedeli, Mevlevihane'nin diğer görevlileri olan imamına, müezzinine, tarikatçısına ve diğer görevlilerine sema gömleği için her sene 1800 akçe verilmesi kararlaştırıldı.³⁵³

Anaya Çiftliğinin aylık geliri 150 akçeydi. Bu 150 akçeden 90 akçe mesnevihana verilirken 60 akçe de duacı dedeye verildi. Demiryürek'e göre; Jennings'in çalışmasında ifade ettiği mesnevihan ile duacı dedeye ikişer akçenin tahsis edildiği

³⁵¹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 103, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 133/1931. B1. 10.

³⁵² Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus -Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 205.

³⁵³ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No; 133/1931, B1 11.

yönündeki bilgi doğru değildir. Mevlevihane için verilecek tahsisatı 15 akçe olarak yazması ise 150 akçelik ifadeyi 15 akçe olarak yanlış okumasıdır.³⁵⁴

Cafer Paşa'nın vakfının tevleviyeti konusunda alınan 6 Mayıs 1790 tarihli karar doğrultusunda 20 yıl boyunca Lefkoşa Mevlevihanesi'ne her sene 100 kuruş verildi. Bu gelir ise Alsopolf ve Anaya ile Ayanna köylerinde bulunan zeytin ağaçlarından elde edildi.³⁵⁵

Cafer Paşa'nın Vakfı ile ilgili 26 Mayıs 1607 ve 6 Nisan 1864 tarihli belgeye göre; Lefkoşa'nın Anaya Köyü'ndeki ahalisi, komşuları, sınırları belli olan ve Timur Çavuşoğulları Mehmed ve Ahmed isimli kişilerden satın alınarak yapılan düzenlemeyle birlikte bu mülk çiftliği oluşturuldu. Buna göre; 230 adet koyun ve keçi, 5 çift öküz, 12 mısır değirmeni, 1 zeytin değirmeni, 230 kile buğday tohumu, 62 kile arpa tohumu, 30 kile burçak tohumu, 9 kile bakla, akarsuyuyla birlikte meyve veren ve vermeyen ağaçları, zeytin ağaçları ve ekleriyle oluşturulan bu vakıftan Lefkoşa Mevlevihanesi'ne; şeyh olup Mesnevi okuyan kişiye hırka baha, imamı, müezzini, tarikatçısı ve diğer görevlilerine sema gömleği için her sene 1800 akçe verilmesi kararlaştırıldı.³⁵⁶

³⁵⁴ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 610-611. Nevzat Sağlam'da çalışmasında Anaya Çiftliğinden senelik 150 akçe gelirin Mevlevihaneye verildiğini ve bu gelirden mesnevihan ile duacı dedeye günlük ikişer kuruşun verildiğini ifade eder. Bkz. Nevzat Sağlam, Arşiv Kaynaklarına Göre Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıfları, Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları, YDÜ Yayınları, Ed. Mehmet Mahfuz Söylemez, 1. b., Lefkoşa, 2017, s. 224.

³⁵⁵ Sağlam, a.g.e., s. 224. Vakfın Mevlevihane yapmakla yükümlü olduğu 100 kuruşluk ödeme bu vakfın çiftliğinden çıkan zeytin yağından elde edildi. Bu gelirin ödemesi; H. 1280/M. 1863 yılında 1310 litre zeytin yağından, H. Muharrem-Zilhicce 1284/ M. Mayıs1867-Nisan 1868 yılında 27 litre zeytin yağından, H.1285/ M.1868 yılında, H. 1286/M. 1869 yılında 104 litre zeytin yağından, H. 1288/ M. 1871 yıllarında yapıldı. Bkz. Sağlam, a.g.e., s.252-256.

³⁵⁶ K.Ş.S. D.N.: 2 S.N.: 14 H.N.: 27 H. 29 Muharrem 1016 / M. 26 Mayıs 1607, KKTC Milli Arşiv KVS V.10 H.N.:11 H. 28 Şevval 1280 / M. 6 Nisan 1864.

Cafer Paşa vakfının işleyişinde 18. yüzyılda, vakfın mütevellilerinin göndermekle yükümlü oldukları tahsisatlarda, yaptıkları ihmal ve istismarlar nedeniyle mağduriyetler yaşandı. Bu mağdurlardan birisi de Konya'daki Mevlana Asitanesi olup kendisine tahsis edilmesi gereken 12 bin akçenin gönderilmemesi üzerine Postnişin Veled Çelebi, Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi'yi paranın tahsili için H. 25 Şevval 1331/ M. 27 Eylül 1913 tarihli kararıyla vekil tayin etti. Mehmed Celaleddin Efendi de bu doğrultuda, Asitane'nin biriken ödemesinin bir seferde yapılmasını ve bundan sonraki ödemelerin de düzenli yapılmasını vakfın mütevellilerinden istedi.³⁵⁷

2) Yusuf Ağa İbn Perviz Bey vakfına (22 Ekim 1607) ait toplam mülk ise şunlardır:

- Piskobu'daki bir çiftlik, 30 hane, 600 dönüm sulak tarla, 3 bahçe, 6 çift öküz.
- Piskobu'nun Asomado köyündeki bir çiftlik, 14 hane, 3 dönüm bahçe, 600 dönüm sulak tarlalı çiftlik, kıraç tarla, 80 adet sığır ve 8 çift öküz.
- İpsö ve Vasilasi köylerinde 300 zeytin ve harnup ağacı
- Omorfo kazasına bağlı Peristerona'da bir çiftlik (içindeki evleri, 3 değirmen, 4 avlu, 5.000 dönüm tarla) ve 8 çift öküz
- Omorfo'nun Palyomilo köyünde yer alan bir çiftlik (evleri, bahçesi, 5 havuz, 5 çeşme, 200 dönüm sulak tarla), 4 çift öküz, 540 koyun
- Tuzla'nın Aya Mana köyündeki bir zeytinlik (bütün eklentileriyle birlikte)³⁵⁸

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Mesnevi-i şerif okuyan kişiye her gün iki akçe ve Mevlevihane'nin diğer hizmetlerini yerine getiren imamı, müezzini, duacısı ve neyzenine aydan aya birer akçe verilecekti. Her Şaban ayının on beşinde yine bu Mevlevihane'nin yemek yardımıyla bulunduğu insanlara harcanmak üzere 920

³⁵⁷ Sağlam, a.g.e., s. 227.

³⁵⁸ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus -Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), s. 206, Mustafa Kemal Kasapoğlu, Mevlüt Çam, Kıbrıs Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları "Kıbrıs" 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 612, K.Ş.S. D.N.:2 S.N.: 22.

akçenin verilmesi, her aşure ayının sonunda yine Mevlevihane'nin yemek yardımında bulunduğu insanlara harcanmak üzere 920 akçe verilmesi karşılığında bu vakıfa ve sahiplerine dua edilmesi istenildi.³⁵⁹

- 3) Hacı Keyvan Bin Abdülmennan'a ait vakfın mütevellisi olarak Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Saadeddîn ibn Muharrem tayin edildi. H. 1 Cemaziyelahir 1016 / M. 23 Eylül 1607 tarihli vakfiyeye göre Lefkoşa Mevlevihanesi'ne tahsis edilen mülkler şunlardı; Lefkoşa'nın İncirli köyünde; bir tarafında Süleyman Bey çiftliği, bir tarafında Silverstin bahçesi, bir tarafında Manayol'un tarlası ve diğer tarafında da vadi ile sınırlandırılmış olan bir çiftlikti. Bu çiftliğin içinde bulunan bahçesi, 4 ev, 2 çift öküz ve dut ağaçları, çeşitli meyve veren ve vermeyen ağaçları yer alırdı. Aklimos- Eklimso (?)daki kuyulardan gelen akarsuyu ve İbrahim Sufi ile ortak kullanım hakkı olan suyun yarısı da dahildi. 500 dönümden fazla tarlanın yanı sıra İncirli Köyü'ndeki halk ve komşuları tarafından da bilinen sınırlarıyla kullanmakta oldukları bütün emlak ve tarlaları akarsuyuyla birlikte vakfedildi.³⁶⁰ Mevlevihane şeyhine Mesnevi-i şerif okuması karşılığında her gün üç akçe maaş, imamına iki akçe, müezzin, duacı, tarikatçı ve aşçıya birer bir akçe maaş ve diğer görevlilere eşit miktarda sekiz akçe maaş verilecekti. Bir gün için verilecek ücret toplam 17 akçe olup bunun aydan aya verilmesi istenilmiştir.³⁶¹

³⁵⁹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 104-107, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No; 133/1931, B1 11.

³⁶⁰ K.Ş.S. D.N.: 2 S.N.: 65 H.N.: 123. Bkz. "Lefkoşa kazâsına tâbi' İncirli nâm karyede vâki' bir tarafı Süleyman Bey çiftliği ve bir tarafı Silverstin bahçesi ve bir tarafı Manayol nâm zimmî tarlası ve bir tarafı vâdi ile mahdud olan mülk çiftliğini dört bâb evleri ve iki çift öküzü ve bahçesi ve eşcâr-ı dut sâir eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmiresiyle ve Aklimos nâm mevzi'de ve kuyulardan cereyân iden mâ-i cârîsî ile ve İbrahim Sûfi nâm kimesne ile ber-vech-i iştirâk mutasarrîf olduğu nisf mâ-i cârî ile ve beş yüz dönümden ziyâde tarlaları ile ve bi'l-cümle karye-i mezbûrede inde'l-ahâlî ve'l-cirân ma'lûmü'l-hudûd olup mutasarrîf olduğu emlak ve tarlalarını mâ-i cârîsî." Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus -Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), s. 206, Kasapoğlu, Çam, a.g.e., s. 612.

³⁶¹ K.Ş.S. D.N.: 2 S.N.: 65 H.N.: 123. Bkz. "Lefkoşa kal'asında Girinye kapusu kurbunde vâki' mevlevîhanede şeyh olup Mesnevî-yi Şerif nakl iden kimesneye beher yevm on akçe vazîfe ve imâmına iki akçe ve müezzinine bir akçe ve du'acıya bir akçe ve tarikatçıya bir akçe ve aşçıya bir akçe vazîfe vesâir fukarâya ale's -seviye sekiz akçe vazîfe verile ki cem'an günde on yedi akçe olur mâh be-mâh virile." Burada mesnevi okuyacak kişiye günlük on akçe verilsin denilmesi muhtemelen hatalı bir ifadedir. Çünkü ifade edilen rakamlar toplanınca cümlemin devamında ifade edilen 17 sayısını aşmaktadır. Bu belgedeki bilginin kontrolünü diğer bir belge olan D.N.; 133/1931, B1 11 ile yaptığımız zaman burada Mesnevi okuyacak kişiye üç akçenin verilmesi yazılıdır. Bu bilgide ifade edilen sayıyla hesaplama yapıldığı zaman 17 sayısını tutmaktadır. Dolayısıyla Mesnevi okuyacak kişiye on akçe değil üç akçe verilmelidir. On akçelik

- 4) Nebethane Mahalleli Duacı Derviş Mehmed bin Mahmud bin Seydi Ahmed Efendi Vakfına (19 Mart 1726) ait mülkler şunlardır: Lefkoşa'nın Değirmenlik kazasında Tirhon köyündeki Ali Çelebi Çiftliği'ndeki 2 hane, 1 frahti, 3 dönüm bahçe ve Alakadı tarlalarındaki 14 zeytin ağacı (Tirhondan gelen 15 günde yedi saat akarsuyuyla birlikte) ³⁶²; Mevlevihane de ikamet eden Mevlevilerin yiyecek erzakının karşılanması için harcanması kararlaştırıldı. ³⁶³
- 5) Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait ekonomik kaynaklardan birisi de Muhassıl Mehmed Ağa İbn Mustafa Ağa'nın vakfettiği gelirdi. Kendisi II. Mahmut döneminin hem Kıbrıs Muhassılı olan hem de II. Mahmut'un şilahşörlerinden birisi olan Mehmed Ağa, Lefkoşa şehrine çeşitli hayırlar da bulundu. Muhassıl Mehmed Ağa'nın vakfettiği mülkler ile ilgili iki çeşit kaynak bulunmaktadır. Bu iki kaynaktan da benzer mal varlıklarının belirtilmesine rağmen adet olarak ve buldukları yerler itibariyle bazı farklılıklar vardır. Mehmet Akif Erdoğan Lefkoşa Vakıflar Arşivi'nde bulunan 44a-308 numaralı belgeyi ³⁶⁴ kullanırken Ali Efdal Özkul ise Kıbrıs Şeriye Sicillerinde ³⁶⁵ yer alan belgeyi kullandı. Vakıf gelirlerinin nereye ve ne kadar harcanacağı konusunda da iki kaynak arasında bazı farklılıklar vardır.

Vakfedilen malların yıllık ve aylık kirasına göre elde edilecek malların hangi hayır kurumlarına verileceği de belirlendi. 8 farklı hayır bağışında bulunan Mehmed Ağa'nın bağışta bulunduğu yerlerden birisi de Lefkoşa Mevlevihanesi'nin yakınına yaptırılan türbenin kandil masrafiydi. Muhassıl Mehmed Ağa vakfın idaresi ve

sayı aynı zamanda diğer görevlilere verilen akçeye bakıldığı zaman onları çok üzerinde bir sayı olup bir anlamda tutarsızlıkta yaratmaktadır. Bkz. Fedai, Altan, a.g.e., s. 104-107, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No; 133/1931, B1 11.

³⁶² Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus -Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), s. 214. Altan, Kıbrıs'ta Türk..., s.878.

³⁶³ Fedai, Altan, a.g.e., s. 104-107, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Dosya No; 133/1931, B1 11.

³⁶⁴ Mehmet Akif Erdoğan, Kıbrıs'ta Osmanlılar, s. 233.

³⁶⁵ Ali Efdal Özkul, a.g.e., s.473-474.

yönetimiyle ilgili şartları belirledikten sonra bu şer'î olaya; o dönemin ileri gelen şer'î, adli ve askeri görevlileri de şahit oldu. Bu şahitlerden birisi de Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhi Feyzullah Efendi oldu.³⁶⁶ Ali Efdal Özkul'un Kıbrıs Şeriye Sicillerine dayanarak aktardığı bilgiye göre ise Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait türbenin aydınlatılması için aylık iki kuruş gelir ayrıldı.³⁶⁷

- 6) Müftü Saadettin Efendi Vakfı Ayasofya (Camii) yanında yer alan börekçi dükkanından, mesnevihana verilmek üzere günlük 20 akçe³⁶⁸
- 7) Sadi Çavuş Vakfı, dervişlerin yemek ve mutfak giderleri için günlük 30 akçe³⁶⁹
- 8) Mehmet Çelebi veled-i Kara İbrahim Bey Vakfı, dervişlerin ekmek parası ve mutfak giderleri için ekmekçi dükkanından günlük 1 akçe³⁷⁰
- 9) Kara İbrahim Çelebi Vakfı ise defterhane zemininden, bahçeden ve evin avlusundan dervişler ve mutfak masrafları için günlük akçe verdi.³⁷¹
- 10) Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kıbrıs Muhassıllığı malından senelik verilen 1020 kuruşluk ödeneği vardı. 26 Ekim 1845 tarihli belgeye göre çeşitli yerlerle birlikte Lefkoşa Mevlevihanesi'ne de her sene ödenen bu ödenekler Tanzimat düzenlemeleri nedeniyle birkaç yıldır ödenmedi. Bunun üzerine alınan kararla hem geçmiş ödemelerin hem de senelik düzenli ödemelerin yapılması kararlaştırıldı.³⁷²

³⁶⁶ Mehmet Akif Erdoğan, Kıbrıs'ta Osmanlılar, s. 234-236.

³⁶⁷ KVS V.108 H.N.: 155 H. 1 Recep 1238 / M. 14 Mart 1823 tarihli belgede de bu bilgi geçmektedir. Bkz. "Mevlevihâne kurbunda inşâ olunan türbenin ikâd-ı kanâdîli için mâhiye iki gurusu verile"

³⁶⁸ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 613.

³⁶⁹ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 613.

³⁷⁰ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 613.

³⁷¹ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 613.

³⁷² K.Ş.S. D.N.: 40 S.N.: 102 H.N.: 116 H. 24 Şevval 1261 / M. 26 Ekim 1845. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin alacağı olan 1020 kuruşluk bir ödenek içinde 19 Ekim 1845 tarihli padişah Abdülmecit'in beratı çıktı. Bkz. K.Ş.S. D.N.: 40 S.N.: 127 H.N.: 147 H. 17 Şevval 1261 / M. 19 Ekim 1845.

11) Celaliye Vakfı H. 15 Zilhicce 1135/ M. 2 Ocak 1714 tarihli Şerîye Sicillerinde yer alan belgeye göre 53.200 akçesini %15 değerlenme oranı ile işletip yıllık 4.000 akçelik gelir elde etti.³⁷³

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin arazisi üzerinde bulunan Ahmet Paşa Evkafı'na ait Mevlevihane bahçesi, Mevlevihane'nin bakımının yapılabilmesi amacıyla 14 Kasım 1594 yılında Lefkoşa yeniçerilerinden Ali bin Papas'a seneliği dörder bin akçeden 40 yıllığına kiraya verildi. H. 29 Rebiyülahir 1003/M. 11 Ocak 1595 tarihinde ise sözleşmesi tekrardan yenilenen bahçe, Mevlevihane'nin her türlü tamir ve diğer masraflarının karşılanması kaydıyla bu sefer 90 yıllığına ve her üç yılda bir kira anlaşması yenilenmesi şartıyla Ali Beşe'ye yıllık 4000 akçeye kiralandı. Bu bahçe, anlaşmanın bitiminden sonraki yıllarda kiralananmamışken Selim Dede'nin Mevlevihane'ye şeyh olmasından sonra yeniden kiraya verildi.³⁷⁴

2.3.3. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kahvehanelerden Gelen Kira Gelirleri

Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait ekonomik kaynaklardan birisi de kahvehanelerdi. Süleyman Bey vakfı bir kahvehaneyi günlük dört akçeden kiraya verip Haziran 1608'de kira ücretinin dervişlere harcanması için Lefkoşa Mevlevihanesi'ne aktardı.³⁷⁵ 1607'de Frenk Cafer Paşa'ya ait vakıf mallarından birisi olan bir kahvehane, han ile birlikte günlük on beş akçe kiraya karşılığında Derviş Ali bin Mehmed'e verildi. Yine Kahveci Derviş Ali bin Mehmed'e Lefkoşa çarşısındaki diğer bir vakıfa ait kahvehane de Temmuz 1610 tarihinde günlük on beş akçe karşılığında kiraya verildi. 10 Ağustos 1610 tarihli bir

³⁷³ Siddık Korkmazer, Osmanlı Devleti Döneminde Kıbrıs'ta Kurulan Vakıflar (1570-1826), T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2023, s. 153-154.

³⁷⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam, ..., s.58, Demiryürek, Lefkoşa ..., s. 607.

³⁷⁵ Mehmet Akif Erdoğan, Kıbrıs'ta Osmanlılar, ed. R. Halluma, Galeri Kültür Yayınları, 1. b., Lefkoşa, 2008, s. 159, Demiryürek, Kıbrıs..., s. 613.

belgede ise Celaliye Vakfı'na ait olan Lefkoşa'daki çarşının içinde bulunan “*Darphane Kahvehanesi*”nin de vakfin nazırı olan Derviş Yusuf bin Abdullah'ın girişimiyle günlük on beş akçelik gelir karşısında Derviş Ali'ye kiralandı.³⁷⁶

Yukarıdaki bu bilgiler bize Mevlevihane'ye ait Lefkoşa çarşısı içinde adı da “*Darphane Kahvehanesi*” olan bir kahvehanenin bulunduğunu göstermektedir. Bu kahvehaneyi vakfeden kişi muhtemelen Mevlevi olup bu kahvehane ile birlikte çeşitli kahvehanelerin bir diğer Mevlevi olan Derviş Ali bin Mehmed'e kiraya verildiğini göstermektedir. Kahvenin Kıbrıs'taki varlığının Osmanlı'nın öncesinde olup olmadığı bilinemezken, kahvehanelerin Osmanlı ile Kıbrıs'ın fethinden 30-40 sene sonra var olması bize Osmanlı'daki kahve kültürünün Kıbrıs'a da ulaştığını göstermektedir. Diğer yandan Mevleviler dini niteliklerinin yanında çeşitli meslek ve becerileri de olan insanlardı. Mevlevilerin Kıbrıs'ta yaptıkları işlerden birisinin de kahvehane işletmek olduğu burada görülmektedir.

2.3.4. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Gelir-Gider Karşılaştırmaları

Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait en eski gelir gider bilgileri ise KŞS, No. 2, S.N. 129, H.N. 183'de yer almaktadır. H. 1 Rebiyülevvel 1017 / M. 15 Haziran 1608 tarihli kayda göre Lefkoşa Mevlevihanesi'nde görevli bulun; Şeyhülislam ve Müftiyül-Enam Saadettin Efendi, Mirmiran Cafer Paşa'nın kaymakamı İsa Efendi ve bütün cemaatin huzurunda ve fukaranın önünde toplanıldı. Toplanan bu kişilerin huzurunda yapılan anlaşma ile Mevlevihane görevlilerine dağıtılmak üzere bu belgede açıklandığı şekilde ücretlerinin dağıtımı yapıldı. Bu vakıfa ait oluşturulan vakfiyesine şuhudü'l-hal olarak;

³⁷⁶ Mehmet Akif Erdoğan, Kıbrıs'ta Osmanlılar, s. 159.

Abdulgaffar Efendi, Mustafa Ağa, Ahmed Ağa, Fazlullah Efendi, Sina Efendi, Rıdvan Efendi, Hüseyin Efendi, Mehmed Çelebi, Mehmed Efendi yer aldı. ³⁷⁷

Mehmet Demiryürek'e göre; bu vakfın gelirleri icarattan (kira gelirlerinden) oluştu. Gelir kaynaklarının detayı verilmeyen bu belgede yer alan sayılara göre; günlük 91 akçe, aylık 2.730 akçe ve yıllık olarak da 32.760 akçelik Mevlevihane geliri, dağıtılmak üzere kaydedildi. Mevlevihane görevlilerine verilen maaş ise günlük 47 akçe, aylık 1.410 akçe ve yıllık 15.840 akçe olarak belgeye yazıldı. Fakat belgede ifade edilen sayıların toplamı tutarsızlık içermektedir. Belge üzerindeki açıklamaya göre yazıyla yazılan günlük gider 44 akçe olarak ifade edilse de tablodaki genel toplamda 47 akçe olarak yazıldı. Fakat tabloda tek tek ifade edilen görevlilerin günlük maaşını toplayınca da ortaya çıkan sayı 48 akçedir. Bu durumda belge üzerindeki tabloda yer alan sayılar yeniden toplandığı zaman bu sefer ortaya çıkan sayılara göre; günlük gider 48 akçe, aylık gider 1.440 akçe, yıllık gider ise 17.280 akçe olarak ortaya çıkmaktadır. ³⁷⁸ Mehmet Demiryürek'in de çalışmasında ifade ettiği bu yanlışlık, belge üzerinde yapılan incelemede görülmektedir.

Demiryürek'e göre; söz konusu yanlışlık katibin yazım hatası olarak gösterilmektedir. Demiryürek'in diğer arşiv belgeleri üzerinde yaptığı çalışmalara göre;

³⁷⁷ K.Ş.S. D.N.: 2 S.N.: 129 H.N.: 183. Bkz. "Budur ki; işbu bâlâda zıkr olunan tevzî'-i vezâyif-i huddâm-ı mezbûrîn sa'âdetlü Şeyhü'l-islâm ve Müftiyü'l-enâm Sa'düddin Efendi hazretlerinin ve hâlâ mîrî-mîrân olan sa'âdetlü Cafer Paşa hazretlerinin kâim-makâmı olan iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim ve a'yân İsa efendi ve cümle a'yân ve kibâr huzûrunda ve sâyir fukarâ muvâcehesinde akd-ı meclis olunup minvâl-i meşrûh üzere tevzî' ve taksîm-i vezâyif-i huddâm-ı mezbûre olunduktan sonra beher yevm kırk dört akça bâkî kaldıkda zıkr olunan bâkî-i cümlesi a'yân ve kibâr ve sâyir fukarâ-ketye-i merkûme ma'rifeti ile tekye-i mezbûrede sâkin ve mutavattın olan fukarânın cihet-i ma'îşeti için ta'yîn olunmağın sicill-i mahfûza kayd olunup ve işbu defter tahrîr olunup yed-i tâlibe vaz' ve def' olundu ki vakt-i min ba'd minvâl-i meşrûh üzere amel olunup vech-i ahâra sâlik olunmaya."

³⁷⁸ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 614, K.Ş.S. D.N.: 2 S.N.: 129 H.N.: 183. Bkz. "İcârat-ı mâl-ı Evkaf; Fî-yevm: 91, Fî şeh'r: 2.730, Fî sene-i kâmile: 32.760. El Masraf; Vazîfe-i Mesnevî-hân efendi Fî yevm: 30, Vazîfe-i imâm-ı tekye-i Mevlevihane Fî yevm: 3, Vazîfe-i mü'ezzin-i tekye-i Mevlevihane Fî yevm: 1, Vazîfe-i serneyzen Fî yevm: 4, Vazîfe-i neyzen-i nây Fî yevm: 3, Vazîfe-i demkeş Fî yevm: 1, Vazîfe-i kudûmzen Fî yevm: 1, Vazîfe-i aşırhân Fî yevm: 1, Vazîfe-i na'athân Fî yevm: 1, Vazîfe-i tabbâh-ı tekye-i Mevlevihane Fî yevm: 1, Vazîfe-i du'acı Fî yevm: 1, Vazîfe-i câbi-yi evkâf-ı Mevlevihane Fî yevm: 1. Yekûn; Fî-yevm: 47, Fî şeh'r: 1.410, Fî sene: 15.840."

H. 1 Muharrem 1100/ M. 26 Ekim 1688 tarihli kayıta ve H. 13 Şevval 1105/ M. 7 Haziran 1694 tarihli bir başka arşiv belgesinde de verilen maaş tutarı aylık 1.440 akçe olarak kaydedilmesi mevlevihane için belirlenen günlük miktarın 91 akçe olduğunu göstermektedir. Bu gelirin 48 akçesi Mevlevihane çalışanlarının maaşları için harcanırken geriye kalan 43 akçenin de Mevlevihane'deki dervişler, ziyaretçiler ve fakirlerin geçinmesi için harcandı.³⁷⁹ Burada belirtilen belgeler üzerinde yapılan incelemeler sayesinde belgelerdeki bilgilerin doğruluğu tespit edilirken aynı zamanda belgeler birbirleri ile de kıyaslanarak kontrol edilmektedir. 1608, 1688 ve 1694 tarihli belgeler 17. yüzyıla ait belgeler olup bu belgelere göre 17. yüzyıl boyunca Mevlevihane görevlilerinin gelirlerinin ve Mevlevihane'nin giderleri sabit kalması Kıbrıs Adası'nda 17. yüzyıl içinde alım gücünü etkileyen bir enflasyonun da yaşanmadığını göstermektedir.

6 Ağustos 1762 tarihli belgede Emine Hanım tarafından Celaliye Vakfı'na bağışlanan İstaraka Çiftliği, mevcut ve geçmiş kiracıları tarafından kötü bir şekilde kullanıldı. Çiftlik üç senede bir düzenlenen tahvillerle kiraya verilirken, kiracıların kötü niyetli kullanımları ve sorumluluklarını yerine getirmemeleri yüzünden çiftlik her geçen gün harabeye dönüştü. Çiftliğin içindeki zeytin ağaçları da yıldan yıla kesilerek yok edildi. Bu durumun birkaç yıl daha devam etmesi durumunda ise çiftliğin tamamen yok olacağı ifade edildi. Celaliye Vakfı'nın mütevellisi olan eş-Şeyh Mehmed Ârif Dede vakfın faydası için akıl sahibi fıkıh ilimlerinin verdiği hüküm üzerine; peşin 250 kuruş ödenmesi, tamirinin ve bakımının yapılması ve senelikte 80 kuruş kira ödemesi karşılığında Mevlana Ahmed Münib Efendi'ye kiralanması uygun görüldü. Lefkoşa Nâibi Mevlana Süleyman, padişah III. Mustafa'ya bu kira anlaşmasının geçerlilik kazanması

³⁷⁹ Demiryürek, Kıbrıs..., s. 614.

için talepte bulundu. Yapılan inceleme ve Şeyhülislam'ın da uygun görmesiyle padişah tarafından kira anlaşması geçerlilik kazandı. ³⁸⁰

Kıbrıs'ın İngiliz idaresine geçmesi, Mevleviliğin merkezini Konya'dan Halep'e taşınmasıyla birlikte geleneksel şekilde atanan son Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'nin de vefat etmesi sonucu Lefkoşa Mevlevihanesi'nde büyük sorunlar ortaya çıktı. İngiliz Sömürge Yönetimi 1928 Kıral Fermanı (The King's Order-in Council) ile bütün vakıfları Evkaf İdaresi'nde topladı. Fakat Mehmed Celaleddin Efendi ölene kadar, İngilizler Mevlevihane'ye ait vakıflara ve gelirlerine dokunmadı. Mehmed Celaleddin Efendi'nin vefatından sonra harekete geçen İngiliz yönetimi ve Evkaf İdaresi bu gelirlere ve vakıflara el koydu.

21 Nisan 1932 tarihli belgede Lefkoşa Evkaf İdaresi'ne hitaben Kıbrıs Evkaf Delegatesi Münir Bey; Celaliye Vakfı'na ait mülklerin idaresinin ve gelirlerinin Evkaf Dairesi'ne havale edildiğini ifade etti. Bu nedenle Mevlevihane'ye ait emlak defterlerinde yer alan kayıtların ve Şeyh Celaleddin Efendi'nin vefatından sonraki gelirlerin tahsil edilerek özel ayrı bir hesaba geçirilmesini ve ihtiyaç duyulan masrafın da aynı hesaptan yapılmasını bildirdi. ³⁸¹ Böylelikle Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait gelirler Evkaf İdaresi bünyesinde toplanması ve düzenlenmesi talep edildi. 23 Nisan 1932 tarihli belgede ise Lefkoşa Evkaf İdaresi Kıbrıs Evkaf Delegatesine hitaben; kendilerine ulaşan 21 Nisan 1932 tarihli belgenin işleme alındığını bildirdi. ³⁸²

³⁸⁰ KVS V.82 H.N.: 124 H. 15 Muharrem 1176 / M. 6 Ağustos 1762.

³⁸¹ Fedai, Altan, a.g.e., s. 51-53, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No;1931/124 (3).

³⁸² Fedai, Altan, a.g.e., s. 62-63, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi, Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No;165/932 (23). "Mevlevi tekyesine ait Celâliye Vakfı emlakının idaresiyle ve varidatının hususatının Lefkoşe Evkaf Vekaleti'nce ifa olunmasına dair irsal buyrulmuş 133/1931 numro ve 21 Nisan 1932 tarihli tahrirat-ı âlilerinin vusulünü iş'ar ve bildirildiği vechile ifâ-yı muamele edileceğini arz eylerim efendim."

1944 yılında çıkarılan Emvali Gayri Menkule Vakıf İcaretinin ve Arazi Mevkufe İstiptal Kanunuyla; bu sınıfta alınmakta olan ve Evkaf'a ait Defteri Hakani harçları İngiliz Hükümeti tarafından tahsil edilmeye başlandı. Buna karşılık Kıbrıs'taki İngiliz Hükümeti, Evkaf İdaresi'ne 2,230 İngiliz Sterlini ödemeyi taahhüt ederken 80 İngiliz Sterlini ise Celaliye Vakfı'ndan Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ödenecekti. Bu ödemeler ise 1963 yılına kadar yapıldıysa da sonrasında yapılmadı.³⁸³ 1955 yılında Kıbrıs Türk halkının verdiği mücadele sayesinde Evkaf Kurumunun idaresi İngiliz Hükümeti tarafından Kıbrıs Türk halkına iade edildi. 10 Mayıs 1957 yılında çıkarılan 40/53 kanunla birlikte de Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait mülklerin tümü Evkaf İdaresi'ne geçti ve bu mülkler mazbut vakıflar sınıfına dahil edildi.³⁸⁴

2.4. Lefkoşa Mevlevihanesi ile Konya Asitanesi Arasındaki Yazışmalar

KMMA 239-028 no'lu belgeye göre; Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait arazi ve mülkler, Konya Çelebisi tarafından 23 Kasım 1911'de incelenmek üzere Şeyh Mehmed Celaledin Efendi'ye soruldu. Şeyh Mehmed Celaledin ise; 2 Ocak 1912 tarihli mektubunda; Mevlevihane'ye ait olan arazi ve mülklerin, vakıf kayıtlarının birer kopyasının bu mektupla gönderdiğini ifade etti. Bu vakıf mallarına ait berat ve fermanların ise elinde mevcut olmadığını bunun sebebinin de bu mülklerin İngiliz idaresince Kıbrıs Defter-i Hakani'yesinde tutulduğunu ifade etti. Mehmed Celaledin Efendi bu belgelerin kendilerinden saklanmasına rağmen var olduğuna kesin emin olduğunu ifade ettikten sonra elinde kaydı bulunan Cira Çiftliğinin ise kendisi tarafından

³⁸³ M. Kemal Dizdar, Kıbrıs Evkafı, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 200.

³⁸⁴ Altay Sayılı, Kıbrıs Tekkelerinde Geçmişte Yapılan Zikir, Tören ve Şenlikler, IV. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 28-29 Kasım 2002, DAÜ KAM Yayınları, KKTC, s. 442.

idare edildiğini belirtti. Bunun sebebi olarak da çiftliğin son kiracısının, mülkü harabeye çevirmesinden dolayı yeniden imarıyla uğraşmakta olduğunu Konya'ya arz etti.³⁸⁵

KMMA 239-034 no'lu belge de H. 10 Teşrinisani 1327 / M. 23 Kasım 1911 tarihli Konya Çelebisi'nin emirnamesi; vefat eden Mevlevi şeyhlerinin yerine evlatlarının atanmasını ve diğer Mevlevilik işlerini içermekteydi. Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi ise 20 Kanunuevvel 1327 / M. 2 Ocak 1912 tarihli mektubunda; kendisinin sadece dokuz yaşında olan bir oğlunun olduğunu, Safvet'in de henüz küçük yaşta olup ilkokula gittiği için Konya'ya şeyhlik eğitimi ve terbiyesi için gönderemeyeceğini bildirdi.³⁸⁶

KMMA 239-35 No'lu belgeye göre Konya Çelebisi Mevlevihanelere gönderdiği emirnamede; Mevlevihanelerde bulunan sertabbah, türbedar, neyzen, ayinhan ve mesnevihanlık görevlilerine uygun durumda bulunan musiki ilmine aşına, yetkili ve bu alanlarda uzmanlaşan kişilerin bulunması durumunda, bunların Mevlevihanelere tayin edilmesini istedi. Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi ise Lefkoşa Mevlevihanesi'nde görevli kişileri ve bu kişilerin aldıkları ücretleri ifade etti. Buna göre; Muzaffer ve Rıza Efendiler neyzenlik ve Ayasofya müezzinlerinden Hafız Muhsin Efendi naathan, dergah hademesinden Siyâhî Derviş Mehmed ise refzenlik, kudümzen ve ayinhanlık görevlerini de yapmaktaydı. Muzaffer Efendi senelik bir İngiliz lirası alırken

³⁸⁵ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 685, KMMA, Dosya 239-028.

³⁸⁶ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 691, KMMA Dosya 239-034. Bkz. “*Vefatı vuku bulan meşayih-ı mevleviyenin yerlerine evladı tayin ve iktidar-ı vesaireyi muhtevi fi 10 Teşrinisani 1327 tarihli emirname-i sami-i mürşid-i azamileri mütalaa-i güzar-ı daiyanem olmuştur. Henüz dokuz yaşında bulunan mahdum-u aciz-i Safvet bendeleri buraca Mekteb-i ibtidai'ye devam etmekte olduğu ve bundan ma'da tahsil ve terbiye için gönderilecek diğer evladımız olmadığı cevaben arz olunur. Ol babda emr-u ferman hazret-i mühimme'l-emrindir.*”

derviş Mehmed aylık on şilin-yarım İngiliz lirası alırken diğer semazenler ise ayından sonra kişi başı ikişer şilin almaktaydı.³⁸⁷

Konya Çelebisi'nin H. 10 Teşrinisani 1327 / M. 23 Kasım 1911 tarihli mektubunda Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'den Lefkoşa Mevlevihanesi hakkında bir rapor talep etti. Bu talep doğrultusunda şeyh Mehmed Efendi Mevlevihane'nin ekonomik kaynaklarını H. 10 Kanunuevvel 1327 / M. 2 Ocak 1912 tarihli mektubunda bildirdi. Bu dökümlerden birisi olan Haydar Paşa kerimesi Emine Hanım'ın evkafına ilişkin bilgiler KMMA 239-96 no'lu belge de yer aldı.³⁸⁸

Bu belgeye göre; Lefkoşa'nın İbrahim Paşa Mahallesi'nde Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 24 adet taşınmaz mülkü vardı. Bunların 18 tanesi ev ve avlu iken, 3 tanesi dükkan, 2 tanesi arsa, 1 tanesi ahırdı. Bu mülklerden 1911 yılına göre yıllık 20 lira 65 kuruş gelir elde edildi. Mülkleri kullanan kişilere bakıldığı zaman ise; bir kişi birden çok mülkü kiralayabildiği gibi bir mülkü birden çok kişide beraber kiralayabilmişti.

KMMA 239-97 no'lu belgede ise, Mevlevihane'nin 1911 yılına ait Lefkoşa'dan muaccel (borç, alacak) olarak 274 guruş 50 lirası vardı. Belgeye göre; Mevlevihane'ye ait alacaklar Mevlevihane'nin taşınmaz mülklerinden elde ettiği gelirlerdi. Bu mülkler Lefkoşa'nın İbrahim Paşa, Abdi Çavuş ve Elyukaralık Mahallerinde bulunan 13 tane

³⁸⁷ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 692, KMMA, Dosya 239-035. Bkz. “*Sertabbah ve türbedarlığa salih ve müstehak ve neyzenlikle ayin ve mesnevihanlığa ve ilm-i musikiye aşına ve ehil ve erbab-ı salikan vâir ise bil-muayene lazım gelen mevlevihanelere tayin ve istihdam idilmesine dair diğer iradename-i sami-i mürşid-i azamileri mütalaa-i daiyanem olmuştur.*”

Dergah-ı şerifimizde icray-ı ayin olduğu zaman memuriyinden ve muhibbandan Muzaffer ve Rıza Efendiler neyzenlik ve Ayasofya müezzinlerinden Hafız Muhsin Efendi naathan ve refzenlik ve kudümzen ve ayinhanlık vazifelerini dergah hademesinden Siyâhî Derviş Mehmed bendeleri icra eylemekde ve bunlardan Muzaffer Efendi'ye senevî bir İngiliz lirası ve derviş Mehmed'e mahiye on şilin ki yarım İngiliz lirası verilmekde ve sair semazenlere dahi icray-ı ayin hitamunda beherine ikişer şilin niyaz virilmekde oldu ve buraca türbedarlık vazifesini dahi kezalik kadim dergah hademesi derviş Mehmed bendeleri ifa eylemekde olduğunun cevaben arzına ihtisar olundu. Ol babda emr-u ferman hazret-i mühimme'l-emrindir.”

³⁸⁸ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 695, KMMA, Dosya 239-96.

avlulu evlerdir. Bu mülkleri kiralayan kişiler içerisinde Meryem Hanım Mustafa, İbrahim Paşa Mahallesi'nde birden çok mülkü kiraladı. Bazı kişiler ise bir mülkü beraber kiralamış olup Hayriye Hanım, Ahmed Ağa, Mehmed Ağa ve Halil Beylerin beraber bir mülkü kiralaması ise bu duruma örnektir.³⁸⁹

KMMA 239-97-A no'lu belgede ise, 1911 yılına ait Mevlevihane'nin Morfo Kazasındaki vakıf malları listelendi. Belgeye göre; Morfo nahiyesinin Levanya ve Lakaza mevkilerinde bulunan sekiz tarlanın Hadice Mehmed dışında yedi tanesi Rumlara kiralandı. Toplamda 106 dönüm 2 evlek araziden 1911-1912 yılına ait olmak üzere 141 kuruş 40 lira gelir elde edildi. Belgenin alt kısmında yer alan bilgiye göre ise; bu belgenin Kıbrıs Defteri Hakani'sinde ve Lefkoşa Mevlevihanesi'nde birer kopyası bulunmaktadır.³⁹⁰

KMMA 239-98 no'lu belgede ise, 1911 yılına ait Mevlevihane'nin Omorfo nahiyesindeki Çera Çiftliği ve çiftliğe ait ma-i carisi (akarsuyu) vakıf malları listelendi. Buna göre; Omorfo nahiyesinin Arkulluti, Aktarindi, Benderizi, Vorkali, Yukarı Vorkali, Dıranca, Esir Veli, Yufırka, Yubadi, Çaklar, Çirruyola, İstermemeduda, Aramsa, Sirtuli Vada ve Siru Biteru'da 23 çeşit mülk bulunmaktadır. Bu mülklerin 15 tanesi tarla, 5 tanesi zeytinlik ve 1 tanesi dutluktu. Tarlalar toplam 430 dönümken 55 adet zeytin ağacı ve 15 adet dut ağacı bulunmaktaydı. Haydar Paşa kerimesi Emine Hanım'ın vakfına ait bu mülklerden elde edilecek olan gelir Lefkoşa Mevlevihanesi'nin yoksullara yemek yardımında bulunması için vakfedildi. Bu mülklerin idaresi ise Lefkoşa Mevlevihanesi'ne aitti.³⁹¹

³⁸⁹ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 696, KMMA, Dosya 239-97.

³⁹⁰ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 697, KMMA, Dosya 239-97-A.

³⁹¹ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 698, KMMA, Dosya 239-98.

KMMA 239-98 no'lu belgenin devamında ise, 1911 yılına ait Mevlevihane'nin Dağ nahiyesindeki İstaraka Çiftliğinin kiraya verilen vakıf malları listelendi. Buna göre; Mevlevihanenin Dağ nahiyesindeki İstaraka Çiftliğinde 1911 yılına ait 15 taşınmaz mülkü olup hepsi de Lefkoşalı Marya Sama'vin Keryakarbasan'a kiralandı. Bu kiralamadan yekün 80 kuruş diye bahsedilse de 79 kuruş 40 lira gelir elde edildi. Bu mülklerin 7 tanesi tarla, 7 tanesi zeytinlik ve 1 tanesi bahçe ve tarla idi. Bu mülklerin içeriği ise; 167 dönüm, 10 evlek tarla ve 291 zeytin, 1 harnup ağacından ibaretti. Haydar Paşa kerimesi Emine Hanım'ın vakfına ait bu mülklerden elde edilecek gelirin, Mevlevihane tarafından yoksullara yemek yardımında bulunması şart koşularak vakfedildi.³⁹²

KMMA 239-98-A no'lu belge de ise, 1911 yılına ait Mevlevihane'nin Dağ nahiyesindeki kiraya verilen vakıf malları listelendi. Buna göre; Lefkoşa Mevlevihanesi, 1911 yılında Dağ nahiyesinde 24 taşınmaz mülkünü kiraya verdi. Bu mülklerin toplam boyutu; 74 dönüm, 14.5 evlek ve 152 adet ağaçtan oluşmaktadır. Bu mülklerin; 12 tanesi zeytinlik, 7 tanesi tarla 3 tanesi bahçeli tarla ve bunlara ek olarak her 16 günde bir kere 96 saatten oluşan sulama hakkıydı. Bu mülklerin 17 tanesini Lefkoşa Karyeli Nikolacı Papadopula'ya, 3 tanesini Nikola Zarestufa'ya (?) kiralanırken kalan mülkler ise bir ve birden çok kişi tarafından kiralandı. Belgedeki gelirin toplamı 230 kuruş 53 lira iken 57 kuruş 30 lira şeklinde yazıldı. Muhtemelen o dönemde her 50 lira 1 kuruş sayılmaktaydı.³⁹³

KMMA 239-96, 239-97, 239-97-A, 239-98 ve 239-98-A numaralı belgelerde sayılan mülk ve gelirlerin toplaması yapıldığı zaman Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 1911-

³⁹² Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 698, KMMA, Dosya 239-98.

³⁹³ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 700, KMMA, Dosya 239-98-A.

1912 yılına ait bu belgelerdeki mülklerden elde edilen geliri şu kadardır; Lefkoşa, Omorfo ve Dağ Nahiyesinde mülkler bulunmaktadır. Lefkoşa'da toplam 37 adet taşınmaz mülk vardı. Bunların 31 adedi avlulu ev, 3 dükkan, 2 arsa ve 1 ahırdı. Lefkoşa'da toplam 70 lira 339 kuruş gelir elde edildi. Omorfo'da 23 taşınmaz mülk vardı. Bu mülklerin boyutu 536 dönüm 2 evlek arazi, 55 zeytinlik, 1 dutluk, 55 zeytin ağacı ve 15 dut ağacıdır. Bu mülklerden 40 lira 141 kuruş gelir elde edildi. Dağ Nahiyesinde 15 taşınmaz mülk vardı. Bunların 7 tanesi tarla, 7 zeytinlik, 1 bahçe ve tarla idi. Bu mülklerin boyutu 241 dönüm 24.5 evlek tarla, 152 adet ağaç, 291 zeytin ve 1 harnup ağacıdır. Bu mülklerden 70 lira 136 kuruş gelir elde edildi.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 1911-1912 yılına ait Lefkoşa, Omorfo ve Dağ Nahiyesinde toplam 65 taşınmaz mülkü vardı. Bu mülklerin içeriği ise; 31 adet avlulu ev, 3 dükkan, 2 arsa, 1 ahır, 7 tarla, 62 zeytinlik, 1 dutluk ve 1 bahçe ile tarladır. Bu mülklerin toplam boyutu; 777 dönüm 26.5 evlek arazi, 152 adet ağaç, 346 zeytin, 15 dut ve 1 harnup ağacıdır. Bu mülklerden elde edilen gelir ise 180 lira 616 kuruştur.

KMMA 239-99 no'lu belge de ise, 1911 yılına ait Mevlevihane'nin bir senelik masrafları listelendi.³⁹⁴

Kıbrıs Mevlevihane-i Şerifinin bir senelik mesarifatı			
Mesarifat	Lira	Şilin	Aded
Hükümet-i Mahalliye verilen Çera Çiftliğinin ve hanemizin vergi-i senevisi ve belediye vergisi dahi	5	10	
Kadim hademedden Derviş Mehmed'e verilen senevi	9		
Naathan Hüseyin Efendi		11	
Dergahda hücrenişin Behiç Dedeye	3		

³⁹⁴ Adaloğlu, Arslan, a.g.e., s. 701, KMMA, Dosya 239-99.

Büyük biraderim Hüsameddin Efendi'ye senevi verilen	10		
İhtiyar valideme günde üç kuruş	6		
Dergah-ı şerifde ayin vesairede sarf olunan kahve ve şeker ve muhibbane-i ayn-ı cem ve niyaz	5		
Amed şüd eden dervişanın navlun vesair masrafları	10		
Tamirâtı senevi	10		
Neyzen Muzaffer Efendi	1		
Maarife verilen tahsisat	1		
	61	1	

Bu tabloya göre; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin masraflarından biri de vergi idi. Osmanlı Devleti'nde vakıflar genelde vergiden muaf tutulurken Kıbrıs'ın İngiltere idaresine girmesinden sonra bu durum Kıbrıs'taki vakıflar için değişti. Dini nitelikli Lefkoşa Mevlevihanesi ve Mevlevihane'ye ait vakıflar vergi kapsamına alındı ve 1911 yılına ait 5 lira 10 şilinlik bir vergi ödedi. Mevlevihane'nin giderlerinin büyük bir kısmı da çalışanlarına verilen yıllık ücretti. Bu bağlamda 1911 yılında; hademe Derviş Mehmed'e 9 lira, Naathan Hüseyin Efendi'ye 11 şilin, hücrenişin Behiç Dede'ye 3 lira ve Neyzen Muzaffer Efendi'ye 1 lira olmak üzere toplam 13 lira 11 şilin ücret ödendi.

Mevlevihane giderlerinin diğer bölümü ise şeyhin abisi ve annesine verilen ücretti. Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'nin abisi olan Hüsameddin Efendi'ye yıllık 10 lira verilirken annesi içinse günlük 3 kuruştan yıllık 6 lira ödendi. Toplamda 1911 yılında Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'nin ailesine 16 lira ödendi. Bu veri bize; Mevlevihanelerin aynı zamanda şeyhin ailesinin de geçimini sağladığını göstermektedir.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tamiratı içinse 10 lira ödendi. Dervişlerin masrafları içinse yıllık 10 lira ödendi. Mevlevihane de yapılan sema gösterilene gelen katılımcılara verilen ikramlar içinde yıllık 5 lira ödendi. Toplam masraf 60 lira 21 şilin iken belgede 61 lira 1 şilin şeklinde yazılmasının sebebi ise 20 şilinin 1 lira sayılmasıdır.³⁹⁵

KMMA 239-99 no'lu belgenin devamında ise bir varidat defteri listelendi.³⁹⁶

Kıbrıs Mevlevihane-i şerifinin bir senelik varidatını mübeyyin defterdir			
Varidat	Lira	Şilin	Aded
Çera Çiftliğinin ortaklarından alınan hasılat	31		
Hükümet-i mahalliyeden icare-i vahidelü ve icaretine olan Çera ve İstiraka Çiftliklerinden alınan senevi bedel-i özür	35	16	
Hükümet-i mahalliyeden naliye namıyla alınan	8	8	
Bi'l-icareteyn tasarruf olunan emlaklardır	3	1	
Ferağ ve intikal harçlarından bir sene zarfında alınan		10	
Tekke-i şerife ittisalinde bulunan bahçeden senevi alınan	16	10	
Cafer Paşa vakfından atıye namıyla senevi alınan		11	
Hükümet-i mahalliyeden kayd-ı hayat şartıyla senevi alınan	13	4	
Tekke-i şerife karşısında bulunan dükkandan	3	5	
Hükümet-i Osmaniye'den taamiye namıyla senevi naklen alınan	28	12	
Yekün; 140 17			
Varidatımız bundan ibaret bulunduğu maruzdur. Ol babda idare efendim hazretlerindedir.			

³⁹⁵ Hasene Ilgaz, Kıbrıs Notları, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1949, s. 81. Bkz. Kıbrıs'ta bu dönemde tedavülde Kıbrıs Lirası ve İngiliz Sterlini vardı. Bir İngiliz Sterlini değer olarak bir Kıbrıs Lirasıydı. Bir Kıbrıs Lirası ise 20 şiline, bir şilinde 9 kuruşa eşitti. Bu iki para biriminin de Türk Lirasına değişme oranı aynı olup 11 Lira 33 Kuruştur.

³⁹⁶ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 701, KMMA, Dosya 239-99.

Bu tabloya göre; Lefkoşa Mevlevihanesi Çera (Cira) Çiftliğinden 1911 yılında 31 lira gelir elde etti. Mevlevihane'nin çeşitli başlıklar altında Hükümet-i mahalliden elde edilen gelir ise 56 lira 28 şilindi. Mevlevihane'ye ait mülklerden ise 6 lira 6 şilin gelir elde edildi. Cafer Paşa Vakfı'ndan bağış olarak 11 şilin alınırken, Osmanlı İdaresi'nin dışında kalan Mevlevihane'ye Osmanlı Devleti iâşe için 28 lira 12 şilin gönderdi. Mevlevihane'nin 1911 yılına ait toplam geliri 137 lira 77 şilin iken belgede her 20 şilin 1 lira sayıldığı için 140 lira 17 şilin şeklinde yazıldı. Mevlevihane'nin 1911 yılına ait gelir-giderlerine baktığımızda; geliri 137 lira 77 şilin iken gideri 60 lira 21 şilindi. Bu hesaba göre Lefkoşa Mevlevihanesi 77 lira 56 şilin kâr elde etti.

KMMA Zarf 84 nolu zarfın 2 nolu belgesine göre Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi zamanında; Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ait vakıflarının hukukunu korumak için duacılar tarafından Kanun-u Evvel ayından itibaren her ay 30 kuruş ödenerek 4 ayda 1 İngiliz Lirası tutarındaki para Osmanlı Bankası'na yatırılarak karşılığında bir çek parçası alındı.³⁹⁷ Yine bu işlemin yapıldığı R. 20 Mart 1328 / M. 2 Nisan 1912 tarihli³⁹⁸, H. 15 Teşrinisani 1912 tarihli³⁹⁹, 3 Nisan 1913 tarihli⁴⁰⁰, 8 Eylül 1913 tarihli⁴⁰¹ belgelerde de yer aldı.

³⁹⁷ Polat, a.g.e., s. 66, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 2a. Bkz. “Her nevi hukuk-u vakfın muhafazası için tahsisat-ı şehriye meyanında dailerince dahi şehriye otuz kuruş itası tensib buyrulduğu ve Kanun-u Evvel Rumi ibtidasından itibaren dört aylık olmak üzere bir İngiliz Lirası Osmanlı Bankası'na bi't-teslim alınan bir kıta çek leffen takdim-i huzur-ı samileri kılınmış olduğu cevaben arz olunur; ol babda emir ve irade hazret-i men lehül- emrindir.”

³⁹⁸ Polat, a.g.e., s. 83, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 16. Bkz. “Dört aylık olmak üzere bir aded İngiliz Lirası havi bankadan alınan bir kıta çek leffen takdim-i huzur-ı samileri kılındığı maruzdur.”

³⁹⁹ Polat, a.g.e., s. 75, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 10. Bkz. “Taksim-i mutad olan mahiye beş şilinden an iptida-i Ağustos 1912 gaye-i Teşrinisani'ye 4 aylık olmak üzere ceman bir İngiliz Lirası bu kere Osmanlı Bankası'na teslim ve alınan bir kıta çek leffen takdim kılınmış olmağla...”

⁴⁰⁰ Polat, a.g.e., s. 68, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 3. Bkz. “Taksim-i mutad olan dört aylık bir İngiliz lirası Nisan ibtidasına kadar bu kere Osmanlı Bankası'na teslim ve alınan bir kıta çek leffen takdim kılındığı maruzdur.”

⁴⁰¹ Polat, a.g.e., s. 74, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 9. Bkz. “Taksim-i mutad olan mahiye beş şilinden dört aylık olmak üzere bir İngiliz Lirası bu kere Osmanlı Bankası'na teslim ve alınan bir kıta çek leffen takdim kılınmış olmakla...”

R. 28 Haziran 1328 / M. 10 Eylül 1912 tarihli mektupta Konya Asitanesi; hastaların tedavisinde ve Asitane'de düzenlenen İhya Gecelerinde kullanılmak üzere çiçek suyu talebinde bulundu. R. 12 Mayıs 1328 / M. 25 Temmuz 1912 tarihli emirname doğrultusunda harekete geçen şeyh Mehmed Celaleddin Efendi en iyisini bulmak için araştırma yaptı. Hem bu araştırmadan dolayı hem de Konya'ya gidecek yolcu bulunamayınca talebin karşılanması gecikti. Bunun üzerine özür mahiyetinde istenilen çiçek suyuna ek olarak 9 şişe ve 3 teneke de kayısı reçeli gönderilmek üzere hazırlandı. Hazırlanan malzemeler, aslen Kıbrıslı olup Mersin'de ticaret işiyle uğraşan Fransız acentesindeki Mustafa Nuri Efendi'ye Konya'ya kadar götürüp teslim etmesi için verildi. Mektubun altına düşülen notta ise; gönderilen kargodan bir şişe çiçek suyu ile bir teneke tatlının Şeyh 'Âmil Çelebi'ye verilmesi rica edildi. ⁴⁰²

Konya Çelebesi'nin R. 5 Eylül 1328 / M. 18 Kasım 1912 tarihli gönderdiği mektupta; Kıbrıs'tan Konya'ya gönderilen çiçek sularının ve tatlıların Konya'ya ulaşmadığı bildirildi. Bunun üzerine Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi 8 Teşrinievvel 1328 / 21 Ekim 1912 tarihli mektubunda; gönderilen sandığın ulaşmamasından dolayı duyduğu üzüntüyü ifade etti. Ardından sandığın teslim edildiği Lefkoşalı Mustafa Nuri Efendi ile iletişime geçildiğini ve sandığın ulaştırılması için tekrar durumun hatırlatıldığı Konya Çelebesi'ne iletildi. ⁴⁰³

⁴⁰² Polat, a.g.e., s. 76, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 11. Bkz. "Huzur-ı lami'ün-nur Hazreti Mevlana'da olub müracaat iden haste-gan ve bazen de ihya gecelerinde misafirin-i kirama sarf idilmekte olan çiçek suyunun mevcudı kalmadığından bahisle münasib mikdar irsaline dair fi 12 Mayıs 1328 tarihlü emirname-i sami-i cenab-ı mürşid-i azamileri kemal-i iftihar ile mütalaa güzar-ı daiyanem oldu. Ve hemen emr-ü irade-i hazret-i veliyyü'n-niamiye imtisalen bunun en iyisi taharri olunarak şimdiye kadar bir yolcu zuhur etmediğinden bais taharri olmuş ise de bu kere dokuz şişe ve bu miyanede üç teneke kayısı reçeli dahi ilave olunub bir sanduk derununa vazan ve Fransız acentesine teslimen Kıbrısı olub Mersin'de ticaretle iştiğal iden Mustafa Nuri Efendi'ye irsal olunmuş ve oradan dahi huzur-ı ali-i seadetlerine arz ve takdimi hususı kendisine batahrirat işar kılınmış olmağla lütfen vusulünün izbarı müttefik-i rey-i sami-i mürşid-i azamileri bulunmuşdur, ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Lütfen bir şişe çiçek suyu ile bir teneke tatlının seyadetlü 'Âmil Çelebi Efendi Hazretlerine ita buyrulmasını müsterhamdır efendim."

⁴⁰³ Polat, a.g.e., s. 77, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 12. Bkz. "Fi 5 Eylül sene 1328 tarihli irade ve fermanname-i sami-i cenab-ı reşadetpenahilerini kemali tazim ile alub mütalaa eyledim. Mukaddema Mersin tarikiyle irsal olunan bir aded sandığın adem-i vusulü dailerince mucib-i teessüf olmuş ve halbuki dört ay evvel beş aded mecidiye masrafı dahi gönderilmiş idi şimdi ise yine Mersin tüccarından Lefkoşalı

2.4.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ve Şeyhin Oturduğu Evin Tamirâtı

Evkaf-ı Hümayun Nezareti Muhasebe Dairesinin, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tamirâtıyla ilgili Kıbrıs Şeriye Niyabetine H. 8 Şubat 1327 / M. 21 Şubat 1912 tarihli ve 44 numaralı yazısı hakkında H. 6 Cemaziyülevvel 1330 / M. 23 Nisan 1912 tarihli mektupla cevap verdi. Buna göre; Mevlevihane'nin ve şeyhin oturduğu evin tamirâtı için istenen 350 kuruşluk harcamanın uygun olmadığı ve Mevlevihane'nin müstesna vakıf olmasından dolayı Hazine-i Evkaf bu tamirat için yetkili değildi.⁴⁰⁴

H. 12 Recep 1330 R. 15 Haziran 1328 /M. 27-28 Haziran 1912 tarihli Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'nin mektubuna göre; Konya Çelebisi ile olan resmi yazışmalara uyarak Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tamirâtı hakkında Evkaf-ı Hümayun nezaretinden resmi belge alınarak çelebiye sunuldu. Talep edilen tamirat mümkün olsa da Mevlevihane'nin müstesna vakıf olmasından dolayı tamirâtı için Hazine-i Evkaf yetkili durumda olmadığından bu konuda yardım etmesi için Şeyh Celaleddin Efendi, Çelebi'nin yardımını talep etti.⁴⁰⁵

Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'nin Konya Çelebisi'ne yazdığı R. 11 Kanunuevvel 1913 tarihli mektubunda; Mevlevihane'nin semahane olmak üzere çeşitli

Mustafa Nuri Efendi'ye müracaat edilerek mersul sandığın tarafı zîşeref alilerine sürat-ı irsal-i hususî tekrar tekid ve tenbih edilmiş olduğunun arzına ictisar ider ve hüsn-i teveccühât-ı mekarim-i ayat-ı hazret-i müşşid-i azamilerinın bekasını niyaz eylerim, ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehü'l emrindir.”

⁴⁰⁴ Polat, a.g.e., s. 79, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 14. Bkz. “8 Şubat 1327 tarihi ve kırk dört numarolu tahrirat-ı fazilaneleri cevabıdır. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tamiri ve postnişinine bir hane inşası zımında üç yüz elli liranın sarfına mezuniyet itası hakkında Keşif Defteri Makamı'ndan gönderilen pusulanın fen-i muvafık olarak tanzim olunmuş bir defter olmadığı inşaat ve tamirat müdiriyeti umumiyesinden ifade kılınmış ve Mevlevihaneler Müstesna evkafdan olmağla beraber hazine-i evkaf inşaat tertibi bu gibi sarfiyata halen gayri müsaid bulunmuş olmağla ol babda irade efendim hazretlerininindir.”

⁴⁰⁵ Polat, a.g.e., s. 78, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 13. Bkz. “Tahrirat-ı umumiye-i reşadetpenahilerine imtisalen Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tamiri hakkında sebk iden işara cevaben Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i Celilesi'nden alınan tahriratın suret-i mahrecesi leffen takdim kılındı. Keşfin arzu idildiği vehicle icra ve defterinin takdimi mümkün ise de Mevlevihanelerin Müstesna evkafdan olmakla beraber hazine-i evkaf inşaat-ı tertibi bu gibi sarfiyata halen gayri müsait bulunduğunu mutazammın olan fikra-ı işara ve dergah-ı feyz-i iktinah mezkurın muhtac tamir bir halde bulunmakda olmasına nazaran iktizasının icrası men'utu rey-i rezin-i reşadetpenahileri bulunmuşdur.”

bölümleri ile şeyhin oturduğu ev yıkılacak durumu geldi. Bunun üzerine Kıbrıs şer'î hakimi Ali Rıfat Efendi şeyhin oturduğu evin tamir edilmesi için para temininde bulundu. Fakat vadesi gelen borcun ödenmesi sırasında maddi zorluk yaşayan Şeyh Mehmed Celaleddin çeşitli makamlardan yardım talebinde bulundu. Borcun ödenmesi ve Mevlevihane'nin tamirâtı için toplam 250 kuruş lazımdı. Bu durumun üzerine Kıbrıs şer'î hakimi Ali Rıfat Efendi tarafından Osmanlı sadrazamına durumu anlatan bir dilekçe yazıldı. Bu dilekçeyle ilgili bilgiler ise Konya Çelebisi'ne gönderilerek bu konuda yardım edilmesi ve gereğinin yapılması talep edildi. ⁴⁰⁶ Osmanlı sadrazamına gönderilen arzın tarihi: H. 6 Muharrem 1332 / M. 5 Aralık 1913 ve 21 Teşrinisani 1329 / M. 4 Aralık 1913 iken numaro pusulası ise 62 adededir. ⁴⁰⁷

2.5. KKTC Milli Arşivi'nde Yer Alan Belgelerde ve Şeriye Sicillerinde Lefkoşa Mevlevihanesi

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhleri ve dervişleri, sahip oldukları saygınlıkları ile Kıbrıs halkı arasındaki davaların çözüme kavuşturulmasında aktif rol aldılar. Lefkoşa Şeriye Mahkemesi başkent Lefkoşa'da bulunması nedeniyle Ada'daki diğer mahkemelerin üzerinde yer alan bir üst mahkemeydi. Kıbrıs'taki tüm yüksek rütbeli askeri yetkililer; mirmiran, mirliva, miralay, zaim, yeniçeri ağası, subaşı, asesbaşı yasal

⁴⁰⁶ Polat, a.g.e., s. 71, KMMA, Zarf No:84, Belge No: 6. Bkz. “*Dergah-ı Şerifin ekser mahalleri ve hususiyle semahane mürur-ı zaman ile harabe yüz tutduğu ve sakini olduğum, bir bab fakirhanenin dahi mail-i inhidam bir hale geldiği ceziremiş hakimü'ş-şeri semahatlü Ali Rıfat Efendi daileri tarafından reyü'l-ayn müşahede olundığı cihetle efendi müşarünileyhin rey ve tensibiyle hane-i fakiranemi bi't-terhin iktiza eden akçenin tedarikiyle yalnız kulube-i hakiranemin imarına teşebbüs olunmuş ise de hin-i vadede ifa-yı deyne tekabül idebilecek elde bir şey olmadığından bi'z-zarure acz-i hal-i fakiranemden bahisle der-bar-ı şevketkarare ba arz-ı hal istirham ve tekke-i şerif ile hane-i fakiranemin tamirâtı için iki yüz elli lira talep edilmiş olmakla semahatlü hakim efendi hazretleri tarafından yazılan inha ile arz-ı hal-i daiyanem makam-ı celil-i sadaret-i uzmaye irsal kılndığı müşir alınan tarih ve numaro pusulası manzur-ı ali-i cenab-ı reşadetpenahileri buyrulmak üzere bu kere leffen takdim-i huzur-ı samileri kılınmış ve bu babda lazım gelen ikdamat ve takibatın icrası zınnunda iktiza iden mahalle emir ve işar buyrulması herhalde mütevakkıfi re-i ali-i cenab-ı mürşid-i azamileri bulunmuş olduğu maruzdur ol babda ve herhalde emr-ü ferman ve lütfu ve ihsan da hazret- i veliyyül emrindir.”*

⁴⁰⁷ Polat, a.g.e., s. 72, KMMA Zarf No:84, Belge No: 7. Bkz. “*62 adedi ve fi 6 Muharrem 1332 ve fi 12 Teşrinisani 1329 tarihi ile makam-ı celil-i sadaret-i uzmaye arıza yazılmışdır. Kıbrıs Mevlevi Dergah-ı feyiz iktinahında tamiri vesaire hakkında verilen arz-u halin lefiyle.*”

olarak Şeriye Mahkemesi'nin gerçek üyeleri idi. Bu üyelere ek olarak; defterdar, tezkireci, kassam-ı askeri, beytülmal-ı amme ve hassa nazırı, hassa emini, muhasebeci, varidatçı ve ruzmai de diğer mahkeme üyeleri idi. Bütün bu üyelerin dışında dini üyeler ise; imam, hatip ve vaiz, dervişlerdi. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne bağlı şeyh ve dervişler de bu mahkemenin dini üyeleri oldular. Mevlevihane'nin Lefkoşa'da bulunması sayesinde de bu yüksek mahkemede görev alan dervişler mahkemeye gelen anlaşmazlıkların çözülmesinde aktif rol oynadılar.⁴⁰⁸

Şeriye Mahkemesi'ndeki hakimlerin, görevli olduğu işlerden birisi de dini vakıfların kayıtlarını denetlemekle yükümlü olmalarıydı. Dini vakıfların, vakıflarına ait kuralların yer aldığı vakıfnameler de Şeriye Mahkemesi katipleri tarafından kayıtlara geçirilirdi. Kıbrıs'ta oluşturulan bu vakıfların bazılarında, 16. ve 17. yüzyılda suistimaller yaşandı. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Celaliye Vakıfları ve Sultan Selim Vakfı'na ait hesaplar hakimlerce düzenli olarak denetlenen vakıflardı.⁴⁰⁹

Kıbrıs Şeriye Sicili 1-B numaralı defterde yer alan bilgilere göre 1688'de padişah II. Süleyman 1683-1699 Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşının uzaması nedeniyle bütün vakıflardan ödenen maaşlara altı aylığına el koydu. 1688 senesine mahsus alınan bu kararda; padişah fermanı gereğince senelik maaş ödemelerinin altı aylığı dağıtılırken altı aylık ücret ise Hazine-i Amire'ye aktarıldı. Padişahın fermanı üzere Kıbrıs'taki vakıflarca ödenecek ücretlerin tespiti için bir görevli Kıbrıs'a gönderildi. H. 1 Muharrem 1100 / M. 26 Ekim 1688 - H. 22 Zilkade 1100 / M. 7 Eylül 1689 tarihleri arasındaki ücretler tespit edildi. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin senelik 1.440 akçelik maaş ücretinden 720 akçe, Lefkoşa Mevlevihanesi'ne vakıf geliri sağlayan Cafer Paşa Vakfının ise senelik 5.400

⁴⁰⁸ Mehmet Akif Erdoğan, The Judicial Court In Ottoman Cyprus (1580-1640), Tarih İncelemeleri Dergisi, C. 16, S. 1, 2001, s. 13.

⁴⁰⁹ Erdoğan, The Judicial..., s. 16.

akçelik maaş ücretinden 2.700 akçe gelir Hazine-i Amire'ye aktarıldı. Kıbrıs'taki bütün vakıfların senelik maaş gideri 49.320 akçe iken bunun 6 aylık kısmı 24.660 akçe olup bu para Hazine-i Amire'ye savaşta kullanılmak üzere Kıbrıs'tan aktarıldı. ⁴¹⁰

2.5.1. Kıbrıs Şeriye Sicillerinde Mevlevihane Görevlilerinin Maaşları

Kıbrıs Şeriye Sicillerinde bulunan 16 Kasım 1822 tarihli belgede; Kıbrıs'ta görev alan çeşitli devlet görevlileri, Mevlevihane'nin şeyhine ve diğer görevlilerine ait mülga ocak gelirlerinden verilen maaşlara ait ilam kaydı yer almaktadır. Mülga ocak gelirlerinden senelik 325 Kuruşu Şeyhe ve Mevlevihane görevlilerine verilmektedir. Bu ödemeler her sene Kıbrıs Valisi tarafından yapılmaktadır. ⁴¹¹

12 Nisan 1842 yılına ait 39. Numaralı şeriye sicilinde yer alan bilgiye göre mülga ocak gelirlerinden verilen maaşlardan mevlevihane şeyhine ve diğer görevlilere 325 kuruş ödenmesi ilam kaydında yer almaktadır. Sultan II. Mahmut, Kıbrıs müftülüğü görevinin yanı sıra II. Mahmut kütüphanesi nazırlığını da yapan Hasan Hilmi Efendi'ye ömür boyu 1.000 kuruşluk maaş verilmesini kararlaştırdı. Bu gelir kaynağı ise padişahın emrini gönderdiği Kıbrıs muhassılığы tarafından karşılanacaktı. ⁴¹²

2.5.2. Kıbrıs Şeriye Sicillerinde Şuhudü'l-hal olan Şeyhler

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhlerinin Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde bulunup görev almaları nedeniyle Şeriye Sicillerindeki kayıtlar da şuhudü'l-hal (şahitlik eden) olarak kayıt edilmelerine yol açtı. Şeriye Sicillerinde şuhudü'l-hal olarak bulunan Şeyh

⁴¹⁰ K.Ş.S. D.N.:1-B S.N.: 55 H.N.: 94.

⁴¹¹ K.Ş.S. D.N.:39 S.N.: 16 H.N.: 37 H. 1 Rebiyülevvel 1238 / M. 16 Kasım 1822.

⁴¹² Özkul, a.g.e., s. 479.

Mehmed Sadri Dede kayıtları şunlardır; K.Ş.S. D.N.:11 S.N.: 20 H.N.: 68 H. 29 Recep 1134 / M. 15 Mayıs 1722, K.Ş.S. D.N.:11 S.N.: 56 H.N.: 198 H. 22 Şevval 1135 / M. 26 Temmuz 1723, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 28 H.N.: 108 H. 2 Cemaziyelahir 1237 / M. 16 Şubat 1725, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 33 H.N.: 130 H. 8 Recep 1137 / M. 23 Mart 1725, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 56 H.N.: 208 H. 26 Şevval 1137 / M. 8 Temmuz 1725, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 72 H.N.: 278 H. 11 Safer 1137 / M. 30 Ekim 1724, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 105 H.N.: 376 H. 3 Muharrem 1138 / M. 11 Eylül 1725, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 106 H.N.: 377 H. 16 Muharrem 1138 / 24 Eylül 1725, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 115 H.N.: 408 H. 15 Recep 1138 / M. 19 Mart 1726, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 140 H.N.: 527 H. 4 Zilhicce 1138 / M. 3 Ağustos 1726, K.Ş.S. D.N.:12 S.N.: 143 H.N.: 536 H. 21 Zilhicce 1138 / M. 20 Ağustos 1726.

Şeriye Sicillerinde şuhudü'l-hal olarak bulunan Şeyh Mehmed Ârif Dede'nin kayıtları şunlardır; K.Ş.S. D.N.:9 S.N.: 44 H.N.: 164 H. 4 Rebiyülahir 1730 / M. 7 Mart 1718, K.Ş.S. D.N.:9 S.N.: 17 H.N.: 47 H.16 Cemaziyelahir 1127 / M. 19 Haziran 1715, K.Ş.S. D.N.:11 S.N.: 57 H.N.: 205 H.1 Zilhicce 1135 / M. 2 Eylül 1723, K.Ş.S. D.N.:13 S.N.: 81 H.N.: 263 H. 27 Muharrem 1140 / M. 14 Eylül 1727, K.Ş.S. D.N.: 13 S.N.: 1-B H.N.: 8 H. 16 Receb 1143 / M. 25 Ocak 1731, K.Ş.S. D.N.:14 S.N.: 56 H.N.: 257 H. 10 Zilhicce 1145 / M. 24 Mayıs 1733, K.Ş.S. D.N.:14 S.N.: 7 H.N.: 23 H. 19 Safer 1144 / M. 23 Ağustos 1731, K.Ş.S. D.N.:16 S.N.: 39 H.N.: 65 H. 3 Cemaziyülevvel 1158 / M. 3 Haziran 1745, K.Ş.S. D.N.:16 S.N.: 35 H.N.: 37 H. 3 Cemaziyülevvel 1158 / M. 3 Haziran 1745.

Derviş Musa, K.Ş.S. D.N.:13 S.N.: 82 H.N.: 268 H. 29 Muharrem 1140 / M. 16 Eylül 1727 tarihli dava da şuhudü'l-hal olarak yer aldı. Bu şuhudü'l-hal büyük ihtimalle Şeyh Mehmed Ârif Dede'nin katılmaması üzerine, Lefkoşa Mevlevihanesi dervişlerinden Musa'nın gönderilmesine yol açmıştır. Çünkü K.Ş.S. D.N.:13 S.N.: 81

H.N.: 263 H. 27 Muharrem 1140 / M. 14 Eylül 1727 tarihli şuhudü'l-hale katılan Şeyh Mehmed Ârif Dede'nin bu tarihten iki gün sonraki davaya şuhudü'l-hal olarak katılmamış olması normal değildir.

Şeriye Sicillerinde şuhudü'l-hal olarak bulunan Şeyh Feyzullah Dede'nin kayıtları şunlardır; K.Ş.S. D.N.:21 S.N.: 275 H.N.: 594 H. 10 Receb 1203 / M. 22 Temmuz 1794, K.Ş.S. D.N.:28 S.N.: 253 H.N.: 524 H. 29 Rebiyülevvel 1230 / M. 11 Mart 1815, K.Ş.S. D.N.: 28 S.N.: 86 H.N.: 191 H. 13 Cemaziyülevvel 1228 / M. 14 Mayıs 1813, K.Ş.S. D.N.:29 S.N.: 46 H.N.: 84 H. 11 Cemaziyelahir 1231 / M. 9 Mayıs 1816, K.Ş.S. D.N.:31 S.N.: 17 H.N.: 31 H. 1 Receb 1238 / M. 14 Mart 1823, K.Ş.S. D.N.:33 S.N.: 196 H.N.: 272 H. 3 Şevval 1245 / M. 28 Mart 1830, K.Ş.S. D.N.:33 S.N.: 73 H.N.: 106 H. 4 Rebiyülahir 1244 / M. 14 Ekim 1828.

Şeriye Sicillerinin yanı sıra KKTC Milli Arşivinde bulunan diğer kaynaklarda da Şeyh Feyzullah Dede şuhudü'l-hal olarak yer aldı. Bu kayıtlar ise şunlardır; KVKD S.N.:36 H.N.:21 H. 13 Rebiyülahir 1243/M.3 Kasım 1827, S.N.:38 H.N.:23 H. 27 Cemaziyülevvel 1243 / M. 16 Aralık 1827, S.N.:40 H.N.:27 H. 11 Cemaziyelahir 1243/ M. 30 Aralık 1827, S.N.:50 H.N.:39 H. 3 Cemaziyülevvel 1254/ M. 25 Temmuz 1838, S.N.:212 H.N.:102 H.25 Rebiyülahir 1229 / M. 16 Nisan 1814, S.N.:216 H.N.:103 H. 29 Rebiyülevvel 1232 / M. 16 Şubat 1817, S.N.:285 H.N.:148 H. 29 Zilhicce 1242 / M. 24 Temmuz 1827, KVS V.: 108 H.N.: 155 H. 1 Receb 1238 / M. 14 Mart 1823, KVS V.108 H.N.: 155 H. 1 Recep 1238 / M. 14 Mart 1823.

2.5.3. KKTC Milli Arşivi'nde Celaliye Vakfıyla İlgili Kayıtlar

KKVKD'in de yer alan S.N. 260 H.N. 134 numaralı H. 1 Muharrem 1280 / M. 18 Haziran 1863 tarihli belgede Celaliye Vakfı'na ait olan Cira ve İstaraka Çiftliklerinin kaydı bulunmaktadır. Kayıt şu şekildedir; *“Kıbrıs cezâresinde Omorfa kazâsına tâbi‘ Cira Çiftliği ve Şehir kazâsına tâbi‘ İstaraka Çiftliği gâllesi Haydar Paşa kerîmesi Emine Hâtûn'un mezkûr cezâire mevlevîhânesinde it‘âm-ı ta‘âm ve kisbe-i fukarâ ve dervîşân vakfî.”*

KVS V.10 H.N.:11 H. 28 Şevval 1280 / M. 6 Nisan 1864 tarihli belgede Cafer Paşa Vakfı'ndan Lefkoşa Mevlevihanesi'ne yıllık 1800 akçe verilmesinden bahsedilmektedir. KVS V.82 H.N.:124 H. 15 Muharrem 1176 / M. 6 Ağustos 1762 tarihli belgede Celaliye Vakfı'na ait olan İstaraka Çiftliğinin Ahmed Münip Efendi'ye kiralanmasını bahsetmektedir. KVS V.108 H.N.:155 H. 1 Recep 1238 / M. 14 Mart 1823 tarihli belgede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne yapılan türbenin aylık kandil masrafı için 2 Kuruş verilmesi kararı yer alır.

Celaliye Vakıf'ları ile ilgili KKTC Milli Arşiv Ferağ İntikal 49 1347'de yer alan belgeler şunlardır; S.N.: 3 H.N.:7-9 H. 12 Şaban 1276 / M. 5 Mart 1860, S.N.: 4 H.N.:10 H. 1276 / M. 1859/1860, S.N.: 4 H.N.:11 H. 11 Şaban 1276 / M. 4 Mart 1860. KKTC Milli Arşiv Atik Emirname Kaydı da müstesna vakıf niteliğinde olan Celaliye Vakıfları'na müdahale edilmemesi hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerin yer aldığı belgeler; S.N. 2 H.N. 5 H. 7 Rebiyülahir 1277 / M. 23 Ekim 1860, S.N. 67 H.N. 102 H. 13 Cemaziyelahir 1286 / M. 20 Eylül 1869.

KKTC Milli Arşiv 1347 Ferağ İntikal isimli kayıta Celaliye Vakfı ile ilgili bulunan diğer belgeler ise şunlardır; S.N.: 3 H.N.: 7 H. 12 Şaban 1276 / M. 5 Mart 1860, S.N.: 4 H.N.: 10 H. 12 Şaban 1276 / M. 5 Mart 1860, S.N.: 4 H.N.: 11 H. 12 Şaban 1276 / M. 5 Mart 1860.

2.5.4. Şeriye Sicillerinde Celaliye Vakfı İle İlgili Kayıtlar

Şeriye Sicillerinde Celaliye Vakfı ile ilgili bulunan belgeler şunlardır; K.Ş.S. D.N.:1 S.N.: 55 H.N.: 94 H. 1 Muharrem 1100/ M. 26 Ekim 1688 – 22 Zilkade 1100 / M. 7 Eylül 1689 tarihli belgede Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Kutsal İttifak Savaşları nedeniyle sefer masraflarının karşılanması için Kıbrıs'taki vakıflar tarafından ödenen maaşlardan altı aylık kesintinin yapılmasından bahsedilmektedir. K.Ş.S. D.N.:2 S.N.: 129 H.N.: 183 H. 1 Rebiyülevvel 1017 / M. 15 Haziran 1608 tarihli belgede Mevlevihane görevlilerine verilecek günlük ücretlerini gösteren tablo bulunmaktadır. K.Ş.S. D.N.:2 S.N.: 65 H.N.: 123 H. 1 Cemaziyelahir 1016 / M. 23 Eylül 1607 tarihli belgede Hacı Keyvan bin Abdülmennan Efendi'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne vakfettiği gelirlerden bahsetmektedir.

K.Ş.S. D.N.:2 S.N.: 14 H.N.: 27 H. 29 Muharrem 1016 / M. 26 Mayıs 1607 tarihli belgede Cafer Paşa'nın Anaya Çiftliğinden Lefkoşa Mevlevihanesi'ne tahsis ettiği 1800 akçeden bahsedilmektedir. K.Ş.S. D.N.:3 S.N.: 85 H.N.: 539 H. 29 Recep 1019 / M. 17 Ekim 1610 tarihli belgede Şeyhülislam Sadeddin Efendi, Attarlar Çarşısı'nda yer alan börekçi dükkanının yakınlarındaki boş alanı Lefkoşa Mevlevihanesi'ne vakfetti. Bu mülkten 1800 akçelik kira gelirinin elde edilmekte olduğu ifade edilmektedir. K.Ş.S. D.N.:21 S.N.: 297 H.N.: 633 H. 15 Şevval 1209 / 5 Mayıs 1795 tarihli belgede Şeyh

Mustafa Dede'nin ve çeşitli kişilerin yer aldığı isimler paralarını değerlendirmek için ve Lefkoşa Ayasofya Camisi görevlilerince kullanılması için vakfetmişlerdi.

K.Ş.S. D.N.:21 S.N.: 214 H.N.: 500 H. 1 Muharrem 1203 / 2 Ekim 1788 tarihli belgede Celaliye Vakfına ait Dağ nahiyesindeki bir çiftliği kiralayan Mehmed Sadık, kirasını ödediği halde vakıf mütevellisi Şeyh Mustafa kendisinden çeşitli kalemler altında para istediğine dair şikayette bulunmuştur. K.Ş.S. D.N.:29 S.N.: 46 H.N.: 83 H. 19 Şevval 1228 / M. 15 Ekim 1813 tarihli belgede Mevlevihane'deki yardıma muhtaçlar ve dervişlerin ihtiyaçlarına yönelik Kıbrıs'taki Yeniçeri Ocağı tarafından Mevlevihane şeyhine verilen yıllık 45 kuruşluk taamiyenin, önceki şeyhin yerine geçen Feyzullah Dede'ye verilmesini bahsetmektedir. K.Ş.S. D.N.:29 S.N.: 46 H.N.: 82 H. 8 Recep 1228 / M. 7 Temmuz 1813 tarihli belgede Şeyh Feyzullah Dede'nin günlük 40 akçe taamiye ile tayin edilmesi ve bu ücretin Kıbrıs cizyesinden karşılanması yer almaktadır.

K.Ş.S. D.N.:30 S.N.: 127 H.N.: 367 H. 23 Cemaziyülevvel 1235 / M. 8 Mart 1820 tarihli belgede Mevlevihane'ye Kıbrıs Muhassıllığı tarafından günlük olarak çeşitli yiyecekler tahsis edildiğinden bahsedilmektedir. K.Ş.S. D.N.:33 S.N.: 14 H.N.: 11 H. 21 Cemaziyelahir 1242 / M. 20 Ocak 1827 tarihli belgede Kıbrıs Muhassıllığı tarafından Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhine aylık olarak 18 kuruş maaş ve bir miktarda erzak verileceğinden bahsetmektedir. K.Ş.S. D.N.:35 S.N.: 92 H.N.: 123 H. 13 Cemaziyülevvel 1250 / M. 17 Eylül 1834 tarihli belgede Şeyh Feyzullah Dede'nin Mevlevihane'den geçinen yoksullar için Kıbrıs Muhassılı Seyyid Hacı Mehmed Ağa'dan aldığı yıllık tahsisattan bahsedilmektedir. K.Ş.S. D.N.:39 S.N.: 16 H.N.: 37 H. 1 Rebiyülevvel 1258 / M. 12 Nisan 1842 tarihli belgede çeşitli görevlilerin ve Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhinin maaşına ait kayıt yer almaktadır.

K.Ş.S. D.N.:40 S.N.: 127 H.N.: 142 H. 8 Şevval 1261 / M. 10 Ekim 1845 tarihli bu belgede Kıbrıs Mal Sandığı'ndan Lefkoşa Mevlevihane'sinin ihtiyaçları için yıllık 1020 kuruşluk ödenek verilmesi hakkındaki berat yer almaktadır. K.Ş.S. D.N.:40 S.N.: 102 H.N.: 116 H. 24 Şevval 1261 / M. 26 Ekim 1845 tarihli bu belgede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne Kıbrıs Muhassıllığı tarafından senelik verilmesi gereken gelirin her sene verilmesinden bahsedilmektedir. Celaliye Vakıfları ile ilgili çeşitli bilgiler şu belgelerde de yer almaktadır; K.Ş.S. D.N.:45 S.N.: 56 H.N.: 73 H. 25 Şaban 1276 / M. 18 Mart 1860, K.Ş.S. D.N.:47 S.N.: 36 H.N.: 55 H. 14 Safer 1281 / M. 19 Temmuz 1864, K.Ş.S. D.N.:54 S.N.: 47 H.N.: 90 H. 25 Rebiyülahir 1302/ M. 11 Şubat 1885.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.0. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Sahip Olduğu İşlevler ve Günümüze Kadar

Lefkoşa Mevlevihanesi

3.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Mimarisi

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin mimari yapısı, kültürel niteliğinden dolayı Kıbrıs Türk tarihi açısından anıtsal bir eserdir. Anıtsal niteliğe sahip tarihi binalar; toplumun sahip olduğu özelliklerini ve yaşamla olan bağını yansıtırken aynı zamanda toplumun süregelen yapısını belgeler. Bu tarihi binalar toplumsal kimliğini yansıtan ve toplumun hafızasını oluşturan maddi nitelikli birer kültür öğeleridir.⁴¹³

Antik geçmişi olan kentlerin Osmanlı Dönemi ile birlikte Türk-İslam karakteri kazanmasında mimari yapıların da etkisi bulunmaktadır. Bu mimari yapılardan mevlevihaneler; bir kültür merkezi olarak genellikle şehir merkezlerine yakın bir konumda yer almaktadır. Bu yapıların içerisinde ise; genel olarak adına inşa edildikleri kişilerin türbeleri, ibadethaneleri ve semahanesi, dervişlerin kaldığı yerler, misafirhane ve şeyh daireleri bulunurdu. Bazı tekkelerin içerisinde bulunan mezarlara, adakta bulunmak için ziyaret edilirdi. Bunlar; Lefkoşa'da Mevlevihane, Larnaka şehrindeki Hala Sultan Tekkesi, Mağusa şehrindeki Kutup Osman Dergahı, Dip Baf'taki Hacı Mehmet Baba Tekkesi (Hasan Aga Tekkesi), Zuhuri Tekkesi, ve Kırklar Tekkesi'dir.⁴¹⁴

⁴¹³ Atalan, a.g.e., s. 1637.

⁴¹⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 35.

Kıbrıs'ta Osmanlı öncesi Venedik ve Lüzinyan zamanlarında inşa edilen eserlerin, Osmanlı İdaresi'nde bazı ufak ya da büyük değişimler yapılarak yeniden kullanılmasına devam edildi. Osmanlı Dönemi ile birlikte Kıbrıs'ta cami, han ve hamam gibi hem Müslümanların hem de Türklerin yoğun kullandığı yapılar inşa edildi. Osmanlı Dönemi'nde Ada'daki nüfusun ihtiyacına göre gerekli yapılar inşa edilerek bu konuda bir mağduriyetin yaşanmamasına dikkat edildi.

Mevlevihanelerin mimarisi ise genel olarak; bir yandan İslam aleminde Mescid-i Nebevi'ye ve bazı cami şekilleri ile birlikte Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri ev ve külliye mimarisinden izler taşımaktadır. Mevlevihanelerdeki yapının bütünlüğü ve tasarımı ile mimari unsurları Mescid-i Nebevi'den alındı. ⁴¹⁵

Mevlevihanelerde genel olarak ölen şeyhin yapı içine defnedilmesiyle oluşan mescid-semahane-türbe ilişkisi Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebevi'nin içine defnedilmesine dayanmaktadır. Bu uygulama Lefkoşa Mevlevihanesi'nde de gerçekleştirildi ve Mevlevihane bünyesine 16 kişi defnedildi. Mevlevihanelerin şekilleri, dönemin genel tekke şemalarına ve tarikatın belirli fonksiyonlarına uygun olacak şekilde semahane, mescid, türbe, matbah-ı şerif ve derviş hücreler gibi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde inşa edildi. ⁴¹⁶

3.1.1. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Mimari Özellikleri

Bazı Mevlevihanelerde türbeler, merkezi semahane yapısının dışında tutulmuş olup Lefkoşa Mevlevihanesi de bu tip bir Mevlevihane'dir. Mevlevihaneler

⁴¹⁵ Tanrıkorur, a.g.e., s. 66.

⁴¹⁶ Tanrıkorur, a.g.e., s. 66.-67

semahanelerine göre de farklılıklar göstermektedir. Semahanelerin plan şemalarındaki değişiminde, yüzyıllar boyunca farklı mimarlık akımlarının etkisi oldu. Kare, dikdörtgen ve çokgen yapı da Mevlevihaneler inşa edildiği gibi; Lefkoşa, Yenikapı, Kütahya, Bursa ve Manisa Mevlevihanelerinde dairesel form kullanıldı. Mevlevihaneler, yine kat sayısına göre de farklılıklar göstermiş olup bazı Mevlevihaneler tek katlı, iki veya üç katlı inşa edilmişlerdir. Lefkoşa Mevlevihanesi ise tek katlı bir yapıdır.⁴¹⁷

Lefkoşa Mevlevihanesi, Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen sayılı eserlerden biri olarak aynı zamanda Osmanlı mimarisinden de izler taşımaktadır. Kubbeli şekildeki türbesi ve semahanesi ile Osmanlı mimarisinin klasik özelliklerini göstermektedir. Mimari yapısıyla da Lefkoşa kent dokusunda farklı bir yeri bulunmaktadır.⁴¹⁸

3.1.2. Mevlevihane'nin İç Yapısı

Lefkoşa Mevlevihanesi, Lefkoşa Kalesi'nin Girne Kapısı'na yakın bölümünde yer alır. Mevlevihane binası düzgün kesme taşlardan inşa edildi. Mevlevihane binasının ilk halinde; semahane, türbe, derviş odaları, mutfak ve misafir odalarını bulunurdu. Mevlevihane'nin günümüze ulaşan yapısında ise; orijinal özelliklerinden çok şeyler yitirmiş olan semahane ve türbe bölümleri kaldı. Mevlevihane'ye girilen kapısının solunda yer alan çeşme kare boyutundadır. Bu çeşmenin önünde bulunan sivri kemerle oluşturulan nişte ise yıprandığı için okunamayan bir yazıt ve musluk vardır.⁴¹⁹

⁴¹⁷ Atalan, a.g.e., 1639-1640.

⁴¹⁸ Havva Arslangazi, Lefkoşa Kent Dokusunda Mimari Üsluplar, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 125.

⁴¹⁹ Kıbrıs'ta Türk Eserleri, s. 18, Kıbrıs'ta Vakıf Tarihi Eserler, Haz. Sevinç Andız, KKTC Vakıflar ve Din İşleri Dairesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Lefkoşa, 1990, s. 28, Özönder, a.g.e., s. 101-103.

Çeşmenin yıpranan yazıtı okunamayacak durumda olup ancak ‘Ya Atta Shapari’ yazıtı okunabilmektedir. Bu yazının ise çeşmenin yapımına katkı sağlayan bir kişi olduğu öne sürülmektedir. Çeşmenin yanında ise Mevlevihane bahçesine girilen ana giriş kapısı bulunmaktadır. Bu kapı Osmanlı Dönemi’nin barok mimarisiyle yapılmış olup üstünde talik yazısıyla ‘Ya Hazreti Mevlana’ yazarken sol alt köşesinde yazıcısı olan Ahmet Burhaneddin’in imzası ve sağ alt köşesinde de 1924 tarihi kayıtlıdır.⁴²⁰

3.1.3. Mevlevihane’deki Hat Yazıları

Lefkoşa Mevlevihanesi’nin binasında katkısı bulunan hattatlar ise şunlardır;

- 1) Ahmed Burhâneddin Efendi Mevlevihane kapısının üzerindeki “Yâ Hazret-i Mevlânâ” yazısını yazan kişidir.
- 2) Ali Haydar Bey ise Mevlevihane de yer alan lacivert zemin üzerine zerendud H. 1282 / M. 1865 tarihli ve H. 1265 / M. 1868 tarihli celi talik iki levhanın hattatıdır. Bu levhaların birinde “Yâ Hazret-i Mevlâna” ve diğerinde ise Besmele yazılıdır.
- 3) Fuad Efendi, Mevlevihane’deki H. 1286 / M. 1869 yılına ait sikkeyi istifli “Fedâke ümmî ve ebî Yâ Resûlallah”ı celi sülüs hatla yazdı.
- 4) Muhammed Şevket Efendi, zerendud celi sülüs ile Mevlevihane’deki koyu yeşil yerin üzerine yazılan “Yâ Resûlallah Meded”in hattatı olup levha da imzası yer almaktadır.
- 5) Nâzım Efendi Mevlevihane’nin semahane kısmındaki mihrabı, yarım yuvarlak şeklinde nişi kavsaralı yaptı. Nişin alınlığına ise altı çelenk motifi ve bunların da ortasına yedinci çelengi kalem işi tekniğiyle yerleştirdi. Çelenklerin üstüne Mevlevi başlığı ve alem motiflerini ekledi. Ortadaki büyük çelengin içine celi sülüs yazı türüyle “Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyya’l-mihrâbe” âyet-i kerimesi,

⁴²⁰ Bağışkan, Kıbrıs’ta Osmanlı, İslam ..., s. 59, Özönder, a.g.e., s. 103.

sol alt kısma “Nâzım”, sağ alta da “H. 1284 / M. 1867” tarihi yazıldı. Yazılar siyah, çelenkler yeşil, kurdela, tac ve çiçekler ise kahverengi ve mavi renk boylarla nakşedildi. ⁴²¹

3.1.4. Semahane Bölümü

Mevlevihane'nin basık kemerli giriş kapısından girildikten sonra L şeklinde bulunan avlusuna geçilmektedir. Avlunun doğusundaki basık kemerden yapılan giriş kapısından geçilerek semahaneye girilmektedir. Semahane bölümü; iki adet sütun üzerinde bulunan eğimli şekildeki bir ahşap tavana sahipti. İki sütunu hem birbirlerine hem de duvarlara bağlayan kemerleriyle semahane bölümü ikiye ayrılmaktadır. İlk bölüm, giriş kapısının önündeki bölümdür. Diğer bölüm ise güney yönüne doğru bir kemer vasıtasıyla uzanan mihrabın, sema yerinin ve mutriplerin mahfelinin yer aldığı ahşap balkonlu bölümdür. Balkona ahşap merdivenle çıkılmakta olup balkonun etrafı ahşaptan yapılan korkulukları bulunmaktadır. ⁴²²

Mutrib mahfeli dervişlerin sema yerinin karşısında olup etrafı ahşap bir korkuluk ile çevrilidir. Yuvarlak şeklinde olan bu bölüm zeminden iki basamak kadar daha aşağıda yer alır. Semahanenin güney duvarında alçıdan yapılmış bir mihrap bulunmaktadır. Mihrabın üstü zeytin dalından çelenklerle süslü olup ⁴²³ ortada yer alan büyük çelenkte boya ile yazılan ‘Ali İmran Suresi’nin 37. Ayeti’nden alınan bir yazı yer almaktadır. Hattat Nazım tarafından H. 1284 / M. 1867/68 yılında yazılan bu yazı İstifli Celî hattı ile yazıldı. ⁴²⁴

⁴²¹ Tüfekçioğlu, a.g.e., s. 36-41.

⁴²² Kıbrıs'ta Türk Eserleri, s. 18, Kıbrıs'ta Vakıf Tarihi Eserler, s. 28, Özönder, a.g.e., s. 103.

⁴²³ Kıbrıs'ta Türk Eserleri, s. 18-19, Gazioğlu, a.g.e., 408, Özönder, a.g.e., s. 103.

⁴²⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 59-60. Mevlevihanenin içindeki ve bahçe duvarının üzerinde yazılar için Bkz. Bülent Yorulmaz, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Osmanlı Dönemine Ait Mezar Taşı Yazıları, s.27,29,30.

3.1.5. Türbe Bölümü

Semahanenin güneybatısındaki kapıdan türbe bölümüne geçilirdi. Yol boyunca uzanan altı adet kubbesi ve bir tonozu olan türbe bölümünün yapım tarihi bilinmemektedir. Dar ve uzun olan bu bölüm diğer bölümler 4 basamak daha yüksektedir. Doğu ve batı duvarlarındaki basık kemerli pencerelerin dışında demir parmaklıklar bulunmaktadır. Türbede dışarıya doğru açılan kemeri basık olan bir kapı da bulunmaktadır. Bu türbeler kemerlerle birlikte birbirine bağlandı ve içerisinde Mevlevi şeyhlerine ait olduğu bilinen 16 mezar yer almaktadır.⁴²⁵

3.1.6. Lefkoşa Mevlevihanesi'ndeki 16 Mezar ve Sergilenen Mezar Taşları

Lefkoşa Mevlevihanesi içindeki mezar taşlarından 6 tanesinin kime ait olduğu bilinirken geriye kalanların ise kime ait olduğu bilinmemektedir. Hatta Mehmed Celeleddin Efendi zamanında Konya'dan gelen H. 10 Teşrinisani 1327 / M. 23 Kasım 1911 tarihli mektupta bu mezar taşlarının kimlere ait olduğunun kayıtlı olması, haklarındaki menkıbelerin ve yaşam öykülerinin mevcut olması gerektiği bildirildi.⁴²⁶

Mehmed Celeleddin Efendi'nin H. 20 Kanunuevvel 1327 / M. 2 Ocak 1912 tarihinde Konya'ya gönderdiği mektupta; Mevlevihane bünyesinde defnedilen ulu büyüklerden bazılarının isminin önceki mektupta ifade edilmiş olabileceğini söylese de bu kişilere ait kayıtların tutulmadığını, mezar taşlarının da üstünde yazı yazmadığından

⁴²⁵ Kıbrıs'ta Türk Eserleri, s. 19, Kıbrıs'ta Vakıf Tarihi Eserler, s. 29, Özönder, a.g.e., s. 105.

⁴²⁶ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 689, KMMA, Dosya 239-032. Bkz. “*Tekyemizde medfun olan eazze-i kiram hazeratının makam-ı âlilerince mazbutu'l-esami olması ve menakıb ve terceme-i hallerinin mevcud bulunması lazım geldiği*”

dolayı bu kişilerin ne menkıbeleri ne de yaşam öykülerine dair bir kaydın olmadığı, durumun bundan ibaret olduğunu ifade etmektedir.⁴²⁷

Mevlevihane içerisindeki mezarlar ise; Mevlevihane şeyhlerinden Siyâhî Dede, Ârif Dede, Mustafa Dede, Feyzullah Dede, Mehmed Celâleddin Efendi ve Selim Dede'lere aitti. Diğer mezarların kimlere ait olduğu bilinmese de birinci mezarın Selim Dede'ye, ikinci mezarın Arap Ahmet Paşa'ya, üçüncü mezarın Celâleddin Efendi'ye, onuncu mezarın bir şeyhin lalası olan Arap Abdullah Efendi'ye, on altıncı mezarın Feyzullah Dede ve eşine ait olduğu bilinmektedir.⁴²⁸

Mevlevihane içerisinde bulunan 16 mezara ilişkin Gülşah Cangöz'ün yüksek lisans tezinde Siyâhî Mustafa Dede'nin mezarı için ifade ettiği “*Şâirin mezarına ulaşım fotoğraflamak istedik. Ancak Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Mevlevihane bombalandığı için, içeride bulunan bir çok mezarın, mezar taşları kırılmış ve birbirine karışmış. Bu yüzden içeride yer alan türbelerden hangisinin Siyâhî Dede'ye ait olduğunu tespit edemedik.*”⁴²⁹ şeklinde ifade ettiği bilgileri, tamamen gerçeklikten uzak olup böyle bir olay yaşanmamıştır. Mevlevihane içerisindeki mezarlar, varlıklarını aynı biçimde uzun yıllardır sürdürmektedir.

Mevlevihane'nin giriş kapısından sonra yer alan toprak zeminine 1962-63 yıllarında taşlardan yapılan döşemeyle, bahçe olarak kalan bu küçük alanda çeşitli taş oyması eserleri sergilenmektedir. Osmanlı taş oyma sanatının örneklerinden olan bu eski

⁴²⁷ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 689, KMMA, Dosya 239-032. Bkz. “*Tekyemizde medfun olan eazze-i kiram hazeratı ihtimalki diğer takdim olunan arızada muharrer zatlardan bazılardır. Zira bunlara dair kayden bir sarahat yoktur. Taşlar üzerinde bile bir tarih görülememiştir. Binaenaleyh ne terceme-i halleri ve ne de menakıblarına dair bir kayd olmayub hakikat-i hal bundan ibaret olduğu maruzdur. Ol babda emr u ferman hazret-i mühimme'l-emrindir.*”

⁴²⁸ Numan, a.g.e., s.127.

⁴²⁹ Cangöz, a.g.e., s. XIX.

mezar taşları, Girne Kapısı dışında yer alan eski Lefkoşa Türk Mezarlığı'nın iptal edilmesinden sonra 1960 yılında Mevlevihane bahçesine taşındı. Taşların üzerlerinde sarık, kavuk, lale deseni veya Osmanlı barok figürleri bulunmaktadır. Silindir ya da dörtgen şeklindeki bu mezar taşları 90 adet kadar olup çoğu yazılıdır. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Türk Müzesi'ne dönüştürüldüğü 1963 yılında, eski harfli bu mezar taşlarının günümüz Türkçesi'ne çevrilmesini Avukat Fadıl Niyazi Korkut yaptı.⁴³⁰

Mevlevihane de sergilenen bu mezar taşları ile ilgili Bülent Yorulmaz'ın yaptığı çalışmada bu mezar taşlarını yayımladı. Kitapta yer alan 54 mezar taşı ve kitabe incelendiği zaman, bu mezar taşlarının çoğu, Kıbrıs'ta önemli görevlerde bulunan ve tanınan kişilere aittir. İçlerinde; Kıbrıs müftüsü, Kıbrıs valisi divan katibi, Lefkoşa naibi, Girne zabiti, müftüzadeler, seyyidler, sufi, hacılar, kethüda, tuğrakeş, hattat vardı. Bunların yanı sıra dini nitelikli ve Mevlevi olabilecek kişiler ise; Şeyh Muhammed Ciyasi Efendi, Derviş Muhammed İbni Hasan Ağa, Kadri Hoca idi.⁴³¹

Ahmet Gazioğlu'nun aktardığına göre; Mevlevihane bahçesinde beyaz bir mermer üzerinde yer alan yazı; Venedik döneminde Ada'yı yöneten Yüksek Konsey'in bir üyesi olan ve 1553'de Lefkoşa'da ölen Augustino Canali'nine aittir.⁴³²

3.2. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Sosyal Hayata Etkisi

Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs'ta her ne kadar tekke olarak adlandırılrsa da Kutup Osman, Hala Sultan ve diğer Mevlevilik faaliyetlerinin yürütüldüğü yerlerin bağlı olduğu,

⁴³⁰ Ahmet An, Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar, Kıvılcım Yayınları, 1. b., Lefkoşa, 1999, s. 77-78.

⁴³¹ Yorulmaz, a.g.e., s. 33-130. Mezar taşları ilgili detaylı inceleme için Bkz. Bülent Yorulmaz, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Osmanlı Dönemine Ait Mezar Taşı Yazıları, 1. b., Lefkoşa, 2009, Erdoğan, Kıbrıs Notları, s. 46-48.

⁴³² Gazioğlu, a.g.e., s. 409.

Kıbrıs içinde bir asitane niteliğine sahipti. “*Büyük kentlerdeki Mevlevi tekkeleri birer kültür merkezi, deyim yerindeyse bir sanat akademisi işlevi görmüştür. Sanat, kuşkusuz, tasavvufun bir aracı olarak görülürdü; semâ’gök cisimlerinin hareketlerine öykünen ilâhî bir âyin, Mevlevi musikisi ise mistik coşku ve vecd yaratan ilâhî bir ezgiydi.*”⁴³³ Mevleviliğin bünyesindeki sahip olduğu bu nitelikleri, Mevlevihanelere diğer sanatçıları da çekmişti. Böylelikle sanat faaliyeti beraberinde kültürel gelişimi de getirmiş oldu.

Mevlevihane’nin Lefkoşa’da kurulmasının sebeplerinden birisi de Lefkoşa’nın Kıbrıs’ta idari merkez olmasıdır. Mevlevihane’nin kuruluş dönemi olarak sayabileceğimiz 1572-1607 yılları arasında Osmanlı Devleti’nde padişah II. Selim’den Kıbrıs fatihi olarak sayılan Lala Mustafa Paşa⁴³⁴ ve Mevlevihane’ye arazisini bağışlayan Arap Ahmet Paşa’ya kadar birçok devlet adamı ya Mevleviliğe bağlıydı ya da Mevleviliğe bağlı olmasalar bile Mevleviliği desteklediler.⁴³⁵

Mevleviliğin devletin ileri gelenleri ile olan bu ilişkisi onu yüksek zümrenin tarikatı gibi gösterse de aynı zamanda Mevlevilik halkın da içinde olan ve halka da dokunan bir yapıya sahipti. Aynı zamanda Lefkoşa’nın Mevleviliğin merkezi olmasıyla Ada’daki diğer Mevlevi yapılarına ulaşmak ve idare etmekte daha kolay bir hale geldi. Mevlevilik yüksek zümre ve halkın dışında kültür ve sanat insanları ile de iç içe oldu. Yine bu insanların Lefkoşa’da yoğunlukta olması da Mevlevihane’nin Lefkoşa’da kurulmasında bir etken oldu.

Osmanlı’nın kuruluş ve yükseliş döneminde Türk-İslam kültürünün yaygınlaştırılması ve kökleştirilmesinde Mevlevihaneler önemli katkılarda bulundular.

⁴³³ İnalçık, a.g.e., s. 209.

⁴³⁴ Bkz. Kamil, a.g.e., s. 211, Özönder, a.g.e., s. 100. “*Mevleviliğin Kıbrıs'ta son derecede etkili olmasında Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'nın, Mevleviliğe gönülden bağlı bir insan oluşunun da büyük rolü vardır.*”

⁴³⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 97.

Kıbrıs'ta Osmanlı İdaresi'nden sonra Rumlar ve İngilizlerin her türlü idari ve kültürel baskılarına karşı Kıbrıslı Türkler'in kimliklerini koruma mücadelesinde Lefkoşa Mevlevihanesi bir güç kaynağı oldu.⁴³⁶ Lefkoşa Mevlevihanesi insanların huzura erişmesi ve onların düzenli bir sosyal hayata sahip olmasında, Mevleviliğin sevgi ve hoşgörü anlayışıyla hizmetlerde bulundu. Bu hizmetler siyasi özelliklerden çok kültürel özellikler içermekteydi.⁴³⁷

Mevlevilik diğer İslam tarikatları gibi dervişlerini tekkelere kapatarak bir lokma, bir hırka sloganı ile tevekküle bağlı, kaderci, içine kapalı bir oluşum değildi. Bektaşî, Rifai, Kadiri gibi tarikatlardaki gezginci dervişler gibi halktan yardım dilenmezlerdi. Mevlevilikte dilenmek yasak olup her Mevlevinin bir işi olmalı, geçimini Mevlevihane'den değil, el emeğiyle alın terinden sağlamalıydı. Topluma faydalı bir iş yaparak insanlara yük olmayıp yükü kendinde taşımak Mevleviliğin kuralları arasındadır.⁴³⁸

Mevlevihanelerde derviş olacak kişiler için; yirmi beş yaşını geçmeyen, askerliğini yapmış ve bekar durumdaki sağlıklı kişilerden adaylar seçilirdi. Bu kişiler matbah-ı şerif denilen yerde olgunlaşmak için bir süre yaşarlardı. Bu anlamda Mevlevihaneler bir eğitim kurumu olarak öğretimini gerçekleştirmek için insanları bir araya toplayan bir sosyal toplanma mekanıydı.⁴³⁹

⁴³⁶ Nuri Çevikel, Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878), s.184.

⁴³⁷ Akgün, a.g.e. s. 782.

⁴³⁸ Mehmet Önder, Mevlevî Tarikatının Türk Sosyal ve Ekonomik Hayatındaki Yeri, Türkische Wirtschafts Und Sozialgeschichte Von 1071 Bis 1920, Akten Des IV. Internationalen Kongresses, Harrassowitz Verlag Yayınları, Wiesbaden, 1995, s. 228.

⁴³⁹ Serdar Ösen, Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevihanelerin Yeri, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, C. 4., S. 2., 2015, s. 262.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde; Osmanlı Devleti'nin zor duruma düştüğü ve halkın büyük sıkıntılar çektiği zamanlar da bu sıkıntıların bir an önce geçmesi, devletin ve halkın daha iyi günlere ulaşması için hayır dualar yapılırdı. Bunun bir örneği de 1911-1912 yıllarında yaşandı. Bu yıllarda Osmanlı Devleti, bir yandan İtalya ile Trablusgarp'ta savaşırken diğer yandan iç isyanlar, sosyal sorunlar ve ekonomik sorunlarında yer aldığı bir buhran döneminin içindeydi.

H. 10 Teşrinisani 1327 / M. 23 Kasım 1911 yılında Konya'dan Lefkoşa Mevlevihanesi'ne gelen bir mektupta; mevcut olan sıkıntılardan dolayı tüm inananların etkilenme derecesini ve bu konuda lazım gelen hayır duaların yapılması bildirildi. Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi ise Konya'ya gönderdiği H. 20 Kanunuevvel 1327 / M. 2 Ocak 1912 tarihli mektubunda ise: kendisine gelen emirnameyi incelediğini ve bu doğrultu da gerçekten inananların saadet ve selameti için burada camilerde beş vakit namazlarda dualar okunduğunu, Mevlevihane'de bulunan yoksullar için de Cenab-ı Hak ve ehl-i İslam'ın hayrı için Mevlevihane'de başta Behiç Dede, diğer dervişler ve o sırada orada bulunan Mevlevi dostlarıyla birlikte her gün hayır duaların edildiğini bildirdi.⁴⁴⁰

Mevlevihaneler dini niteliğinin yanında aynı zamanda kültürel, eğitim ve sosyal hayat açısından da önemli niteliklere sahipti. Günümüzde dernek, kulüp, huzur evi ve bazı resmi kurum-kuruluşlarca gerçekleştirilen ihtiyaçlar önceleri Mevlevihaneler ve vakıflar aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Tekkeler tarikatların kendilerine has faaliyetleri

⁴⁴⁰ Adalıoğlu, Arslan, a.g.e., s. 688, KMMA, Dosya 239-031. Bkz. “*Gaile-i hazıradan dolayı umum ehl-i imanın derece-i te'şiratinı ve bu babda lazım gelen da'vat-ı hayriyenin ifasını müş'ir fi 10 Teşrinisani 1327 tarihli emirname-i cenab-ı mürşid-i azamileri mütalaa-i güzâr-ı daiyanem oldu.*

Filhakika saadet ve selamet ehl-i iman için buraca cevami-i şerifede evkat-ı hamsede dua olunduğu ve acizleri dahi kendi dergahımızda Behiç Dede ve derviş ile ve tesadüfen bulunan sair muhibban ile da'vat-ı hayriyye-i lazımede bulunduğu cihetle Cenab-ı Hak ehl-i İslam hakkında mucib-i hayr olacak ciheti ihsan buyursun duası her bâr ve ruzbân kılınmakda olduğu cevaben arz olunur. Ol babda emr u ferman hazret-i mühimme'l-emrindir.”

olan ayin, zikir ve ibadetlerini gerçekleştirdikleri yerler olmakla birlikte bunun dışında okul, tedavi ve yardımlaşma kurumu, yolcular için misafirhane gibi vazifeleri de gördüler.⁴⁴¹ Lefkoşa Mevlevihanesi deniz yoluyla hacca giden Müslümanlara ve diğer yolculara hizmet eden Kıbrıs'taki önemli kurumlardan biriydi. ⁴⁴²

Lefkoşa Mevlevihanesi'ne bağışlanan zengin vakıf gelirleri sayesinde Lefkoşa'da yardıma muhtaç kişilere yardımlar edildi. Günümüzde Sosyal Hizmetler Kurumu'nun yerine getirdiği bu yardım hizmetini o dönemde Lefkoşa Mevlevihanesi yapmaktaydı. Muhtaç durumda olan insanların gururunu kırmayacak şekilde yardım yapıldığı gibi bu kişiler içinde Mevlevihane'de her gün yemekler pişirilirdi. ⁴⁴³

Lefkoşa Mevlevihanesi sahip olduğu Celaliye Vakıfları'nın maddi gücü sayesinde yılın belirli günlerinde hayır amaçlı etli pilavın dağıtılmasını sağlardı. Yemek dağıtıldığı günlerden birisi de Mevlana'nın ölüm tarihi olan 17 Aralık'tı. Altay Sayılı'nın Aysel Bağdadi'den aktardığına göre 17 Aralık 'Mevlana Günü' olarak anılmaktadır. Aysel Bağdadi'nin de tanıklık ettiği bu yemek etkinliğinde misafirlere hem yemek dağıtılırdı hem de evlerine götürmeleri içinde pişmemiş et yardımında da bulunulurdu. 17 Aralık'ta halka dağıtılmak üzere hazırlanan bulgur pilavı ve et kazanlarla pişirilirdi. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yemek dağıtılan diğer günler ise Cuma günü idi. Haftada bir kere dağıtılan bu pilava halk tarafından 'zılgıç' denilmektedir. ⁴⁴⁴

Mevlevihane'nin toplumun sosyal hayatında sahip olduğu niteliklerden biri de adak yeri olmasıdır. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defnedilen Arap Ahmet Paşa'ya ait mezar; Kıbrıs Türk toplumunun yakın geçmişinde kadınların adak amacıyla ziyaret

⁴⁴¹ Gündüz, a.g.e., s. 84-85.

⁴⁴² Polat, a.g.e., s. 24.

⁴⁴³ Kamil, a.g.e., s. 213.

⁴⁴⁴ Sayılı, a.g.e., s. 446.

ettikleri önemli yerlerden biriydi. Bu yerin dışında Lefkoşa'da 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başında Ahmet olarak bilinen çok sayıda adak yerleri bulunurdu. 'Ahmet Paşa' adıyla bilinen ve adak amaçlarıyla kullanılan Kıbrıs'ta 4 yer daha vardı. ⁴⁴⁵

Mevlevihane'ye perşembeyi cuma gününe bağlayan gece ya da cuma günleri yapılan ziyaretle Arap Ahmet Paşa'ya dilekler dilenip adaklarda bulunurdu. Dilek için türbenin batısında bulunan pencere parmaklığına çaput bağlayıp mum yakarlardı ve dileklerinin gerçekleşmesi için de ondan yardım isterlerdi. Önceki çocukları yaşamamış kadınlar ise sonraki çocuklarının yaşayabilmesi için Ahmet Paşa'ya çocuklarını adarlardı. Bazıları çocuklarına Ahmet adını da verirlerdi. Bu adete göre çocuklar doğduktan hemen sonra bir kadın tarafından Mevlevihane'ye bırakılırdı. Mevlevihane'ye giden başka bir kadın bırakılan çocuğu alırdı. Mevlevihane'den dönerken geliş yolunun dışında başka bir yoldan giderek çocuğu annesine götürürdü. Para karşılığında tekrar annesine satılan çocuğun bu şekilde yaşayacağına inanılırdı. ⁴⁴⁶

Mevlevihane'nin sosyal hayattaki bir diğer işlevi de su sıkıntısı yaşanan zamanlarda yağmur duasının yapıldığı bir yer olmasıdır. Tuncer Bağışkan 2005 yılında kaleme aldığı eserinde yakın geçmişimizde yapılan yağmur dualarının bile hatırlandığını söylemektedir. Yağmur duası için kuraklık zamanlarında okul öğrencileri öğretmenlerinin eşliğinde Mevlevihane'ye giderlerdi. Dervişlerin oluk altından topladıkları küçük taşları şeyh tarafından okunup üflendikten sonra bir torbaya konulurdu. Bu sırada dualar okunurken öğrenciler de amin derlerdi. Torbanın ağzı sıkıca bağlanarak önce, altında basamaklı bir su havuzu bulunan asma çardağına asılırdı. Dualar okunup tamamlandıktan

⁴⁴⁵ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s.25.

⁴⁴⁶ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s.25.

sonra ise torba su havuzuna bırakılırdı. Bu şekilde yapılan duanın ardından yağmurun yağacağına inanılırdı. ⁴⁴⁷

Mevlevihane'nin sosyal hayattaki bir diğer işlevi de sağlık sorunu yaşayan insanların hastalıklarına derman bulmak için buradan medet ummasıdır. Altay Sayılı'ya göre sağlık problemi yaşayan insanlar Lefkoşa Mevlevihanesi'ndeki mezarlarda yatılı bulunan şeyhlere ibadet ederek sağlıklarına kavuşurlardı. Sayılı, Dr. Fazıl Küçük'ün 1968 yılında yazdığı anılarından alıntı yaparak, müze olarak kullanılan Mevlevihane'de bir şeyhin bulunduğunu, bu şeyhin hastaların çamaşırından bir parça kopararak Mevlevihane'nin pencerelerinde bulunan parmaklıklara bağlayınca hastalığın burada kaldığına ve bu sayede hastaların iyileşeceğine inanıldığını yazmaktadır. ⁴⁴⁸

3.3. Kıbrıs'taki Mevleviliğin Eğitim-Öğretim Alanındaki Etkisi

Osmanlı Devleti'ni yöneten padişahlar; siyasi, askeri ve idari alanlarda elde edilen başarıların devamlı olması gerektiğini biliyorlardı. Bu devamlılığın da sürdürülmesi için Osmanlı sosyal hayatını oluşturan; bilim, kültür ve sanat hayatının da gelişmesi amacıyla bilim ve sanat çevrelerini desteklediler. Bu kapsamda bir eğitim kurumu olan Mevlevihanelere de destek ve yardımda bulundular. ⁴⁴⁹ Mevleviliğin eğitimdeki amacı; ele aldığı insanı olgun bir insana dönüştürmeyi amaçlayan bir terbiye okuludur. Türk kültür ve medeniyetinin seçkin kurumlarından biri olan Mevlevilik; ⁴⁵⁰ Türk-İslam kültürü ve tefekkürü ile oluşan bir eğitim ve terbiye ekolüdür. ⁴⁵¹

⁴⁴⁷ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s.25.

⁴⁴⁸ Sayılı, a.g.e., s. 443-444.

⁴⁴⁹ Nilgün Açık Önkas, Mevlevîlerin Yönetimle İlişkileri, Akademik Bakış Dergisi, S. 23, 2011, s.1.

⁴⁵⁰ Hamit Arbaş, Mevlevî Sanatçılar, Osmanlı Ansiklopedisi, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, C. 11., Ankara, 1999, s. 93.

⁴⁵¹ Özönder, a.g.e., s. 99.

Mevlevilik; sahip olduğu eğitim ve terbiye ekolü niteliğiyle Türk kültür hayatının şekillenmesinde çeşitli hizmetlerde bulundu. Bazı Mevlevihanelerde bulunan kütüphaneler, eğitim faaliyetlerinin daha etkili ve yoğun bir şekilde yapılmasını sağladı. Mevlevi mukabelesinde musikin kullanılması ise Mevlevihaneleri bir müzik okuluna dönüştürdü. Mevlevihaneler klasik tasavvufi yaşamın yanında özellikle Mevlana'nın eserlerinin okunduğu ve eserlerden çıkarılan bilgilerin ders olarak verildiği bir yerdi. Mevlana'nın eserlerinin çoğunluğu Farsça olduğundan, bu eserlerin okunup anlaşılması için Farsçanın öğretilmesi Mevlevihane'yi bir Farsça eğitim merkezi haline getirdi.⁴⁵²

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ilk başta eğitim faaliyetleri medrese ve tekkeler aracılığıyla yapılmaktaydı. İlk Osmanlı medresesi Orhan Gazi zamanında İznik'te açıldı. Medresede ders veren müderrisleri ise şeyhler görevlendirildi. Böylelikle devlet teşkilatının medeni ve kültürel kurumları ortaya çıkmadan önce Osmanlı eğitim sisteminde medrese-tekke oluşumu, halkın eğitimi ve kendini yetiştirmesinde önemli bir vazife gördü. Osmanlı medreselerinde de tasavvufi bir eğitim görülmekteydi. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle medrese-tekke birlikteliği sona erdi ve toplumsal hayatın kendilerine has kesimlerinde, eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam ettiler. Zamanla medreseler devletin idari kadrolarına elaman yetiştiren bir nitelik kazanırken tekkeler kendi esaslarına bağlı kalarak halka ve ulemaya ilim irfan öğretmeye devam ettiler.⁴⁵³

⁴⁵² Ösen, a.g.e., s. 259. Medreselerde Farsça okunmasını yasakladığı dönemde Mevlevihaneler, Fars dili ve edebiyatı merkezleri haline gelmişti. Mevlevihanelerin bünyesinde Darülmüşnevi adı altında kurumlar sırf bu işlevler için kuruldu. Osmanlı'da en son açılan Darülmüşnevi 1844 tarihinde Sultan Abdülmecit'in de katıldığı Murad Molla Tekkesi Şeyhinin yaptırdığı Darülmüşnevidir. Ahmet Cevdet Paşa'da bu tekkeye Farsça öğrenmek için devam ettiği gibi Tezakir adlı eserinde; bu tekkenin adeta bir darülfünun olduğunu, her türlü ilmin öğretildiğini ve uzaktan yakından birçok ricalin bu tekkeye devam ettiğini belirtti. Bkz. İnalçık, a.g.e., s. 209, Ösen, a.g.e., s.262-263.

⁴⁵³ Gündüz, a.g.e., s. 71-76.

Osman Nuri Ergin, mevlevihaneleri insanın kendi kendisini yetişmesine olanak sağlayan önemli yerlerinden birisi olarak göstermektedir. Mevlevihanelerde felsefe, edebiyat ve İslami bilimlerin eğitimine ve öğretimine önem verildi. Tekkeler eğitim konusunda döneminin en önde gelen kurumlarından biri olarak yüzyıllar boyunca kültür ve sanat alanında, Osmanlı toplumuna önemli şahsiyetler yetiştiren birer akademi hüviyetindeki yüksek okullardı.⁴⁵⁴ Konya Asitanesi olmak üzere Mevlevihaneler de çeşitli nitelikteki dersler isteğe bağlı olarak verildi.

Mevlevihanelerin iç düzenine baktığımız zaman, dervişler dergahtaki vazifelerini yerine getirdikten sonra bazı meşguliyetlerde bulunma ve istediklerini okuma hakkı vardı. Mevlevilerin bu amaç doğrultusunda yararlanabilecek bir kütüphaneleri de vardı. Bu kütüphaneler Lefkoşa Mevlevihanesi de dahil çoğu Mevlevihanenin sahip olduğu bir nitelikti. Kıbrıs'ın fethinden 150 yıl sonra yapılan sayıma göre ise Lefkoşa'da 7 kütüphane bulunmakta olup bunlardan birisi de Lefkoşa Mevlevihanesi kütüphanesiydi.⁴⁵⁵

Mevlevi dervişlerinin Mevlevihaneler de miskin bir şekilde vakit geçirmesi hoş karşılanmazdı. Mevlevi şeyhlerinin en önemli vazifelerinden biri ise dervişlere ve Mevlevi muhiplere İslam'ı, Mevleviliğin esaslarını ve görgü kurallarını öğretmekti. Şeyhlerin diğer bir görevi de haftada en az bir saat olmak üzere zamanın meseleleri hakkında görüşmede bulunmaktı. Şeyhler büyük alimlerin eserleri üzerine değerlendirmelerde bulunarak görüşlerini aktarmak, o dönemde gelişen olaylar üzerine bilgi vermesi hatta gerekirse kitaplar yazarak neşretmesi de bu görevleri arasındaydı.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Ösen, a.g.e., s. 261.

⁴⁵⁵ İsmet Parmaksızoğlu, Kıbrıs Sultan İkinci Mahmud Kütüphanesi, s.5-6, Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu, Türk Kütüphanecileri Derneği Yayınları, Ankara, 1964, s. XIV.

⁴⁵⁶ Ösen, a.g.e., s. 263.

Lefkoşa Mevlevihanesi'ne Mevlevi olmak için katılacak kişilerin genç yaşta olması gerekirdi. Bir kişinin derviş olabilmesi içinse 40 gün oruç tutup 40 gün içinde Kıbrıs'ı gezmesi gerekirdi. Bu nitelikleri sağlayan kişiler Mevlevihane içerisinde ibadet ettikleri zamanın dışında ise bir eğitime tabi tutulurlardı. Dervişler; hattatlık, müzehhip, mücellit, saatçi ve müzisyenlik gibi konularda eğitim görüp bu alanların birinde ustalık seviyesine ulaştılar. Altay Sayılı'nın çalışmasında ifade ettiğine göre; 1900'lü yıllarda resmi kayıtlarda bulunan Lefkoşa Mevlevihanesi dervişlerinin büyük çoğunluğu 40 yaşının üzerinde olup kendi mesleklerinin dışında sema ayinlerine katılırlardı.⁴⁵⁷

Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fethettikten sonra Ada'ya yaptığı iskanlarla sadece nüfus değil aynı zamanda Osmanlı kültürünü, eğitimini, mimarisini ve sanatını da götürmüştü. Böylelikle geleneksel Osmanlı eğitimi ve eğitim kültürü de Kıbrıs'a geldi. Tanzimat Dönemi'ne kadar geleneksel Osmanlı eğitim sisteminde, eğitim devlete bağlı olmadan vakıflar aracılığıyla yürütülmekteydi. Tanzimat öncesi Kıbrıs'taki eğitim kurumları da geleneksel kurumlar olan; medreseler, tekkeler ve sıbyan mektepleriydi. Tanzimat ile birlikte Kıbrıs'taki eğitim kurumları da batılı anlamda şekillendi. İlköğretim okulları; Sıbyan, İbtidaiyye, Rüşdiye oldu. Kıbrıs'taki ilk Rüşdiye ise 1862'de açılmışsa da diğer yüksek eğitim kurumları Ada'da bulunmuyordu.⁴⁵⁸

Ada 1878'de İngiliz yönetimine devredildiğinde, Osmanlı'dan kalan 41 ilköğretim, 8 medrese ve 1 rüştiye bulunmaktaydı. 1880'de İngiliz yönetimi Eğitim Müdürlüğünü açarak iki toplum içinde ayrı ayrı "*Eğitim Encümeni*" oluşturdu, her ilçeye de "*Eğitim Komisyonları*" kurdu. Bu gelişmeler ilerleyen yıllarda Kıbrıs Türkünün aleyhine oldu ve okullar mali açıdan kısıtlanıldığı gibi bazılarında kapatılmasıyla eğitim

⁴⁵⁷ Sayılı, a.g.e., s. 443.

⁴⁵⁸ Hasan Cicioğlu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 16., S. 3., Ankara, 1983, 211-212.

hakkı zedelendi. Osmanlı Devleti bu gelişmelere kayıtsız kalmadı ve harekete geçerek önce durumu protesto etti. Osmanlı Maarif Nazırı Münif Paşa döneminde, İngiliz yönetimine verilen direktif doğrultusunda kapatılan 3 okul yerine 12 yeni okul daha açıldı. Açılan okulların yanı sıra Osmanlı Devleti, maddi ve manevi destekte bulunarak ders araç gereçlerini ve öğretmenlerin maaşlarını karşıladı. 1920’de ise İngiliz yönetimi çıkardığı “*Eğitim Yasası*” ile birlikte eğitimde tam egemenliği eline aldı.⁴⁵⁹

Mevlevihaneler gerçekleştirdikleri eğitimle tarikatların öğretim alanını oluşturmaktadır. Mevlevihanelerde öncelikle dini eğitim verilirdi. Bunun dışında sanat ve kültür alanında, dil ve edebiyat sahasında, müzik eğitiminde ve spor aktivitelerinde de bulunmaktaydı. Halk okulu niteliğine sahip olan Mevlevihaneler halk edebiyatının öğretilmesinde ve ülkeye yayılmasında da önemli rol oynadılar. Lefkoşa Mevlevihanesi de dini eğitiminin yanında bir eğitim merkezi olarak Kıbrıs Türk halkına katkıda bulundu.⁴⁶⁰

3.4. Kıbrıs’taki Mevleviliğin Kültür ve Sanat Alanına Etkisi

İnsanların bir araya gelerek toplu halde yaşadığı şehirler, merkezi bir konuma ulaşarak insanlığın uygarlığını sergilediği bir mekan haline gelmektedir. Şehirlerin bir anlamda medeniyetin temsilcisi olması, onu kültürel üretimin de kaynağı yapmaktadır. Kıbrıs’ın bu anlamda önemli ve özel şehirlerden birisi de Lefkoşa’dır.⁴⁶¹ Şehrin Kıbrıs’ın merkezi olma statüsü, Osmanlı Devleti tarafından da devam ettirildi. Ayrıca Osmanlı Devleti Ada’ya yerleştirdiği Müslüman Türk halkı içinden “*aile yapısı, mali güç ve eğitim*

⁴⁵⁹ Cicioğlu, a.g.e., s. 214-215.

⁴⁶⁰ Cicioğlu, a.g.e., s. 213.

⁴⁶¹ Mustafa İsen, Osmanlı Kültür Coğrafyası İçinde Kıbrıs’ın Yeri ve Kıbrıslı Divan Şairleri, 3. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13- 17 Kasım 2000, KKTC, s. 155.

düzeyi diğerlerinden farklı ve kentli özelliğe yakın olanları” ⁴⁶² Lefkoşa şehrine yerleştirdi. Böylelikle şehir daha nitelikli bir şehir haline kavuştu. Mevlevihane'nin Lefkoşa şehrinde kurulmasının en önemli sebeplerinden birisi de şehrin bu niteliğidir.

Lefkoşa şehri sahip olduğu medeniyet seviyesiyle, kültür ve sanatın da üretim merkeziydi. Şehrin bu niteliğine katkı sağlayan unsurlardan birisi de Lefkoşa Mevlevihanesi'dir. Lefkoşa Mevlevihanesi hem Lefkoşa'nın kültürel değerinden beslendiği gibi hem de Lefkoşa'nın kültürel değerine katkı sağladı. Lefkoşa Mevlevihanesi bu kültürel değeri ürettiği kadar, muhafaza ettiği sanat ve kültür insanları ile de bu kültürel değer in bir nevi koruyucusu oldu.

Lefkoşa şehrine Osmanlı tarafından iskan edilen halk ile mevcut yerli halk, sahip oldukları farklılıklarına rağmen birlikte yaşayan bir toplum haline geldi. Şehirde var olan nitelikli insan topluluğunun da etkisiyle güvenli bir ortam sağlandı. Genellikle düzen ve huzurun hâkim olduğu bir sosyal yaşam ortaya çıktı. ⁴⁶³ Lefkoşa şehrinin bu düzeni; etnik ve dini farklılığı olan insanların birbirine hoşgörüyle bakmasında olumlu etkiye yol açtı. Şehirde Ermeni, Katolik ve Ortodoks kiliseleri ile cami ve mescitlerin bir arada yer aldığı bir yaşam biçimi ortaya çıktı. Bu hoşgörü ortamı hem Mevlevihane için bulunması uygun bir yer olduğunu gösterdiği gibi, Mevlevihane'nin de burada bulunması bu hoşgörülü ortama katkı sağladı.

Kıbrıs kültürünün temelinde, Konya ve çevresindeki; Karaman, Niğde, Aksaray, İçel, Akşehir ve Beyşehir şehirlerinin sahip olduğu kültürel değerler yer alır. Bu şehirler Kıbrıs'ın fethi için; daha fetihden bir yıl önce İstanbul-Kıbrıs yolunun güvenliğini

⁴⁶² Tekin, a.g.e., s. 1241-1252.

⁴⁶³ Tekin, a.g.e., s. 1243.

sağladığı gibi yolculuk sırasında askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli tedbirleri aldı. Bu yol; fetih için hem nakliye görevinde kullanıldı hem de İstanbul-Kıbrıs arasındaki haberleşmeyi sağladı. Fetih sırasında; hem asker hem de mühimmat ve erzak konusunda yardımda bulundular. Bu şehirlerin bey ve kadıları da fethin gerçekleşmesi için gerekli adımları atarak oluşan sorunların üstesinden geldiler. Bu bölgeler fetih sonrasında Kıbrıs'ın yeniden inşası için hem gerekli malzemeyi, hem gerekli iş gücünü hem de Ada'ya iskan edilecek nüfusu sağladı. Bu bölgelerle Kıbrıs arasındaki bir diğer bağlantı noktası ise Mevlevilerin Kıbrıs'a gelerek burada bir Mevlevihane açmalarıdır.⁴⁶⁴

Osmanlı'da “büyük kentlerdeki Mevlevi tekkeleri birer kültür merkezi, deyim yerindeyse bir sanat akademisi işlevi görmüştür.”⁴⁶⁵ Mevlevihaneler var oldukları zaman boyunca kültür ve sanat alanında yürüttükleri faaliyetleriyle birer okul niteliğinde oldular.⁴⁶⁶ Mevleviliğin mistik ve ruhani havası insanlar üzerinde olumlu bir etki göstererek onların sanata ve kültüre yönelmesini sağladı. Dervişler Mevlevihanelerde şiirle, musikiyle, sanatla iç içe bir yaşam sürdürdüler. Böylelikle Mevlevihaneler bir edep ve irfan merkezi olarak halkın manevi ihtiyaçlarını karşıladığı gibi bir kültür ve sanat merkezi olma işlevine de sahiptiler. Mevlevihane bünyesinde yetiştirdiği; şair, musikişinas, hattat, müzehhib, nakkaş, sanat ustaları ile sanat, edebiyat ve musiki alanında değerli eserler ürettiler. Edebiyat alanı diğer alanlara göre Mevlevi şairlerinin daha başarılı olduğu bir alandı.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Mehmet Akif Erdoğan, Kıbrıs Adası'nın Fethinde Konya ve Çevresinin Rolü, Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, S. 5. / Kış, Konya, 2008, s. 131-140.

⁴⁶⁵ İnalçık, a.g.e., s. 209. Özoran, a.g.e., s. 160.

⁴⁶⁶ Önkaş, a.g.e., s. 1.

⁴⁶⁷ Ösen, a.g.e., s. 263.

3.4.1. Mevleviliğin Edebiyat Alanındaki Katkısı

Divan Edebiyatı niteliği itibariyle bir entelektüel edebiyat, şehir edebiyatıdır. Bu edebiyatın var olabilmesi için çeşitli imkan ve desteğe ihtiyacı vardı. Bu yönüyle Divan Edebiyatı şehir merkezlerindeki belirli altyapıya sahip kurumlar aracılığıyla var olabildi. Bu altyapı kurumları da genel olarak medrese, tekke ve külliyelelerdi. Bu altyapı kurumlarından Kıbrıs'ta tekkeler Divan Edebiyatı'nı destekleyen kurum oldu.⁴⁶⁸

Mustafa İsen'in çalışmasında kaynaklardan tespit ettiğine göre Kıbrıslı sekiz şair bulunmaktadır. Bu sayı Osmanlı Devleti'nin diğer şehirleriyle kıyaslandığı zaman Kıbrıs'ı üst sıralara taşımaktadır. Bu sekiz şair ise; Mehmet Zekâî Efendi, Siyâhî Mustafa Dede, Ârif Dede, Hızır Handi Dede, Mehmed Musîb Efendi, Hasan Hilmi Efendi, Hacı Hasan Tahsîn Bey ve Aşık Kenzi'dir. Bu bilgilere göre; Kıbrıs'ta klasik şiir geleneği kadı Mehmet Zekâî Efendi ile başladı. Mehmed Musîb Efendi, Hacı Hasan Tahsîn Bey ve Hasan Hilmi Efendi ilmiye sınıfına mensuplardı.⁴⁶⁹

Klasik şiirde ürün veren şairler genel olarak %36 ilmiye sınıfından çıkmaktadır. Osmanlı genelinden farklı olarak Kıbrıs'ta tarikat mensupları daha yüksek orana sahipti. Tasavvuf mensupları tüm şairler arasında %3.7 orana sahipken Kıbrıs'ta neredeyse yarı yarıya bir orana sahipti. Türk Edebiyatındaki şairlerin genellikle tercih ettiği tarikat Mevlevilik olurken Kıbrıs'ta bu oran %68'e ulaşmaktadır. Mustafa İsen'in değerlendirmesine göre; "*Kıbrıs'taki klasik şiir neredeyse Mevlevilikle başladı dense bu ifade abartı sayılmamalıdır.*"⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ İsen, a.g.e., s. 156.

⁴⁶⁹ İsen, a.g.e., s. 156-160.

⁴⁷⁰ İsen, a.g.e., s. 160.

Mevlevilik sahip olduğu kültürel değerini en fazla şiir alanında yansıttı. Bunun temelinde de; Mevlana'nın şiire verdiği büyük önem ve şiir yoluyla düşüncelerini ifade ederek insanlara yol göstermeyi kendisine prensip edinmesi yatmaktadır. Mevlevi şairlerinin hemen hepsi şiirin çeşitli nazım şekillerinde eserler yazan divan şairleridir. Mevlevihaneler ile şiirin iç içe geçen ilişkisi Mevlevihanelerin duvarlarında, kapı üstlerinde, mihrabında, mahfelinde yer alan şiir örnekleriyle de kendisini gösterir. ⁴⁷¹

Mevlana'nın düşünce sistemine çoğunlukla aydın kesimden kişilerin katılması, Mevleviliği diğer tarikatlara göre edebiyat alanında daha üstün bir konuma taşıdı. Osmanlı aydın ve bürokratlarının kendilerini Fars edebiyatı ve kültürüyle yetiştirmesi de Mevleviliğe mensup olmalarında önemli bir etki oldu. Mevleviliğin bünyesindeki Fars etkisi klasik Osmanlı edebiyatının oluşmasına da büyük katkı sağladı. Bu etkinin sonucunda Mevlevi şair ve sanatçılar 18. yüzyıla damga vurdular. Bektaşiler gibi Mevleviler de kendi Mevlevi geleneklerine dayanan bir müzik ve edebiyat alanı oluşturdular. ⁴⁷²

Kıbrıs'taki tasavvuf hayatına en büyük katkıyı Lefkoşa Mevlevihanesi yaptı. Mevlevihane'nin faaliyete geçtiği günden itibaren tasavvufi hayatı geliştirdikçe tasavvufi hayatın bir parçası olan şiir de gelişme gösterdi. Kıbrıs'ta şiirin ve edebiyatın gelişmesine olanak sağlayan Lefkoşa Mevlevihanesi sayesinde Kıbrıs, şiir alanında Osmanlı Devleti'nin diğer şehirleriyle aynı seviyede oldu. ⁴⁷³

⁴⁷¹ Ösen, a.g.e., s. 264.

⁴⁷² İncalçık, a.g.e., s. 209.

⁴⁷³ İsmail Güleç, Kıbrıs'ta Tasavvufi Şiirin Seyri, Geçmişin İzinde Geleceğin Eşiğinde: Kıbrıs Türk Toplumunda Siyaset, Ekonomi ve Sosyal Yapı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, 1. b., Ankara, 2023, s. 576.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin de katkıda bulunduğu edebiyat alanında Kıbrıs'ta birçok şair ortaya çıktı. İlhan Genç'in tezkirelerden yaptığı çalışmalarında ve Harid Fedai'nin *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nin 9. cildindeki *Osmanlı Dönemi* başlıklı yazısından yaptığı inceleme sonucunda Orkun Özaşık'ın tespit ettiği Kıbrıslı şairler şunlardır; “*Kıbrıs'a giden ilk şair Dânişî Ali Dede, Kıbrıs'ta doğan ilk şair Siyâhî Mustafa Dede, Hızır Handî Dede, Ârif Dede, Sadrî Dede, Hacı Tahsin Bey, en güçlü ve en çok incelenen şairlerden Hasan Hilmi Efendi, Mehmet Zeki Efendi, Yusuf Ziyâeddin Efendi, Âsım Efendi, Mehmet Musîb Efendi, Müezzîn Mehmed Nâim Efendi ve İbrahim Necib Bey*” tezkirelerde yer alan şair olup *Osmanlı Dönemi* adlı eserde yer alanlar ise şunlardır; “*Şem'i, Müftü Mehmet Raci, Mehmet Derviş Efendi ve Hacı Hasan Tahsin Bey.*”⁴⁷⁴

Kıbrıs'ta yer alan bu şairlerden Dânişî Ali Dede, Siyâhî Mustafa Dede, Hızır Handî Dede, Ârif Dede, Sadrî Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'nde şeyhlik görevinde bulundu. Hasan Hilmi Efendi'nin Mevleviliğe intisap ettiği bilinmektedir. Şem'i mahlası da genellikle Mevlevi şairlerce kullanılırdı. Burada ifade edilen şairlerin Mevlevilikle olan bağlantısı edebiyat alanındaki Lefkoşa Mevlevihanesi'nin yarattığı katkıyı göstermektedir.⁴⁷⁵

Mevlevihanelerin sanat alanında özellikle de bu alanın şiir dalında birer eğitim kurumu olması sadece İstanbul ve Konya Asitanesi gibi Mevlevihanelere has bir durum değildi. Lefkoşa Mevlevihanesi de Kıbrıs'ta bu işlevi yerine getiren ve Kıbrıs Türk şiirine “*ocaklık eden işbu kültür merkezi olmuştur.*” Divan Edebiyatı'nın son tezkiresi olan

⁴⁷⁴ Orkun Özaşık, Lefkoşa Mevlevihanesi ve Mevlevihanedeki Yetişen Kıbrıs Türk Şairleri, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1. Bilim Şenliği 'Lisansüstü Tez Buluşmaları' 22-24 Aralık 2021, Yayınlanmamış Bildiri, İzmir.

⁴⁷⁵ Özaşık, Lefkoşa Mevlevihanesi...

Tuhfe-i Naili’de bulunan 5000’i aşan şairden 13 tanesi de Kıbrıslıdır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise şair sayısında büyük bir artış yaşandı.⁴⁷⁶

3.4.2. Lefkoşa Mevlevihanesi’nin Şair Şeyhleri

3.4.2.1. Dânişi Ali Dede

Lefkoşa Mevlevihanesi’nde bulunan ve yetişen şairlerin başında, Dânişi Ali Dede (İlmi Dede) gelmektedir. Dânişî Dede’nin şeyhliği zamanında Lefkoşa Mevlevihanesi’nde şiir ve edebiyat sanatlarını içeren bir hareketinin doğmasını sağlamıştır. İlmi mahlasını kullanan Dânişi’nin söylediği çok sayıda naatı, yirmiye yakın terkib-i bendi, gazelleri, muhammesi, müseddesi ve neşideleri vardı. Esrar Dede’nin eserinde geçen bilgiyle Dânişi Dede’nin şiirlerinden oluşan bir Divanının var olduğu ortaya çıkmıştı. Dânişî Dede Lefkoşa Mevlevihanesi’ndeki gelişmekte olan edebi hareketin ilk ismi olarak bilinmektedir.⁴⁷⁷

3.4.2.2. Siyâhî Mustafa Dede

Şehyü’l-Meşahiy şöhretiyle bilinen Siyâhî Dede’nin bir Divanı ve şiirleri vardı.⁴⁷⁸ Siyâhî Dede’nin bilinen tek eseri Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Divan’ın bir kaydı da Medine’deki Arif Hikmet Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Divan’da 81 gazel, 27 kaside, 23 tarih, 1 tahmis, 1 müseddes ve 1 müstezad yer almaktadır.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Harid Fedai, Çağdaş Kıbrıs Türk Edebiyatı, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19., Ankara, 2002, s. 1626.

⁴⁷⁷ Genç, a.g.e. Danişi Ali Dede’nin kimliği ve ne zaman görev yaptığı bilinmemekle birlikte Lefkoşa Mevlevihanesi’nde şeyhlik görevinde bulunmuştu. Şeyhlik görevinde bulunduğu tarih ise Saadeddin İbn Muharrem (1607) ile Siyâhî Mustafa Dede (1710) arasındaki karanlık dönem diye adlandırılan bilgilerin eksik olduğu dönem olup Siyâhî Mustafa Dede’den önceki şeyhti.

⁴⁷⁸ Esrar Dede, a.g.e., s.140.

⁴⁷⁹ Cangöz, a.g.e., s. XXIV.

Siyâhî Mustafa Dede aynı zamanda Dânişî Ali Dede'nin eğitiminden geçerek yetişen bir Mevlevî şairiydi. Siyâhî Dede'nin yetişmesinde büyük emeği olan Danişî Dede gibi kendisi de çevresinde şiir ve edebiyat sanatlarını içeren bir hareketinin gelişmesini sağladı. Bu sayede kendisi gibi birçok Mevlevî şairinin yetişmesini sağladı. Bu şairler; Mustafa Sakıb Dede, Ahmed Dede Müneccimbaşı, Muhammed Mukim Dede, Derviş Lebib, Talib Dede, Nesib Dede, Derviş Hasib'ti. Hızır Handi Dede, Arif Dede ve Sadri Dede de Lefkoşa Mevlevihanesi'nin sahip olduğu sanat ve kültür ortamından faydalandılar. Şair olarak bu sanata katkı da buldukları gibi Lefkoşa Mevlevihanesi'nde şeyh olarak da görev yaptılar. ⁴⁸⁰

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişen şairler, Kıbrıs dışında görev yaptıkları Mevlevihanelerde de öğrendiklerini aktararak yeni şairlerin yetişmesini sağladılar. Böylece Lefkoşa Mevlevihanesi Kıbrıs'ın da dışına ulaşarak sanat ve kültür hayatının gelişmesine sağlayan bir kültür merkezi oldu. ⁴⁸¹ Siyâhî Dede'nin edebî kişiliğine bakıldığı zaman; yaşadığı yüzyılın gelişmelerinden de uzak kalmadığı görülmektedir. Tasavvuf içinde yazdığı şiirlerinde Sebki-Hindi akımından etkilendi. ⁴⁸²

Siyâhî Dede şiirlerinde, içinde bulunduğu Mevlevî ve tasavvuf geleneğinin de dışına çıkarak kendi hayatına dair, mutluluklarından ve üzüntülerinden de bahsederek hayatına dair önemli bilgilere yer verdi. ⁴⁸³ Siyâhî Dede tasavvufun ve Mevlevîliğin Kıbrıs'ta gelişmesinde katkıları olan önemli bir kişidir. ⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Genç, a.g.e.

⁴⁸¹ Akgün, a.g.e., s. 786.

⁴⁸² Cangöz, a.g.e., s. XIX.

⁴⁸³ Ataman, a.g.e., s. 600. Siyâhî'nin daha detaylı edebî yönü için Bkz. Gülşah Cangöz, a.g.e., Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 27.

⁴⁸⁴ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 32.

Siyâhî Dede şiirlerinde hayatına dair bilgiler verdiği gibi övgü konusunda mütevazı olamayan şair, kendini söz ikliminin şahı olarak nitelemektedir.⁴⁸⁵ Kasidelerinde bahsettiği kişilerden; dönemin siyasi, sosyal ve edebi hayatı hakkında bilgilere ulaşılır. II. Süleyman ve II. Ahmet, II. Ahmet'in vezirlerinden Mustafa Paşa, Kıbrıs valisi Ömer Paşa, Mısırlı zade İbrahim Paşa, vezir Hüseyin Paşa, Mütesellim Mustafa Ağa, Gümrükçü Mustafa Ağa, Miralay Mustafa Ağa; İsmail, Mahmud, Seyyid Abdullah Efendiler divanda adı geçen şahıslardır.⁴⁸⁶

Siyâhî Dede'nin Kıbrıs'ta idari görevler de bulunanlarla ilgili yazdıkları incelendiği zaman; onun Ada'daki sosyal, idari ve imarıyla ilgili gelişmeleri takip ettiği görülmektedir. Siyâhî Dede Kıbrıs dışında görev yaptığı zamanlarda da gurbette bulunduğu sırada Kıbrıs ile irtibatını koparmadı. Kıbrıs ile ilgili takip ettiği gelişmeleri ve faaliyetleri şiirlerinde dile getirdiği gibi Kıbrıs'a duyduğu özlemi de şiirlerinde yazdı.⁴⁸⁷

Siyâhî Dede'nin divanında 23 tarih manzumesi bulunmaktadır. Bunlar; II. Süleyman'ın ve II. Ahmet'in tahta çıkışları, Baba Hasan Paşa'nın Kıbrıs'a vali olması, Destârî Mehemmed Paşa'nın oğullarının sünneti, Feyz Paşa'nın yaptırdığı cami, Lefkoşa Mevlevihanesi, Derviş Efendi'nin Haccı ve oğlunun sünneti, Ahmed Efendi'nin sünneti, kendi oğlunun doğumu gibi tarihi gelişmelere yer verdi.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Ataman, a.g.e., s. 602.

⁴⁸⁶ Ataman, a.g.e., s. 600-601.

⁴⁸⁷ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 27.

⁴⁸⁸ Ataman, a.g.e., s. 601-602.

3.4.2.3. Handî Dede

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şair şeyhlerinde birisi de Handî Dede'dir. Handî Dede'nin şiirleri ve divanı ile ilgili çalışmayı ise Harid Fedai yaptı. Harid Fedai'ye göre; Kıbrıs'ta düzenlen Divan 204 sayfadan oluşmaktadır. Divanın kim tarafından yazıldığı ya da düzenlendiği belli değildir. Divanın içerisinde az sayıda Farsça şiir ve başka şairlere ait şiirler de bulunmaktadır. Divanın içeriğinde ilk başta Handî Dede'nin mukaddimesi bulunur. Bu mukaddime bölümünde de; kasideler, naatlar, methiyeler, mersiyeler, gazeller, terki-i bentler, müseddesler, tahmisler, müsemmenler, terci-i bentler, murabbalar, miraciyeler, muhammesler, müstezatlar, ve bir de 'tarih' bulunmaktadır. Divanda 329 gazel bulunurken başkalarına ait şiirler ve Farsça Divançe bulunmaktadır.⁴⁸⁹

Handî Dede'nin divanında yer alan 'tarih'te H. 1261/ M. 1845 yılındaki olaylardan bahsedilmektedir. Bu bölümün yazarı Handî Dede değil başka bir kişidir. Çünkü bu tarih Handî Dede'nin vefatından 118 yıl sonrasındır. 1845 yılında Hala Sultan Tekkesi'nde yapılan tamirattan, Kaymakam Mesrur Ağa'nın haksız yere İstanbul'a şikayet edilmesinden ve padişah Abdülmecit döneminde Kıbrıs'a görev yapmak üzere gelmesinden bahsedilmektedir. Handî Dede'nin şiirleri tasavvuf ağırlıklı olup Hazret-i Ali'ye olan sevgisinden şiirlerinde ikinci mahlas olarak Ali'yi kullanmıştır. Handî Dede şiirlerinde Kıbrıs'a da yer vermiştir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Fedai, Kıbrıs'tan..., s. 723.

⁴⁹⁰ Fedai, Kıbrıs'tan..., s. 725.

3.4.3. Mevleviliğin Musiki Alandaki Etkisi

Mevlevihanelerin bir diğerkültürel niteliği de musiki idi. Mevlevilik doğumusikisini asırlarca içerisinde barındırarak onu ilerlemesine katkı sağladı. Türk dini musikisinin iki ana grubundan Tekke Musikisi türüne Mevlevi Musikisi en büyük katkıyı sağladı. Mevlevihanelerde yetişen musiki sanatkarlar ise klasik Türk Musikisi alanında yer aldılar.⁴⁹¹

Mevlevihanelerde müziği icra edecek; bestekarlar, kudümzenler ve neyzenlerle birlikte yetişen diğermusikişinaslarla Mevleviler kendi ihtiyaç duydukları musiki mensuplarını yetiştirdiler. Buralarda Mevlevilerin dışında, Mevlevi olmayan musiki mensupları da yetişti. Konservatuvar niteliğinde olan Mevlevihaneler Osmanlı musikisinin gelişmesinde yüzyıllar boyunca bir ocak görevi yaptı. Günümüzdeki Güzel Sanatlar Akademilerinin yerine getirdiği bu hizmeti uzun yıllar Mevlevihaneler yaptı. Mevlevihanelerde musiki eğitimi uygulamalı olarak sema gösterilerinden başka günlerde yapılmıştı.⁴⁹²

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde icra edilen musiki eğitiminin etkisine, bizzat yakın dönemde tanıklık etmiş kişiler de bulunmaktadır. Bu kişilerden biri ise Dr. Derviş Kayyımbaşoğlu idi. Halkın Sesi Gazetesi'nin 28 Mart 1961 tarihli sayısında Ahmet Belevi kendi köşe yazısında 'Müzik Sohbeti' isimli bir yazı hazırladı. Bu yazıda Ahmet Belevi, Dr. Derviş Kayyımbaşoğlu'nun musiki eğitimine başlamasında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin etkisini ifade etmektedir. Bu yazıya göre; Dr. Derviş Kayyımbaşoğlu daha 10 yaşında iken gittiği Lefkoşa Mevlevihanesi'nde sema ayinlerini izlerken

⁴⁹¹ Ösen, a.g.e., s. 265,

⁴⁹² Ösen, a.g.e., s. 265.

dinlediği musiki ile kulak dolgunluğuna erişti. Bu klasik musiki onda bir musiki hayranlığı yarattı. Mevlevihane'nin iyi bir müzisyeni olan eniştesi Rıza Efendi'den 15 yaşında öğrendiği kanunu çalmaya başladı. Mevlevihane'nin son şeyhi Hafız Şefik Efendi ile birlikte kanun çalmaya devam eden Dr. Derviş Kayyımbaşoğlu burada kanunda uzmanlaştığı gibi; ut, mandolin, keman ve piyano da çalmayı öğrendi. ⁴⁹³

3.4.4. Mevleviliğin Zanaat Alanındaki Etkisi

Mevlevihanelerde tasavvufi eğitimle birlikte çeşitli mesleki eğitimler de verilirdi. Bu mesleki eğitimler içinde kuyumculuk Mevlevilerce en değerli sayılan eğitimdi. Hattatlık, çilingirlik, saatçilik, kalemtraşçılık ve birçok zanaat Mevleviler tarafından yapılırdı. Mevlevi hattatlarının Hüsn-i Hat sanatındaki büyük katkıları Türk-İslam sanatının da gelişmesini sağladı. Mevlevihanelerde eğitim gören birçok sanatkar ve zanaatkar isimlerinin sonunda “el-Mevlevi” sıfatını kullandılar. ⁴⁹⁴

Kıbrıs'ta müstensih olarak hizmet veren kişiler içinde Mevleviler de bulunmaktaydı. Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu isimli çalışmada derlenen müstensihler ise şunlardı; Derviş Muhammed el-Mevlevi el-Kıbrısî, Şeyh Feyzullah Dede el-Mevlevi el-Kıbrısî, Muhammed el-Mevlevi el-Kıbrısî, Muhammed Bin Mustafa el-Mevlevi el-Kıbrısî, Sâlih Bin Derviş Mustafa el-Mevlevi el-Kıbrısî (Girne Kadısı) idi. ⁴⁹⁵

⁴⁹³ Sayılı, a.g.e., s. 445.

⁴⁹⁴ Ösen, a.g.e., s. 265-266.

⁴⁹⁵ Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu, Haz. Ramazan Şeşen, Mustafa Haşim Altan, Cevat İzgi, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR), İstanbul, 1995, s. XXVI.

3.5. 19. Yüzyılın Kıbrıslı Önemli Mevlevi Kişileri

3.5.1. Hasan Hilmi Efendi (1782-1847)

19. yüzyılda Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişen Hasan Hilmi Efendi Divan Edebiyatı'na bağlı kalarak tasavvufun etkisiyle şiirler yazdı. ⁴⁹⁶ Hasan Hilmi Efendi, Müftü Hilmi veya Şair Hilmi Efendi olarak bilinmektedir. 1782 yılında doğan Hilmi Efendi, Kıbrıs'ta yetişen ünlü bir şair ve din adamı olup, tanınmış bir aileden gelmektedir. Farklı kaynaklarda geçen bilgilere göre Kıbrıs'ın önemli tanınan ailelerinden biri olan Menteşizadelerden gelmektedir. Babası ise Menteşezade İsmail Ağa'dır. ⁴⁹⁷ Hasan Hilmi Efendi'nin Mevleviliğe olan yakınlığı babasından gelmektedir. Babasının da Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhiyle yakınlığı olup Lefkoşa Mevlevihanesi'ne maddi destekte bulunduğu bilinmektedir. ⁴⁹⁸

Eğitim ve öğrenimini Kıbrıs'ta tamamlayan Hasan Hilmi, özellikle Arapça ve Farsça dilleri ve kültürü üzerinde uzmanlaşırken İslam'la ilgili konularda da geniş bilgi sahibi oldu. Geniş kültürü ve derin bilgisi sayesinde halkın saygınlığını kazanmasıyla hoca olarak anılmaya başlandı. Dini konulardaki geniş bilgisinden dolayı II. Mahmut tarafından Kıbrıs Müftüsü olarak atanmasıyla birlikte Müftü Hilmi Efendi olarak anılmaya başlandı. Hasan Hilmi Efendi gençlik yıllarında özel olarak Arapça, Farsça ve din dersleri öğretmenliği yaptığı gibi bu yıllarda yazdığı divan tarzı şiirleri ile divan şairi olarak tanındı. ⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ Öksüzoğlu, Gokarın, a.g.e., s. 81.

⁴⁹⁷ Turhan Kaya, 19. Asırda Kıbrıs'ta Bir Sultanü-ş Şuara: Hasan Hilmi Efendi, II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998, DAÜ KAM Yayınları, C. 3., KKTC, s. 70, An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 27-28.

⁴⁹⁸ Öksüzoğlu, Gokarın, a.g.e., s. 77.

⁴⁹⁹ Gazioğlu, a.g.e., s. 437.

Hasan Hilmi Efendi'nin hayatında bir dönüm noktası oluşturan olay ise Lefkoşa'da açılan Sultan İkinci Mahmut Kütüphanesi'dir. II. Mahmut, Kıbrıs'ta Mutasarrıflık görevinde bulunan Ali Ruhi Efendi'ye bir kütüphanenin kurulmasını fermanla emretti. Mutasarrıf Ali Ruhi Efendi de bu emir doğrultusunda kütüphane binasının hazırlanması ve düzenlenmesi görevini, ileride Kıbrıs'ın ilk Hafız-ı Kütüb'ü sayılacak olacak olan Hilmi Efendi'ye verdi.⁵⁰⁰

Lefkoşa'da 1829-1830 yılında Sultan İkinci Mahmut Kütüphanesi inşa edildi. Kütüphanenin yapımı tamamlanınca Kıbrıs halkı II. Mahmut'a duydukları minnet duygusuyla harekete geçerek padişaha hediye edilmek üzere bir methiyenin yazılmasına karar verdi. Bu karar doğrultusunda Kıbrıs'ta bu yılların en yetkin şairi olarak görülen Hoca Hasan Hilmi Efendi'ye başvurular. Hasan Hilmi Efendi, yapılan ıslahatlar ile birlikte Kıbrıs'a inşa edilen kütüphanenin de önemini belirten 48 beyitlik methiyesini bir gün içerisinde talik hatla yazdı. Yazılan kaside II. Mahmut'a sunuldu ve bunun üzerine padişah "*Kıbrıs'ta böyle güzel manzumeler yazacak güçte şairlerim de varmış, gelsin İstanbul'a göreyim şu hocayı*"⁵⁰¹ buyruğunu verdi. Bunun üzerine İstanbul'a davet edilen Hasan Hilmi Efendi'ye şairlerin erişebileceği en yüksek unvan olan 'Sultânü's-şuarâ' (Şairler Sultanı) unvanı takdim edildi. Ayrıca İstanbul'da kalması talep edilen Hasan Hilmi Efendi'ye yüksek bir makam vaadinde de bulundu.⁵⁰²

II. Mahmut ile Hasan Hilmi Efendi arasındaki ilişkinin bir diğer yönü de Hasan Hilmi Efendi'nin II. Mahmut'un ilk erkek evladı olan Abdülmecit'in dünyaya gelişi için yazdığı kudumiye idi. Hasan Hilmi Efendi'nin İstanbul'da bulunduğu sırada gerçekleşen

⁵⁰⁰ Mustafa Kemal Kasapoğlu, Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ve İçerisinde Bulunan Kitaplara İlişkin Bazı Tespitler, 5. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri 14-15 Nisan, DAÜ KAM Yayınları, 2005, s. 221.

⁵⁰¹ Turhan Kaya, a.g.e., s. 71.

⁵⁰² Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı..., s. 353, Gazioğlu, a.g.e., s. 437-438, An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 27.

bu doğuma ilişkin adet olduğu üzere kaleme aldığı kutlama şiirini II. Mahmut, diğer İstanbullu şairlerin eserlerinin yerine tercih ederek beğendi. ⁵⁰³

Hasan Hilmi Efendi'nin II. Mahmut'un takdirini kazanmasındaki bir sebep de Mevlevilikti. Hem Padişah II. Mahmut hem de Hasan Hilmi Efendi Mevleviliğe intisap etmişlerdi. Hasan Hilmi Efendi'nin şiirlerinde geçen tasavvuf da II. Mahmut'un bu şiirleri beğenmesin de bir etki oldu. 19. yüzyılın önemli divan şairlerinden olan Hasan Hilmi Efendi, Kıbrıs'ta tasavvufun ve Lefkoşa Mevlevihanesi aracılığıyla süren Mevleviliğin bir göstergesi oldu. ⁵⁰⁴

Hasan Hilmi Efendi, II. Mahmut'un İstanbul'da kalması için ısrar etmesine rağmen Kıbrıs'a geri dönmek istedi. Hatta bu isteğini Sultanü'ş-şuara unvanı aldığı kasidesinin içinde belirttiği gibi İstanbul'da kaldığı süre içerisinde yazdığı şiirlerinde Kıbrıs'a dönme isteğini defalarca kez dile getirdi. Fakat II. Mahmut onun İstanbul'da kalmasını istediği için Kıbrıs'a dönüşüne izin vermedi. Çaresiz durumda kalan Hasan Hilmi Efendi II. Mahmut'un doğum günü için yazdığı 'Mevlit'i geride bırakarak bir gemiyle izinsiz bir şekilde Kıbrıs'a döndü. Bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen görüşe göre; Kıbrıs'a dönmemesinin bir sebebi de dönemin diğer şairleri tarafından gördüğü muamele oldu. ⁵⁰⁵ Ahmet An'ın eserinde Fadıl Niyazi Korkut'un "Kıbrıs'ın Tarihi Simalarında Müfti Hilmi" isimli eserinden aktardığına göre; Hasan Hilmi Efendi Kıbrıs'a dönebilmek için annesinin yaşlılığını ileri sürdü. ⁵⁰⁶

⁵⁰³ An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 29.

⁵⁰⁴ Öksüzöğlü, Golkarian, a.g.e., s. 82.

⁵⁰⁵ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 93-94, An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 28, Gökçe Yükselen Peler, Hilmi Efendi, Hasan, Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hilmi-efendi-hasan>, (E.T. (08.12.2024)

⁵⁰⁶ An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 29.

“Hâk-i pâyinden recâ eyler bu demde ruhsatı

Ey ki zât-ı eşrefîn dehrin veliyy-i ni'meti”

Bu kasideyi okuyan II. Mahmut Hasan Hilmi Efendi'ye ceza vermek yerine, dönemin Kıbrıs Müftüsü olarak görevinde bulunan Hulusi Efendi'yi sebepsiz bir şekilde azlederek yerine Hasan Hilmi Efendi'yi getirdi. Hilmi Efendi Kıbrıs Müftülüğüne getirilen üçüncü Hilmi isimli kişi olduğu için de Üçüncü Hasan Hilmi olarak da anıldı.⁵⁰⁷ Sultan II. Mahmut, Kıbrıs'ta müftülük yapan ve II. Mahmut kütüphanesi nazırı olan Hilmi Efendi'ye ömür boyu verilecek 1.000 kuruşluk maaş bağladı. Maaşın ödemesi ise Kıbrıs muhassıllığı tarafından yapıldı.⁵⁰⁸ 1828-1847 yılları arasında Kıbrıs Esnaf Teşkilatında Şeyh-i Seba olarakta görevde bulundu. Hasan Hilmi Efendi sıcakkanlılığı, güvenilirliği ve cömertliği ile tanınan bir kişi olarak zamanını yetim çocuklarına yardım ederek geçirirdi.⁵⁰⁹

Hasan Hilmi Efendi'nin yazdığı methiye, Lefkoşa'daki İkinci Mahmut Kütüphanesinin iç duvarına boydan boya bir çevre halinde işlenerek yazıldı ve günümüze kadar ulaştı. Yine bir başka kasidesi ise kütüphanedeki 'Kutsal Sakal'ın altında asılıydı. Hasan Hilmi Efendi'nin bir başka kasidesi de Lefkoşa'daki Ayasofya (Selimiye) Camisi'nde yer aldı. Hasan Hilmi Efendi, Hala Sultan için de bir kaside yazdı ve bu kaside Hala Sultan türbesinin duvarına asıldı. Şair ve Müftü Hilmi Efendi kendinden sonra yetişen Kıbrıs Türk aydınlarını da etkiledi. Şair Kaytazade Nazım ve Müftü Raci Hasan, Hilmi Efendi'den etkilenen bazı aydınlardı. Mağusa'da sürgün yaşamı geçiren Namık Kemal'de Hasan Hilmi Efendi'nin edebi ustalığını takdir etti.⁵¹⁰ Hasan Hilmi Efendi ayrıca Sultan İkinci Mahmud Kütüphanesine 35 cilt kitap bağışında da bulunmuştu.⁵¹¹

⁵⁰⁷ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 93-94, An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 28.

⁵⁰⁸ Özkul, a.g.e., s. 479.

⁵⁰⁹ Peler, a.g.e.

⁵¹⁰ Gazioğlu, a.g.e., s. 438.

⁵¹¹ Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 14, An, Kıbrıs Türk Kültürü..., s. 45, Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu, s. XVI.

Hasan Hilmi Efendi'nin Divançe eserinde en çok yer verdiği tarikat Mevlevilikti. Şiirlerinde Mevleviliğe ve terimlerine yer vermesi de onun Mevlevilikle olan ilişkisini göstermesi açısından bir kanıttır. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yapılan zikir ve okunan şiirler de Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı şiirlerini etkiledi. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne sıklıkla giden Hilmi Efendi bu duruma rağmen mutasavvıf bir şair olarak nitelenmemektedir.⁵¹² Hasan Hilmi Efendi'nin şiir tarzına bakıldığı zaman ulvi ve dini konularda şiirler yazabildiği gibi kahve konusunda da şiirler yazdı. Şiir alanında hikemi tarzının temsilcilerden Nabi'ye hem de Nabi'nin zıddı tarza sahip olan Enderunlu Vasıf'a nazire yazacak kadar ustalığa sahipti.⁵¹³

Ahmet An'ın Fadıl Niyazi Korkut'un makalesinden aktardığına göre; Hasan Hilmi Efendi'nin şiirleri Kıbrıs Tahrirat Müdürlüğündeki bir kişi tarafından toplanmışsa da bu kişi Kıbrıs'tan giderken bu çalışmayı yanında götürdü. Bu kişinin yanında çalışan Kaytazzade Nazım ise Hasan Hilmi'nin pek çok şiirini kendi defterine geçirerek korunmasını sağladı. Kaytazzade Nazım'ın bu defteri, Lefkoşa'da Belig Paşa başkanlığında oluşturulan 'Encümen-i Daniş'e geçtiyse de bu kurumun dağılmasından sonra defterin kayıplara karışmasından dolayı Hasan Hilmi Efendi'nin çok az şiiri günümüze ulaştı.⁵¹⁴ Hasan Hilmi Efendi II. Mahmut'a yazdığı kaside dışında *Destebend-i Reyhan Der Tercüme-i Ümmü Haram bint-i Milhan* adlı eserin de yazarıdır. Bu eser Hala Sultan'la ilgili yazılan ikinci eser olma niteliğine sahiptir.⁵¹⁵

İnehanzade Mehmed Nail tarafından yazılan Tuhfe-i Naili'deki on üç Kıbrıslı şairden birisi olduğu gibi, klasik Türk Edebiyatının Kıbrıs'ta kurumsallaşmasını sağlayan

⁵¹² Öksüzoğlu, Gokarın, a.g.e., s. 72-78.

⁵¹³ Güleç, a.g.e., s. 578.

⁵¹⁴ An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 30.

⁵¹⁵ Demiryürek, Kıbrıs Hala Sultan..., s. 484.

temsilci de sayılmaktadır.⁵¹⁶ 1847 yılında hayatını kaybeden Hasan Hilmi Efendi'nin mezarı Lefkoşa Yeni Camii mezarlığına defnedildi.⁵¹⁷ Camiye bitişik kubbe içerisine defnedilen Hasan Hilmi Efendi'nin mezarı, kesme sarı taştan kitablesiz bir şekilde Evkaf Murahhası Münir Bey zamanında yapıldı.⁵¹⁸

3.5.2. Kaytazzade Mehmet Nazım Efendi (1857-1924)

Kaytazzade Mehmet Nazım Efendi aruzla şiir yazan son Kıbrıslı büyük şairlerden birisi olarak kabul edilmektedir. 19. yüzyıl da yazdığı şiirlerinde hem Divan Edebiyatı'nın özelliklerini hem de ortaya çıkan yeni şiir anlayışının etkileri bulunmaktadır. Bu şiirlerin içeriği, biçimi, dili ve anlatımından dolayı farklı özellikleri vardı.⁵¹⁹ Kaytazzade Nazım şairliğinin yanında ayrıca hattatlığıyla da tanındı.⁵²⁰

Kaytazzade Nazım Efendi'nin dedesi Mustafa Baba ünlü bir Bektaşî iken Kaytazzade'nin kendisi Mevlevî olup torunu Şeyh Nazım-ı Kıbrıslı ise Nakşibendi şeyhidir. Safvet Dede'ye intisap ederek Mevlevî olan Kaytazzade Nazım, Mevlana ve Mevlevîliği öven şiirleriyle Mevlevîliğe duyduğu hürmeti göstermektedir.⁵²¹

KKTC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 10. kitap Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Kaytazzade Mehmet Nazım için “divan tarzında şiir yazan güçlü bir şairimizdir” denilmektedir. *Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhanesi Mevlevîlik ve Mevlâna* adlı çalışmada da Yurdal Cihangir, Kaytazzade'yi Mevlevîliğe “tutku derecesinde bağlı” olan

⁵¹⁶ Peler, a.g.e.

⁵¹⁷ Turhan Kaya, a.g.e., s. 70.

⁵¹⁸ An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 33.

⁵¹⁹ H. Dilek Batislam, Kıbrıslı Şâir Kaytaz-zâde Mehmet Nâzım Efendi'nin Kıt'aları, Turkish Studies (elektronik), C. 6., S. 3., 2011, s. 59.

⁵²⁰ Bekir Azgın, Harid Fedâi, Kaytaz-zâde Nâzım Efendi, Rûh-ı Mecrûh -Şiirler-, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. XI.

⁵²¹ Beratlı, a.g.e., s. 25, Güleç, a.g.e., s. 578.

bir şair olarak nitelemektedir. Özaşık'a göre; Kaytazzade Nazım, hem yaşadığı yılların Tanzimat Dönemi'nde olması sebebiyle hem de hikaye ve yayımlanan romanlarının niteliğinden dolayı Divan Edebiyatı sanatçılarından ayrılmakta olduğunu belirtmektedir.⁵²²

Kaytazzade Mehmet Nazım'ın Mevlevi olduğunun bizzat şahidi torunudur. Bekir Azgın ve Harid Fedai'nin beraber yaptıkları çalışmada Nefi Ünkan ile bir görüşme gerçekleştirdiler. Bu görüşmede Nefi Ünkan, dedesinin çalışma odasında bir sandık içinde yer alan bir Mevlevi sikkesini gördüğünü ifade etti. Bir çocukluk anısını paylaşan Nefi Ünkan'a göre; dedesini bir gün kıraathanede dostlarıyla otururken gördüğünü, bu dostlarının içinde de Mevlevi şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi'nin bulunduğunu belirtmektedir. Bir şeyler içildikten sonra Lefkoşa Mevlevihanesi'ne gidildiğini söyleyen Nefi Ünkan; büyüklerin yaptıkları sema gösterisini seyrettiğini ifade etti.⁵²³ Bu bilgiye göre Kaytazzade Nazım Mevleviliğe bağlı biri olmanın ötesinde, sema yapabilecek kadar da iyi yetişen bir Mevlevi olduğu anlaşılmaktadır.

Kıbrıs Türk dili ve edebiyatında önemli bir yere sahip olan Kaytazzade Mehmet Nazım 1857 yılında Lefkoşa'da doğdu. Lefkoşa'da eğitim gören Mehmet Nazım, 20 yaşında iken edebiyata olan ilgisiyle birlikte şiirler yazmaya başladı. 1884 yılında Sakız Adası'nda, 1888 yılında Adana'da memurluk yaptıktan sonra 1888 yılında İstanbul'a gitti. İzmir ve Bursa'da da görev yapan Mehmet Nazım, görevinden istifa ederek Kıbrıs'a döndü. 1910 yılında İstanbul'a giderek burada Rezaizade ve Ali Ekrem Beylerle görüştü. Kıbrıs'a döndükten sonra ise Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde katip olarak çalıştı.⁵²⁴

⁵²² Özaşık, Lefkoşa Mevlevihanesi...

⁵²³ Azgın, Fedai, a.g.e., s. XIII-XIV.

⁵²⁴ Gazioğlu, a.g.e., s. 442, An, Kıbrıs'ın yetiştirdiği..., s. 168.

Bekir Azgın ve Harid Fedai'nin çalışmasında ifade ettiklerine göre; Kaytazzade Nazım'ın adı Lefkoşa Kalesi'nin bir burcu olan Kaytaz Burcu'ndan gelmektedir. Kaytaz ismi ise eski bir Mevlevi ailesine dayanmaktadır. Kaytazzade Nazım'ın eşi Zehra Hanım olup, Galip isimli bir oğlu ve Hatice adında bir kızı vardı. Fakat Galip 16-17 yaşında iken hayatını kaybetti. Eşi Zehra Hanım'ın da oğlunun ardından hayatını kaybettiğini Kaytazzade Nazım bir şiirinde ifade etmektedir.⁵²⁵

Kıbrıs'a dönüp yerleştikten sonra Nazım Efendi, İstanbul, Bursa ve İzmir'i ziyaret ederek buradaki Türk edebiyatçıları ile görüşmeler gerçekleştirdi. Şiirleri ve yazıları, Lefkoşa'da çıkan haftalık Sünihat Gazetesi'nde yayınlandı. 1919 yılından itibaren Lefkoşa'nın Türkçe haftalık gazeteleri olan Doğru Yol ve Söz'de yazılarını yayınladı. Nazım Efendi, Namık Kemal ile ilişki kuran Kıbrıs Türk gençlerinden birisi olup ölümünden sonraki dosyasında, Namık Kemal'in el yazısı ile yazılan bir çok mektup bulunuyordu.⁵²⁶

Kaytazzade Nazım'ın görüşlerine dair bazı bilgiler, yazdığı şiirlerinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde yaşayan Kaytazzade, peş peşe gelen yenilgi haberlerinden büyük üzüntü duydu ve toplumu harekete geçirecek nitelikte şiirler yazdı. Osmanlı Devleti'nde memur olarak çalışan Kaytazzade, II. Abdülhamit'in istibdat yönetimine ve hafiye teşkilatının faaliyetlerine duyduğu tepkiyi de şiirlerinde kaleme aldı. II. Abdülhamit'in tahtan indirilişinin ve ardından II. Meşrutiyet'in ilanının büyük bir coşkuyla kutlanmasını da şiirinde dile getirdi. Kaytazzade Nazım, II. Abdülhamit'e karşı olurken padişahlık makamına karşı ise bir bağlılık içindeydi. Sultan Mehmet Reşat'ın tahta geçişini de yine bir şiirinde kutladı.⁵²⁷

⁵²⁵ Azgın, Fedai, a.g.e., s. XIV-XXVI.

⁵²⁶ Özorun, a.g.e., s. 164.

⁵²⁷ Azgın, Fedai, a.g.e., s. XVII.

Kaytazzade Nazım siyasi görüş olarak ise Osmanlıcılık ideolojisine bağlıydı. Enver Paşa'yı da destekleyen Kaytazzade şiirlerinde ona övgüler sunup 'cihan fatihi' olarak niteledi. Çanakkale Cephesi'nde alınan başarıları ise Enver Paşa ve Padişah Mehmet Reşat'a mâl etti. I. Dünya Savaşı'nda ve devamında Anadolu'nun uğradığı işgallerden büyük üzüntü duyan şair, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan Mustafa Kemal'i Türk ulusunu İslam Ordusu ile kurtaran bir önder olarak niteledi.⁵²⁸

Mevleviliğe intisap eden Nazım Efendi'nin bu özelliği, yazdığı şiirlerinde yer alan Mevlevilikle ilgili kelimelerde görülmektedir. Şiirlerinde Mevlevi şair Şeyh Galip'ten etkiler bulunmaktadır. Kaytazzade Nazım, Hasan Hilmi Efendi'den sonra Kıbrıslı divan şairlerinin en başarılısı olarak kabul görmektedir.⁵²⁹

Harid Fedai'ye göre; Kaytazzade Nazım Divan tarzında şiirler yazan son Kıbrıslı Türk şairidir. Yazdığı şiirleri bir divanda toplanmamış olup bunların birçoğu yerel gazetelerde yayımlandı. Kaytazzade Nazım'ın iki romanı vardı. Biri Yadigar-ı Muhabbet olup 1894 yılında kitap olarak yayımlandı. İkinci romanı ise Leyle-i Visal, 10 Aralık 1894 ile 4 Mart 1895 tarihleri arasında Kıbrıs Türk Gazetesinde kısmen yayımlandı. Sefa veya Netice-i İbtıla adındaki 4 bölümlük piyesi de 1909 yılında yayımlandı."⁵³⁰

Harid Fedai ve Bekir Azgın'ın 1993'te birlikte yaptığı Rûh-i Mecerûh –Şiirler- adlı çalışmada, Kaytazzade'nin hayatıyla birlikte 130 şiiri yayımlandı. Bu çalışma için Kaytazzade'nin torunu olan Mevlevi-Nakşibendi temayülleri bulunan Şeyh Nazım'a başvuruldu.⁵³¹ Kaytazzade Nazım'ın şiirlerinin bir araya getirildiği bu eserde, geleneksel

⁵²⁸ Azgın, Fedai, a.g.e., s. XVIII-XIX.

⁵²⁹ Batislam, a.g.e., s. 60.

⁵³⁰ Gazioğlu, a.g.e., s. 442.

⁵³¹ Orkun Özaşık, Kıbrıs Türk Kültürüne Katkılarıyla Harid Fedai, s. 72.

divan şiirinden farklı olarak yeni gelişen şiir anlayışıyla yazılan şiirler yer aldı. Şiirlerin düzeni ve içeriği ise geleneksel divan şiiri şeklindeydi. ⁵³²

1924 yılında hayatını kaybeden Kaytazzade Nazım, Girne Kapısı Mezarlığı'na defnedildi. Fakat bu mezarlığın 1960'lı yıllarda İngiliz yönetiminin aldığı kararla kaldırılması sonucu bazı mezarlar başka yerlere taşınırken bazı mezarlar ise kaderine terk edilmesi sonucunda kaybolup gitti. Kaytazzade Nazım'ın mezarı da kaybolup giden mezarlardan birisi oldu. ⁵³³

3.6. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Geçirmiş Olduğu Değişimler ve Günümüze Kadar Yaşanan Gelişmeler

3.6.1. Mevlevihane ile ilgili Gazete Yayınları

Mehmed Celaleddin Efendi'nin 22 Eylül 1931'de vefat etmesinden sonra, Kıbrıs'ta oluşan bir görüşe göre Kıbrıslı Türklerin bir kısmı Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kapatılmasını istedi. ⁵³⁴ Türkiye Cumhuriyeti'nde 2 Eylül 1925 tarihli alınan kararla birlikte Tekke ve Zaviyeler kapatılmıştı. Türkiye'de alınan bu karar doğrultusunda, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olan Kıbrıs Türkleri'nden de bir kesim grup, tekkelerin kapatılmasını İngiliz yönetiminden istemişti. Fakat İngiliz yönetimi bu isteği redderek tekkelerin Kıbrıs'taki faaliyetlerine devam etmesini sağladı. ⁵³⁵ Hatta aynı görüşe göre Selim Dede Lefkoşa Mevlevihanesi'ne İngiliz yönetimi tarafından Şam'dan şeyh olarak getirildi. Böylelikle İngiliz yönetimi; Kıbrıs'ta Türklerini bir ırk olarak değil dini bir kesim

⁵³² Batislam, a.g.e., s. 60.

⁵³³ Azgın, Fedai, a.g.e., s. XXI.

⁵³⁴ Söz Gazetesi, 536. Sayı, 5 Mayıs 1932 Tarihli Haberi. Bkz. Ekler 2.

⁵³⁵ Konur, a.g.e., s. 99, Kıbrıs Tarihi..., s. 77, Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği, Lefkoşa Şehri Müze ve Eski Eserleri, No; 4, Lefkoşa, 1978, s. 2, Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, Kıbrıs Türk Müzesi Yayını, Lefkoşa, 1967, s. 1.

olarak Müslümanlık üzerinden niteledi denilerek Selim Dede'nin şeyh olarak atanmasına karşı bir görüş ortaya atıldı.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin varlığı gazete yazılarına da yansdı ve bu yazılarda Mevlevihane'nin varlığı, yeni şeyh atanması ve Mevlevihane'nin sahip olduğu vakıfları sorgulandı. Bu gazetelerden biri olan Söz Gazetesi'nin , 6 Kanun-ı Evvel 1933 tarihli 675. Sayısında yayınlanan '*Mevlevî Tekyesi ve Celaliye Vakfı*' başlıklı yazısı bu sorgulamanın bir örneğidir.⁵³⁶

Hür Söz Gazetesi'nin 17 Ocak 1947 tarihli 'Haftadan Haftaya Yurdakul' köşesinde çıkan 'Emsalsiz Bir Hadise' isimli yazıda Şam'da yetişmiş bir şeyh diye bahsedilen bir kişinin eleştirisi yapıldı. Adı açıkça ifade edilmeyen bu kişinin Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Selim Dede olması muhtemeldir. Çünkü bu tarihte Kıbrıs'a Şam'dan yetişerek gelen ve şeyh olan tek kişi Selim Dede'dir. Köşe yazısını yazan yazara göre Selim Dede'nin tehditkar söylemlerine yer verilerek bu söylemin eleştirisini yapıldı. Bu yazara göre Selim Dede, kendi görüşlerine yer verdiği 'İslâm Yolu' isimli bir dergi çıkardı. Yazarın gazete haberinde yer verdiği görüşlerine bakılınca ortaya çıkan durum iki kişi arasındaki bir tartışmanın yansımasıdır. Bu tartışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından yapılan devrimlerin yarattığı, inkılapçı-gelenekçi fikirlerin bir tartışmasıdır.⁵³⁷

⁵³⁶ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 98. "*H. Cemal Efendi arada şunları da yazar: 'Bir kerre bu kanun Mevlevî Tarikatını tatmin etmeli ve Celâliye Vakıflarının hüsn-ü idaresini ta'tmin etmelidir ki her iki tarafta da memnun edebilsin. Biz lüzumu olmadığı halde eski an'aneleri ihya etmekte bir fayda tasavvur etmiyoruz. Bir mes'ele halledilirken verilen kararların mevcut ihtiyacı tatmin edip etmediğine bakmak isteriz' Tekkelerin lüzumu olup olmadığı ayrıca Cemaate taâlûk eden bir mes'eledir. Bu bakımdan birçok söylenecek şeyler de olabilir. Bu cihat bizim mevzumuz haricindedir.'*"

⁵³⁷ Hür Söz Gazetesi, 17 Ocak 1947 tarihli haber, s.1.

Yine Söz Gazetesi'nde yayınlanan “*Lefkoşa’da İki Merasim*” başlıklı yazı da Lefkoşa Mevlevihanesi'nin varlığını sorgulayan bir yazıdır. Söz Gazetesinin sahibi olan Mehmed Remzi (Okan) Bey de Mevlevihane'nin kapatılmasından yana olanlarındandı. Gazete yazısına konu olan olaylar 14 Nisan 1935'te yaşandı. Pazar gününe denk gelen bu günde, Lefkoşa şehrinde iki halkın farklı iki merasimi yapıldı. Apoel Rum Kulübü tarafından Majik Palas Sineması'nda Kıbrıslı halk şairi Liberty'nin 70 yaşını kutlamak için düzenlenen bu merasime birçok kişi katıldı. Söz Gazetesi'ne konu olan bu yazı da; Rum toplumunun bir halk şairine olan desteği, bir kişiye ait olan eserlerin bir kültürel değere dönüştürülmesi ve yaratılan ulusal birlik değerlendirildi. Yazılan yazının sonu şu şekildedir: ‘*Öteki merasime, Mevlevi Tekyesinde yapılan merasime geledim: Burada Mevlid okunmuş, kemanlar defler çalışmış ve gelen cemaate sıcacık sütler dağıtılarak içilmiştir.*’ ”⁵³⁸ şeklinde Ada'daki iki toplumun aynı gün aynı şehirde yapılan farklı kültürel etkinlikleri karşılaştırılmaktadır.

12 Nisan 1951 tarihli İstiklal Gazetesi'nin haberine göre; Şam Mevlevihanesi'nin başşeyhi Sait el-Mevlevi bu haber tarihinin öncesinde Kıbrıs'ta ziyarette bulundu. Şeyhin Kıbrıs'a ne zaman geldiği, kaç gün Kıbrıs'ta kaldığı ve burada neler yaptığı hakkında haberde detaylara yer verilmedi. Haber hakkındaki verilen detay ise şeyhin 12 Nisan 1951 tarihinde Devlet Havayolları ile Şam'a geri döndüğüdür.⁵³⁹ Bu haberden yola çıkarak şu değerlendirme yapılabilir; Şam Şeyhi'nin Kıbrıs'a gelerek Lefkoşa Mevlevihanesi'nde kalmış olması ve Mevlevihane'nin sorunları ile ilgili Şeyh Selim Dede ile görüşmesi muhtemeldir. Lefkoşa Mevlevihanesi, İngiliz idaresinin Mevlevihane üzerinde yürüttüğü politikadan son derece etkilenecek birçok zorluk yaşadığı gibi Şeyh Selim Dede de İngiliz yönetiminin birçok zorluğuyla karşılaştı. Şam Şeyhi Sait el-Mevlevi Kıbrıs'a gelerek bu

⁵³⁸ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 98.

⁵³⁹ İstiklal Gazetesi, 12 Nisan 1951 tarihli haber, s. 4.

sıkıntıları bizzat görmüş ve Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili verilen bilgilerin doğruluğunu yerinde tespit etmiştir.

24 Kasım 1954 tarihli Halkın Sesi Gazetesi'nde "*Tekke Kapanmalıdır*" başlıklı bir yazı yayınlandı. Halkın Sesi Gazetesi'nin birinci sayfasında imzasız yayımlanan bu yazı da Mevlevihane'nin kurulduğu günden beri sağladığı faydalar sayıldıktan sonra şu değerlendirme yapılmaktadır; "*O günden bugüne yedi asra yakın bir zaman geçmiş ve bu tarikat o günden bugüne hem saffetini, hem de gayesini kaybetmiştir ... İnsanı maddeten ve manen yükselteceği yerde sefalet, meskenete mahkûm ediyor*" denilerek yazının en sonunda müftü ile birlikte yetkilileri de Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili bir karar almaya davet etti.⁵⁴⁰

24 Kasım 1954 tarihli Halkın Sesi Gazetesi'nde çıkan "*Tekke Kapanmalıdır*" isimli yazıdan etkilenen Kıbrıs Türk toplumu liderlerinden Avukat Fadıl Niyazi Korkut ertesi gün yayımlanmak üzere bir makale kaleme aldı. Bu yazısında Korkut; Kıbrıs'taki İngiliz hükümetinin 1933 yılında Celaliye Vakıfları'yla ilgili çıkardığı yasadan bahsetti. Bu yasanın çıkması için Kıbrıs halkının hiçbir zaman talepte bulunmadığını ifade ettikten sonra bu kararı, Korkut; "*Hükümetin çarçabuk bu konuyu geçirmesi biraz da Kıbrıs'a gelecek turistlere bizim ensemblemizden seyir göstermek niyetine dayanır*" diye yorumladı. Kaleme aldığı yazısının sonunda Mevlevihane konusunda çözüm olarak şu yolu sundu; Mevlevihane ile ilgili başvurulacak yerin kanunen müftü ya da Evkaf Murahhası olmayıp İngiliz yönetimi olduğunu söyledi. Bu konuda harekete geçmek için de Kıbrıs Türk liderlerinin bir karar vermesini ve bu karar doğrultusunda Celaliye Kanunu'nun feshinin talep edilmesi gerektiğini ifade etti.⁵⁴¹

⁵⁴⁰ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 98-99.

⁵⁴¹ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 99, An, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği..., s. 367.

Cevdet Çağdaş'ın Nacak Gazetesi'ndeki 22 Haziran 1962 tarihli haberinde, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin müzeye dönüştürülmesinden sonra yapılan iki resim sergisinden bahsedilmektedir. Bunlardan birisi de Glyn Hughes'in resim sergisiydi. İngiliz okulunun resim öğretmeni olan Glyn Hughes'in yaptığı resimler Mevlevi Müzesi'nde sergilendi. Sanat anlayışına yeni ve orijinal bir mekan katan Mevlevihane binası sanatkarların dikkatini çekmişti. Mevlevihane binasının sahip olduğu Osmanlı mimarisi ve binanın içindeki küçük avlusu da sanatkarların ilgisini çekmişti.⁵⁴²

3.6.2. 19. Yüzyıldan Sonraki Sema Gösterileri

Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhlerinden Cemaleddin Dede'nin vefatından itibaren artık Mevlevihane de yapılacak sema gösterileri, Evkaf Nezareti'nin onayına tabi tutuldu. Bu sema gösterileri 6 haftada bir yapılmaktaydı. Pazar günü yapılan bu gösteriler halk tarafından takip edilmişse de⁵⁴³ gösterilere katılacak kişilerin Evkaf İdaresi'ne başvurarak onay almaları zorunluydu. Mevlevihane'de yapılan sema gösterileri, Cuma günü öğle vaktinden sonra yapılmaktaydı. Gösteri sırasında yoldan geçen insanlar ahşap parmaklıkların önüne birikerek yapılan sema gösterilerini dışardan izlerlerdi.⁵⁴⁴ Semahane odasının bir bölümü ahşap korkuluklarla bölünerek buraya konulan koltuklara, İngiliz Valisi ve diğer üst düzey görevliler otururdu. Kadınlar, Mevlevihane'nin başlangıcından itibaren sema gösterilerini başka bir bölümde izlerlerken 1950'den sonra erkeklerle birlikte izlemeye başlamışlardı.⁵⁴⁵

Mevlevihane'de yapılan gösterilere katılımın yüksek olması nedeniyle içeriye giremeyen izleyiciler, semahanenin penceresinden sema gösterisini izlerlerdi. Sema

⁵⁴² Cevdet Çağdaş, Nacak Gazetesi 22 Haziran 1962 tarihli haberi, s. 3

⁵⁴³ An, Kıbrıs Türk Kültürü..., s.77, Gazioğlu, a.g.e., s. 409.

⁵⁴⁴ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 58.

⁵⁴⁵ Samani, Social, Cultural..., s. 422, Sayılı, a.g.e., s. 444.

gösterisine gelen izleyicilerin çocukların ise dışarda yüksek çıkarıp gösteriyi olumsuz etkilemeleri ise yoğun şikayetlere sebep olmaktaydı. Bunun üzerine Lefkoşa Evkaf Vekaleti 31 Mayıs 1934 tarihinde 164/934 sayılı yazı ile Lefkoşa Polisine başvurarak bu rahatsızlığın önlenmesini talep etti. ⁵⁴⁶

Sema gösterileri için izin alma uygulaması ise 1934 yılında yaşanan olaylar üzerine ortaya çıktı. Mevlevihane de gece vakti yapılan gösteri provalarında pencerenin önünde toplanan bazı kişiler bu gösterileri engellemeye çalıştı. Bu olaylar üzerine Evkaf Murahhaslığı Lefkoşa Polisine şikayette bulundu. Yapılan polis araştırması sonucunda ise bu kişilerin, bu gösterilere karşı olan birtakım kişiler tarafından kışkırtılan lise öğrencileri oldukları tespit edildi. Bunun üzerine yapılacak gösterilere polis korumasının sağlanması için, gösteri günleri Lefkoşa Polisine bildirilerek izin alınmaya başlandı. ⁵⁴⁷

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde icra edilen faaliyetlerinden birisi de okunan mevlitlerdi. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde mevlit zaman zaman okunsa da bunlar kayıtlara geçmemiştir. Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili kayıta geçen mevlit örneği ise 9 Şubat 1946 tarihli Halkın Sesi Gazetesi'nde geçen duyurudur. Bu duyuruya göre; geçirmiş olduğu motor kazası sonrası hayatını kaybeden Ahmet Ali (İtalyan) için Pazar günü öğleden sonra saat 2'de Lefkoşa Mevlevihanesi'nde mevlit okunacağı duyurulmuştu. ⁵⁴⁸

1956 yılından itibaren Lefkoşa Mevlevihanesi'nde sema gösterilerinin durması ve Mevlevilik faaliyetlerinin son bulmasının ardından uzun yıllar Kıbrıs'ta Mevlevilik faaliyeti yapılmadı. Altay Sayılı'nın çalışmasına göre 1956 yılından sonra ilk sema gösterisi 4 Mart 1990 tarihinde Lefkoşa Atatürk Kapalı Spor Salonunda yapıldı. T.C.

⁵⁴⁶ Sayılı, a.g.e., s. 444.

⁵⁴⁷ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 58.

⁵⁴⁸ Sayılı, a.g.e., s. 444.

Kültür Bakanlığı'na bağlı 'Konya Semazen Heyeti' bu gösterinin ardından ertesi gün de DAÜ Kültür Merkezinde bir gösteri yaptı. Yine uzun yılların ardından diğer sema gösterisi ise 4 Aralık 1997 tarihinde Lefkoşa Atatürk Kapalı Spor Salonunda yapıldı. Bu gösteri KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'nca düzenlenirken Konya Türk Tasavvuf Müziği tarafından gerçekleştirildi.⁵⁴⁹

Burada ifade edilen gösteriler Kıbrıs'ta yapılan sema gösterileri olup, aslına uygun şekilde Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yapılan sema gösterisi ise 17 Aralık 2002 tarihinde İstanbul Müzik ve Sema grubu tarafından gerçekleşti. Aynı gün YDÜ ile KKTC Turizm ve Çevre Bakanlığı, KKTC Eski Eserler ve Müze Müdürlüğü tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen 'Mevlana' konulu bir sempozyum da YDÜ'de düzenlendi. Bir sema gösterisi de Lefkoşa Mevlevihanesi dışında YDÜ Atatürk Kültür ve Kongre Merkezinde düzenlendi. 24 Ocak 2003 tarihinde ise Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi işbirliğinde Lefkoşa Atatürk Kapalı Spor Salonunda yapıldı.⁵⁵⁰

3.6.3. Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi (Mevlevi Tekkesi)

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Mevlevilik faaliyetleri 1954 yılında sona erdikten sonra; Mevlevihane binasının derviş hücreleri, mutfağı ve diğer bölümleri çocuk yuvası olarak 1956 yılına kadar kullanıldı. Ardından kısa bir zaman da Güzel Sanatlar Derneği'ne ev sahipliği yapan Mevlevihane binası daha sonra bir Türk Müzesine dönüştürüldü.⁵⁵¹

⁵⁴⁹ Sayılı, a.g.e., s. 447.

⁵⁵⁰ Sayılı, a.g.e., s. 447.

⁵⁵¹ Akgün, a.g.e., s. 773, Kamil, a.g.e., s. 218.

Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi (Mevlevi Tekkesi)nin kuruluşu ise şu şekilde oldu; Kıbrıs'ta Rumlar tarafından açılan Halk Müzesi'nde sadece Rum halkına ait etnografik öğeler sergilenmekteydi. Ada'da üç yüzyıldan beri varlığını sürdüren Kıbrıslı Türklere ait etnografik öğelere ise yer verilmemişti. Dolayısıyla Ada'ya gelen turistler sadece Rum kültürünün varlığını görerek Rumların tek yönlü propagandalarına maruz kalıyorlardı. Rumların Ada'da köklü bir Grek kültürünün var olduğunu göstermek için açtıkları bu Halk Müzesi'ne karşılık Kıbrıslı Türkler de var olan kendi köklü tarihini ve kültürünü ortaya koymak için bir Türk müzesinin açılmasına karar verdiler.⁵⁵²

1960 yılında Kıbrıs Türk Cemaati Başkanlığı Kıbrıs'ta bir Türk Müzesi'nin açılması için T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na teklifte bulundu. Bakanlık da Mehmet Önder'i bu kültür işini gerçekleştirmek üzere görevlendirdi. Mehmet Önder'in Kıbrıs'ta yaptığı temaslar sonucunda hazırladığı raporda, müzenin önemini ve gerekçelerini belirtti. Bunun üzerine bakanlık, müzenin açılışı görevini Mehmet Önder'e tevcih etti. Haziran 1963'te Kıbrıs'a gelen Mehmet Önder, Lefkoşa'da müze niteliğine uygun olabilecek yerlerin araştırmasını, müzeci Cevdet Çağdaş ile birlikte yaptı. Önce Lefkoşa'daki iki handa inceleme yapıldıysa da hanların durumunun kötü olması ve tamirat maliyetinin yüksek olması nedeniyle; o günün şartlarında en uygun yer olarak kapalı ve atıl durumda bulunan Lefkoşa Mevlevihanesi uygun görüldü.⁵⁵³

Şehirlerin anıtsal yapılarından biri sayılan Mevlevihaneler, Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından sonra günümüz yaşam tarzı yönüyle bakıldığında işlevlerini yitirdiler. Bu nedenle bu yapıların ayakta kalması için yeniden aktif bir kullanıma ihtiyaçları vardı. Bu amaç doğrultusunda anıtsal tarihi yapıların, şehirle yeniden ilişkisi kurularak yapısına

⁵⁵² Önder, Kıbrıs (Lefkoşa)..., s. 281.

⁵⁵³ Önder, Kıbrıs (Lefkoşa)..., s. 281, Özönder, a.g.e., s.106-107, Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, s. 4.

uygun olacak şekilde aktif kullanıma sunulmaları gerekmektedir. Dini geçmişi bulunan yapıların ise; sahip oldukları mimari yapısına ve eski işlevine saygılı bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.⁵⁵⁴ Lefkoşa Mevlevihanesi'nin de müzeye dönüştürülmesi, tarihi işlevine saygılı ve uygun bir şekilde yapılan dönüşüm hareketi ile oldu. Mevlevihane'nin tamiratı ise orijinaline bağlı kalınarak yapıldı. Tamiratın ardından Mevlevihane binası, içinde Mevlevilik bölümünün de bulunduğu bir Etnograf Müzesi oldu.

Kıbrıs'taki Evkaf İdaresi, Mevlevihane'nin tamiratı için önce keşif yaparken ardından tamirat ihalesini gerçekleştirdi ve böylelikle Mevlevihane'nin onarımını sağladı. Müzenin bir yandan esaslı bir tamiratı yapılırken diğer yandan Mehmet Önder, Kıbrıslı müzecilerden Cevdet Hüseyin Çağdaş ile birlikte şehir, kasaba ve köyleri tarayarak halkın elinde bulunan etnografik ve kültürel malzemeleri topladıktan sonra müzeye yerleştirdiler. Mehmet Önder'in ifadesine göre; Kıbrıslı Türkler müzenin açılması için ellerindeki kültürel öğeleri armağan ederek katkıda bulundular. Armağan edilen eşyalar arasında; tezhipli Kur'anlar, hat levhaları, bindallılar, cepkenler, uçkur, peşkir, yağlık, bohça gibi sırmalarla süslü elişleri, kılıç, yatağan tüfek gibi silahlar, tuğralı berat ve fermanlar, mutfak eşyaları ve ağaç oyması eşyalar vardı. Böylelikle Lefkoşa Mevlevihanesi 1963 yılında Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi (Mevlevi Tekkesi) adını aldı. Öğretmen Cevdet Çağdaş ise Ankara ve Konya müzelerinde gördüğü stajın ardından müze müdürlüğüne getirildi. Mehmet Önder'in ifade ettiğine göre Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi açıldıktan sonraki bir gece uğradığı hırsızlık sonucu soyularak bünyesinde bulunan pek çok eseri yitirmişti.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ Atalan, a.g.e., s. 1638.

⁵⁵⁵ Önder, Kıbrıs (Lefkoşa)..., s. 281-282, Özönder, a.g.e., s.107.

Kıbrıs Türk Müzesi'nin esas koleksiyonu ise Kıbrıs Türk Evkaf Müdürlüğü'nün arşivlerinde muhafaza edilen birçok kıymetli eşyanın müzeye verilmesiyle oluştu. Müzeye yerleştirilen eserler, Kıbrıs içinden tespit edilip toplandığı gibi bazı eserlerin de Türkiye'den getirilmesiyle Sanat Tarihi ve Etnografya Bölümü ortaya çıktı. Böylelikle Kıbrıs Türk Müzesi'nin 30 Nisan 1963 tarihinde açılması sağlandı.⁵⁵⁶

Müzenin iç kısmının sağ yan tarafında ise bir Mevlevi Köşesi de yer almaktaydı. Altay Sayılı'nın Cevdet Hüseyin Çağdaş ile birlikte yaptığı görüşmeden aktardığına göre; Cevdet Bey müze için son Mevlevi Şeyhi Hafız Şefik Efendi ile de bir görüşme gerçekleştirerek ondan Lefkoşa Mevlevihanesi'nin anahtarını ve kalan Mevlevi eşyalarını alarak müzenin Mevlevi bölümünün oluşturulmasını sağladı.⁵⁵⁷

Mevlevi bölümü; ön kısımdan kemerlerle ayrılan ve tabanı ahşap döşemeli olan bölümdür. Burada yer alan tarihi ahşap balkon (mutrip mahfeli)nin altında Mevlevi dervişlerine ait kıyafet ve müzik aletleri sergilenmektedir. Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi'nden alınan madeni kudüm ve çalparadan başka Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulunan kudüm, ut, tef, ney ve kanun gibi müzik aletleri de burada sergilenmektedir. Mevlevi eşyalarının sergilendiği bu köşede, önceden Mevlevihane'nin Müze deposunda bulunan Mevlevi kıyafetleri maket mankenler üzerine yerleştirilerek sergilenmektedir.⁵⁵⁸

Müzenin Mevlevi bölümünde camlı çerçeveler içerisinde bulunan 'Ya Hz. Mevlana' yazıları ile 1934 tarihinde çekilen Mevlevihane önündeki zamanın idarecilerinin ve dervişlerinin olduğu fotoğraflar sergilenmektedir. Derviş kıyafetlerini gösteren diğer fotoğraflar da bu bölümde sergilenmektedir. Bu bölümde yer alan iki

⁵⁵⁶ Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, s. 4. Müzenin yapısı ve içeriği hakkında detaylı bilgi için Bkz. Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, s. 6-12.

⁵⁵⁷ Sayılı, a.g.e., s. 445.

⁵⁵⁸ Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, s. 8.

vitrenden birinde; Türk paraları, gümüş saat köstekleri, nuska kutuları ve bir gümüş kemer sergilenmektedir. Diğer vitrinde ise Kıbrıs Evkaf Dairesi arşivlerinde muhafaza edilen çeşitli Osmanlı nişanları sergilenmektedir. ⁵⁵⁹

Müzenin avlusunda mezar taşları ve kitabeleri bölümü yer alır. Bu bölümde Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarının ve kitabeleri sergilenmektedir. Lefkoşa'daki Girne Kapısı dışındaki eski mezarlıktan getirilerek sergilenen bu mezar taşlarının benzerleri Kıbrıs'taki başka Türk köylerinde de bulunmaktadır. ⁵⁶⁰ Mezar taşlarının üzerlerinde kitabeleri ve hicri tarihleri yer almakta olup süslemelerinde lale motifi ile birlikte Türk ampir ve barok tarzı yer almaktadır. ⁵⁶¹

Mevlevihane bahçenin bir bölümü 1960'lı yıllarda şehitliğe dönüştürülürken ⁵⁶² 1960 yılında alınan karar doğrultusunda Girne Kapısı Mezarlığı'ndaki mezarlar dağıtıldıktan sonra 1960-1961 yıllarında günümüzde de varlığını sürdüren Lefkoşa Türk Lisesi'nin binaları yapıldı. Mezarlığın dağıtılması sırasında aileleri sağ olanlar ölümlerini ve mezar taşlarını Küçük Kaymaklı Mezarlığı'na taşıdılar, ailesi olmayan mezarların taşları da Lefkoşa Mevlevi Müzesine taşındı. ⁵⁶³

⁵⁵⁹ Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, s. 8.

⁵⁶⁰ Lefkoşa Girne Kapısı mezarlığı ise; 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başında Lefkoşa Mevlevihanesine arazi bağışlayan Emine Hatun tarafından vakfedilen araziyle kurulduğuna dair bilgiler arşiv belgelerine dayanmaktadır. Bu mezarlığa ilk başlarda; kadılar, alimler, şeyhler, üst düzey yöneticiler, eşraftan kişiler ve mallarını hayır amacıyla vakıf edenler defnedildi. Daha sonraki yıllarda üst düzey kişilerin yanı sıra halktan ve çevre köylerden olan kişilerin bu mezarlığa 1938 yılına kadar defin edildiler. Bkz. Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 524.

⁵⁶¹ Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, s. 12.

⁵⁶² Numan, a.g.e., s. 126. Lefkoşa Mevlevihanesinde bulunan bahçenin arazisi, Evkaf İdaresi tarafından 1963 yılında alınan kararla şehitliğe dönüştürüldü. 1963 yılından 1974 yılına kadar Rumlar tarafından şehit edilen 160 Kıbrıslı Türk buraya defin edildi. Bu şehitler birisi de 20.07.1974 tarihinde şehit düşen Ecvet Yusuf'tur. Kendisi Lefkoşa'da tarih öğretmeni olup Ankara Üniversitesi DTCF Tarih bölümü mezunudur. Bkz. Erdoğan, Kıbrıs Notları, s. 49-50.

⁵⁶³ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ..., s. 525.

Mevlevihane'nin Türk Müzesi'ne dönüştürülmesinden önce Cevdet Çağdaş tarafından bazı sergiler düzenlendi. Bu sergilerin en önemlisi 25 Aralık 1962 günü açılan 'Kıbrıs'ta İlk Türk Gazeteleri' sergisiydi. Cevdet Çağdaş'ın verdiği bilgiye göre, Mevlevihane'nin semahanesinde açılan sergilerden biri; İkinci Kıbrıs Türk Ressamları Sergisi iken diğeri de Kıbrıs'ta yaşayan İngiliz ressam Glyn Huges'in kişisel sergisidir.⁵⁶⁴

Ahmet An'ın Kıbrıs Türk Etnograf Müzesi'nde çalışan bir görevliden edindiği bilgilere göre ise müzeyi, 1978 yılında toplam 3710 kişi ziyaret etti. Bu kişilerin 1033'ü de yabancı ziyaretçilerdi. Mevlevi Müzesini 1983 yılında 3749 kişi ziyaret ederken bu ziyaretçilerin 1090'ı yabancıydı. 1984 yılında 2656 kişi ziyaret ederken bu ziyaretçilerin 624 kişisi yabancıydı. 1985 yılında ise 3671 kişi ziyaret ederken bu ziyaretçilerin 1615 kişisi yabancı ziyaretçiydi.⁵⁶⁵

Mevlevi Müzesi, Kıbrıs'ta Türk-Rum arasında çatışmaların yaşandığı 21 Aralık 1963 tarihinde faaliyetine ara verdi. 22 Şubat 1964 ise yeniden faaliyete başladığı bilgisi Halkın Sesi Gazetesi'ndeki haberde yer aldı.⁵⁶⁶ Mevlevi Müzesi Kıbrıs'ta çatışmaların yaşandığı ve kapalı kaldığı dönemde, Kıbrıs'a dönen sanat tarihçilerinin ve arkeoloji alanında yetişen kişilerin görev aldığı bir yerdi. Bu niteliğiyle Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin ilk nüvesini oluşturmaktadır.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ An, Kıbrıs Türk Kültürü..., s.77. İkinci Kıbrıs Türk Ressamları Sergisi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Sayılı, a.g.e., s. 445-446, Nacak Gazetesi, 22 Haziran 1962 tarihli haberi, s.3.

⁵⁶⁵ An, Kıbrıs Türk Kültürü..., s. 80.

⁵⁶⁶ Sayılı, a.g.e., s. 446.

⁵⁶⁷ Akgün, a.g.e., s. 773.

3.6.4. Mevlevihane'nin Değişen Yapısı

Lefkoşa Mevlevihanesi, Arap Ahmet Paşa'nın kendi arsasının üzerine kendisi tarafından 1594 yılında inşa ettirildi ve fetihten yaklaşık yirmi yıl sonra hizmete girdi. Ahmet Paşa'dan sonra ihmale uğrayan ve harabe olmaya yaklaşan Mevlevihane, 17. yüzyıl'da Ferhat Paşa tarafından yeniden inşa edildi. Bu tarihten sonra Mevlevihane'ye dair yapılan diğer inşaat faaliyetinin 1822'de olduğu bilinmektedir. H. Receb 1238 / M. 14 Mart 1823 tarihli Kıbrıs Muhassılı Mehmed Ağa'nın vakfiyesine göre; Mehmed Ağa, Mevlevihane'de yeni yapılan türbede yakılacak kandil için ayda iki kuruş tahsis edilmesini şart koydu.⁵⁶⁸ Ahmet Ögke'ye göre; Lefkoşa Mevlevihanesi 1847 yılında da onarım gördü.⁵⁶⁹ Bilinen diğer tamirat ise Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi zamanında 1910'lu yıllarda Mevlevihane'nin ve şeyhin oturduğu evin tamiratı için yapılan girişimlerdi.

Lefkoşa Mevlevihanesi 1934, 1962 ve 1967 yıllarında da tamirat gördü.⁵⁷⁰ 1934 yılındaki tamirat için; Mevlevihane'nin tamir edilmesi gereken yerleri belirlendi ve Mevlevihane'nin etrafının bir duvarla çevrilmesine karar verildi. Ayrıca Mevlevihane'ye kaynak oluşturmak için de Mevlevihane'nin çevresine dükkanlar yapılarak Celaliye Vakfı'na kira gelirleri aktarıldı. 10 Aralık 1937 tarihinde mimari açıdan incelenen Mevlevihane de tamirat ve düzenleme yapılmasına karar verildi ve başlatılan çalışmalar 30 Aralık 1937 tarihi gibi kısa bir sürede tamamlandı.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Küçükdağ, a.g.e., s. 387.

⁵⁶⁹ Ögke, a.g.e., s. 125.

⁵⁷⁰ Özönder, a.g.e., s. 106, Gazioğlu, a.g.e., 409.

⁵⁷¹ Bağışkan, Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam, ..., s.58. "Tekkenin etrafının duvarla çevrilmesine iki ustadan ayrı ayrı birer teklif gelmiştir. İlk teklif 29.1.1934 tarihinde Dimitri Stavro'dan, ikinci teklif ise 2.2.1934 tarihinde Evris Couloumbri'sten gelmiştir. İkisi de £70.- teklif verdiklerinden ihalenin Evris Couloumbri'se verilmesi tercih edilmiştir. Başlatılan inşaat 28.4.1934 tarihinde tamamlanmıştır." 1937'de yapılan tamiratla; "1. Kabirler, ana kapı ve oluklar ile altlarındaki tahtalar yağlı boyayla boyanmıştır. 2. Sokak çeşmesi tamir edilmiş, taşları tıraşlanmış, iç kısımdaki su haznesinin üst kısmına çimento dökülmüş ve buraya demir bir kapak yapılmıştır. 3. Rutubete karşı Harem dairesinin tabanına tahta döşenmiştir. 4.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Mevlevilik faaliyetlerinin sona ermesinden sonra Mevlevihane binası yıllar içinde farklı toplumsal hizmetlerin yerine getirildiği bir yapı olarak kullanıldı. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni de Kıbrıs Türk toplumunun yüzyıllar içinde değişen yaşama biçimi, bu yeni yaşam biçiminin doğrultusunda oluşan yeni talepler ve ihtiyaçlar, Lefkoşa Mevlevihanesi gibi anıtsal niteliğe sahip tarihi binaların işlevini ve kullanım amacını farklılaştırmıştı. İşlevlendirme ve modernize etme amacıyla uygulanan restorasyon tekniğiyle tarihi yapılar yeniden kullanılabilir hale gelmektedir. Bu sayede kültürel bir varlık olan tarihi yapıların varlığını sürdürmesi sağlanmaktadır.⁵⁷²

Mevlevihane binasının tekke, çocuk yuvası, müze gibi farklı amaçların yanı sıra daha farklı amaçlar için de kullanıldı. Mevlevihane arazisinin kuzey bölümüne Evkaf'ın izniyle Ford Garajı yapıldı. 1958'den sonra terkedilen bina sinema olarak yeniden kullanıldı. Temmuz 1975'de ise Mevlevihanenin hem sinema, hem de Çocuk Yuvası olarak kullanılan bölümler yıktırılarak bu alan üzerine bugünkü Vakıflar Çarşısı, sineması ve dükkanlardan oluşan çeşitli binalar inşa edildi. Vakıflar İş Hanı inşaatıyla var olan küçük avlu daha da küçüldü ve sahip olduğu özelliklerini kaybetti. Mevlevihane arazisinden geriye kalan güneydeki bölüm ise 1963'de başlayan Türk-Rum çatışmalarında ölen Kıbrıslı Türklerin defnedildiği, Tekke Bahçesi Şehitler Mezarlığı oldu.⁵⁷³

Mevlevihane binasına ve arazisine yapılan çeşitli müdahaleler sonucunda Mevlevihane binasının diğer kısımları yıkılarak sadece türbe ve semahane bölümleri

Tekkenin sokağa bakan duvarları badana edilmiştir. 5. Semahanedeki çürüyen tahtalar tamir edilmiştir.”
Bkz. a.g.e., s. 58.

⁵⁷² Atalan, a.g.e., s. 1637.

⁵⁷³ An, Kıbrıs Türk Kültürü..., s. 76, KKTC Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü, Mevlevi Müzesi Tanıtım Broşürü, (<https://eemd.gov.ct.tr/M%C3%9CZE-VE-%C3%96REN-YERLER%C4%B0/Lefko%C5%9Fa-B%C3%B6lgesi/Mevlevi-M%C3%Bczesi>), Kamil, a.g.e., s. 215.

kaldı. Mevlevihane'nin sahip olduğu arazisi ise şu şekildeydi; Girne Caddesi'nin solundan itibaren, güney yönünde yer alan Halkın Sesi binasının arkasına dek uzanırdı. Oradan da Tabak Hilmi Sokağı'ndaki sol tarafta yer alan evlerin duvarlarına kadar uzandıktan sonra, kuzeyde ise İnönü Meydanı'ndan başlayarak doğudaki Mevlevi Tekkesi Sokağı'na kadar uzanmaktaydı. Bu sokağın devamında ise sağ yanında bulunan evlerin arka kısımlarıyla sınırlanırdı. Bu taraftan da Abdi Çavuş Sokağı'na kadar çepeçevre yayılmaktaydı. Mevlevihane'nin içinde türlü ağaçların bulunduğu bir bahçesi ve su ihtiyacını karşıladığı bir kuyusu da vardı. Buradaki ağaçların bakımı ve sebzelerin yetiştirilmesi için de görevli bir bahçıvanı olup Mevlevihane'nin bilinen son bahçıvanı Ekmekçi Hasan Dayı idi. ⁵⁷⁴ Lefkoşa Mevlevihanesi'nin bahçesinde yetiştirilen bu ürünlerin uygun fiyata halka satışı gerçekleştirildi. Bu alışveriş sayesinde halk ile Mevlevihane arasında bir ilişki daha kuruldu. ⁵⁷⁵

1970'li yıllardaki son tamiratının ardından aradan geçen yıllar içerisinde hem zamandan dolayı hem de gerekli bakımın yapılamamasından dolayı Mevlevihane'nin restorasyon ihtiyacı ortaya çıktı. 2000 yılında binanın orijinal özelliklerini ortaya çıkaracak şekilde yapılan restorasyon çalışmaları 2002 yılında tamamlandı ve Şeb-i Aruz gününde 17 Aralık 2002 tarihinde Mevlevi Müzesi olarak hizmete açıldı. ⁵⁷⁶ Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluşundan günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimler sonucundaki mevcut yapısı, araştırmacılar tarafından orijinalliğini kaybettiği yönünde değerlendirilmektedir. ⁵⁷⁷

Mevlevihane binası günümüzde de Mevlevi Müzesi olarak kullanılmaktadır. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirerek kullanılmasının; sosyal, kültürel ve ekonomik

⁵⁷⁴ Fedai, Lefkoşa Mevlevihânesi, s. 99.

⁵⁷⁵ Sayılı, a.g.e., s. 447.

⁵⁷⁶ KKTC Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü, a.g.e.

⁵⁷⁷ Bu araştırmacılar; Küçükdağ, a.g.e., s. 386-387, Özönder, a.g.e., s. 101.

açılardan olumlu katkıları bulunmaktadır. Bu yapıların toplumun hizmeti için kullanılması, onların varlığını sürdürmesine ve toplumun hayatında yer almasına yol açmaktadır. Geçmişten günümüze kalan birçok tarihi yapı; binaların eskimesinden, toplumun sosyal yaşamında ortaya çıkan değişimden, kentlerin geçirdiği değişim ve düzenlemelerden dolayı kullanım alanının gittikçe azalarak kullanılmaz hale gelmektedir. Tarihi yapıların bu durumdan ötürü işlevsiz hale gelip atıl durumda bulunması ise bu yapıların zamanla eskimesine ve kullanılmaması sonucunda da tahribata uğramasına yol açmaktadır.⁵⁷⁸

Mevlevihane gibi dini nitelikli tarihi anıtsal yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanılması için; yapıların iç mekanı, kendi döneminin özelliklerini yansıtacak şekilde düzenlenmeli ve içerisine dönemin tarihi havasını yansıtacak eşyaların konulması gerekir. Bu yapıları ziyaret edecek kişilerin bilgilendirilmesi için de hem yapının özelliklerini hem de yapının içinde bulunan eşyaların tanıtımını yapacak bilgi levhalarının yerleştirilmesi önemlidir. Bu sayede hem tarihi anıtsal yapının hem de bu yapının iç mekanlarının özgünlüğünün korunması sağlandığı gibi sürdürülmesi de sağlanabilir.⁵⁷⁹ Lefkoşa Mevlevihanesi'nin sahip olduğu tarihi anıtsal yapı niteliği, günümüzde Lefkoşa Türk Belediyesinin ambleminde de Lefkoşa Surları ile birlikte yer almasını sağladı.⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ Atalan, a.g.e., s. 1653.

⁵⁷⁹ Atalan, a.g.e., s. 1653.

⁵⁸⁰ Akgün, a.g.e., s. 774.

SONUÇ

Lefkoşa Mevlevihanesi Kıbrıs Türk halkının kültürel mirasına ait parçalardan bir tanesidir. Bu kurumun Kıbrıs'taki etkinliğinin, işlevinin, tarihi geçmişinin ve Kıbrıs Türk halkı ile olan ilişkilerinin her yönden incelenmesi ve araştırma yapılması Kıbrıs Türk tarihi ve kültürüne dair bir hizmettir. Yüksek Lisans Tezi kapsamında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. yüzyıldaki durumu incelenip değerlendirmeleri yapılsa da Lefkoşa Mevlevihanesi, tarihi süreç içerisinde mazisi oldukça uzun olan bir kurumdur. Bu kurum, hem Mevlana ve Mevleviliği hem de İslamiyet'i insanlara aktarmayı amaçlayan bir misyona sahipti. Bu misyonunu yerine getirirken aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kültürünü ve Türk kültürünü de insanlara aktaran, bu kültürün Kıbrıs'ta da yerleşip gelişmesine de aracılık eden bir yapıya sahipti.

Yaptığımız tez çalışması ile birlikte şu sonuçlara ulaşılmıştır;

1. Mevlevilerin Kıbrıs'a ne zaman geldiği sorusu ile ilgili bir kanıt ulaşıldı. Bu konuyla ilgili yapılan pek çok araştırmada bu konuda kanıt niteliğinde olabilecek bir bilgi sunulamadı. Genel iddiaları destekleyecek bir bilgi olarak, Turan Gökçe'nin çalışmasında yer verdiği Osmanlı iskanı sırasında Kıbrıs Adası'na gönderilen isimler incelenildi. Bu isimler içerisinde Mevlevi niteliğinde olabilecek birçok isimde de tezin içerisinde yer verildi. Böylelikle Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesiyle birlikte Ada'ya Türk nüfusu geldiği gibi bu nüfusun içinde Mevlevilerinde geldiği görülmektedir.
2. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 'Karanlık Dönemi' olan kuruluş dönemi ile ilgili şu yeni bilgilere ulaşıldı; Lefkoşa Mevlevihanesi'nin en erken kuruluş tarihi olarak 1594 yılı gösterilse de Lefkoşa Mevlevihanesi Kıbrıs'ın fethinin hemen ardından kurulmuş olmalıdır. Çünkü 1573 yılında Mağusa'da bir Mevlevihane açılmasını

emreden II. Selim'in ve Mevleviliğe bağlılığıyla bilinen Osmanlı devlet adamlarının Kıbrıs'ın idari merkezi olan Lefkoşa'da da bir Mevlevihane açılması için girişimde bulunmamış olması mümkün değildir. Lefkoşa Mevlevihanesi muhtemelen Kıbrıs'ın fethinin hemen ardına açılmıştı ve ilk başlarda küçük bir zaviye boyutuna sahipti. Mevlevihane'ye Emine Hatun'un bağışladığı arazi ile birlikte, hem Lefkoşa Mevlevihanesi büyük bir tamirat geçirirken hem de Mevlevihane'ye eklenen yeni bölümleriyle büyütülen Lefkoşa Mevlevihanesi, Asitane niteliğine kavuşmuştur.

3. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 'Karanlık Dönemi' ile ilgili tartışmalarından biri olan, ilk şeyh sorunu ile ilgili şu bilgilere ulaşıldı; 1607 yılındaki inşasının ardından asitane olan Lefkoşa Mevlevihanesi'ne ilk şeyhi Karamanî Hamza Dede atandı. Şeyh Saadeddîn İbn Muharrem Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olarak kabul görse de Saadeddîn İbn Muharrem ilk şeyh olmadığı gibi şeyhlik görevinde de bulunmamıştır. Karamanî Hamza Dede'nin 1609 yılındaki gidişinden Dânişî Ali Dede'nin şeyh olduğu 1666 M. 1666/1667 yılına kadar Lefkoşa Mevlevihanesi'nin başında bir şeyh bulunmadı. Böylelikle Lefkoşa Mevlevihanesi tarihinde bir boşluğun olduğu görülmektedir.
4. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin statüsünün 'Asitane' olması gerektiği, gerekçeleri ile birlikte ifade edildi. Buna göre; Lefkoşa Mevlevihanesi, yapısal olarak zaviye şeklinde nitelenmektedir. Fakat Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs Adası içerisinde başka yerlerde de yapılan Mevlevilik faaliyetlerinin bağlı bulunduğu bir merkezdir. Bu nedenle Lefkoşa Mevlevihanesi'nin statüsü hakkında bir değerlendirme yapılırken Kıbrıs Adası içinde bir asitane niteliğinde olduğu kabul edilmelidir.
5. Literatürde yaygın bir yanlış kullanım olan, Kutup Osman Dergahı'nın Mağusa'daki Mevlevihane olarak sayılması hakkında şu bilgilere ulaşıldı;

Mağusa'da Kıbrıs'ın fethiyle birlikte ayrı bir Mevlevihane açıldı ve bu Mevlevihane faaliyetlerine 1713 yılına kadar kesin olarak devam etti. Bu tarihten sonra Mağusa Mevlevihanesi'ne ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Celvetiliğin merkezi olan Kutup Osman Dergahı'nda da Mevlevi faaliyetleri yapılmış olsa da bu dergah tek başına Mağusa'daki Mevleviliğin merkezi olmamıştır. Literatürdeki yaygın bir yanlış kabule göre; Kutup Osman Dergahı Mağusa'daki Mevlevihane olarak ifade edilmektedir. Mağusa Mevlevihanesi'nin akıbeti, belirsiz tarihi geçmişinde faaliyetlerinin ne zaman sonlandığı bilinmemektedir. Mağusa Mevlevihanesi'nin faaliyetine son verilmesinin ardından, bu Mevlevihane'nin arazisinin üzerine Kutup Osman Dergahı'nın inşa edilmiş olması muhtemeldir. Çünkü bu dergahın inşasından önce bu arazinin üzerinde bir tekkenin olduğu bilinmektedir.

6. Tezde araştırma eserleriyle birlikte arşiv belgeleri ve gazete haberlerine de yer verildi. Kullanılan arşiv belgelerinden birisi de Kıbrıs Şeriye Sicilleri olup bu sicillerden elde edilen bilgiler tezin içinde kullanıldı. Kıbrıs'taki Şeriye Sicilleri üzerine yapılan incelemede vefat tarihi bilmeyen Sadri Dede'nin ve başa geçen Mehmed Arif Dede ile ilgili yeni tarihler belirlendi.
7. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Tanzimat Dönemi'nde, İngiliz İdaresi Döneminde ve Balkan Savaşlarında Türk halkı için yerine getirdiği hizmetler ifade edildi. Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhleri halkla yakın ilişkileri olan insanlardı. Bu Şeyhler aynı zamanda Lefkoşa'daki önemli tarihi olayların içerisinde yer alarak buralarda görüp öğrendikleri bilgileri ve kendi değerlendirmelerini de Mevlevihane içerisinde halka aktardılar. Bilgiye ulaşmanın zor olduğu bu dönemlerde, halkın haber alma ihtiyacını yerine getiren şeyhler aynı zamanda kendi değerlendirmeleriyle de Kıbrıs Türk halkını yönlendirdiler. Osmanlı Devleti'nin zor yıllar geçirdiği ve Kıbrıs Türk halkının umutsuzluğa kapıldığı 19. yüzyılın

sonunda ve 20. yüzyılın başında Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs Türk halkına çeşitli hizmetlerde bulundu. Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhleri Kıbrıs Adası'nda meydana gelen gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne aktarılmasını sağladılar.

Lefkoşa Mevlevihanesi ile ilgili yapılan bu çalışmada; Lefkoşa Mevlevihanesi ve şeyhleri ile ilgili genel olarak şu tanımlama yapılabilir. Lefkoşa Mevlevihanesi sadece Mevlevilik faaliyetlerinin gerçekleştiği dini bir kurum olmasının ötesinde aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel, sanatsal ve eğitim işlevlerine sahip çeşitli yönleri de olan bir kurumdur. Lefkoşa Mevlevihanesi günümüzde pek çok sosyal yardım kuruluşunun ve kültür kurumlarının yerine getirdiği işlevi ve hizmetleri, bugünkü anlamda birebir yerine getirmese de kendi döneminde bu kurumların karşılığı sayılabilecek bir niteliğe sahipti.

Bu kurumun başında bulunan şeyhleri ise sadece şeyhlik görevinde bulunan ya da sadece Mevlevihane binası içerisine kapanıp günlerini geçiren insanlar olmamışlardı. Çok yönlü nitelikleri olan Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhlerinin bir kısmı şair iken bir kısmı zanaatkar olmuştu. Şeyhlerin büyük bir çoğunluğu Lefkoşa Şeriye Mahkemesi'nde şuhudü'l-hal olarak bulundular. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin şeyhleri halkın güvenini kazanan insanlar olup bunun neticesinde mahkemelerde şahitlikleri de kabul gördü. Bazı şeyhlerin güvenilir kişiler olmasına dayanılarak vasilik yapmalarına da izin verildi.

Bu yüksek lisans tezinde Lefkoşa Mevlevihanesi'nin birçok yönleriyle ilgili birtakım bilgiler, değerlendirmeler ortaya konulmakla birlikte bundan sonraki süreç içerisinde ortaya çıkabilecek yeni bilgi ve belgeler doğrultusunda bu konunun yeniden ele alınması, bu Mevlevihane'nin Suriye'ye ve Halep Mevlevihanesi'ne dair kısmının ayrıca araştırılması, bu konunun daha da ileri bir noktaya götürülmesi açısından önemli bir gelişme olacaktır.

EKLER

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Görev Yapan Şeyhlerin Listesi		
İsimler	Göreve Başlama Tarihi	Görevinin Bitiş Tarihi
Karamanî Hamza Dede	H. 1015/M. 1606 1607	M. 1609
Dânişî Ali Dede	H. 1077/ M. 1666/1667	H. 1087 / M. 1676/1677
Siyâhî Mustafa	İlk şeyhlik dönemi bilinmiyor. İkinci şeyhlik dönemi ise; H. 1116 / M. 1704	H. 1122 / M. 1710-1711
Ârif Dede	–	H. 1138 / M. 1725
Handî Dede	–	H. 1140 / M. 1727
Sadri Dede	M. 1719	M. 1726
Mehmed Ârif Dede	M. 1726	M. 1765
Seyyid Abdullah Dede	H. 1179 / M. 1765	M. 1765
Mustafa Dede	M. 1765	M. 1813
Feyzullah Dede	H. 15 Cemaziyülevvel 1228 / M. 16 Mayıs 1813	M. 1850
Derviş Ali Dede	M. 1850	M. 10 Aralık 1860
Safvet Dede	M. 1862	M. 1894
Mehmed Celaledin Efendi	M. 1894	M. 22 Eylül 1931
Selim Dede	M. 6 Aralık 1932	M. Ocak 1953
Hafız Şefik Efendi	M. 12 Ocak 1953	M. 15 Nisan 1956

85

Published in
Gazette No. 2328 of
4. 12. 1933

THE STATUTE LAWS OF CYPRUS
No. 44 of 1933.

A LAW TO MAKE BETTER PROVISION FOR THE MANAGEMENT AND CONTROL OF THE VAKF KNOWN AS JELALIE PRIVILEGED VAKF.

R. E. STUBBS,] [2nd December, 1933.
Governor.

BE it enacted by His Excellency the Governor and Commander-in-Chief of the Colony of Cyprus as follows :—

1. This Law may be cited as the Jelalié Privileged Vakf Short title. Management Law, 1933.

2. In this Law, unless the context otherwise requires,— Inter-pretation.
“ Delegates ” means the Delegates of Evcaf appointed under the provisions of the Cyprus Evcaf (Mohammedan Religious Property Administration) Order in Council, 1928, or any amendment thereof, for the time being ;
“ Fraternity ” means the sect known as the Mevlevi Dervishes ;
“ Vakf ” means the Jelalié Privileged Vakf.

3. The management and control of all the movable and immovable property of the Vakf is hereby vested in the Delegates, who shall manage and control such property and the revenue derived therefrom subject to the provisions of this Law and of any regulations made thereunder. Vesting of manage-ment and control of Vakf in the Delegates.

4.—(1) Subject to the approval of the Governor, the Delegates may— Exchanges and conver-sion.
(a) effect exchanges of any property of the Vakf with property of any category ;
(b) authorize the conversion of any immovable property of the Vakf held in single rent tenure into double rent tenure.

(2) On any conversion under sub-section (1) (a) of this Fees section, the fees collected therefrom shall form part of the revenue of the Vakf.

5. The Delegates shall, not later than the first day of Estimates. December in each year, prepare estimates of revenue and expenditure for the Vakf for the ensuing year, and shall submit the same to the Governor for his approval.

KIBRICKLAR DARESİ

SÖZ

Haftalık Türk gazetesidir

SAYI: 536

Perşembe 5

Mayıs 1932

1350

SENE: 13

Müzelik fikirler ve kıyafetler

Medeni memleketlerde bir takım tesisat meydana getirildi. Geçmiş senelerde sanat noktai nazarından kıymetli olan heykeller ve yapma işler toplatılır ve bu müesseselerde muhafaza edilir. Bunlara memleket müzesi denilir.

Yalnız saklanmalarına imkân bulunamayan fikirler ve kanaatlarıdır! Hakikaten bunlara da maddi bir şekil verilse ve müzelerde muhafazaları kabil olsa ruhiyatçılar için çok istifadeli bir şey temin edilmiş olurdu.

Mesela şu Mevlevi tekyeleri ve bu tekyelere devam edenlerin zihniyetleri ve kıyafetleri ne kadar tebbü'e layıktır.

Tekyeye niçin gidiyorlar, orada ne yapıyorlar ve bunların def çalıp dönmelerinin faydası ve manası nedir?

Eminiz bu dönenler bilmeksizin ve sezmeksizin dönüyorlar ve sorsanız da niçin döndüklerini anlatamazlar. Bunların anladıkları ve anlatabilecekleri bir şey varsa o da tekyelerin yağlı bir kıvrık olduğudur. Bu tekyelerin şeyhi ve müritleri hep bu kıvrık aşkına dönüyor ve onun için cebzeleniyorlar!

Başka yerlere nisbetle Kıbrıs'ın tekyesi ve zaviye pençesinden vakasını ve vicdanını ehven kırtarmıştır. Çünkü ne şeyhi vardır ne da müridi.

Malumdur ki Lefkoşadaki Mevlevi tekyesinin şeyhi geçen sene ölmüştür. Tekyesi ise ondan çok daha evvel ölmüş ve bir vîraneye dönmüştür. Şimdi haber alıyoruz ki Şam'dan birkaç şeyhi gelmiş bu tekyeye tesabup etmek ve tekrar bunun için bir takım gafil kimselerle doldurmak isterlermiş. Mümkündür ki bunların elinde bazı vesikalar ve Fermanlar da bulunsun. Fakat Evkaf idaresinden ve maballî Hükümetten başka recamız bu lüzumsuz ve hatta kanaatımızca muzir olan tekyenin ihyasına mani olmalarıdır. Çünkü bizim dönmeye ve döndürmeye takat ve tehammülümüz yoktur.

Zaten bu gelenlerin de dönmekten maksatları ne olduğu malumdur.

Terbiyei fikriye ve ictimaiyemize hiç bir suretle uygun olmayan ve ameli bir faydaları olmadığı sabit olan bu tekyelerin yeniden ihyasına fırsat verilmemelidir. Bunun için tazminat ve ya tavizat verilmek icap ederse Evkaf sandığımız buna da katlanmalı ve her türlü fedakârlığı göze aldırmahtır.

Gelen şeyh Ef.lerin eğer bu tekye üzerinde bir hakları olduğu tahakkuk ederse bu haklarını burada olmaksızın ve tekyede def çalmaksızın oldukları yerde da ahırlar ve istedikleri tarzda sarf edebilirler.

Bize bugün lâzım olan tekye değil mekteptir ve dönerek sarf edeceğimiz zamanı çalışmaya hasrederek hem kendimize hem de bizimle bir arada yaşayan insanlara nafi oluruz.

Şüphe etmeyiz ki Şanlı misafirlerimiz izhar ettiğimiz bu endişeden bize hak verecekler ve bu hareketimizden muğber olmayacaklardır. Çünkü bundan maksadımız ne kendilerini haklarından mahrum etmektir ve ne da memleketten koğmaktır. Biz açıkcası temsil ettikleri zihniyetten korkuyoruz ve bu neşriyatımız o korkudan doğmadır.

Mazur görsünler.

İmtiyaz Sahibi
ve
Yaza İşleri Müdürü
FEVZİ ALİ RIZA

Posta Kutusu 156
Telefon No. 687
Lefkoşa—Kıbrıs.

HÜR SÖZ

CUMA
17 Ocak
1947

SAYISI:
Bir Kuruştur.

Yıl 1

Sabah Çıkar Gündelik Gazetedir

Sayı 148

İngiltere-Fransa Arasında Bir İttifak Akdedilecek

Londradan bildirildiğine göre Londrada bulunan Fransız Başbakanı Mosyö Blum ile İngiliz Başbakanı Clement Attlee ve Ernest Bevin arasında yapılan konuşmalar neticesi Fransa ile İngiltere arasında mümkün olduğu kadar tez bir zamanda bir ittifak müahedesi yapılması noktasında anlaşmaya varılmıştır.

Bu ittifakın gayesi Almanya tarafından her hangi bir yeni taarruzu önlemek ve sulh ve emniyeti idamedir. Bu anlaşma Birleşmiş Milletler Çartının 52 inci bendi altında yapılabilmektedir. Bu hususta müzakerelere mümkün olduğu kadar tez bir zamanda başlanacaktır.

Ruslar Polonyayı Destekliyor Molotof Seçimlerin Uygun Olduğuldiasında

LONDRA: Moskova'daki Amerikan Elçisi General Bedell Smith'in notasını cevaplandıran Sovyet Hacıye Nazırı Polonya hükümetinin Yalta ve Potsdam anlaşmalarına muğayir hareket ettiği hakkındaki, Amerikan iddialarını reddetmiştir.

Molotof'un Amerikan notasına verdiği cevap Moskova radyosu tarafından yayınlanmıştır. Bu cevapta Amerikan hükümetinin bu protestoyu yaparken Polonya Köylü Partisi Stanislaw Mikolayzik'den aldığı malumata göre hareket ettiği ve seçimlerin normal seyrini takip etmesine mani olmak maksadıyla, bu parti azalarından bazılarının yaptığı tethiş hareketi hakkında bir bilgisi olmadığı bildirilmektedir. Notaları ilâve etmektedir: "Eğer Polonya Hükümeti bu "onani unsurlara" karşı harekete geçmemiş olsaydı serbest Demokratik seçimler temini hususunda Polonya halkına olan mes'uliyetini yerine getirmemiş olacaktı. Bilhassa Sovyet Hükümeti Yalta ve Potsdam anlaşmalarında imzaları bulunan devletlerin Polonyanın dahili işlerine karışmak için hiçbir sebep görmemektedir."

Serbest İşçi Görüşleri

İrtica Değil İnkışaf

Yazarı Ahmet Cahit

"Son zamanlarda bir çöküşün, zamanımız pek kötü, istikbalimiz karantik", misilli istihraclarını, pek manasız buldum. Acaba zamanımız bu gün ve istikbalimiz, ne diye kötü görülmüyor? Sualine kaza perdecilerin, şunları düşündüklerini tahmin ettim.

"Çünkü, bir kaç sene evvel yüz binlerce insan fedcaan ediyorlardı. Bu gün ise hiç denemek kadar, az bir kaç sene evvel azılı halk düşmanları, dünyayı harabezar etmekte oldukları halde bu gün harriyet harbinin semerelerini halk tedricen ete geçirilmektedir.

Bunlar, açıkca gösteriyor ki, siyah perdeciler için bu gündünden daha kötüdür. Onlar eski devri şehinşahlerini, yadedecekler, biz ise parlak bir surette ve onun zaferinde beraber getirdiğinden emin olarak istikbale müteviz olmakla daha tez kavuşabilecek için çarpışan bir zümre.

Çoğunluk, Halkımız asarlarına bile, kendisine aordığı ve artık onu sadet içinde görmemek istediği metruk memur işçi ve fakir bir arade mücaadele ediyorlar. Mücahidleri için de bulduğumuz bu günkü mücaadeleden zafar ve muvafakiyetle çıkacakmış, çünkü halk sızınadır. İnsanlığın hasızlığı karşı giriştiği bir mücaadeledir bu. Halkımız sahte millicilerin dilleri altında, kalpleri içinde, girdikleri siyah perde arkasında neler oldu ve halka karşı ne canavar-

LEYMOSUN MUHBİRİMİZİN DOŞONDOKLERİ

Belediye Reisi Bludis Servas Vardığı Sözü Unutmamalıdır

Herkesce malumdur ki uzun zamandan beri azınlıkta olan Leymosun Türk halkı bir çok haksızlıklara duğar olmakta ve Rum vatandaşlarının insafsız baskısı altında yaşamaktadır. Çok iyi hatırlıyoruz ki bundan 10 sene evvel Belediye dairelerinde Türk ismi söylenemez, Türk memurlar millettaşlarına yardım etmek cesaretini hissedemez ve Türk Belediye Azalarının Türk halkının haklarını gözetmek için yaptıkları tavsiyeler ve ricaları red olunurdu. En nihayet bu Türkler aleyhindeki idare sistemi çok yaşamıyarak, Amele ve AKEL Partisi şeflerinin idareyi ellerine almaları ile nihayet ermiştir. Solcu ismini taşıyan bu parti eskilerine nisbeten Türk Azalarına ve Türk halkına daha iyi muamele etmeğe başlamış ve çalışan Türk Belediye Azalarının arzularını yerine getirmişlerdi. Fakat burada teessüfle söyleyebiliriz ki bu sistem çok sürmeden değişmeğe ve şekline kaybetmeğe başlamış ve günden güne eski idarecilerin idaresinin tekrar canlanmağa başladığı göze çarpmıya başlamıştır. Bu fena bir idareye meyleden sistemlerin önünün alınması için bu gün burada Belediye Reisi ve Rum Belediye Azalarının nazarını aşğıdaki haklarımızın nasıl çiğnemekte olduğunu ve birçok meselelerde Türk Belediye Azalarının dileklerinin yerine getirilmediğini açıkca gösteren olayları çekmek mecburiyetinde kalıyoruz.

1. Sayın Bludis Servas, her halde hatırlayacağımız Sir Parkinson kasabamızı ziyaret ettiğinde siz Belediye binasını bir çok levhalarla süslemişsiniz, o levhalarla "Biz Yunanistanı İsteriz", "İngilizler buradan kaçsunlar" ve daha Türk halkının haklarını rencide edecek bir çok sözler yazılı idi, ve yine siz Türk Belediye Azalarına sormadan bu levhaların üzerine Türk bayrağını çekmişsiniz. Peki, Türk Belediye Azalarının ilhakı protesto ettiğini bildiğiniz halde, ne diye siz Türk Bayrağını Belediye Binasına çektiniz? Bu hareket Türk haklarını ve isteklerini ayaklar altında çiğnemek değil mi?

2. Sayın Bludis Servas, şehrimizin bir çok Rum mahallelerine, harbda yaralanan kişilere yardım etmek maksadıyla, Belediye Pavyonları inşa ettiniz ve bunların hepsinde de Rum mahallelerine vererek onlara bir çok kolaylıklar yaptınız. Sözün kısası Rum mallıklarına için bu Pavyonları dağıttınız ve bir çok Türk malını öldürdünüz

ve onlara da nisbeten yardım etmeği düşünmediniz, ve ayrıca bir Türk Mahallesi bu Pavyonların birini inşa ederek Türk mahallesini geliştirmek istemediniz, değil mi? Bu hareketiniz doğru olmayıp Türk hakkının kaybolması demektir, siz de öyle düşünmüyormusunuz?

3. Sayın Bludis Servas, bir maddet evvel dairenize 3 kâtip tayin ettiniz, bunların ikisi Rum ve biri Türktür. Türk kâtipleri diğerleri kadar ve belki daha mes'uliyetli bir iş verdiriniz, fakat maas tanzimine gelince Rum kâtiplere ayda £10. ve £13. verdiğiniz halde, Türk kâtipleri yalnız £5.5.0 verdiriniz. Bu da gösteriyor ki siz, sayın Rum kardeşlerimiz, yalnız kendi cemaatinizi düşünür ve yalnız onlara haklarını verirsiniz. Aldığımız bir malumat göre Türk Belediye Azaları bu mesele için çok uğraşmış da hiç bir netice elde edilememiştir. Bu hareketimizi, biz, Türk aleyhtar bir hareket olarak karşılarız, haklı değil miyiz?

4. Sayın Bludis Servas, Yoksullar Kurumumuz ve Türk Belediye Azaları Lefkoşa Belediyesi'nin Lefkoşa Türk Yoksullar Kurumuna nakdi yardımında bulunduğunu ileri sürerek, munasip görülen bir yardımın Leymosun Türk Yoksullar Kurumuna da yapılmasını istemişlerse de, siz "gayri kanunidir hiç bir yardımda bulunamayız" cevabını verdiriniz. Lefkoşada kanuna uygun olan bir şey nasıl burada kanunına uygun olamaz biz buna inanamayız, bu baştan atılan bir cevaptır, sonra siz nasıl kanuna uydurarak fakir talebeleriniz için her sene yüzlerce lira sarf ediyorsunuz. Bu da gösteriyor ki siz yalnız kendi fakirlerinizi düşünüyor ye bizim fakirlerimize haklarını vermekten kaçınırsınız, bunu böyle düşünmekte hakkımız yok mu?

5. Sayın Bludis Servas, kasabamızın fakirlerine sıcak yemek vermek alicenablığında bulundunuz ve fakirleri ait bir aşhaneye açtınız. Fakat bu ahothaneyi Türk Mahallelerinden bir mil uzağa açtığınızdan zavallı çiplak ve aç olanlar içerisinde bu ahothaneye gitmek iktidarını kendilerinde hissetmediklerinden yalnız Rum fakirleri ondan istifade ediyor ve siz de bunu çok iyi Türk Belediye Azalarından öğrenmiş bulunuyorsunuz. Vaziyetin böyle olduğunu bildiğiniz halde neden Türk mahallesi de ahothanenin bir şubelerini açmadınız ve Türk fakirlerinin aleyhine cereyan eden vaziyetin devam etmesine sebep oldunuz? Bu da

Haftadan Haftaya YURDAKUL

Emsalsiz Bir Hadise?!

Yirmi yıl evvel, yükkök rütbeli bir paspas Lefkara kilisesinde, geniş bir dinleyici kütlesine şu sözleri söylemiştir: [Vatandaşlarım! Her Rum, kardeşim yanındaki Türk evini her ne bahasına olursa olsun, almağa çalışmalı, bunu yaparken milli emellerimize kavuşmak uğrunda kutsal bir vazife bilmelidir]

Yirmi yıl sonra, görgü ve bilgisini Şam'dan toplamış bir Şeyh, camilerimizin kürsülerinden, otuz iki dişini süzerek, hançeresinin bütün kuvveti ile bizi cehennem için kızgın ateşi ve गया kuyusu ile tehdit ediyor! İş bununda da bitmiyor. Gülerce güçürkanlığını yaptığı "Emsalsiz Hadise" imi hopimiz heyecanla, merakla bekledik. Acaba güneş veya ay mı kararacaktır?

Acaba gök veya arz mı yarılacaktır? Acaba gökten isa mı inecektir? Acaba atomdan daha tahripkâr bir silah mı keşfedildi? Hayır... Bitirdi bunlar "Emsalsiz bir Hadise" değilmiş meğeri!

Kelimelerin Türk marşetbinin didiği, sayıfaların Türk matbaasının bastığı, doğuşunu bir memleket gazetesinin müjde ile sunduğu hadise en nihayet bütün şaşası ile ufuktan doğdu!

Bu, çakar almaz bir üslupla yazılmış, hantal mütalâalarla dolu bir dergi: İslâm Yolu?! Telkin ve tehditlerinin bir kâr getirmeyeceğini anlayan Şeyh Efendi yarıdana sığınib kaleme sarılmış!

!!
Biz, Bütün Yolların Türkün kabesi Çankaya'da birleştiğine inanıyoruz. Biz, ancak bu nurlu yolun yolcusuyuz. Gözümüzde Şamın şekerini, Arabın yazu değil, yüreklerimizde, nabızlarımızda Kemalizin aşkı ve imanı çarpıyor. Bunu, 80 binimizden sonra olan, Şeyh Efendinin de bilmesi lâzımdır.

gösteriyor ki Türk fakirlerinin zebil ve açlığı sizi alâkadar etmiyor, değil mi?

6. Sayın Bludis Servas, son verdiğiniz bir karar da Rum Lisesinde meccani talebe okutmak için £400, nun sarf olunması vardır. Neden Türk Lisesinde Türk talebelerin bir kaçını bile okutmak fikrinizden geçmiş değildiniz? Neden £40. olsun Türk talebeler için ayrılmış değildiniz? Bu da gösteriyor ki Türk talebelerin vaziyeti sizi alâkadar etmiyor, değil mi?

NOT: Belediye Meclisinin bu karar Komiser tarafından kabul olunmuştur.

7. Sayın Bludis Servas, bir hafta evvel Türk Belediyesi'nin (Devamı ikinci sayfa)

İlan

Kadın mantosu yapımağa elverişli İngiliz mamulütu 388' yarda yünü kumaş Lefkoşalı Messrs Clorides Bros. tarafından ithal edilmiştir ve bu ilânın neşri tarihinden dört gün sonra Lefkoşada Paneromeni Sokağı 63 numaradaki Tassos İerodiakon tarafından arşını 172' kuruştan satmağa çıkarılacaktır.

İTHALÂTÇI
Clorides Bros
Lefkoşa 16/1/1947

İÇ HABERLER

Dr. Rauf Bey
Sayın Dr. Rauf Bey ve eşi bugün D. H. yılları ile Beyliğe gidecektir. Hayırlı yolculuklar.

Lefkoşa mahkemesinden
Lefkoşa İlimiye Hissas ile Palle Mihail Mida ve Kemal Müziyi dövdüğünden ve Yakup Aedriyaya sövdüğünden Lefkoşa Konaş Yorgu Mosaikası ve Lefkoşa esayası ve 15 saatlik ödemeye hüküm verildi.

Dükkanın açılması
Kendesi Georgios M. chael Sorokos evvelki gün Polase verdiği habere göre bilimeyen bazı şahıslar dükkanına girmek için değerin eysa şartını koydular.

İpsosca - Trimikli yolu
Umumi inşaat Müdürlüğü tarafından, 1948 Umumi Yollar Kanununa 4 üncü maddesi tahinde asgari emir çıkarılmıştır.

1948 yılı Umumi Yollar Kanununa 4 üncü maddesi ile bina verilene yetkileri kullanan Ipsosca - Trimikli yolunun 19.5 sayılı köprüden geçen kısmının, ağırlığı taşıdığı yoldan ağırlığı da dahil olduğu halde - 3 (üç) tonu geçen her taşıtın taşıması yasaktır.

Bundan fazla ağırlığı olan taşıtların, Erimi Mimarisi Trimikli yoluyla kullanılması yasaktır.

Şam Mevlevi Başşeyhi

Bir müddetten beridir memleketimizde misafir bulunan Şam Mevlevihanesinin Başşeyhi Said El Mevlevi bugünkü Devlet İstiklaline avdet edecektir.

İnzasiz mektuplar

Lefkoşa siyeme sathiplerinden olan Mr. Lucas Papadopolu polis bildirmiş olduğuna göre geçen gün inzasiz bir tehtar mektubu almıştır.

Mektupta çok tehditler ile ültimatumlar yapılmış ve 250 parayı Lefkoşa İlimiye yoluna göndermek tehdidiyle tehdit edilmiştir.

Mr. Zemas Papadopolu mektubu polis teslim etmiştir.

Tam zamanında tertibatlı olan Lefkoşa polisi bütün gün beklediği halde ovalara hiç bir kimsenin uğramamıştır. Ertesi gece iki motorlu de kişi ovaya konan parayı toplamak için girmişlerdir. Orada güvenlik bulunca polis keşidlerini bir otomobile takip ederek derdest etmiştir.

Yarıcikla maktupta beş ölmüş katil, sıyah bir el ve bir el diye inşa koyan bu üç kişi hakkında muhakemeye geçilmiştir.

Basıldığı Yer: İSTIKLAL Matbaası Lefkoşa-Kıbrıs

SPOR

Pinp-pong Kupa Maçları

Ç.T.S.B. Kupa maçlarına devam eden Olimpiyades kulübünde devam edilmiş ve şu neticeler sağlanmıştır:

- 1) Olimpiyades Aboele
- 2) Olimpiyades Aboele
- 3) Ç. T. S. B. Olimpiyades
- 4) Olimpiyades Aymaya
- 5) Olimpiyades Aymaya
- 6) Ç.T.S.B. Aboele galip gelmiştir.

Bu akşam Ç.T.S. Birliğinde yapılacak olan son maçta şampiyon takımı Ç.T.S.B. kupa hediye edilecektir. Geçmiş yıllarda bu kupa Bay İbrahim Çelikoğlu'nun kayduğu olup şampiyonluk unvanı da onun adına geçmiştir. Geçmiş yıllarda bu kupa Bay İbrahim Çelikoğlu'nun kayduğu olup şampiyonluk unvanı da onun adına geçmiştir.

Kurtuluş Altaylı

Ankara radyosunun bugünkü programı

7.28 Açılış ve Program
7.30 M. S. Ayarı
7.31 Hafif Parçalar (Pi)
7.45 Haberler ve hava raporu
8.00 Sas eserleri - Şarkılar
8.25 Günlük Program
8.30 Müzik
9.00 Kapanış

12.15-13.15 ASKER SAATI
12.15 Memlekette selâm.
12.30 Türk Kahramanlığı.
12.45 Paşa Kültürü.
12.45 Sas Eserleri.
13.00 M. S. ayarı ve haberler.
13.15 Radyo Salon Orkestrası
13.30 öğle gazetesi.
13.45 Orkestranın devamı.
14.00 Hava Raporu, Akşam Programı ve Kapanış.
17.58 Açılış ve Program
18.00 M. S. Ayarı.
18.00 Melodiler. (Pi)
18.30 İnce Sas
19.00 M. S. Ayarı ve haberler
19.15 Tarixten bir yapıt.
19.20 Yurttan sesler
19.45 Radyo ile ilgili
20.00 Valsler (Pi)
20.15 Radyo Gazetesi
20.30 Serbest Saat.
20.35 Tansurik Sas Eserleri
20.50 Oyan Havaları
21.00 Koupma
21.15 Müzik.
21.30 Hazır Cevap Adam.
21.45 Varyete Müzikleri (Pi)
22.00 Koupma.
22.15 Dans Orkestrası
22.45 M. S. Ayarı ve haberler
23.30 Program ve kapanış.

Kore Cephesinden Mektuplar

Yazarı: Alâettin BERK

Yeni Yaralıların Durumu

Kore savaşlarında esir düşen komünist Çin esirleri inatçı olmayacak şeylerde bahsediyorlar. Kazılar gültüğe ayrı basan B. Milletler kuvvetleri karşısında mağlubiyetten kurutulmuş insan zayıflarını hiç sayıyorlar.

Komünist Çin kollarına mensup esirler istisnaları dışında intihar bölüklerinden bahsediyorlar. Bu intihar bölükleri taruzları durdurmak için kilteler halinde kesdirin. Ateşin ateşine taslekin önüne piyade kuvvetlerinin hafif ve ağır silahları on ateşine te kradyolar.

Komünist Çin kuvvetlerinin mânevîyatı son derece bezulmiştir. Bunu esirler ifadeleriyle de teyit etmektedirler.

Genel karargâhta sorguları yapılan komünist Çin esirlerinden ikisi terdümân vasfıyla yeni suhları anlatıyorlar. Komünist Çin kuvvetleri emir veriyor. Bu emir yerine getirilmediği takdirde, yine aramızda bulunacaklardır.

Nihayet komutanımız mektubunu düşüdü. Biz de 20 arkadaşlarımızla teslim olduk. Buzlar kalı kuvvetlerden esir eden askerlerin ifadeleri Savaşlarda yaralanan B. M. kuvvetlerine mensup kişiler de bu vakayı mübahadillerine istinaden teyit etmektedir. Vonya bölgesinde yaralanan bir Fransız askerinden suhları dinledik.

Genel karargâhta sorguları yapılan komünist Çin esirlerinden ikisi terdümân vasfıyla yeni suhları anlatıyorlar. Komünist Çin kuvvetleri emir veriyor. Bu emir yerine getirilmediği takdirde, yine aramızda bulunacaklardır.

Pan American konferansın kararları

Nevyork: Pan American konferansının Batı yarım küresinde komünistlerle mücadelesinde hususunda geniş bir plan hazırlanmasında intizar olunmaktadır. Bu plânla, sabotajlara ve komünist sızmalarına karşı önlemler tedbirler alınabileceği de tahmin edilmektedir.

Deniz yollarının yeni şekli

İstanbul: Denizyollarının Ulaştırma Bakanlığınca ayrılarak Denizbank haline getirilmesi için hazırlanmış olan karar tasarıları son şeklini almış bulunmaktadır. Tabiihatta karıştırmaya muhtemel olan bazı değişiklikler ölmek maksadıyla son incelemeler yapılmaktadır.

Denizyollarının mevcut tesis ve vasıtalarının 300 milyon lira kadar olduğu bildirilmektedir.

Denizbank haline getirildiği takdirde nakid sermayesinin 150 milyon liraya bulacağı tahmin olunmaktadır. Kararın tasarı Mayıs sonuna kadar Meclise sevk edilmiş bulunmaktadır.

Mağusa Kaza Mahkemesinde

Şikâyet istida No. 132.25 Mahdud Salihiyetli Şirketler Nizamı 1922 den 1944

Lefkoşa İddihar Bankası Limited

Sirketin ismi : Lefkoşa İddihar Bankası Ltd.
Adres : Lefkoşa, Mağusa Kasası
Tarif : Şirket
İsim : Andreas G. Mihalides, avukat
Tevziyeci : Adres : Posta Kutusu No. 13, Mağusa
Tarif : Avukat
Tevziyecinin : Yukarıdaki istidaya müstenit
Tayin Tarihi : Mağusa Kaza Mahkemesinin emri.

Türk Bayanları İçin mühim havadis

Son Posta ile Mağusamıza Kıbrıs'ta emsal bulunmayan 30 çeşit 'Suzex Walche' markalı saatler vasıf olmuştur. Beş sene müddetle karantı edidildiği gibi aynı müddet zarfında tamirat meccandır.

Aynı zamanda yeni model aşğıdaki eşyalar da gelmiştir.

Altın Bilezikleri, Kolyeler, Pantafiller, Yüükler, Kûpeler ve sanı bir çok kıymetli zarif ve güzel hediyeelik eşyalar.

UMUMİ ACENT ve İHALÂTCİ
Mihalakis K. Pierides
Lefkovos Sokakı No. 9 A Lefkoşa
(Araplar Camii yanında)

-Türkiye Cumhuriyeti-

Devlet Hava Yolları'nın Hava Seferlerindeki Yeni Tenzilat

1 Mart 1951 tarihinden itibaren, Kıbrıstan İstanbul'a gidis ve dönüş biletlerinde % 25 ten zillat yapılarak 30 liraya indirilmiştir.

Biletler 2 ay müddetle muteber olacağından, bu müddet zarfında hem gidis hem de dönüş esnasında yolcular arzu ettikleri kadar Ankara'da dehi kalabilirler.

Daha fazla malûmat istiyenlerin Bilet Satış Büromuza müracaatları rica olunur.

Kıbrıs Genel Acentisi
M. Necati Özkan

Sayın müşterilerimizden gördüğümüz rağbet üzerine kendilerini yaz mevsiinde de memnun etmek için yarından itibaren Lefkoşada Girne kapısında İsmet İnönü Meydanı No. Hde

YENİ YILDIZ

isminde yeni bir Bar açmaya muvaffak olduğumuzu sayın müşterilerimize müjdeliz.

NOT: Necati Özkan Sokakı No. 13 deki

[YILDIZ BAR]

eskiden olduğu gibi yine sayın müşterilerimize açık bulundurulacaktır.

FATMA-AHMET

İSTIKLAL, Basimevi

Matbaamızda herke sin zevkine göre ve üç dört renk üzerine her nevi

El Afisleri
Makbuz
Borç senedi
Nikâh ve Evlenme ve daha birçok cetvel işleri

ni tez bir zamanda temiz ve güzel bas kısı le deruhte eder

7
2
2

H. ALTIÖK

Buharla Elbise Temizleme Evi

Mecidiye Sokakı No. 13 de (Kardış Ocakı Karşısında) en modern tesisatla kurduğumuz temizleme avvalinde her çeşit elbise ve giyim eşyasını temalığı yapıyor. Tecrübe edenler memnun kalacaktır.

Bu Türk Müessesesini Tercih Ediniz

GÜVEN

TÜRK ANONİM SİGORTA SOSYETESİ

Sümer Bank ve Türkiye Emlak Kredi Bankası Kurumu

Türkiyenin Kudretli ve En Güvenilir Sigorta şirkettidir

Güven geniş imkânlarla

YANGIN, HAYAT, KAZA ve NAKLIYAT

için bütün sigorta ihtiyaçlarınızı en iyi şartlarla karşılıyor

Kıbrıs Genel Acentesi:
M. Necati Özkan

KAMBİLİLİ TAKSİ YAZIHANESİ

Lüks otomobillerle ve tecrübeli şöförlerle seyahatlarınız için çekinmeden müracaat edebilirsiniz.

Tel: 722 Atatürk Meydanı Lefkoşa

Tel: 423 Prensas Elizabet sokak No.46 Mağusa

افترای الامام و الامام جامع الحدیث والکلام الحسنی بر عینه بنام الله جل و علاه ان الله اعلم
 اولی مرتبه امام محمد و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 واصل اولی مرتبه امام جعفر الصادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 مصطفی السالوة لیسوان حماد بن عثمان بن علی بن ابی طالب و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 منوره الکریمه لیسوان حماد بن عثمان بن علی بن ابی طالب و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 اوج فخره و توفیک انشا الله تعالی و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 موجود بولت معرفت فخره اصیانه لانا و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 و منبع نوران اولی مرتبه امام جعفر الصادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 متعدد لیسوان حماد بن عثمان بن علی بن ابی طالب و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 جانشین امامت نبوی کریم صلی الله علیه و آله و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 ایدر رب بلام شرف اطلاق قدردان لطفی بانه فرمان عاقلت تم صادر در امر خود و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 جانشینان ما من تقوی و اقامه قدوة لانا تا اوان اسلامان جانشین زید قدردان و صدور اولی مرتبه امام
 امام جعفر صادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 عالما اولی مرتبه امام جعفر صادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا

فردصل الامام قدوة

مدینه انفقوا کل ثمنه بجمع کل من یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه
 و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه

مدینه انفقوا کل ثمنه بجمع کل من یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه
 و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه

افترای الامام و الامام جامع الحدیث والکلام الحسنی بر عینه بنام الله جل و علاه ان الله اعلم
 اولی مرتبه امام محمد و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 واصل اولی مرتبه امام جعفر الصادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 مصطفی السالوة لیسوان حماد بن عثمان بن علی بن ابی طالب و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 منوره الکریمه لیسوان حماد بن عثمان بن علی بن ابی طالب و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 اوج فخره و توفیک انشا الله تعالی و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 موجود بولت معرفت فخره اصیانه لانا و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 و منبع نوران اولی مرتبه امام جعفر الصادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 متعدد لیسوان حماد بن عثمان بن علی بن ابی طالب و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 جانشین امامت نبوی کریم صلی الله علیه و آله و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 ایدر رب بلام شرف اطلاق قدردان لطفی بانه فرمان عاقلت تم صادر در امر خود و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 جانشینان ما من تقوی و اقامه قدوة لانا تا اوان اسلامان جانشین زید قدردان و صدور اولی مرتبه امام
 امام جعفر صادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا
 عالما اولی مرتبه امام جعفر صادق علیه السلام و قدوة النور المستقیم لطفه فی الناس لانا

فردصل الامام قدوة

مدینه انفقوا کل ثمنه بجمع کل من یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه
 و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه

مدینه انفقوا کل ثمنه بجمع کل من یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه
 و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه و یطعمه من ثمنه

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri;

A.} MKT.UM.. 286 – 28.

A.} MTZ.KB.. 2 – 23.

A.} TŞF. 9 – 37.

AE.SMMD.IV. 42 – 4815.

İE.EV.. 28 – 3226.

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi

Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No;165/932 (23).

Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 165/1933.

Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 165/1937.

Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 168/8.

Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No; 1931/124 (3)

Mevlevi Tekye-i Şerifi, Dosya No. 1931/133 (1).

Kıbrıs Şeriye Sicili

Defter No:1-B Sahife No:55 Hüküm No:94.

Defter No:2 Hüküm No: 22.

Defter No:2 Hüküm No:122.

Defter No:2 Sahife No:55 Hüküm No:98.

Defter No:2 Sahife No:62 Hüküm No:116.

Defter No:2 Sahife No:65 Hüküm No:123.

Defter No:2 Sahife No:129 Hüküm No:183.
Defter No:9 Sahife No:20 Hüküm No:158.
Defter No:13 Sahife No:220 Hüküm No:701.
Defter No:14 Sahife No:32 Hüküm No:141.
Defter No:15 Sahife No:179 Hüküm No:613.
Defter No:18 Sahife No:61 Hüküm No:131.
Defter No:21 Sahife No:115 Hüküm No:291.
Defter No:28 Sahife No:80 Hüküm No:182.
Defter No:29 Sahife No:46 Hüküm No:82.
Defter No:29 Sahife No:18 Hüküm No:31.
Defter No:30 Sahife No:127 Hüküm No:367.
Defter No:39 Sahife No:16 Hüküm No:37.
Defter No:40 Sahife No:102 Hüküm No:116.
Defter No:40 Sahife No:127 Hüküm No:147.
Defter No:41 Sahife No:1 Hüküm No:1.
Defter No:46 Sahife No:123 Hüküm No:159.
Defter No:47 Sahife No:98 Hüküm No:162.
Defter No:49 Sahife No:80 Hüküm No:200.
Defter No:49 Sahife No:80 Hüküm No:201.
Defter No:50 Sahife No:18 Hüküm No:39.
Defter No:51 Sahife No:11 Hüküm No:22.
Defter No:52 Sahife No:152 Hüküm No:232.
Defter No:53 Sahife No:40 Hüküm No:78.
Defter No:53 Sahife No:8 Hüküm No:12.
Defter No:54 Sahife No:60 Hüküm No:121.
Defter No:54 Sahife No:65 Hüküm No:134.

Şer'i Mahkeme Sicili No:1 H. 1003 (M. 1594).

Küçük Vakfiye Son Defteri

Varak 82 Hüküm No: 124 H. 15 Muharrem 1176 / M. 6 Ağustos 1762.

Varak 108 Hüküm No: 155 H. 1 Recep 1238 / M. 14 Mart 1823.

Atik_Emirname_Kaydı Defteri

Sayfa No: 2 Hüküm No: 5 H. 7 Rebiyülahir 1277 / M. 23 Ekim 1860.

Sayfa No: 67 Hüküm No:102 H. 13 Cemaziyelahir 1286 / M. 20 Eylül 1869.

KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

The Statute Laws Of Cyprus No. 44 of 1933.

28/1907 No:46.

28/1907 No:47.

28/1907 No:48 MP1175/31.

28/1907 No; 65.

28/1907 No: 67.

28/1907 No; 68.

28/1907 No; 69.

28/1907 No; 70.

F 28/1907 No; 55.

F 28/1907 57.

D.L.R.S.; 28/1907-4.

127/1933 (61).

128/1907 No:48.

133/1931. B1. 10.

133/1931. B1. 11.

133/1932. B1. 33.

1953/39.

Konya Mevlâna Müzesi Arşivi

KMMA, Dosya 239-028.

KMMA, Dosya 239-029.

KMMA, Dosya 239-030.

KMMA, Dosya 239-031.

KMMA, Dosya 239-032.

KMMA, Dosya 239-034.

KMMA, Dosya 239-035.

KMMA, Dosya 239-037.

KMMA, Dosya 239-96.

KMMA, Dosya 239-97.

KMMA, Dosya 239-97-A.

KMMA, Dosya 239-98.

KMMA, Dosya 239-98-A.

KMMA, Dosya 239-99.

KMMA, Zarf No:84, Belge No: 2a.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 3.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 4.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 5.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 6.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 7.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 8.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 9.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 10.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 11.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 12.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 13.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 14.

KMMA, Zarf no: 84, Belge no: 16.

Gazete Haberleri

Söz Gazetesi, 536. Sayı, 5 Mayıs 1932.

Hür Söz Gazetesi, 17 Ocak 1947.

İstiklal Gazetesi, 12 Nisan 1951.

Cevdet Çağdaş, Nacak Gazetesi, 22 Haziran 1962.

Araştırma Eserleri

ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin, ARSLAN, Nizamettin, **Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan Yeni Belgeler Işığında Kıbrıs/Lefkoşe Mevlevîhânesi**, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017.

AHMED DEDE, Sahîh, **Mevlevîlerin Tarihi**, Haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, 1. b., İstanbul, 2003.

AKAY, Nimetullah, **Osmanlı Devletinin Son Döneminde Mevlevîlik**, T.C. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 34., Şanlıurfa, 2015.

AKGÜN, Sibel, **Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi Ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Yeri**, Belleten, C. 74., S. 271., Ankara, 2010.

- AKGÜNDÜZ, Murat, **Mevlevîlik ve Osmanlı Padişahları**, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildiriler II, 26–28 Ekim 2007.
- ALASYA, Halil Fikret, **Lefkoşa Mevlevî Tekkesi**, 1. Milletlerarası Mevlana Kongresi 3-5 Mayıs 1987, SÜ Basımevi, Konya, 1988.
- ALİ ENVER BEY, **Semâ-hâne-i Edeb**, Haz. Sadık Erdem, TTK Yayınları, İstanbul, 2013.
- ALTAN, Mustafa Haşim, **Kıbrıs'ta Türk Malları**, Yeni Avrasya Yayınları, C. 3., 2. b., KKTC, 2003.
- ALTAN, Mustafa Haşim, FEDAİ, Harid, **Lefkoşe Mevlevihanesi**, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1. b., Ankara, 1997.
- AN, Ahmet, **Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler (1782-1899)**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- AN, Ahmet, **Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar**, Kıvılcım Yayınları, 1. b., Lefkoşa, 1999.
- ARABACI, Caner, **Balkan Harpleri Sırasında Mevlevîhâneler**, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2., 1996.
- ARBAŞ, Hamit, **Mevlevî Sanatçılar**, Osmanlı Ansiklopedisi, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, C. 11., Ankara, 1999.
- ÂRİF DEDE, **Kıbrıs Tarihçesi**, Haz. Harid Fedai, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. b., Ankara, 1991.
- ARSLANGAZİ, Havva, **Lefkoşa Kent Dokusunda Mimari Üsluplar**, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- ATALAN, Özlem, **Mevlevihanelerinin Yeniden İşlevlendirilmesi; Manisa, Galata ve Lefkoşa Mevlevihaneleri Örnekleri**, Turkish Studies (elektronik), C. 15., S. 3., 2020.

- ATAMAN, Selman, **Kıbrıs'ta Bir Divan Şairi: Siyâhî Mustafa Dede**, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 1., 1. b., İstanbul, 2017.
- AZGIN, Bekir, FEDAÎ, Harid, **Kaytaz-zâde Nâzım Efendi, Rûh-ı Mecnûh -Şiirler-**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.
- BABİNGER, Franz, KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, **Anadolu'da İslâmiyet**, Çev. Ragıp Hulusi, İnsan yayınları, 1. b., İstanbul, 1996.
- BAĞIŞKAN, Tuncer, **Kıbrıs'ta Osmanlı, İslam ve İslamlaştırılan Eserler**, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Lefkoşa, 2019.
- BAĞIŞKAN, Tuncer, **Kıbrıs'ta Osmanlı - Türk Eserleri**, Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını, Lefkoşa, 2005.
- BATISLAM, H. Dilek, **Kıbrıslı Şâir Kaytaz-zâde Mehmet Nâzım Efendi'nin Kıt'aları**, Turkish Studies (elektronik), C. 6., S. 3., 2011.
- BERATLI, Nazım, **Kıbrıslı Türkler'in Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik**, Kalkedon Yayınları, 1. b., İstanbul, 2008.
- CANGÖZ, Gülşah, **Siyâhî Dede Dîvânı (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin)**, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2010.
- CİCİOĞLU, Hasan, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim**, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 16., S. 3., Ankara, 1983.
- CİHANGİR, Yurdal, **Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi Mevlevilik ve Mevlâna**, 2. Mevlana Eserlerinde Tasavvuf Uluslararası Kongresi, 2018.
- ÇAM, Mevlüt, **Kıbrıs'da Tasavvufi Hayat (Hala Sultan Tekkesi ve Lefkoşa Mevlevihanesi Örneğinde)**, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017.
- ÇELİK, Cemil, **İdari ve Sosyal Dinamikleriyle İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1914)**, Ed. Fatih Demir, Libra Yayıncılık, 1. b., İstanbul, 2021.

- ÇEVİKEL, Nuri, **Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)**, Ed. Çetin Eşit, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, **Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Şeyhleri Üzerine Bir Araştırma (1570-1878)**, Belleten, C. 82. , S. 294., Ankara, Ağustos 2018.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, **Lefkoşa (Kıbrıs) Mevlevihanesinin Kuruluşu ve İlk Vakıfları**, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C. 10., S. 28., Kasım 2023.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, **Nizam-ı Cedid’den II. Meşrutiyet’e Osmanlı Reform Sürecinde Kıbrıs**, Akademik Kitaplar, 1. b., İstanbul, 2010.
- DERVİŞ, Taner, **Kıbrıs’ta Vakıf İdaresi’nin Statüsü ve Stratejik Konumu**, 2011 Yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti “Fırsatlar ve Tehditler” Çalıştayı Bildirileri, Ed. Soyalp Tamçelik, EkoAvrasya Yayınları, Ankara, 2012.
- DİZDAR, M. Kemal, **Kıbrıs Evkafı**, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971.
- DURU, Rıza, **Mevlevîname**, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 1. b., Konya, 2012.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, **Kıbrıs’ta Osmanlılar**, ed. R. Halluma, Galeri Kültür Yayınları, 1. b., Lefkoşa, 2008.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, **Kıbrıs Adası’nın Fethinde Konya ve Çevresinin Rolü**, Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, S. 5. / Kış, Konya, 2008.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, **Kıbrıs Notları**, Er Yayıncılık, 1. b., İstanbul, 2017.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, **The Judicial Court In Ottoman Cyprus (1580-1640)**, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. 16, S. 1, 2001.
- ESRAR DEDE, **Tezkire-i Şu‘arâyı Mevleviyye (İnceleme-Metin)**, Haz. İlhan Genç, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2018.

- EYYAMOĞLU, Mustafa, PİLEHVARIAN, Nuran Kara, **Kıbrıs Celvetiliğinde Unutulmuş Bir Mirasın Yeniden Hatırlanışı: Magosa Kutup Osman Efendi Türbe ve Dergâhının İnşa ve İhyası**, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, C. 53., S. 53., 2018.
- FEDAİ, Harid, **Çağdaş Kıbrıs Türk Edebiyatı**, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19., Ankara, 2002.
- FEDAİ, Harid, **Kıbrıs'tan Divan Sahibi Bir Şair: Handî**, Uluslararası Üçüncü Türk Kongresi 25-29 Eylül 1993, C. 2., Ankara, 1999.
- FEDAİ, Harid, **Lefkoşa Mevlevîhânesi**, İkinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu 18-20 Aralık 2002, Haz. Ünal Şener, Manisa, 2010.
- FELDMAN, Walter, **Osmanlı'da Mevlevîliğin Kültürel Tarihi – Osmanlı İmparatorluğu'nda Şiir, Müzik ve Tasavvuf**, Çev. Orhan Düz, Fol Kitap, 1. b., Ankara, 2022.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 1994.
- GENÇ, İlhan, **Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihane'sinde Yetişmiş Mevlevi-Divan Şairleri**, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998, DAÜ KAM Yayınları, C. 3., 1999, Gazimağusa/ KKTC.(https://dosyalar.semazen.net/e_kitap/kibris-lefkose-mevlevihanesinde-yetismis-mevlevi-divan-sairleri.pdf)
- GÖKÇE, Turan, **1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskan Edilmek Üzere Karaman Ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C. 3., S. 2., İzmir, 1999.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 2. b., İstanbul, 1983.

- GÜLEÇ, İsmail, **Kıbrıs'ta Tasavvufi Şiirin Seyri**, Geçmişin İzinde Geleceğin Eşiğinde: Kıbrıs Türk Toplumunda Siyaset, Ekonomi ve Sosyal Yapı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, 1. b., Ankara, 2023.
- GÜLER, Muhammed İkbâl, **Dânişî Ali Dede'nin Bilinmeyen Bir Şiiri Ve Hz. Mevlânâ Medhiyyesine Dair**, Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Kongresi 04-06 Mart 2022, Erzurum.
- GÜNDÜZ, İrfan, **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984.
- ILGAZ, Hasene, **Kıbrıs Notları**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1949.
- IŞIN, Ekrem, **Modernleşme Çağında Mevlevîlik Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme**, X. Millî Mevlana Kongresi 2-3 Mayıs 2002, C. 1., Konya.
- İNALCIK, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 1. b., İstanbul, 2003.
- İSEN, Mustafa, **Osmanlı Kültür Coğrafyası İçinde Kıbrıs'ın Yeri ve Kıbrıslı Divan Şairleri**, 3. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13- 17 Kasım 2000, KKTC.
- KAMİL, Gökalp, **Dünyada Mevlâna İzleri Bakışında Kıbrıs'ta Mevlevîlik Geçmiş ve Şimdi**, Dünyada Mevlana İzleri Uluslararası Sempozyum 13-15 Aralık 2007, Süsam Yayınları, Konya, 2010.
- KARA, Mustafa, **Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergah Yayınları, 1. b., İstanbul, 1997.
- KASAPOĞLU, Mustafa Kemal, **Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ve İçerisinde Bulunan Kitaplara İlişkin Bazı Tespitler**, 5. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri 14-15 Nisan, DAÜ KAM Yayınları, 2005.
- KASAPOĞLU, Mustafa Kemal, ÇAM, Mevlüt, **Kıbrıs Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme**, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür

Varlıkları “Kıbrıs” 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı,
Ankara, 2004.

KAYA, Bayram Ali, **Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Şair Şeyhlerinden Siyâhî Mustafa Dede**, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, C. 1., S. 1., 2017.

KAYA, Turhan, **19. Asırda Kıbrıs'ta Bir Sultanü-ş Şuara: Hasan Hilmi Efendi**, II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998, DAÜ KAM Yayınları, C. 3., KKTC.

Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu, Haz. Ramazan Şeşen, Mustafa Haşim Altan, Cevat İzgi, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR), İstanbul, 1995.

Kıbrıs'ta Türk Eserleri, K.T.F.D. Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını, Lefkoşa, 1982.

Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği , **Lefkoşa Şehri Müze ve Eski Eserleri**, No; 4, Lefkoşa, 1978.

Kıbrıs Türk Müzesi Kılavuzu, Haz. Cevdet Çağdaş, Kıbrıs Türk Müzesi Yayını, Lefkoşa, 1967.

Kıbrıs'ta Vakıf Tarihi Eserler, Haz. Sevinç Andız, KKTC Vakıflar ve Din İşleri Dairesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Lefkoşa, 1990.

KIZILKAYA, Müzekkir, **Sabûhî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhliği Dönemine Dair Bir Değerlendirme**, T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. 7., S. 2., Tokat, 2019.

KKTC Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü, **Mevlevî Müzesi**, Tanıtım Broşürü.
(<https://eemd.gov.ct.tr/M%C3%9CZE-VE-%C3%96REN-YERLER%C4%B0/Lefko%C5%9Fa-B%C3%B6lgesi/Mevlevi-M%C3%BCzesi>)

KONUR, İsmet, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıstaki Türk Eserleri**, Seyhan Basımevi, Adana, 1946.

- KORKMAZER, Sıddık, **Osmanlı Devleti Döneminde Kıbrıs'ta Kurulan Vakıflar (1570-1826)**, TC Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2023.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevîhâneler**, XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994, TTK Basımevi, C. 3., Ankara, 1999.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Vatan Savunmasında Gönül Eleri: Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı**, Tasavvuf Kitabı, Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul, 2003.
- KÜÇÜK, Sezai, **Mevlevîliğin Son Yüzyılı**, Simurg Yayınları, 1. b., 2003, İstanbul.
- KÜÇÜK, Sezai, **Ortak Kader: Osmanlı'nın Son Yılları ve Mevlevîlik**, Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri Haziran 2010, İstanbul.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, **Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri**, Türk Tasavvuf Araştırmaları, Çizgi Kitâbevi, Konya, 2005.
- LUKE, Harry Charles, **Dans Eden Dervişler**, Gri Yayınevi, 1. b., 2006, İstanbul.
- MEHMED SİRÂCEDDÎN, **Mecma'ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, Haz. Mehmet Arslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2018.
- METE, Ayşegül, **XVIII. Asır İstanbul Mevlevîliği**, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya, 2019.
- MERMER, Ahmet, **Osmanlı Kültür Ve Edebiyatına Kaynaklık Eden Bir İnanç Merkezi: Mevlevîlik**, 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 30 Ağustos- 06 Eylül 2014.
- NUMAN, İbrahim, **Lefkoşe Mevlevîhânesi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 27., Ankara, 2003.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış**, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2., Konya, 1996.

- ODUNKIRAN, Fatih, **Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân (İnceleme-Metin)**, T.C. İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2020.
- ORAL, Mustafa, **Antalya'nın Kıbrıs'la İlişkileri**, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 1., 1. b., İstanbul, 2017.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus -Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- ÖGKE, Ahmet, **Kıbrıs'ta Tasavvuf ve Lefkoşa Mevlevîhânesi**, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları "Kıbrıs" 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004.
- ÖKSÜZOĞLU, İkbâl, GOLKARIAN, Ghadir, **19. Yüzyıl Divan Şairi Hilmî Kıbrısî Efendi'nin Şiirlerinde Tasavvuf İzleri**, SÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), Kış-Aralık, S. 44., Konya, 2020.
- ÖNDER, Mehmet, **Mevlevî Tarikatının Türk Sosyal ve Ekonomik Hayatındaki Yeri**, Türkische Wirtschafts Und Sozialgeschichte Von 1071 Bis 1920, Akten Des IV. Internationalen Kongresses, Harrassowitz Verlag Yayınları, Wiesbaden, 1995.
- ÖNKAŞ, Nilgün Açık, **Mevlevîlerin Yönetimle İlişkileri**, Akademik Bakış Dergisi, S. 23, 2011.
- ÖSEN, Serdar, **Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevîhanelerin Yeri**, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, C. 4., S. 2., 2015.
- ÖZAŞIK, Orkun, **Kıbrıs Türk Kültürüne Katkılarıyla Harid Fedai**, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2024.
- ÖZAŞIK, Orkun, **Lefkoşa Mevlevihanesi ve Mevlevihanede Yetişen Kıbrıs Türk Şairleri**, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1. Bilim Şenliği 'Lisansüstü Tez Buluşmaları' 22-24 Aralık 2021, Yayınlanmamış Bildiri, İzmir.

- ÖZDEMİR, Rifat, **Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekke ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset**, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), S. 5., 1994.
- ÖZERDEN, Seden Turambek, **Utilization of Ottoman Tangible Cultural Heritage in Northern Cyprus for Tourism Purposes**, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C. 10., S.28, Kasım 2023.
- ÖZKUL, Ali Efdal, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri (1571-1878)**, Turkish Studies (Elektronik) Dergisi, C. 8., S. 7., 2013.
- ÖZMEN, Süleyman, **Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri**, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, C. II., S. 3., Mayıs 2018.
- ÖNDER, Mehmet, **Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevihanesi ve Müze Olarak Ziyarete Açılması**, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-28 Kasım 1998, DAÜ KAM Yayınları, C. II., KKTC.
- ÖZORAN, Beria Remzi, **Kıbrıs'ta Türk Kültürü**, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971.
- ÖZÖNDER, Hasan, **Kıbrıs'ta Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler**, 6. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler 24-25 Mayıs 1992, Konya.
- ÖZTÜRK, Mehmet Cemal, **Arşiv Belgelerine Göre Kıbrıs Tekkeleri ve Hala Sultan Tekkesi**, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınları, 1. b., İstanbul, 2017.
- ÖZTÜRK, Mehmet Cemal, **Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri**, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017.
- ÖZTÜRK, Mustafa, **"Birinci Ahmed Döneminde Kıbrıs" , Sultan I. Ahmed Dönemi ve Bursa**, Gaye Kitabevi, 1. b., Bursa, 2023.

- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, **Kıbrıs Sultan İkinci Mahmud Kütüphanesi**, Türk Kütüphanecileri Derneği Yayınları, Ankara, 1964.
- PELER, Gökçe Yükselen, **Hilmî Efendi, Hasan**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hilmi-efendi-hasan>, (E.T. (08.12.2024)
- PELER, Gökçe Yükselen, **Türklerin Kıbrıs'a Yerleşme Aşamaları**, Kıbrıs'ın Asyalı Geçmişi, Hiperyayın, Ed. Gökçe Yükselen Peler, Zeki Akçam, 1. b., İstanbul, 2023.
- POLAT, Hümeysra Yaman, **Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri**, T.C. SÜ Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020.
- SAĞLAM, Nevzat, **Arşiv Kaynaklarına Göre Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıfları**, Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları, YDÜ Yayınları, Ed. Mehmet Mahfuz Söylemez, 1. b., Lefkoşa, 2017.
- Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik**, Haz. Ekrem Işın İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2. b., İstanbul, 2010.
- SALVATOR, Arşidük Louis, **Levkosia**, Çev. Vur Yektaoğlu, Galeri Kültür Yayınları, 1. b., Lefkoşa, 2012.
- SAMANİ, Hasan, **Social, Cultural and Religious Aspects of Ottoman Cyprus The Nicosia Mevlevi Tekke**, The Northern Face of Cyprus, Ed. Lâtife Summerer and Hazar Kaba, Ege Yayınları, İstanbul, 2016.
- SAMANİ, Hasan, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)**, T. C. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- SAYILI, Altay, **Kıbrıs Tekkelerinde Geçmişte Yapılan Zikir, Tören ve Şenlikler**, IV. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 28-29 Kasım 2002, DAÜ KAM Yayınları, KKTC.

- SEZİKLİ, Ubeydullah, Tokaç, Murat Salim, **Kıbrıs Türk Müziğinde İrfânî Boyut**, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları “Kıbrıs” 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004.
- ŞANLI, Hasan, **Kıbrıs 1878-1924 Siyasal-Toplumsal Değişimler**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1967.
- TANRIKORUR, Ş. Bârihüdâ, **Türk Kültür ve Mimarlık Tarihinde “Mevlevîhane”nin Yeri ve Önemi**, 3. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler 12-14 Aralık 1988, Konya.
- TEKİN, Havva, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs Kültür Yaşamı İçinde Lefkoşa Şehrinin Yeri ve Önemi**, Tarihte Kıbrıs, D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık, Ed. Osman Köse, C. 2., 1. b., İstanbul, 2017.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, **Kıbrıs Mîmârisinde Sanatkâr İmzâları**, 9. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Yurt Dışı Türk Kültür Varlıkları “Kıbrıs” 21-24 Ekim 2021/ Lefkoşa Kıbrıs Bildirileri, AKM Başkanlığı, Ankara, 2004.
- UÇAROL, Rifat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.
- YILMAZ, Kamil, **Osmanlı Sultanları ve Mutasavvıflar**, Mavera Dergisi, C. 8, S. 92-95 Temmuz-Ekim, İstanbul, 1984.
- YİNER, Abdunasır, **II. Mahmud Dönemi ve Mevlevilik**, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyumu Bildiriler II, 26–28 Ekim 2007.
- YORULMAZ, Bülent, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Osmanlı Dönemine Ait Mezar Taşı Yazıları**, 1. b., Lefkoşa, 2009.
- YÜCER, Hür Mahmut, **Kıbrıs'ta Bir Halidî-Ziyâî: Hala Sultan Türbedarı Ünyeli Musa Kâzım Efendi**, Osmanlı Döneminde Kıbrıs, T.C. Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Özet

Yapılan bu tezde, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 19. yüzyıldaki gelişmeleri incelenerek değerlendirilmiştir. 19. yüzyıl Osmanlı için bir değişim dönüşüm dönemi olduğu gibi, Kıbrıs'ta da önemli gelişmelerin yaşandığı 19. yüzyıl bir değişim ve dönüşüm dönemi oldu. 19. yüzyılda meydana gelen Tanzimat ıslahatı ve Kıbrıs Adası'nın 1878 Antlaşması ile İngiltere'ye devredilmesi kararı, Kıbrıs'ta olduğu gibi Lefkoşa Mevlevihanesi üzerinde de büyük değişimlere yol açtı. İngiltere Devleti Kıbrıs'ta tek taraflı bir şekilde yapılan antlaşmalara aykırı olan politikalarını uyguladı. Bu politikalar Kıbrıs Türk halkı, Kıbrıs Türk halkının kurumlarının ve bu kurumlardan birisi olan Lefkoşa Mevlevihanesi'nin üzerinde yıpratıcı ve olumsuz gelişmelere yol açtı. Lefkoşa Mevlevihanesi uygulanan bu politikalar sonucunda önce bağımsız yapısını sonra sahip olduğu işlevlerini ve en sonda da Mevlevilik faaliyetlerini yitirdi.

Lefkoşa Mevlevihanesi dini bir kurum olmakla birlikte aynı zamanda sosyal, kültürel, sanatsal, eğitimsel ve ekonomik işlevlere de sahip bir kurumdu. Bu işlevleriyle birlikte Lefkoşa Mevlevihanesi başta Lefkoşa olmak üzere bütün Kıbrıs'ta etkin bir yapıya sahipti. Lefkoşa Mevlevihanesi sahip olduğu bütün işlevleriyle birlikte günümüzde pek çok farklı kurumun yerine getirdiği hizmeti kendisi, kendi imkanları doğrultusunda yerine getirerek Kıbrıs Türk halkına hizmet etti. Mevlevilik faaliyetleri Lefkoşa dışında birçok yerde de etkinlik gösterdi. Bundan dolayı Lefkoşa Mevlevihanesi Kıbrıs Adası içinde Mevlevilik faaliyetlerinin merkezi oldu.

Anahtar Kelimeler

Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevlevilik, Kıbrıs, Osmanlı Devleti, 19. Yüzyıl.

Abstract

In this thesis, the developments of the Nicosia Mevlevi Lodge in the 19th century were examined and evaluated. Just as the 19th century was a period of change and transformation for the Ottoman Empire, the 19th century was also a period of change and transformation in which important developments took place in Cyprus. The Tanzimat reforms that took place in the 19th century and the decision to transfer the Island of Cyprus to England with the Treaty of 1878 led to major changes in the Nicosia Mevlevi Lodge, as in Cyprus. The British State unilaterally implemented policies in Cyprus that were contrary to the agreements made. These policies led to destructive and negative developments on the Turkish Cypriot people, their institutions and one of these institutions, the Nicosia Mevlevi Lodge. As a result of these implemented policies, the Nicosia Mevlevi Lodge first lost its independent structure, then its functions and finally its Mevlevi activities.

The Nicosia Mevlevi Lodge, while being a religious institution, also served social, cultural, artistic, educational, and economic functions. With these functions, the Nicosia Mevlevi Lodge had an effective structure in all of Cyprus, especially in Nicosia. The Nicosia Mevlevi Lodge, with all its functions, provided services to the Turkish Cypriot community by fulfilling the roles that many different institutions perform today, using its own resources. Mevlevi activities were also active in many places outside of Nicosia. For this reason, the Nicosia Mevlevi Lodge became the center of Mevlevi activities in the island of Cyprus.

Key Words

Nicosia Mevlevi Lodge, Mawlawiyah, Cyprus, Ottoman State, 19th Century.